

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΨΩ, ΜΑΧΗΣ
ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ἐγκριθεῖσα κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 40120 τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1918
κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

* Ἄξια βιβλιοσῆμου	δρ. 1,95
Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβ. ιοσῆμου	9,70
Ἀριθ. ἀδείας κυκλοφορίας	501
14 Ἰανουαρίου 1922	

* Ἐκδοσις τετάρτη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΣΦΑΙΡΑ", ΖΗΝΩΝΟΣ 2
1922

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

Αρ. ειλ. 45182

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΨΩΙ ΜΑΧΗΣ
ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ἐγκριθεῖσα κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 40120 τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1918
κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Ἐκδοσις τετάρτη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΣΦΑΙΡΑ", ΖΗΝΩΝΟΣ 2
1922

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἦ ρ ὄ ς

τὸν κ. Ν. Βραχνόν, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων.

Γνωστὸν ποιοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 7ῃ τοῦ
ἰσταμένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 18ῃ τοῦ αὐτοῦ καταχωρηθείσης
ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 75 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως,
ἐνεκρίθη διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1918—1919 καὶ ἐφεξῆς τὸ ἐν χει-
ρογράφῳ πρὸς κρίσιν ὑποβληθὲν ὑφ' ὑμῶν βιβλίον «Ἑλληνικὴ
καὶ Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία» διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Γυμνασίων καὶ τὰς
ἀντιστοιχοῦς τάξεις τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς Μ. ἐκπαίδευσεως.

Ὁ Ὑπουργὸς
Δημ. Δίγγελος

Π. Ζυγανιάρης

Τὰ γνήσια ἀνάτυπα φέρουν ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως

Μ. Βραχνός

Κ Η
ΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

2 ΕΛΛΗΝΙΖΟΝΤΑ ΚΡΑΤΗ
ΕΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

... ΟΝ Α'
... Σ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

§ 1. Έπακολουθήματα τής εν Ίψῳ μάχης.

Εἰς τὴν ἐν Ίψῳ μάχην (301 π.Χ.) ἐνίκηθη καὶ ἐφρονεύθη ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἰσχυρότατος Ἀντίγονος, ὅστις διενόηθη καὶ ἐπεχείρησε νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἀπάσας τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας τὸ ἀχανές κράτος τοῦ Μακεδόνος κατακτητοῦ. Οἱ νικηταὶ τοῦ Ἀντιγόνου Σέλευκος, βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, Λυσίμαχος, βασιλεὺς τῆς Θράκης, καὶ Κάσσανδρος, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην προέβησαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν χωρῶν τοῦ Ἀντιγόνου· καὶ ὁ μὲν Σέλευκος ἔλαβε τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, ἧτοι ἀπασαν τὴν Συρίαν καὶ τὰ ἀνατολικώτερα μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (τὰς πέραν τοῦ Ταύρου χώρας), ὁ δὲ Λυσίμαχος ἔλαβε τὰ δυτικώτερα μέρη τῆς χερσονήσου ταύτης, ἧτοι τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώρας. Ὁ Κάσσανδρος ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῶν χωρῶν του δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐπέκτασιν τινα ἐν Ἀσίᾳ. Διὰ τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πλευστάρχον ἡ Κιλικία. Ὁ Πτολεμαῖος, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, συνεμάχει μετὰ τῶν νικητῶν τοῦ Ἀντιγόνου, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μετέσχε τῆς ἐν Ίψῳ μάχης, οὐδὲν ἔλαβεν ἐκ τῆς διανομῆς.

Διὰ τῆς ἐν Ίψῳ μάχης ἀποσυνετέθη καὶ διεμελίσθη δριστηκῶς τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οἱ μεταξὺ τῶν διαδόχων ἀγῶνες, οἵτινες ἤρχισαν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀπέβλεπον κυρίως εἰς ἓνα σκοπὸν, εἰς τὴν ὑπὸ ἐνός ἐκ τῶν διαδόχων κατάληψιν τῆς ὅλης κληρονομίας τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ. Ἡ ἐν Ίψῳ μάχη

ἐπήνεγκε τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδέας ἐνὸς ἐνιαίου μακεδονικοῦ καὶ ἀσιατικοῦ κράτους. Εἰς τὸ ἐξῆς ὑπάρχουν τέσσαρα ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων βασιλεία, τὸ συριακὸν τοῦ Σελεύκου, τὸ αἰγυπτιακὸν τοῦ Πτολεμαίου, τὸ θρακικὸν τοῦ Λυσιμάχου, καὶ τὸ μακεδονικὸν τοῦ Κασσάνδρου, τὰ ὅποια ἄλλοτε μὲν διάκεινται πολεμῶς πρὸς ἀλληλα, ἄλλοτε δὲ συνδέονται διὰ κοινῶν συμφερόντων.

§. 2. Οἱ διάδοχοι καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, ὅστις ἠρωϊκῶς ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ πατρὸς του ἐν Ἴψῳ, ἀπεσώθη εἰς Ἐφέσον μετὰ τῶν λειψάνων τῆς ἠττημένης στρατιάς. Ἐκ τῆς Ἐφέσου διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλπίζων ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ να εὖρη ὑποστήριξιν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις. Ἀλλὰ πρεσβεία τῶν Ἀθηναίων ἀπήντησεν αὐτὸν κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ τοῦ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ μὴ δεχθῆ κανένα ἐκ τῶν βασιλέων. Ὁ Δημήτριος ὠργίσθη διὰ τὴν ἀγωνοσύνην τῶν Ἀθηναίων, διότι ἄλλοτε εἶχεν εὐεργετήσει αὐτοὺς ἀποκαταστήσας ἐν Ἀθήναις τὸ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου καταλυθὲν δημοκρατικὸν πολιτεῦμα. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος κατεῖχεν εἰσέτι πόλεις τινὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ μάλιστα τὴν ἀξιόλογον Κέριρθον ὡς καὶ τὰ Μέγαρα· κατεῖχε καὶ τὰς Κυκλάδας καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ λιμένας τινὰς ὡσαύτως τὴν Τύρον, τὴν Σιδῶνα καὶ τὴν Κύπρον· ἐπὶ πλέον δὲ εἶχε καὶ μέγαν στόλον. Ὡς ἐκ τούτου ἐξηκολούθει νὰ θαλασσοκρατῆ καὶ ἀπέβη πάλιν φοβερὸς εἰς τοὺς ἀντιπάλους του. Στραφεὶς δὲ πρὸς βορρᾶν ἐλεηλάτησεν ἀκωλύτως τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὸν Λυσιμάχον, καὶ ἔλαβε παμπληθῆ λάφυρα.

Ὁ Λυσιμάχος ἀφ' ἐνὸς μὲν πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ Δημητρίου, ἀφ' ἐτέρου δὲ φοβούμενος μήπως ὁ Σέλευκος ἐπιχειρήσῃ νὰ τοῦ ἀφαιρήσῃ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας του, προέτεινε συμμαχίαν εἰς τὸν Πτολεμαῖον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐδέχθη προθύμως τὴν προταθεῖσαν συμμαχίαν, διότι καὶ κατὰ τοῦ Σελεύκου ἦτο δυσηρεστημένος ὡς μὴ παραχωροῦντος εἰς αὐτὸν τὴν Καίλην Συρίαν, τὴν ὅποιαν ἐθεώρει ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἀρχῆς του, καὶ κατὰ τῆς θαλασσοκρατίας τοῦ Δημητρίου ἐδυσανασχέτει, ἔνεκα τῆς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν τόσον πωθητὴν εἰς αὐτὸν Κύπρον. Συνεμάχησε λοιπὸν ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν

θυγατέρα του Ἀρσινόῃ. Ἄλλ' ἡ συμμαχία αὕτη ἀνησύχησε τὸν Σέλευκον καὶ παρώρμησεν αὐτὸν νὰ συνδεθῆ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν νεαρὰν θυγατέρα ἐκείνου Στρατονίκην. Ὁ Δημήτριος ἔπλευσε μεθ' ὄλου τοῦ στόλου του εἰς Συρίαν καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ συριακοῦ βασιλείου ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς οἱ γάμοι τοῦ Σελεύκου μετὰ τῆς Στρατονίκης.

Ἄλλ' αἱ τοιαῦται ἐπιγαμίαι, γενόμεναι διὰ πολιτικούς λόγους, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς φιλίας τῶν δι' ἀγχιστείας συνδεομένων. Πρῶτος δὲ ὁ Πτολεμαῖος ὡς ἔμαθε τὸν σύνδεσμον Σελεύκου καὶ Δημητρίου ἔσπευσε νὰ συμφιλιωθῆ πρὸς τὸν Δημήτριον, ἔδωκε δὲ εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Πτολεμαῖδα καὶ πιθανῶς τὸν ἀνεγνώρισε βασιλέα Κύπρου, Φοινίκης καὶ Κιλικίας, τὴν ὅποιαν ὁ Δημήτριος ἐν τῷ μεταξῷ εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοῦ Πλειστάρχου.

§ 3. Κατακτήσεις τοῦ Δημητρίου ἐν Ἑλλάδι. — Διάλυσις τοῦ ἐν Ἀσίᾳ κράτους αὐτοῦ.

Ὁ Δημήτριος ἠσθάνετο ὅτι τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος του δὲν εἶχεν ἀσφαλεῖς βάσεις. Ἡ Κιλικία καὶ ἡ Φοινίκη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνουν ἐπὶ μακρὸν κεχωρισμέναι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Σελεύκου, τὴν δὲ Κύπρον ἐπωφθαλμία πάντοτε ὁ Πτολεμαῖος. Τούτου ἕνεκα ὁ Δημήτριος ἐστράφη πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπιθυμῶν νὰ προσοικειωθῆ τὴν χώραν ταύτην. Ἔλαβε δὲ ὡς πρόφασιν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κασσάνδρου εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ὁ δημαγωγὸς Λαχάρης κατὰ παρακίνησιν τοῦ Κασσάνδρου εἶχε σφετερισθῆ τὴν τυραννικὴν ἀρχήν. Ὁ Λαχάρης ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῆ τὰς Ἀθήνας κατὰ τοῦ Δημητρίου καὶ ἀφῆρεσε μάλιστα ἀπὸ τοῦ ἀγάλματος τῆς Πολιούχου Ἀθηναῖς τοῦ Φειδίου τὸν χρυσόν, ὅστις ἦτο περιαιρέτις. Ἄλλ' ὁ Δημήτριος πολιορκήσας στενωτάτα τὰς Ἀθήνας ἠνάγκασεν αὐτὰς διὰ τῆς πείνης νὰ παραδοθοῦν· προσηνέχθη ὅμως ἐπιεικῶς, καὶ εἰς τὴν λιμοκτονοῦσαν πόλιν ἐδώρησεν ἑκατὸν χιλιάδας μεδίμνους σίτου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔξαλλοι ἐκ τῆς χαρᾶς ἐδώρησαν εἰς τὸν Δημήτριον τὴν Μουνιχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅπου οὗτος ἐγκατέστησε φρουράς του.

Μετὰ ταῦτα ὁ Δημήτριος ἐπεχείρησε νὰ κατακτῆσῃ τὴν Σπάρτην. Κατατροπώσας δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα

προέβη ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς τετειχισμένης ἤδη Σπάρτης. Ἄλλὰ τότε ἐκλήθη οὗτος εἰς βοήθειαν ἐκ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Λυσίμαχος συμμαχήσαντες ἐκ νέου ἀφῆρσαν ἀπὸ τοῦ Δημητρίου ὁ μὲν πρῶτος τὴν Κύπρον, ὁ δὲ δευτέρος τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Φοινίκην, καὶ ὁ τρίτος τὰς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν παραλίους κτήσεις αὐτοῦ.

§ 4. Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. — Συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Δημητρίου καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος ἀπέθανεν, οἱ δὲ δύο υἱοὶ αὐτοῦ Ἀντίπατρος καὶ Ἀλέξανδρος ἤριζον περὶ τοῦ θρόνου. Ὁ Ἀντίπατρος ἐδολοφόνησε τὴν μητέρα του Θεσσαλονίκην ὡς εὐνοοῦσαν δῆθεν τὸν ἕτερον υἱὸν τῆς ἐξεγείρας δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῷ φοβερῷ ἀνοσιουργήματι κατέφυγε πρὸς τὸν πενθερόν του Λυσίμαχον. Ὁ Ἀλέξανδρος, φοβηθεὶς μήπως ὁ φυγὰς ἀδελφός του ἐπανεέλθῃ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ πενθεροῦ του, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἠπείρου. Ἀμφότεροι ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Ἄλλ' ὁ μητροκτόνος Ἀντίπατρος φωραθεὶς ὅτι ἐπεδούλευε τὴν ζωὴν τοῦ πενθεροῦ του ἐφρο-νεύθη ὑπ' αὐτοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαλλαγεὶς τοῦ ἀδελφοῦ του ἠθέλησε ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ξένους ἐπικούρους. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Πύρρον συνεβιβάσθη παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τμημὰ τι τῆς Μακεδονίας, τοῦ δὲ Δημητρίου διενόηθη ν' ἀπαλλαγῇ διὰ δολοφονίας. Ἄλλ' ὁ Δημήτριος μαθὼν τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ μοχθηροῦ νεανίου ἐπρόλαβε καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν κατὰ τινὰ συνέντευξιν ἐν Λαρίσῃ. Οἱ Μακεδόνες τότε μετέστησαν πρὸς τὸν Δημήτριον καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Δημητρίου, ἡ χρηστὴ Φίλα, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Κάσσανδρου.

Ὁ Δημήτριος ἔμωε δὲν ἤρκείτο εἰς τὸ νέον κράτος του. Καὶ ὑπέταξε μὲν τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν πλὴν τῆς Λακεδαιμόνος καὶ τῆς Αἰτωλίας, ἀλλὰ καθ' ἑλίου περιεφρόνει τὴν Μακεδονίαν καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους του ἐφέρετο ἀλαζονικῶς καὶ τυραννικῶς. Ὠνειροπόλει, ὡς ὁ πατήρ του, τὴν κατάληψιν τῆς ἑλῆς κληρονομίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, παρεσκευάζε δὲ στόλον καὶ στρατὸν μέγαν, ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ ἀσιανὸν κράτος τοῦ πατρός του, καὶ πρὸς τοῦτο κατέθλιβε διὰ βαρυστάτης φορολογίας τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας.

Οἱ τρεῖς βασιλεῖς, Πτολεμαῖος, Σέλευκος καὶ Λυσίμαχος, μαθόντες τὰς μεγάλας παρασκευὰς τοῦ Δημητρίου συνησιώθησαν κατ' αὐτοῦ, παρέλαβον δὲ ὡς σύμμαχον καὶ τὸν νεαρὸν τῆς Ἡπείρου βασιλεῖα Πύρρον, καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν ὃ μὲν Λυσίμαχος ἀπὸ βορρᾶ, ὃ δὲ Πύρρος ἀπὸ δυσμῶν, ἐν ᾧ ὁ Πτολεμαῖος ἐπεμφε τὸν στόλον του εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε ἐπλησίασαν εἰ ἐχθροί, οἱ Μακεδόνες στρατιῶται ἠυτόμολησαν πρὸς τὸν Πύρρον, αὐτῖνος ἢ ἀνδρεία καὶ ἢ προσήγεια ἐγοήτευεν. Ὁ Δημήτριος ἐγκαταλειμμένος ὑπὸ πάντων κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἢ δὲ σύζυγός του Φίλα, ἢ τοσαύκις ὑπ' αὐτοῦ περιυβρισθεῖσα, μὴ ἀνεχομένη τὴν καταιοχύνην τοῦ ἀνδρός της ἠτόκτονησεν. Ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Πύρρος διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τότε τὴν Μακεδονίαν.

Ὁ Δημήτριος, ἀφήσας τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις του εἰς τὸν ἐκ τῆς Φίλας υἱὸν του Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν, αὐτὸς μετ' ὀλίγων χιλιάδων ἀνδρῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰς χώρας τὰς ἀνηκούσας εἰς τὸν Λυσίμαχον, ἀλλὰ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαθοκλέους, υἱοῦ τοῦ Λυσιμάχου, ἀπεσύρθη εἰς τὰ ὄρη τῆς Κιλικίας. Μετὰ πολλὰς δὲ καὶ ματαίας περιπλανήσεις παρεδόθη εἰς τὸν γαμβρὸν του Σέλευκον καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἀπαμείας, ἔπου μετὰ τρία ἔτη ἀπέθανε.

§ 5. Τὸ θρακικὸν βασίλειον ἐπὶ Λυσιμάχου.—

Τὸ τέλος τῶν διαδόχων.

Ὁ Λυσίμαχος εἶχεν ἀσφαλίσει τὴν ἐν Θράκη ἀρχὴν του καὶ διὰ συνετῆς πολιτείας εἶχεν ἐπεκτείνει τὴν ἐξουσίαν του πέραν τοῦ Αἴμου καὶ μέχρι τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τοῦ Πόντου. Εἶχε κτίσει τὴν πρωτεύουσάν του Λυσιμάχειαν ἐπὶ τοῦ λαίμου τῆς θρακικῆς χερσονήσου καὶ τοιοῦτοτρόπως ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ κράτος του ἀπὸ νότου. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Δημητρίου ἀπὸ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ὁ Λυσίμαχος εἶχε προσαποκτήσει, ὡς προείπομεν, τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας, μετ' αὐτὸν δὲ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ Πύρρου καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς χώρας ταύτης. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Λυσίμαχος ἐδοκίμασε πολλὰς θλίψεις.

Ἡ τετάρτη σύζυγος αὐτοῦ Ἀρσινόη, θυγαῖτηρ τοῦ Πτολεμαίου, ἐμίσει σφοδρῶς τὸν Ἀγαθοκλέα, υἱὸν τοῦ Λυσιμάχου ἐκ τοῦ πρώτου γάμου καὶ διάδοχον τοῦ θρόνου, διενόηθη δὲ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐκ-

ποδῶν. Συμμέτοχον τῶν βδελυρῶν τῆς σχεδίων προσέλαβε καὶ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν τῆς Πτολεμαίων τὸν Κεραυνόν, ὅστις ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λυσιμάχου. Ἀμφότεροι λοιπόν, ἡ Ἄρσινόη καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, διέβαλον εἰς τὸν Λυσίμαχον τὸν υἱόν του Ἀγαθοκλέα ὅτι δῆθεν ἐπιβουλεύει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὁ δὲ Λυσίμαχος πεισθεὶς παρέδωκε τὸν υἱόν του εἰς οἰκτρὸν θάνατον διενεργηθέντα διὰ χειρῶν τοῦ Κεραυνοῦ.

Ὁ θάνατος τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἀνδρείου Ἀγαθοκλέους προξένησε μεγάλην δυσάρεσκίαν πρὸ πάντων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὴν ὁποίαν, ἐπιμακρὸν εἶχε διοικήσει ὁ Ἀγαθοκλῆς. Ἡ χήρα τοῦ Ἀγαθοκλέους μετὰ τῶν τέκνων τῆς κατέφυγε πρὸς τὸν Σέλευκον, ὅστις ἀπὸ καιροῦ ἐμελέτα νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ κράτος του τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας τοῦ Λυσιμάχου. Ὁ Σέλευκος ἐθεώρησε νῦν εὐθετον τὴν περίστασιν καὶ ἐπήλθε μετὰ μεγάλης δυνάμεως. Ὁ Λυσίμαχος διαβαίνει εἰς τὴν Ἀσίαν ἵνα υπερασπίσῃ τὰς κτήσεις του. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνηντήθησαν ἐν Κύρου πεδίῳ τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντιῳ Φρυγίᾳ, μάχης δὲ γενομένης (281) ἐνίκηθη καὶ ἐφονεύθη ὁ ὀγδοηκοντούτης Λυσίμαχος. Ὁ Σέλευκος, ἀφ' οὗ διερρύθησαν τὰ ἐν Ἀσίᾳ πράγματα, διέβη τὸν Ἑλλησπόντον ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ πορευθῇ διὰ τῆς Θράκης εἰς τὴν Μεκεδονίαν καὶ μετὰ πεντηκονταετῆ ἀπουσίαν νὰ στήσῃ τὸν θρόνον του εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλ' ἐν ᾧ διηρθύνετο πρὸς τὴν Λυσιμάχειαν, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ἄγων τὸ 72ον ἔτος τῆς ἡλικίας.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Σελεύκου ἐξέλιπον ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς οἱ τελευταῖοι τῶν μεγάλων συμπολεμιστῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διότι ὀλίγα ἔτη πρότερον εἶχεν ἀποθάνει καὶ ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου.

§ 6. Ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνός βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνός ἦτο πρωτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου Α', ἐπωνομάσθη δὲ Κεραυνός διὰ τὸν ὄξυν καὶ βίαιον χαρακτήρα του. Διὰ τὸν χαρακτήρα του τοῦτον ἀπεκλείσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἀπὸ τῆς διαδοχῆς τοῦ αἰγυπτιακοῦ θρόνου καὶ ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς Αἰγύπτου, κατέφυγε δέ, ὡς προείπομεν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ του Λυσιμάχου.

Ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Σελεύκου ἀνα-
θᾶς ἐπὶ ἵππου ἔσπευσεν εἰς τὴν Λυσιμάχειαν καὶ περιβληθεὶς τὸ διά-
δημα παρουσιάσθη εἰς τὸ στράτευμα· τὸ δὲ στράτευμα μείναν ἄνευ
ἀρχηγοῦ καὶ τεθορυβημένον ἀνεκλήρυξε τὸν Κεραυνὸν βασιλέα. Ὁ
Κεραυνός, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου
Πύρρου, ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς Ἰταλίαν, κατέλαβε
τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς (280).
Θέλων δὲ νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔπεισε τὴν χήραν τοῦ Λυσι-
μάχου καὶ ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν του Ἀρσινόην, ἧτις διέμενον ἐν Κασ-
σανδρείᾳ, ὅπως ἔλθῃ εἰς γάμον μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει
ἕτι θὰ συμβασιλεύῃ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν
ἡμέραν τοῦ γάμου ὁ θηριώδης βασιλεὺς φονεῖει τὰ ἀθῆα παιδιὰ εἰς
τὰς ἀγκάλας τῆς μητρός των. Ἡ μήτηρ κατώρθωσε νὰ σωθῇ δραπε-
τεύσασα εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην. Ὁ Κεραυνὸς ἠδύνατο πλέον
νὰ θεωρῇ ἀσφαλῆ τὸν θρόνον του· ἀλλ' αἰφνης ἐπεφάνη κατ' αὐτοῦ
ἀπροσδόκητος καὶ φοβερὸς πολέμος, οἱ Γαλάται.

§ 7. *Εἰσβολὴ τῶν Γαλιτῶν.* — Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς
βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων.

Οἱ Γαλάται ἢ Κελτοὶ ἦσαν ἀρχαιότατον ἔθνος τῆς δυτικῆς Εὐ-
ρώπης· ἦσαν ὑψηλοὶ καὶ εὐπαγεῖς τὸ σῶμα, ἔφερον βρέα ξίφη καὶ
εἰς τοὺς πολέμους ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἐχθρῶν μετ' ἀκαθέκτου ἔρμης·
ἔζων βίον πλάνητα καὶ ἄνευ νόμων, μόνον δ' ἐν πολέμῳ ἀνεγνώρι-
ζον στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Ἀπὸ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος εἶχον
ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς παρὰ τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὸν Δούναβιν χώρας.

Ἐν ἔτει 280 πολυάριθμα στίφη Γαλατῶν ὑπὸ τὸν Βόλγιον ἐξε-
χύθησαν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ διήρπασαν τὰ
πάντα. Ὁ Κεραυνὸς καταφρονήσας πλέον τοῦ δέοντος τοὺς βαρβά-
ρους τούτους ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν ἀγερῶχος, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ
ἐφονεύθη μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς του. Τὸς Γαλάτας κα-
τώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Μακεδονίας ὁ εὐπατριδῆς Μακεδὼν Σωσθέ-
νης. Οἱ Μακεδόνες εὐγνωμονοῦντες προσήνεγκαν εἰς τὸν Σωσθένην
τὸ στέμμα, ἀλλ' αὐτὸς ἀπεποιήθη, προτιμήσας νὰ ὀνομάζῃται στρα-
τηγὸς τῶν Μακεδόνων.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος πολυαριθμότερα στίφη Γαλατῶν, περὶ τὰς δια-
κοσίας χιλιάδας ἐνόπλων, μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ὑπὸ τὸν Βρέννον

εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν. ἀποκρουσθέντες δὲ ὑπὸ τοῦ Σωσθένους ἐτράπησαν πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἤνωσε τοὺς Ἕλληνας καὶ πάντες, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, ὑπὸ τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Κάλιππον καταλαβόντες τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἀπέκρουσαν τοὺς Γαλάτας. Ἄλλ' οἱ Ἡρακλεῶται καὶ οἱ Αἰνιᾶνες θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶν τῶν βρβάρων ὑπέδειξαν εἰς τὸν Βρέννον τὴν ἀτραπὸν, διὰ τῆς ὁποίας πρὸ διακροσίων ἐτῶν ὁ Ἐφιάλτης εἶχεν ὀδηγήσει τοὺς Πέρσας. Ὁ Βρέννος τότε ὑπερκάμφας τὸ στενὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ διηυθύνθη πρὸς τοὺς Δελφοὺς, ὅπου ἤλπιζε νὰ εὔρη μεγάλους θησαυροὺς. Ἄλλ' ἐνταῦθα οἱ Γαλάται περιπεσόντες εἰς ὄρεινὸν πόλεμον δὲν ἤδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχουν τοῦ σκοποῦ. Τετρακισχίλιοι δὲ Φωκεῖς, μετὰ τῶν ὁποίων ἠνώθησαν καὶ ἱκανοὶ Λοκροὶ ἐξ Ἀμφίσσης, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ προὔξένησαν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημίας. Οἱ Γαλάται, ἀφ' οὗ εἶδον πίπτοντα καὶ τὸν ἀρχηγὸν των, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν γαλατικῶν λειψάνων ἔφθασεν εἰς Θράκη καὶ ἐκεῖ ἔδρυσαν τὸ κράτος τῆς Τύλης ἐκατέρωθεν τοῦ Αἴμου. Μέγα δ' ἐπίσης μέρος διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν προσκληθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Β.θυναίας Νικομήδους, ὅστις ἐπολέμει κατὰ τῶν γειτόνων του. Κατόπιν οἱ εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάντες Γαλάται ἐγκυστεστάθησαν μόνιμως εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀγκυραν χώραν, τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν, καὶ ἐμάστιζον τὰ περὶ ἑλληνικὰ κράτη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωσθένους ἐπεκράτει ἐν Μακεδονίᾳ ἀναρχία. Τότε ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, υἱὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὅστις ἤρχε πόλεων τινῶν ἐν Ἑλλάδι, κατέπλευσε μετὰ στόλου εἰς τὴν Λυσιμάχειαν τῆς Θράκης. Μισθώσας δὲ γαλατικὸν τι σίφος καὶ ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατοῦσης ἀναρχίας ἤδυνήθη νὰ καταλάβῃ τὸν μακεδονικὸν θρόνον (277).

§ 8. Ὁ Πύρρος καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Πύρρος ἦτο υἱὸς τοῦ Αἰακίδου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου καὶ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάδος. Μετὰ πολλὰς περιπετείας καταλαβὼν τὸν πατρικὸν θρόνον καὶ στερηθεὶς ἐν αὐτῷ ἐπεχείρησε μακροὺς πολέμους, διὰ τῶν ὁποίων ἠῦρνε καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον τὰ ὅρια τοῦ ἡπειρωτικοῦ βασιλείου, περιοριζομένου κατ' ἀρχὰς εἰς μόνην τὴν Μολοσσίδα, ἐκαλλώπισε δὲ τὴν παρὰ

τὸν Ἀραχθὸν πρωτεύουσαν Ἀμβρακίαν. Ὁ Πύρρος ἦτο ὁ ἀνδρείοτατος τῶν συγχρόνων βασιλέων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθότατος. Οἱ ὑπήκοοί του τὸν ἐλάτρευον καὶ διὰ τὰ πολεμικὰ του κατορθώματα τὸν προσηγόρευον Ἀετόν.

Ἄλλ' ὁ Πύρρος ἦτο καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος καὶ ριψοκίνδυνος, ἐστερεῖτο δὲ καὶ πολιτικῶν προτερημάτων, διὰ τῶν ὁποίων κυρίως παγιοῦνται αἱ ἡγεμονίαι. Ὡς θὰ ἴδωμεν ἀλλαχοῦ, ἐπεχείρησε τολμηροτάτην ἐκστρατείαν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἧτις ἀπέτυχε τελείως. Ἐπανελθὼν ἐξ Ἰταλίας εἰς Ἡπειρον ἐτόρησε εἰς νέας ἀκρόπολεις ἐπιχειρήσεις. Ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ καὶ νικήσας αὐτὸν ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Μακεδονίας. Ἐν τῷ δὲ ἤθύνετο νὰ περιβληθῆ τὸ μακεδονικὸν στέμμα, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμά του τὸν ὤθησε πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Προβαίνει νικητὴς μέχρι τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν· μαθὼν δὲ ὅτι ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ἀνέβηκε καὶ ἦλθεν εἰς Ἄργος. Ἐκεῖ ἐβρίσκειται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν καταφθάσαντα Γονατᾶν. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως συγκροτεῖται μάχη καὶ ὁ Πύρρος φονεύεται διὰ κεραμίδος, τὴν ὁποίαν ἔρριψε κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τινος στέγης γυνὴ Ἀργεῖα. Μετὰ τὸν Πύρρον πηγήθη καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ ἡπειρωτικοῦ βασιλείου, ὃ δὲ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΝ ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚῃ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΖΟΝΤΑ ΚΡΑΤΗ.

§ 9. Τὸ συριακὸν βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ ἐνδοξὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στρατηγὸς Σέλευκος, ὃ ἐπικαλούμενος Νικάτωρ ὡς ὁ κυρίως νικητὴς τοῦ Ἀντιγόνου ἐν Ἰψῷ, ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Συρίᾳ δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Διέδωκεν εἰς τὸ ἀχανές κράτος του τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἔκτισε πολλὰς πόλεις, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔφερον τὰ ὀνόματα τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς καὶ τῶν συζύγων τοῦ Σελεύκου, Ἀντιόχειαι, Λαοδίκειαι, Στρατονίκειαι, Ἀπάμειαι. Ἐπιφανέσταται ἐκ τῶν πόλεων τούτων ἀπέβησαν ἡ παρὰ τὸν Τύρρητα, πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, Σελεύχεια εἰς λίαν ἐπικρατοῦσαν θέσιν.

ἐν σχήματι ἀετοῦ ἀναπετανύοντος τὰς πτέρυγας, καὶ ἡ παρὰ τὸν Ὀρόν-
την Ἀντιόχεια. Πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Σε-
λεύκεια. Ὁ Σέλευκος ἔπραξε πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔμπο-
ρίου, ἰδίᾳ δὲ ἐπεμελήθη καὶ αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του τῆς μεγάλης
ἔμπορικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τῆς βορείου Ἰνδικῆς εἰς τὸν Εὐξει-
νον Πόντον. Ἡ Σελεύκεια κατέστη σημαντικώτατον κέντρον ἔμπορίου.

Τὸ βασίλειον τοῦ Σελεύκου εἶχε τεραστίαν ἔκτασιν καὶ ἀπετε-
λεῖτο ἐκ χωρῶν καὶ λαῶν ἀνομοίων. Οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἦτο δυνατόν
νὰ συγχωνευθοῦν εἰς ἓν ἔθνος. Διὰ τοῦτο αἱ δυσκολαὶ εἰς τὴν διοί-
κησιν ἦσαν μεγάλαι. Ἐκάστη ἐπαρχία ἔζη χωριστὰ ἀπὸ τῆς ἄλλης.
Ὁ μόνος δεσμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἦτο ὁ στρατός, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ
Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων καὶ ἐκ πολλῶν ἐπίσης Ἀσιανῶν, διότι οἱ
Ἕλληνες δὲν ἐπήρουν διὰ τὴν στρατολογίαν. Ὁ Σέλευκος διετή-
ρησε τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τῶν βασιλείων τῆς Περσίας. Ἐκάστη
ἐπαρχία διφκεῖτο ὑπὸ σατράπου. Ἄλλ' αἱ σατραπείαι τοῦ συριακοῦ
βασιλείου ἦσαν πολὺ μικρότεραι τῶν σατραπειῶν τοῦ περσικοῦ κρά-
τους. Ἀνήρχοντο εἰς 72. Μόνη ἡ Συρία ἀπετέλει ὀκτὼ σατραπείας.

Ζῶν ἀκόμη ὁ Σέλευκος παρεχώρησεν εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον
τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Τίγρητος σατραπείας. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν
τούτων ὠμίλουν σχεδὸν πάντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν καλουμένην
συριακὴν. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦσαν καὶ πλείστοι Ἕλληνες. Ὁ Ἀν-
τίοχος γενόμενος βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του κατέ-
στησε τὰς χώρας ταύτας κέντρον τοῦ βασιλείου του. Ἐγκατέλιπε
τὴν παρὰ τὸν Τίγρητα Σελεύκειαν καὶ μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς
τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀρόντην Ἀντιόχειαν, ἧτις ἔκτοτε παρέμεινεν
ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Οἱ Σελευκίδαι ἐδοκίλευσαν δύο καὶ ἡμισυ αἰῶνας. Ἀλλὰ τὸ
μέγα συριακὸν κράτος ἤρρησε νὰ παρρημάξῃ εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ Ἰδρυτοῦ του. Πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι, αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος,
κατοικούμεναι ὑπὸ λαῶν οἵτινες διετήρησαν τὴν περσικὴν θρησκείαν.
ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τοῦ συριακοῦ κράτους καὶ ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητα
βασίλεια, τὸ τῆς Βακτριανῆς καὶ τὸ τῆς Παρθίας. Ὡσαύτως καὶ ἐν
Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀπεσπάρθησαν αἱ χώραι τῆς Καππαδοκίας, τῆς Βιθυ-
νίας καὶ τοῦ Περγάμου καὶ ἀπετέλεσαν ἰδία βασίλεια.

Καὶ προσεπάθησε μὲν ὁ Ἀντίοχος Γ' (222—187) ν' ἀνορθώσῃ

τὸ συριακὸν κράτος, ἀλλὰ περιπλακεῖς εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς πάσας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώρας του. Ἐπὶ τέλους τὸ συριακὸν κράτος περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν Συρίαν καὶ τὸ 64 π. Χ. περιήλθεν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

§. 10» Τὸ βασιλεῖον τοῦ Περγάμου.

Τὸ κράτος τοῦ Περγάμου ἰδρύθη τῷ 281 ὑπὸ τοῦ Φιλέταιρου, στρατηγοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσιμάχου. Καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει πρὸς τὸν Σέλευκον ὁ Λυσιμάχος μετέφερε τὸ βασιλικὸν του ταμεῖον εἰς τὸ Πέργαμον, φρούριον ὄχυρὸν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Μυσίας, φύλακκα δὲ τοῦ ταμεῖου καὶ φρούραρχον τοῦ Περγάμου ἐγκατέστησε τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον. Ἄλλ' ὅτε ὁ Φιλέταιρος εἶδεν ὅτι ἡ νίκη ἔκλινε πρὸς τὸν Σέλευκον, ἀπέστη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας. Ἐπειτα δὲ ὠφελούμενος ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες ἐπῆλθον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σελευκιδῶν, ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον, συνάμα δὲ κατέλαβε πολλὰς παραλίους πόλεις. Τὰς κτήσεις ταύτας ἐπεξέτεινεν ἀκόμη περισσότερον ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Εὐμένης Α'.

Τὸν Εὐμένην Α' διεδέχθη ὁ ἐξάδελφός του Ἄτταλος Α' (241—197), ὅστις πρῶτος προσέλαβε τὴν προσωνομίαν βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Εὐμένης Β', Ἄτταλος Β' καὶ Ἄτταλος Γ' ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολέμους αὐτῶν, τὸ Περγαμηνὸν βασιλεῖον ἐπροστατεύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔγινε τὸ ἰσχυρότατον τῶν ἐν Ἀσίᾳ κρατῶν περιλαβὸν πλὴν τῆς Μυσίας τὴν Φρυγίαν, τὴν Λυδίαν καὶ ἄλλας χώρας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄττάλου Γ' περιήλθεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους κληροδοτηθὲν εἰς αὐτοὺς διὰ διαθήκης ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου βασιλέως.

§. Τὰ βασίλεια τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Παρθίας.

Τὸ κράτος τοῦ Σελεύκου, ὡς γνωρίζομεν, κατ' ἀρχὰς περιελάμβανεν ὅλον τὸ ἀχανές ὄροπέδιον τοῦ Ἰρὰν μέχρι τῶν ὄρέων τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῶν ἐρήμων τῆς λίμνης Ἀράλης. Ἄλλ' εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας χώρας οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν πολλοὶ καὶ ὀλίγοι πόλεις εἶχον ἰδρυθῆ ἐκεῖ. Οἱ λαοὶ τοῦ Ἰρὰν Πέρσαι, Μῆδοι,

Βάκτριαι, διειθήρησαν τὴν παλαιὰν αὐτῶν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσάν των καὶ οἱ σατράπαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τῶν περισπασμῶν τῶν Σελευκιδῶν, ἵνα καταστοῦν ἀνεξάρτητοι. Ἐπὶ Ἀντιόχου Β' ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς Ἑλλην Διόδωτος ἀποστατήσας ἵδρυσεν ἴδιον ἀνεξάρτητον βασιλεῖον (254), τὸ ὅπιον ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀπέβη ἰσχυρότατον καὶ ἀνήλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς αὐτοῦ ἐξέτειναν τὰ ἔθρια μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Σινικῆς καὶ προήγαγον εἰς τὰς διαφόρους αὐτοῦ χώρας τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἐπίσημος τοῦ κράτους γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ. Ἀπὸ τῆς 2ας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ Βακτριανοῦ βασιλείου, τὸ ὅπιον κατὰ μικρὸν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Σάκκας, φυλὴν τουρανικὴν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Σακκῶν βασιλείων ἐξηκολούθησεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἑλληνιστὶ ἐπέγραφον αὐτοὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τὰ ὀνόματά των καὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βακτριανῆς, περὶ τὸ 250, εἰς Σκύθης, ὀνόματι Ἀρσάκης, ἔφθασε μετὰ σίφους νομάδων ἱσπέων, πιθανῶς ἐκ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν, καὶ ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Παρθίαν, κειμένην πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἰδρυσεν δὲ βασιλεῖον, τοῦ ὁποῖου πρωτεύουσα κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Ἑκατόμπυλος ἐν Παρθίᾳ. Εἰς τὸ παρθικὸν βασιλεῖον περιελήφθησαν μετ' ὀλίγον οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι καὶ κατόπιν ἡ Ἀσσυρία καὶ ἡ Βαβυλωνία. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ μετέφεραν τότε τὴν ἑδρὰν των εἰς τὴν Κτησιφῶντα, πλησίον τῆς Βαβυλώνος. Τὸ βασιλεῖον ὅμως διειθήρησε τὸ ὄνομα «βασιλεῖον τῶν Πάρθων». Καὶ παρέμειναν μὲν οἱ Πάρθοι νομάδες, ὡς ἦσαν καὶ πρότερον, ἀλλ' οἱ Ἀρσακίδαι βασιλεῖς ὑπεστηρίξαν πολὺ τὸν ἑλληνισμὸν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσίᾳ.

Οἱ Πάρθοι ὑπῆρξαν λαὸς πολεμικός· διεξήγαγον μακροὺς πολέμους κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐμάχοντο δὲ ἐφιπποὶ ῥίπτοντες βέλη καὶ φεύγοντες ἐν καλπασμῶ εὐθὺς ὡς ὑπεχώρουν. Τὸ παρθιον βέλος κατέστη παροιμιῶδες.

§. 12. *Τὰ κράτη τῆς Βιθυνίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας.*

Ἡ Βιθυνία εἶχε κατακτηθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἐγγχώριος κληρονομικός αὐτῆς

σατράπης ονόματι Βίας ἀντεστάθη καταφυγὼν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ζιποίτης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέλαβεν ἐκ νέου τὴν χώραν καὶ διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ὅτε δὲ ὁ Λυσίμαχος κατέστρεψε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βιθυνίας Ἄστακον, ὁ Ζιποίτης ἐκτίσεν ἐπὶ τῶν ἐρείπιων αὐτῆς νέαν πρωτεύουσαν, τὴν ὅποιαν ὠνόμασεν ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Νικομήδους Νικομήδειαν καὶ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κατέφικε δι' Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν αὐτὴ καὶ κυβερνήσεις τῶν βαισιλέων τῆς Βιθυνίας ἀπέβησαν ὅλως ἑλληνικαί, καθ' ἑλλην δὲ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Νικομήδεια παρέμεινε μία ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἀσίας.

Ἦδη ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ὑφίστατο κατὰ τὸν Πόντον ἀνεξάρτητον βασιλεῖον ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, αἵτινες ἐκαυχῶντο ὅτι εἶλκον τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Κύρου, βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἡ δυναστεία αὕτη τοῦ Πόντου ἀνέλαβε νέαν ζωὴν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ὁ Μιθραδάτης Γ' ἀνεγνωρίσθη ὡς κύριος τοῦ Πόντου ὑπὸ τῶν νικητῶν τοῦ Ἀντιγόνου. Οἱ βασιλεῖς τοῦ Πόντου μετεφύτευσαν εἰς τὸ κράτος τῶν τῆν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ δόξαν. Πολὺ ὅμως συνετέλεσαν εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ Ποντικοῦ βασιλείου αἱ ἀρχαιόταται καὶ ἀξιολογώταται ἑλληνικαὶ πόλεις Ἡράκλεια, Σινώπη, Ἀμισός, Τραπεζοῦς καὶ Κερασοῦς, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπετάχθησαν ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Πόντου. Ἀφ' ἧς δ' ἐποχῆς ὁ Φαρνάκης Α' κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν ἑλληνικὴν πόλιν Σινώπην (183) ἀντὶ τῆς πρῆν μεσογείου Ἀμασείας, τὸ βασιλεῖον τοῦ Πόντου προήχθη εἰς ἰσχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν καὶ ἐθαλασσοκράτει ἐν τῷ Εὐξεινῷ Πόντῳ.

§ 13. Τὸ βασιλεῖον τῶν Δαυιδῶν ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἰδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀλεξάνδρειαν ὑπῆρξεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ υἱὸς τοῦ Λάγου, εἷς ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Πτολεμαῖος Α' διεκρίνετο διὰ τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων καὶ διὰ τὴν σύνεσιν. Διωργάνωσε τὰς περσικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις καὶ ἐξέτεινε τὰ ὄρια τοῦ κράτους διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Κυρηναϊκῆς, τῆς Κοίλης Συρίας καὶ τῆς Κύπρου. Ἐπροστάτευσεν καὶ προήγαγε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἰδρυσεν τὴν περιώνυμον βιβλιοθήκην καὶ τὸ Μουσεῖον, καὶ καθ' ὅλου

επεμελήθη νὰ ἐξελληνίσῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου, ἣτις συνεδέετο μετὰ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ προχώματος 1300 μέτρων καὶ ἐσχημάτιζε τὸν λιμένα, ἀνήγειρε πύργον ἐκ μαρμάρου, ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς νήσου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου ὑπῆρχε λαμπτήρ ἀνημμένος διὰ νὰ φωτίζη τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ προσφύλασση τοὺς ναυτιλλομένους ἀπὸ τοῦ κινδύνου κατὰ τὰς θυελλώδεις καὶ ἀφεγγεῖς νύκτας. Ὁ Πτολεμαῖος Α΄ ἀποθανὼν ἀφήκεν εἰς τὸν υἱὸν του καὶ διάδοχον Πτολεμαῖον Β΄ τὸν Φιλάδελφον τὸ κράτος πλουσιώτατον καὶ ἰσχυρότατον.

Ὁ Πτολεμαῖος Β΄ (285—247) ἐκλήθη Φιλάδελφος ἕνεκα τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Ἀρσινῆς. Καὶ δὲν ἦτο μὲν ὁ Φιλάδελφος στρατηγὸς οἷος ὁ πατὴρ του, εἶχεν ἔμως πολιτικὴν σύνεσιν, διὰ τῆς ὁποίας ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν γοητείαν τοῦ κράτους του καὶ νὰ προαγάγῃ αὐτὸ ἔτι μᾶλλον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Διὰ τῶν στρατηγῶν του διεξήγαγεν ἐπιτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν Σελευκιδῶν. Διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Τρωγλοδυτικῆς, ἤτοι τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, ἠδύνατο νὰ προμηθεύηται πολεμικοὺς ἐλέφαντας, οἵτινες τοῦ ἐχρησίμευσαν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Σελευκιδῶν πολέμους του. Διὰ συνθήκης, τὴν ὁποίαν συνήψε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἠνοίχθησαν οἱ ἰταλικοὶ λιμένες εἰς τὸν αἰγυπτιακὸν ἑμπόριον.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φιλαδέλφου Πτολεμαῖος Γ΄ ὑπῆρξε βασιλεὺς πολεμικός. Ἐπεχείρησεν αὐτὸς μακρὰν καὶ τολμηρὰν ἐστρατείαν κατὰ τοῦ Σελεύκου Β΄ τῆς Συρίας, κατέκτησε πλείστας αὐτοῦ χώρας καὶ σχεδὸν κατέλυσε τὸ συριακὸν βασίλειον. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Αἴγυπτον ἐκόμισεν ἀναρίθμητα λάφυρα καὶ πεντακόσια ἐξήκοντα ἀγάλματα Αἰγυπτίων θεῶν, ἅτινα εἶχον ἀφαιρέσει οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν Καμβύσης καὶ Δαρεῖος. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν εὐγνωμονούντων Αἰγυπτίων ὠνομάσθη Εὐεργέτης.

Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Πτολεμαίων ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ λαμπρότης αὐτοῦ ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων καὶ πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῆς Αἰγύπτου ἀνῆρχοντο εἰς 200,000 πεζοὺς, 40,000 ἵππεις, 300 πολεμικοὺς ἐλέφαν-

τας, και 3,500 πολεμικά πλοία μικρά και μεγάλα. Είς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ὑπῆρχεν ἀποταμίευμα 740,000 αἰγυπτιακῶν ταλάντων ἤτοι 29 δισεκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Ἐπὶ τοῦ Φιλαδέλφου ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο τὸ μέγιστον ἔμπορεῖον τοῦ κόσμου.

Τὸ πολίτευμα τῶν Πτολεμαίων ἦτο τελείως μοναρχικόν. Πᾶσα ἐξουσία ἀπέρεε ἐκ τοῦ βασιλέως. Ὁ διοικητικὸς καὶ οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς τοῦ κράτους ἦτο σοφώτατος. Οἱ Ἰθαγενεῖς δὲν ἐπιέζοντο διόλου. Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἐπεδίωξαν τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς ἰδρύσεως πόλεων, ὡς ἐπραξαν οἱ Σελευκίδαι εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς μίξεως καὶ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰς ἕξεις καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Ἰθαγενῶν. Διὰ τοῦτο ἐσέβοντο τὰ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἔλαβον τοὺς τίτλους τῶν ἀρχαίων Φαραῶ, διετήρησαν τοὺς ἀρχαίους νόμους, τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς χώρας εἰς νομοῦς. Ὁ στρατὸς ἀποτελούμενος ἐξ Ἑλλήνων παρέμεινε εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ὡς φρουρὰ καὶ εἰς τὰς παραμεθορίους φυλακὰς. Ἑλληνες ὑπῆρχον μόνον εἰς τὰς πόλεις, εἰς δὲ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ χωρία οἱ κάτοικοι ἦσαν ἔθιοι Αἰγύπτιοι. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον οἱ δύο λαοὶ ἤρχισαν νὰ συμφιλιῶνται. Ἑλληνεῖς τινες ἔμαθον τὴν αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἤρχισαν νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ οὕτω ἠδύνατο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ὁ Πτολεμαῖος Α' ἐπεδίωξε πρὸ πάντων τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο θρησκειῶν. Δι' ὃ καὶ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπέστατον ναὸν εἰς τὸν Αἰγύπτιον θεὸν Σέραπιν ἢ Ὅσιριν, τὸ καλούμενον Σεράπειον. Εἰς τὸ Σεράπειον ἀπὸ κοινοῦ ἐλατρεύοντο ὁ Σέραπις μετὰ τῆς συζύγου του Ἰσιδος καὶ ὁ Ἑλλην θεὸς Ζεὺς Ἄδης, ὅστις ἐταυτίσθη μὲ τὸν Σέραπιν. Ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου Δ' ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ αἰγυπτιακοῦ κράτους, τὸ ὅποιον ἐπὶ τέλους ἐν ἔτει 30 π. Χ. ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

14. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν τρίτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα.

Διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία διεδόθη εἰς τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη τὸ ὄργανον πάσης διανοητικῆς ἐνεργείας καὶ ἀναπτύξεως καὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ των, προσλαβοῦσα ὅμως νέους ἰδιωτισμοὺς ἀπέβαλε σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἐξελιχθεῖσα

εις τήν κοινὴν καλουμένην διάλεκτον. Ἄλλ' ἔμοῦ μὲ τήν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν καὶ τήν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατέπεσαν ἐκ τοῦ ὕψους, εἰς τὸ ὅποιον εἶχον ἀνυψωθῆ κατα τούς ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου χρόνους. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔχασε τὴν προτέραν δημιουργικὴν δύναμιν καὶ περιορίσθη ἤδη εἰς τὸ νὰ μιμῆται ἀπλῶς καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ ἐγνωσμένα καὶ εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ ἔσον τὸ δυνατόν περισσότερα. Ὅθεν ἡ πολυμάθεια ἐνομίσθη ὁ πρῶτος σκοπὸς τῶν γραμμάτων.

Ἡ ἔδρα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν μετετέθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλη ἡ φιλολογικὴ περὶδος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τρίτου μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος π. Χ. ὠνομάσθη Ἀλεξανδρινὴ φιλολογία. Οἱ τρεῖς πρῶτοι βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Α', Πτολεμαῖος Β' καὶ Πτολεμαῖος Γ', ὡς προεῖπομεν, ἐπροστάτευσαν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· δι' ὃ καὶ πολλοὶ πεπαιδευμένοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτος ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρέυς. Τῇ συστάσει τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ὁ Πτολεμαῖος Α' ἔδρυσε πλησίον τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων του περικαλλῆς καὶ ἀπέραντον οἰκοδόμημα, καλούμενον Μουσεῖον, τὸ ὅποιον, ὡς καὶ τὸ ὄνομά του δηλοῖ, ἦτο ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας, θεᾶς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Μουσεῖον ἦτο τεράστιον οἰκοδόμημα ἐκ μαρμάρου, περιέχον πολλὰς εὐρυχώρους αἰθούσας, μακρὰς στοὰς καὶ ἐξέδρας. Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε καὶ παραρτήματα ἐπιστημονικά, εἶν βοτανικὸν κήπον, εἰς τὸν ὅποιον ὑπῆρχον τὰ φυτὰ ἔλων τῶν χωρῶν, ζωολογικὸν κήπον, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατιμῆον καὶ ἄλλα, ὥστε τὸ ἔλον καθίδρυμα ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ πρὸς τὰ σημερινὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Μετὰ τοῦ Μουσείου συνέχετο ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη. Ταύτης τὰς ἀρχὰς ἔθεσεν ὁ Πτολεμαῖος Α', συνεπλήρωσε δὲ καὶ ἐτελειοποίησεν ὁ Πτολεμαῖος Β'. Περιελάμβανε δὲ αὕτη ἐπὶ Πτολεμαίου Β' πεντακοσίας χιλιάδας χειρογράφων βιβλίων * ὅχι μόνον ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ αἰγυπτιακῶν καὶ χαλδαϊκῶν καὶ ἑβραϊκῶν. Ὡς παράρτημα τῆς βιβλιο-

(*) Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἐκάη τῷ 47 π. Χ. ὑπὸ τ-ῦ Καίσαρος κατὰ τὸν Ἀλεξανδρινὸν αὐτοῦ πόλεμον.

θήκης ταύτης ἐχρησίμευε τὸ Σεράπειον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν ἀποτεθειμένα 42,000 βιβλία. Τὰ βιβλία ἦσαν γεγραμμένα εἰς παπύρους, οἱ ὅποιοι τυλισσόμενοι εἰς κυλίνδρους ἐφυλάσσοντο ἐντὸς θηκῶν.

Εἰς τὸ Μουσεῖον κατήκον καὶ συνέτρωγον φιλόλογοι ἄνδρες, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξίαν λόγου ἀντιμισθίαν. Ἐνίοτε ὁ βασιλεὺς ἤρχετο καὶ συνέτρωγε μετ' αὐτῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔργον εἶχον νὰ συζητοῦν περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, συνάμα δὲ νὰ διορθῶνουν, ἐρμηνεύουν καὶ σχολιάζουν τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικὰς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ὡσαύτως οἱ ἄνδρες οὗτοι μετέφραζον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὰ ξένα συγγράμματα. Τότε κατ' ἐντολὴν τοῦ Πτολεμαίου Β' ἐγένινεν ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μετάφρασις τῶν ἑβδομήκοντα. Ἐκαμμον διαλέξεις καὶ ἐδίδασκον. Οἱ νέοι ἤρχοντο παρ' αὐτοῖς καὶ ἐδιδάσκοντο. Λέγεται ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπῆρχον 14,000 σπουδασταί. Τὸ Μουσεῖον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐπιστημονικὸν ἴδρυμα καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐπιστημονικὴ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, ἡ πόλις τῶν λογίων καὶ τῶν σοφῶν.

Ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἔλαβον μεγάλην ἐπίδοσιν αἱ καλούμεναι πραγματικαὶ ἐπιστήμαι. Νῦν τὸ πρῶτον διεμορφώθη ἡ γραμματικὴ τέχνη. Ἐπιφανεῖς δὲ γραμματικοὶ καὶ κριτικοί, οἵτινες ἐκαθάρισαν τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων ἀπὸ τῶν σφαλμάτων καὶ παρεμβολῶν καὶ ἠρμήνευσαν τὰ σκοτεινὰ χωρία, ἦσαν ὁ Ζηνόδοτος, ὁ Καλλιμάχος, ὁ Ἐρατοσθένης, ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, καὶ ὁ Ἀρίσταρχος. Πάντες οὗτοι ἐχρημάτισαν καὶ ἐπιστάται ἦτοι διευθύνται τῆς Ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης. Ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος εἰσήγαγε τὴν τελείαν καὶ ἄνω στιγμὴν καὶ διέκρινε τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόπους. Ὁ Ἀρίσταρχος, ὁ κορυφαῖος τῶν γραμματικῶν, διήρσε τὸν Ὅμηρον εἰς 24 βραχυφθιάς. Ὁ Ἐρατοσθένης, ὅστις πρῶτος ἔλαβε τὸ ὄνομα φιλόλογος, ἦτο ἀνὴρ πολυμαθέστατος ἔχων παντοίας γνώσεις γραμματικὰς, φιλολογικὰς καὶ μαθηματικὰς. Ἠσχολήθη οὗτος πρὸ πάντων εἰς τὴν γεωγραφίαν καὶ πρῶτος συνέγραψεν ἐπιστημονικῶς τὴν φυσικὴν, μαθηματικὴν καὶ πολιτικὴν γεωγραφίαν μετὰ τῆς ἐθνολογίας, ἐστήριξε δὲ τὴν χρονολογίαν ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως.

Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους παρήχθη ἐκ τῶν δημοδῶν ποιμεινικῶν ᾠσμάτων νέον εἶδος ποιήσεως, τὸ καλούμενον εἰδύλλιον ἢ βουκολικὴ ποίησις, διεμόρφωσε δὲ αὐτὸ ὁ Θεόκριτος ὁ Συ-

ρακούσιος, ὅστις ἔζησεν ἐπὶ πολὺ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι προήχθησαν διὰ τοῦ Εὐκλείδου τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ τοῦ Ἀρχιμήδους τοῦ Συρακουσίου, ὅστις ἐκλήθη *μηχανικός*· ἡ δὲ ἀστρονομία προήχθη διὰ τοῦ Ἰπάρχου.

Πρὸς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἤμιλλᾶτο ὡς πρὸς τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν τὸ Πέργαμον, πρωτεύουσα τοῦ Περγαμνοῦ βασιλείου. Οἱ φιλόμουσοι καὶ φιλόκαλοι βασιλεῖς αὐτοῦ Ἀτταλὸς Α', Εὐμένης Β' καὶ Ἀτταλὸς Β' ἐπροστάτευσαν παρὰ πολὺ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ ἔδρυσαν ἐν Περγάμῳ σχολὰς καὶ βιβλιοθήκην, ἣτις περιελάμβανε διακοσίας χιλιάδας βιβλία. Ὅτε δὲ οἱ Πτολεμαῖοι ἀπηγόρευσαν ἐξ ἀντιζηλίας, ὡς λέγεται, τὴν ἐξαγωγὴν παπύρου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οἱ Περγαμηνοὶ ἐτελειοποίησαν πρὸς γραφὴν τὴν κατασκευὴν τῶν διφθερῶν, δερμάτων κατειργασμένων. Ὀνομάσθησαν δὲ αἱ διφθέραι αὗται ἀπὸ τῆς πόλεως Περγάμου *περγαμηναί*. Κορυφαῖος τῶν ἐν Περγάμῳ φιλολόγων ἦτο ὁ Κράτης, ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστάρχου. Ὁ Κράτης ἔγινεν ἀρχηγὸς ἰδίας σχολῆς, τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἐκαλοῦντο Κράτειοι. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὰς φιλολογικὰς μελέτας ἐν Περγάμῳ ἠσχολοῦντο καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν ῥητορικὴν.

Αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἠσχοῦντο καὶ εἰς ἄλλας μὲν πόλεις, πρὸ πάντων δὲ ἐν Περγάμῳ καὶ ἐν Ρόδῳ. Ἐν Περγάμῳ ἐποιήθη ὁ περίφημος μέγας Βωμὸς τοῦ Σωτήρος Διός, τὸν ὁποῖον ἐπεκόμει ζυφοφόρος ἐκτύπων ἀναγλύφων παριστώσα γιγαντομαχίαν. Ἐν Ρόδῳ ἐποιήθη τὸ περιώνυμον Σύνπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος θνήσκοντος μετὰ τῶν δύο υἱῶν του ἐκ τῶν δηγμάτων τῶν δύο δρακόντων, οἵτινες περιετυλίσσοντο περὶ αὐτούς. Ὡσαύτως ἐποιήθη ὁ περίφημος Κολοσσός, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἐκ τῶν ἐπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἦτο δὲ ὁ Κολοσσὸς χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου ἐβδομηκοντάπηχες τὸ ὕψος, τὸ ὁποῖον κατέπεσε τῷ 227 π. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ καὶ συνετρίβη.

Ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς εἶχον νὰ ἐπιδείξουν καὶ ἡ Ἀλεξανδρεία καὶ ἡ Ἀντιόχεια. Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ τέχνη κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἐπεκταθεῖσα εἰς ἑλλην σχεδὸν τὴν οἰκουμένην ἀπέβαλε τὸν ἐθνικὸν αὐτῆς χαρακτήρα. Δὲν ἐνεψυχοῦτο πλέον ὑπὸ τοῦ προτέρου ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ γενομένη κοσμοπολιτικὴ ἐσκοπεῖ μόνον νὰ ἱκανο-

ποιήσῃ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὰς ὀρέξεις τῶν ἐκάστοτε ἡγεμόνων· δι' ὃ ἀπεμακρύνθη τοῦ φυσικοῦ καὶ χαρίεντος καὶ ἔτεινεν εἰς τὴν δημιουργίαν κολοσσιαίων ἔργων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΜΦΥΔΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§. 15. Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους.

Ἡ κυρίως Ἑλλάς κατὰ τοὺς μετὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους εὐρίσκειτο ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχε καταστῆ αὕτη διηνεκὲς θέατρον ὄλων τῶν πολέμων τῶν περὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ἀνταγωνιζομένων, οὗσα καὶ αὕτη διηρημένη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῆς μεγάλης ταύτης ἀνωμαλίας εἰς τὰς περισσότερας πόλεις εἶχον ἐγκαθιδρυθῆ τυράννοι. Οἱ τυράννοι οὗτοι ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας κατεπίεζον δεινῶς τοὺς ἀρχομένους, ἕνεκα δὲ τούτου πολλοὶ ἔφευγον τὰς πατρίδας των. Ὅλη λοιπὸν ἡ Ἑλλάς τότε ἦτο πλήρης φυγάδων. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν φυγάδων μὴ ἔχοντες πόρον ζωῆς ἐγίνοντο μισθοφόροι στρατιῶται, ἄλλοι δὲ ἐνούμενοι μὲ τοὺς ἐκ τῆς στρατείας ἀπολυόμενους μισθοφόρους ἀπετέλουν ληστρικὰς συμμορίας καὶ περιήρχοντο τὴν χώραν χλευάζοντες πᾶσαν τάξιν καὶ πάντα νόμον. Αὐτὴν τὴν εἰκόνα παρουσιάζει ἡ κυρίως Ἑλλάς κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα, εἰκόνα γενικῆς παραλυσίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, ἀφ' οὗ ἠσφάλισε τὴν ἀρχὴν του, ἐπεχείρησε νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐνεφανίσθησαν δύο συμπολιτεῖαι, ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλική, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἐξέβαλε τὸν Ἀντίγονον ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἡ δὲ δευτέρα ἀπέκρουσε πᾶσαν ἐπέμβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδος. Ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεῖα ἦσαν ὁ τελευταῖος σπινθὴρ τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας. Ὡς βᾶσιν αἱ συμπολιτεῖαι αὗται εἶχον τὴν ἰσοπολιτεῖαν καὶ ὡς σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῆς αὐτονομίας των. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς αὐτῶν δὲν ἐπετεύχθη, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

§. 16. Αιτωλική συμπολιτεία.

Οἱ Αἰτωλοὶ ἀνέκαθεν ἦσαν τραχεῖς κατὰ τὰ ἦθη καὶ σχεδὸν βάρβαροι, μὴ παρακολουθήσαντες τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐξῶν κατὰ κώμας ἀτειχίστους ὄπλοφοροῦντες καὶ ἐκτρεπόμενοι εἰς ληστείας. Ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ὑπῆρξαν ὀνομαστοί· ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν ἀφανεῖς. Ἀνεφάνησαν δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων καὶ εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον συνεπολέμησαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατὰ τῶν Μακεδόνων. Καὶ εἶχον μὲν ἀνέκαθεν οἱ Αἰτωλοὶ συμπολιτείαν τινά, ἀλλ' ἡ συμπολιτεία αὕτη ἤρchiσε νὰ λαμβάνῃ κανονικώτερον τύπον περὶ τὸ 280 π. Χ.

Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τῆς συμπολιτείας ταύτης ἄπαντες οἱ Αἰτωλοὶ πολῖται συνήρχοντο κατ' ἔτος πανηγυρικῶς ἐν Θέρμῳ τῆς Αἰτωλίας εἰς κοινὴν σύνοδον, καλουμένην Παναϊτώλιον. Ἡ σύνοδος αὕτη συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας ἤτοι περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐξέλεγε τὰς ἐνιαυσίους ἀρχάς, αἵτινες διόρκουν τὰ τῆς συμπολιτείας. Ἦσαν δὲ αἱ ἀρχαὶ αὗται ὁ στρατηγός, ὁ ἑπάρχος, ὁ δημόσιος γραμματεὺς, οἱ ταμίαι καὶ τὸ συμβούλιον, οὗτινος τὰ μέλη ἐκαλοῦντο ἀπόκλητοι. Ἐνίοτε συνήρχοντο καὶ ἐκτακτοὶ σύνοδοι ἐν Ναυπάκτῳ ἢ ἐν Ὑπάτῃ ἢ καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία διὰ τῆς πειθοῦς ἢ διὰ τῆς βίας περιέλαβε καὶ ἄλλας πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ χώρας, ἐπεκταθεῖσα ἀνὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λοκρίδα καὶ μέχρι Θεσσαλίας καὶ πρὸς δυομὰς μέχρι Κεφαλληνίας. Ἀλλὰ τὴν μεγάλην δυνάμιν τῆς μετεχειρίσθη μᾶλλον πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος· διότι ἀντὶ ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐστρεψεν αὐτὰ ἐξ ἀντιζηλίας κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, συμπράττουσα ἄλλοτε μὲν μετὰ τῶν Μακεδόνων, ἄλλοτε δὲ μετὰ τῆς Σπάρτης.

§. 17. Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

Οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῶν βασιλείας ἀπετέλεσαν χαλαράν τινα συμπολιτείαν, ἣτις συνέκειτο ἐκ δώδεκα αὐτονόμων πόλεων· ἀλλ' ἡ συμπολιτεία αὕτη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἦτο ἀσθενεστάτη, κατελύθη δ' ἐντελῶς κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρό-

νους και ιδίως μετά τόν Λαμιακόν πόλεμον και τινες ἐκ τῶν πόλεων αὐτῆς κατελήφθησαν ὑπό μακεδονικῶν φρουρῶν. Ἄλλ' ἀντί τῆς ἀρχαίας ἐκείνης συμπολιτείας προέκυψεν ἀπό τοῦ 281 νέα συμπολιτεία, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα εἶχε κατὰ τύπους ἑμοιότητα πρὸς τὸ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Πρῶται αἱ πόλεις Δύμη, Πάτραι, Τρίταια και Φαραὶ ἐκδιώχθησαν τὰς μακεδονικὰς φρουράς και ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἰδρυσαν νέαν συμπολιτείαν, εἰς τὴν ὅποίαν κατὰ μικρὸν προσήλθον και ἄλλαι ἕξ ἀχαιοὶ πόλεις, τὸ Αἶγιον, ἡ Βοῦρα, ἡ Κερύνεια, ἡ Πελλήνη, ἡ Αἴγειρα και τὸ Λεόντιον.

Τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας προϊστάντο κατ' ἀρχὰς δύο στρατηγοὶ και εἰς γραμματεῦς, ἀπὸ δὲ τοῦ 253 εἰς μόνον στρατηγὸς· παρὰ δὲ τῷ στρατηγῷ ὑπῆρχε και εἰς ἑπάρχος, εἰς ναύαρχος και συμβούλιον ἐκ δέκα ἀνδρῶν, οἵτινες ἐξεπροσώπουν τὰς δέκα ὁμοσπόνδους πόλεις και ἐκαλοῦντο δημοσουργοὶ ἢ πρόβουλοι. Τὸ δεκατριμελὲς τοῦτο συνέδριον συνεσκέπτετο και ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἀπόφασιν αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῆ, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐνεκρίνετο ὑπὸ τῆς κοινῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν.

Ἡ κοινὴ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν συνήρχετο δις τοῦ ἔτους ἐν Αἰγίῳ, ἐκτάκτως δὲ και ἀλλαχοῦ, και ἀπεφάσιζε περὶ ὄλων τῶν μεγάλων ζητημάτων, τὰ ὁποῖα τὸ δεκατριμελὲς συνέδριον ὑπέβαλλεν εἰς αὐτὴν και τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας, οἷον περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν και τῶν ταυούτων· προσέτι δὲ ἡ σύνοδος ἐξέλεγε και τοὺς ἄρχοντας τῆς συμπολιτείας, οἵτινες ἦσαν ἐνιαύσιοι.

Ψυχὴ και δεξιὸς θραχίων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἦτο ὁ Ἄρατος, ὅστις ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα του Σικυώνα ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους προσέβηκεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Ὁ Ἄρατος διεκρίνετο διὰ τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς του και διὰ τὴν μεγάλην του δραστηριότητα, ἐκλεγόμενος δὲ ἐπὶ τριακονταετίαν ἀνὰ πᾶν δευτέρον ἔτος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ μετ' αὐτῆς τὸ Ἄργος, τὴν Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐπίδαυρον και ἄλλας πόλεις. Ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ Ἀράτου ἦτο νὰ ἐλευθερώσῃ ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν τυράννων και ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς ἐπιρροῆς και νὰ ἐνώσῃ τοὺς Πελοποννησίους εἰς ἓνα στα-

θερὸν καὶ συμπαγὲς πολιτικὸν σῶμα, τὸ ἐποῖον νὰ ἔχη ταῦτὰ νόμιμα ταῦτὰ ἦθη καὶ ταῦτὰ συμφέροντα. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ Ἀράτου δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τοὺς κατωτέρω λόγους.

§ 18. *Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἅγις Δ' καὶ Κλεομένης Γ'.*

— *Κλεομενικὸς πόλεμος.*

Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς τετάρτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἐν Σπάρτῃ ἤρχισαν νὰ φέρωνται ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἡ κυριαρχία αὐτῆς εἶχε περιορισθῆ εἰς μόνην τὴν Λακωνικὴν. Τὸ Λυκούργειον πολίτευμα μόνον τοὺς τύπους διετήρησε, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα παρεβιάσθη ἐντελῶς. Ἡ διαίρεσις τῆς γῆς εἰς κλήρους ἀνετράπη, πᾶσαι δὲ αἱ γαῖαι περιῆλθον εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ περισσότεροι κατετρώχοντο ὑπὸ τῆς πενίας καὶ ὑπὸ τῶν χρεῶν. Ἐπὶ πλέον ὁ ἀριθμὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἠλαττώθη εἰς ἑπτακοσίους καὶ ἐκ τούτων μόνον ἑκατὸν κατεῖχον τὰς γαίας. Οἱ ἑκατὸν οὗτοι ἐκυβέρνηον τὴν πόλιν καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπεκράτει μεγάλη τρυφηλότης καὶ ἠθικὴ ἐξαχρεῖωσις.

Ἐν ἔτει 244 ἔγινε βασιλεὺς ὁ μόλις εἰκοσαετῆς Ἅγις Δ'. Ὁ Ἅγις λυπούμενος διὰ τὴν νοσηρὰν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Σπάρτης διενόηθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσότητά τῶν περιουσιῶν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀρχαῖα ἄπλα καὶ αὐστηρὰ ἦθη. Προέτεινε λοιπὸν τὴν ἄφεισιν ὅλων τῶν χρεῶν καὶ τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς, πρῶτος δὲ ἔθεσεν εἰς τὸ μέσον τὴν περιουσίαν τοῦ ἀνερχομένην εἰς ἑξακόσια τάλαντα. Ἄλλ' οἱ πλούσιοι ἔχοντες ὑποστηρικτὴν τὸν ἕτερον βασιλεῖα Λεωνίδα ἠναντιώθησαν. Ὁ Ἅγις συλλαμβάνεται καὶ ἀπάγεται εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἐκεῖ ἀπαγχονίζεται, μετ' αὐτοῦ δὲ ἀπαγχονίζονται ἡ μήτηρ του καὶ ἡ μάμμη του, αἵτινες προθυμότατα εἶχον συνδράμει τὸν Ἅγιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων του.

Ὁ Λεωνίδας ἐβασίλευεν ἤδη μόνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἑνάρητος χήρα τοῦ Ἀγίδος Ἀγιατίς ἦτο νέα καὶ πλουσιωτάτη, ὁ Λεωνίδας ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ συζευχθῆ τὸν μόλις ἔφηβον υἱὸν τοῦ Κλεομένη. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἀκούων τὴν μεγαλόφρονα σύζυγόν του διμιλοῦσαν συνεχῶς περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν εὐγενῶν σχεδίων τοῦ Ἀγίδος τοσοῦτον ἐνεθουσιάσθη, ὥστε παραλαβὼν τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του τῷ 235 ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ἀγίδος. Βλέπων δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐν Σπάρτῃ ἦτο ἀπλήσκιό, ὅλη δὲ δύναμις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφύρων, κατενόησεν οὗ

πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῆ ὅταν. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Ἀθήναιον, ὅπερ ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγάλης πόλεως. Ὁ Ἄρατος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένου. Ἐντεῦθεν ἐξερράγη πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας, πόλεμος ὀλέθριος δι' ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ὅστις ὠνομάσθη Κλεομενικὸς πόλεμος.

Ἀφ' οὗ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσεν καὶ ἄλλας τινὰς ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ ἔγινεν οὕτω πολὺ δημοτικώτερος τῶν ἐφόρων, ἐπιστρέφει εἰς Σπάρτην καὶ διατάσσει νὰ συλλάβουν ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς ἐφόρους καὶ νὰ φονεύσουν αὐτούς. Τὴν πρῶτον συγκαλεῖ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν, δικαιολογεῖ τὴν διαγωγὴν του καὶ ἐξηγεῖ τοὺς σκοποὺς του. Ἀμέσως λοιπὸν πρῶτος αὐτὸς καὶ ἔπειτα οἱ ἑμοφρονοῦντες φίλοι του παραχωροῦν τὰς γαίας των. Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς κλήρους, τὰ χρέη ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα καὶ τὰ συσσίτια ἐπανελήφθησαν, ἠδξήθη δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν διὰ τῆς εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν παραδοχῆς των χρηστοτέρων Περιοίκων.

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ Κλεομένης, θέλων ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν ἕλης τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ κατέλαβε τὴν Μαντινείαν, προχωρήσας δὲ πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Ἀχαιοὺς παρὰ τὴν Δύμνην. Ὁ Ἄρατος κινούμενος ὑπὸ φθόνου πρὸς τὸν Κλεομένην ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δῶσωνα, προτιμήσας νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον του καὶ νὰ υποβάλῃ πάλιν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν μακεδονικὸν ζυγόν. Ὁ Ἀντίγονος εἰσέβαλε τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ εἴκοσι χιλιάδων πεζῶν καὶ χιλίων τριακοσίων ἵππέων. Εἰς τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας τῆ 222 συνεκροτήθη κρίσιμος μάχη. Κατὰ ταύτην ὁ Κλεομένης ἐνίκηθη ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀδελφοῦ του Εὐκλείδα, τὸν ὅποιον εἶχε προσλάβει ὡς συμβασιλέα καὶ ὅστις διηύθυνε τὸ ἀριστερὸν κέρασ. Ὁ Κλεομένης μετὰ τὴν ἦτταν ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην ἐλπίζων παρ' αὐτοῦ βοήθειαν. Ἀλλ' ὁ τὸν Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην διαδεχθεὶς μετ' ὀλίγον Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ ἔφερε τὸν Κλεομένην εἰς τριαύτην ἀπόγνωσιν, ὥστε ἠτύοκτόνησεν αὐτός. Ὁ νικητὴς Ἀντίγονος ὁ Δῶσων εἰσελθὼν εἰς τὴν Σπάρτην ἀνέτρεψε τὸ ἔργον τοῦ Κλεο-

μένους, ἐγκαταστήσας δ' ἐν αὐτῇ μακεδονικὴν φρουρὰν ἐπανήλθεν εἰς Μακεδονίαν.

§ 19. Συμμαχικὸς πόλεμος.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην ὁ Ἀντίγονος ὁ Δώσων ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀνεψιὸς του Φίλιππος Ε', ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ στρατηγικὸς. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξευρέθη καταστρεπτικώτατος πόλεμος μεταξὺ τῆς Ἀχαικῆς καὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ὅστις ὠνομάσθη συμμαχικὸς (220 — 217). Ὁ Φίλιππος Ε' προσκληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν εἰσέβαλε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατετρόπωσε τοὺς συμμάχους τῶν Αἰτωλῶν Ἠλείους καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν αὐτῶν. Ἐπειτα δὲ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις καὶ κατέστρεψε τὸ Θέρμον. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ὄλοσχερῇ ὑποταγῇ τῶν Αἰτωλῶν, συνωμολόγησεν εἰρήνην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ συνεμάχησε πρὸς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολεμοῦντα στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων Ἀννίβαν. Εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην ἠναντιώθη ὁ Ἄρατος. Ἐνεκα δὲ τούτου ὀργισθεὶς ὁ Φίλιππος διέταξε νὰ δηλητηριάσουν αὐτόν. Οἱ Σικυώνιοι ἐπένησαν τὸν ἄνδρα καὶ ἐψήφισαν εἰς αὐτὸν θυσίας καὶ ἡρωϊκὰς τιμὰς.

Διάδοχος τοῦ Ἀράτου ἐξελέχθη ὁ ἐκ τῆς Μεγάλης πόλεως ἀνδρῆϊς καὶ μεγαλόφρων Φιλοποίμην, ὅστις ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὠνομάσθη ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλληνῶν, διότι μετ' αὐτὸν οὐδένα μέγαν ἄνδρα ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλάς.

Ὁ Φιλοποίμην ὀκτάκις ἐξελέχθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Ἀλλὰ νῦν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἀναμειγνύονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ σχεδὸν διευθύνουν αὐτά. Διὰ τοῦτο τὴν περαιτέρω ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους θέλομεν διηγηθῆ κατωτέρω ἐν αἰκίῳ τόπῳ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

§ 1. Σύντομος χωρογραφία τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία εἶνε ἐπιμήκης χερσονήσος ἐν σχήματι ὑποδήματος καὶ περιβρέχεται ἀνατολικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, δυ-

Ἡ ἀρχαία Ἰταλία

τικῶς ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ καὶ νοτιῶς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους· πρὸς βορρᾶν δ' ἐκτείνεται εἰς ἡμικύκλιον, τοῦ ὁποῦ τὴν περιφέρειαν ἀποτελεῖ ἡ ὄρσειρά τῶν Ἄλπεων.

Τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον διασχίζουσι κατὰ μῆκος τὰ Ἀπεννίνα ὄρη, ἅτινα κατὰ τὸ κέντρον ἀποκλίνουν πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Καὶ τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς μέρος εἶνε κατὰ τὸ πλείστον ὄρειόν, ἢ δὲ παραλία καθ' ἑλὴν αὐτῆς τὴν ἔκτασιν εἶνε ἀλίμενος· ὥστε τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Ἰταλίας εἶνε κατάλληλον μόνον πρὸς κτηνοτροφίαν. Τοῦναντίον πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀπεννίνων ἀπλοῦνται μεγάλαι καὶ εὐφοροὶ πεδιάδες, αἵτινες ἀρδεύονται ὑπὸ ἡρέμων ποταμῶν. Κατὰ δὲ τὰς ἀκτὰς τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης σχηματίζονται εὐρύτατοι κόλποι καὶ φυσικοὶ λιμένες, οἵτινες διευκολύνουσι τὰ μέγιστα τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Καὶ πρὸς τὸ Ἴόνιον πέλαγος διανοίγεται ὁ μέγας κόλπος τοῦ Τάραντος.

Ἡ Ἰταλία διηρεῖται τὸ πάλαι εἰς τρία μέρη, α') τὴν ἄνω ἢ βόρειον Ἰταλίαν, β') τὴν μέσην Ἰταλίαν, καὶ γ') τὴν κάτω ἢ νότιον Ἰταλίαν, ἧτις μετὰ τῆς Σικελίας καὶ Μεγάλῃ Ἑλλάδι ἐκαλεῖτο ἕκαστα τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐταῖς ἐλληνικῶν ἀποικίων.

Ἡ ἄνω Ἰταλία ἐκαλεῖτο καὶ ἐν τῷ τῶν Ἀλπεων Γαλατία (Cisalping Gallia) ὡς κατοικοῦμένη ὑπὸ γαλατικῶν φύλων κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου, περιελάμβανε δὲ αὕτη τὴν Λυγιστικὴν πρὸς δυσμὰς καὶ τὴν Ἐνετιανὴν πρὸς ἀνατολὰς. Ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατία διαρρομένη ἀπὸ τοῦ Πάδου, τοῦ μεγίστου τῶν ποταμῶν τῆς Ἰταλίας, εἶνε εὐφροωτάτη.

Ἡ μέση Ἰταλία ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Μάχρα καὶ τοῦ Ρουβίκωνος ποταμοῦ μέχρι τῶν ποταμῶν Φλέρου καὶ Σιλάρου, περιελάμβανε δὲ ἐπὶ μὲν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν Ἐτρουρίαν ἢ Τυρρηνίαν πρὸς βορρᾶν, τὸ Λάτιον εἰς τὸ μέσον, καὶ τὴν Καμπανίαν πρὸς νότον· ἐπὶ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων πρὸς βορρᾶν τὴν Ὀμβρικὴν, εἰς τὸ μέσον τὴν Πικεντίνην, καὶ πρὸς νότον τῆς Σαυντίτιν.

Ἡ κάτω Ἰταλία περιελάμβανε ἐπὶ μὲν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαυρίαν, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τὴν Λευκανίαν καὶ τὴν Βρεττίαν.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνήκον ὡς ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι Σικελία, Σαρδῶ καὶ Κορσικὴ. Ἡ Σικελία τὸ πάλαι θαυμασίως καλλιεργουμένη ἦτο εὐφροωτάτη· δι' ὃ καὶ ταμίειον τῆς Ἰταλίας ὠνομάζετο.

Χωρίζεται δὲ ἡ Σικελία ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου διὰ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ, ἔπου τὰ ρεύματα τῆς Μεσογείου συγκρούμενα ἀποτελοῦν φοβερὰν δίνην, γνωστὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκύλλα καὶ Χάρυβδις.

§ 2. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἢ ἐμφανισθῆ τὸ ῥωμαϊκὸν ἔθνος, ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεώς της καὶ διὰ τὴν πλουσίαν φύσιν της κατακρήθη ὑπὸ διαφόρων λαῶν, οἵτινες ἦλθον κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἄλλοι μὲν ἀπ' ἀνατολῶν, ἄλλοι δὲ ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν παρόδων τῶν Ἀλπεων. Πλὴν τῶν ξένων τούτων λαῶν ὑπῆρχον καὶ οἱ ἰθαγενεῖς (aborigines) τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Πάντες οὔτοι οἱ λαοί, διαφόρου καταγωγῆς καὶ γλώσσης, ἀπετέλεσαν πολλὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς περὶ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτήρα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς διαπλάσεως τοῦ ἐδάφους τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία, ὡς προείπομεν, διασχίζεται κατὰ μῆκος ὑπὸ τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων. Ἀνὰ πᾶν εἶμα διαυλακοῦται ὑπὸ ἐγκαρσίων ὄρσεων, αἵτινες σχηματίζουν πολλὰς κοιλάδας καθ' ἅσπασαν τὴν χερσόνησον. Ἐκάστη κοιλάς ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἡ μόνη ἐδαφικὴ ἔκτασις ἑνὸς λαοῦ, τοῦ ὁποῦ τοῦ κράτος περιερίζετο ἐντὸς τῶν φυσικῶν ὄρων.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἰταλίας κυριώτεροι ἦσαν οἱ Ἰάπυγες, οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἐτροῦσκοὶ ἢ Τυρρηνοί.

α') Οἱ Ἰάπυγες διαπεραιωθέντες ἐκ τῆς Ἰλλυρίας κατόικουν τὰ νότια μέρη τῆς χερσονήσου καὶ μάλιστα τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαυρίαν. Οὔτοι διετήρησαν τὴν ἐθνικότητά των μέχρι τινός, ἔπειτα δὲ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐγκατασταθέντων Ἑλλήνων καὶ παρέλαβον καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν.

β') Οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, κατελθόντες δ' ἐκ βορρᾶ καὶ εἰσχωρήσαντες εἰς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν ἀπεσχίσθησαν εἰς πολλὰς φυλάς διακρινομένας δι' ἰδίων ὀνομάτων. Αἱ φυλαὶ αὗται ἀνέπτυξαν κατ' ἴδιον τρόπον τὴν γλῶσσάν των καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαλον τὴν συνείδησιν τῆς κοινῆς αὐτῶν καταγωγῆς.

Αἱ διάφοροι Ἰταλικαὶ φυλαὶ δύνανται νὰ διακριθῶν εἰς δύο ομάδας, εἰς τοὺς Ὀπικοὺς ἢ Ὀσκους καὶ εἰς τοὺς Σαβέλλους. Εἰς τὴν ὀπικὴν ἢ ὀσικὴν ομάδα ἀνήκον τὰ φύλα Λατίνιοι, Αἴκουοι,

Ουέλσκοι, Ρούτουλοι, Έρνικες και άλλοι, κατοικοῦντες ἅπαντες εἰς τὴν μεταξὺ Τιβέρεως καὶ Λερίου πεδινὴν χώραν ἦτοι τὸ Λάτιον. Εἰς τὴν σαβελλικὴν ὁμάδα ἀνήκον αἱ ὄρειναι φυλαὶ τῶν Ὀμβρων, Σαβίνων, Σαυνιῶν, Μάρσων, Πικεντίων, Πελιγνῶν καὶ ἄλλων, αἵτινες πᾶσαι κατέκον ἐπὶ τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων κατὰ τὰς ἀνατολικὰς αὐτῶν κλιτύς. Ἄλλ' ἐκ τῶν φυλῶν τούτων ἢ τῶν Σαβίνων κατὰ μικρὸν ἐπεξετάθη πρὸς δυσμὰς πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Τιβέρεως καὶ οἱ δυτικοὶ Σαβίνοι ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ Κύρει, κειμένη ἐν ταῖς πεδίοις τοῦ Τιβέρεως πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ Ἀνήτης.

Ἐκ τῶν ὄσκιων φυλῶν ἢ μᾶλλον ἀξία λόγου ἦτο ἢ τῶν Λατίνων.

Οὔτοι ἔζων κατὰ κοινότητος ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, συνεδέοντο ὅμως διὰ συναλεύσεων καὶ πανηγύρεων. Ἡ πόλις Ἄλθα Λέγγα ἔθεωρεῖτο μητρόπολις τοῦ Λατίου. Ἐκ τοῦ Λατίου βραδύτερον οἱ Λατίνοι ἐξηπλώθησαν καὶ εἰς τὰ νότια τῆς χερσονήσου.

γ) Οἱ Ἐτρούσκοι ἢ Τυρρηνοὶ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦλθον ἐκ τῆς Λυδίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι οὔτοι κατέλθον ἐκ Ῥαιτίας, χώρας μεταξὺ τοῦ ἄνω Δουνάβεως καὶ τοῦ Ῥήνου, ἐγκατεστάθησαν δὲ εἰς τὴν παρὰ τὸν Πάδον χώραν καὶ ἴδρυσαν ἐναυθὰ δώδεκα

Ἐτρούσκικὸν ἀγγεῖον παριστάνον τὴν Ἀλκυστιν ἀποχαιρετικῶσαν τὸν Ἄδμητον.

πόλεις ὁμοσπόνδους. Βραδύτερον υπερβάντες τὰ Ἀπέννινα ἦλθον καὶ κατέλαβον τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Ἐτρουριάν ἢ Τυρρηνίαν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ δευτέραν ὁμοσπονδίαν ἐκ δώδεκα πόλεων. Εἰς χρόνους νεωτέρους (800 π. Χ.) προέβησαν μέχρι Καμπανίας, ὅπου ἴδρυσαν τρίτην ὁμοσπονδίαν ἐκ δώδεκα ἐπίσης πόλεων. Καταλαβόντες δὲ

καὶ τὰς μικρὰς νήσους κατὰ μῆκος τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτὴν τὴν Κορσικὴν καὶ Σαρδῶ, ἀπέβησαν εἰς ἓκ τῶν ἐμπορικωτέρων καὶ βιομηχανικωτέρων λαῶν τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου διαγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τῷ ἐμπορίῳ.

Οἱ Ἑτροῦσκοι, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἥθη δὲν ὠμοιάζον πρὸς τὰ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἰταλίας, ἀνέπτυξαν εὐρὺν πολιτισμὸν, ὅστις προήχθη ἔτι μᾶλλον δι' Ἑλλήνων ἀποίκων ἐλθόντων εἰς Τυρρηνίαν, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς Κορίνθου. Οἱ Ἑτροῦσκοι διεκρίνοντο πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν. Ἄλλ' ἡ ἕδρασις χωριστῶν ἐμοσπονδιῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Πάδου, ἐν Τυρρηνίᾳ καὶ ἐν Καμπανίᾳ ἐπήνεγκε τὴν διάσπασιν τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τῶν Ἑτρούσκων δι' ἧ καὶ ὁ λαὸς οὗτος πολὺ ἐνωρὶς παρήκμασε.

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων κυριωτέρων λαῶν τῆς Ἰταλίας ἦσαν καὶ αἱ ἑξῆς :

α') Οἱ Λίγυρες καὶ οἱ Ἐνετοί. Καὶ οἱ μὲν Λίγυρες, πιθανῶς ἰβηρικῆς καταγωγῆς, κατέκρου τὴν ἄπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Λιγυστικὴν κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ἄνω Ἰταλίας, παρὰ τὸν σημερινὸν κόλπον τῆς Γενούης· οἱ δὲ Ἐνετοί, πιθανῶς ἰλλυρικῆς καταγωγῆς, κατέκρου τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἄνω Ἰταλίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν ὀνομάσθη Ἐνετία.

β') Οἱ Γαλιῖται, κελτικῆς καταγωγῆς. Οὗτοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μετὰ τὸ ἕκτου καὶ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος διαβάντες τὰς Ἄλπεις ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἥτις ὑπ' αὐτῶν ὀνομάσθη Γαλατία (Cisalpina Gallia).

γ') Οἱ Ἑλλήνες, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος ἔδρυσαν πολυπληθεῖς ἀποικίας ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ· δι' ἧ καὶ ἡ κάτω Ἰταλία μετὰ τῆς Σικελίας ἐκλήθη Μεγάλη Ἑλλάς.

Οὗτοι ἦσαν οἱ κυριώτεροι λαοὶ οἱ κατοικήσαντες τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον κατὰ τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους, λαοὶ διάφοροι κατὰ τὰ ἥθη καὶ τὴν γλῶσσαν, λαοὶ ἀπομεμονωμένοι καὶ ἀσύντακτοι. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαῶν τούτων ἀνεφάνη ἀπὸ τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος λαὸς ἄλλος, ὁ Ῥωμαϊκός, ὅστις ὀρμώμενος ἐκ τῆς μικρᾶς καὶ ἀσημάντου κατ' ἀρχὰς παρὰ τὸν Τίβεριν ποταμὸν πόλεως, τῆς Ῥώμης, κατέβηλε διαδοχικῶς πάντας τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἐγένε κύριος ὄλης τῆς

Ἰταλικῆς Χερσονήσου, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἡ ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

§ 3. Τὸ Λάτιον. — Ἀρχὴ τῆς Ῥώμης.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πασῶν τῶν ἰταλικῶν χωρῶν ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν ὑπερεῖχε τὸ Λάτιον. Εἰς τὴν χώραν ταύτην ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν ἐκτίσθη ἡ πόλις Ῥώμη. Ἡ πόλις αὕτη διὰ τῆς ἐπικαιροῦ τῆς θέσεως ἐμπορικῶς ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ Λατίου, ὑπὸ στρατηγικὴν δὲ ἔποψιν ὑπῆρξε τὸ προπύργιον τῶν λατινικῶν πόλεων κατὰ τῆς γειτονικῆς Τυρρηνίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο διὰ τοῦ Τιβέρεως. Ὡς ταιαύτη ἡ Ῥώμη εἴλκυσε εὐκόλως ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς τὰς λατινικὰς πόλεις καὶ ἀπετέλεσε ἐξ αὐτῶν τὸν πυρῆνα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐμελλε ν' ἀναπτυχθῆ εἰς κράτος παγκόσμιον.

Ἄν ἡ Ῥώμη ἐκτίσθη κατ' ἀπόφασιν τῆς λατινικῆς συμμαχίας ἢ διὰ τῆς ἐνεργείας ἑνὸς κτίστου ἢ διὰ τῆς φυσικῆς ἐξελιξέως τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τοῦ Λατίου εἶνε ἄγνωστον. Τὸ μόνον βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ Ῥώμη διὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ λαοῦ τῆς ἀνῆλθεν ἐνωρὶς εἰς μέγαν βαθμὸν δυνάμειος. Ἄλλ' ἔτε ἔγινε κυρία ἔλξης τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου καὶ ἀνέλαβεν ἔπειτα πρὸς τὴν Καρχηδόνα, τὴν βασιλίτισσαν τῆς Μεσογείου, μέγαν ἀγῶνα, ὅστις ἐμελλε νὰ ἀνοίξῃ εἰς αὐτὴν τὴν ὁδὸν τῆς κοσμοκρατορίας, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν τῆς, τῆς ὁποίας ἀβεβαίας μόνον καὶ πενιχρὰς ἀναμνήσεις διέσωζε. Τότε λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι, θέλοντες νὰ δώσουν εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀρχῶν ἐπιφανῆ, ἀνήγαγον τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸ περιφανὲς γένος τοῦ ἐκ θεῶν καταγομένου Αἰνείου καὶ ἔπλασαν τὸν περὶ Ῥωμύλου μῦθον.

§ 4 Παραδόσεις περὶ Λατίου καὶ περὶ κτίσεως Ῥώμης.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καλύπτονται ὑπὸ σκότους, ὅσα δὲ περὶ αὐτῆς γνωρίζομεν εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον μυθώδη καὶ ἐπινοήματα τῶν μεταγενεστέρων. Καὶ τὰ περὶ κτίσεως λοιπὸν τῆς Ῥώμης καὶ τὰ περὶ τῶν πρώτων αὐτῆς βασιλείων εἶνε ἔλως μυθώδη.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Αἰνείας διασωθεὶς ἐκ τῆς καταστροφῆς

τῆς Τροίας ἦλθε μετὰ πολλῶν φυγάδων εἰς τὸ Λάτιον, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Λατίνος, λαβῶν δὲ σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Λατίνου Λαβίναν ἔγινε βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ του. Τὸν Αἰνεῖαν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀσκάνιος ἢ Ἴουλος, ὅστις ἔκτισε τὴν Ἄλβαν Ἀργγαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀλθανοῦ ὄρους καὶ τατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Λατίου. Μετὰ τὸν Ἀσκάνιον ἐβασίλευσαν δώδεκα βασιλεῖς ἐκ τοῦ γένους τοῦ Αἰνεῖου, τῶν ὀπίωον τελευταῖος ἦτο ὁ Νουμίτωρ. Τοῦτον ἐξεθρόνισεν ὁ ἀδελφός του Ἀμούλιος καὶ ἤρπασεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἵνα δὲ ἐξασφαλισθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, κατέστησε τὴν θυγατέρα τοῦ Νουμίτωρος Ῥέαν Σιλβίαν ἱέρειαν τῆς Ἑστίας διὰ νὰ μείνη κατὰ τὸν νόμον ἄγαμος.

Ἄλλ' ἢ Ῥέα Σιλβία ἔτεκεν ἐκ τοῦ Ἄρεως δίδυμα τέκνα, τὸν Ῥωμόλον καὶ τὸν Ῥέμον. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀμούλιος τὴν μὲν Ῥέαν Σιλβίαν ἐφόνευσε, τὰ δὲ παιδία διέταξε νὰ ρίψουν εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν. Ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσιν ὁ ποταμὸς εἶχε πλημμυρῆσει τότε, ἢ δὲ σκάφη. ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχον τεθῆ τὰ βρέφη, ἐφέρετο ἡμέμα ἐπὶ τῶν ὕδατων. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγων ἀπεσύρθησαν τὰ ὕδατα, ἡ σκάφη ἐστάθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ποιμὴν τις, ὄνοματι Φαυστύλος, διερχόμενος ἐκείθεν καὶ ἰδὼν τὰ παιδία παρέλαβεν αὐτὰ καὶ τὰ ἀνέθρεψεν.

Ὁ Ῥωμόλος καὶ ὁ Ῥέμος ἠλικιωθέντες καὶ μαθόντες ἐκ τύχης τὴν ἀληθῆ καταγωγὴν των τὸν μὲν Ἀμούλιον ἐφόνευσαν, τὸν δὲ πάππον των ἀποκατέστησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἐπειτα δὲ λαβόντες παρὰ τοῦ πάππου των τὴν ἀδειαν ἦλθον μετ' ὀλίγων ὄπαδῶν καὶ ἔκτισαν πόλιν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐσώθησαν, ἦτοι ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως. Κατὰ τὴν χάραξιν τοῦ περιβάλου (promerium) δι' ἀρχαίου συρομένου ὑπὸ βῶων, ὁ Ῥωμόλος φιλικῶς πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἐφόνευσεν αὐτόν. Ἡ πόλις ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ῥωμόλου Ῥώμη, ἐκτίσθη δὲ αὕτη, ὡς ὤρισαν αἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, τῷ 754 π. Χ. Ὅλιγαι λοιπὸν καλύβαι καὶ εἰς τόπον ἕως τότε ἔρημον ὑπῆρξεν ἡ ταπεινὴ ἀρχὴ τῆς Ῥώμης.

§ 5. Ῥωμόλος

Ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἡ Ῥώμη ἐστερεῖτο κατοίκων, ὁ Ῥωμόλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄστυλον εἰς τοὺς φυγάδας καὶ τοὺς κακούργους πάσης πόλεως. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἠδξήθη. Ἐ-

πειδὴ δὲν εἶχον γυναῖκας, οἱ δὲ γειτονικοὶ λαοί, παρὰ τῶν ὁποίων ἐζήτησαν τοιαύτας, δὲν τοῖς ἔδωκαν, διὰ πανουργίας τοῦ Ῥωμύλου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρπασαν τὰς θυγατέρας τῶν ἐκ τῆς γειτονικῆς πόλεως Κύρεως Σαβίνων. Ἄλλ' ἐκ τούτου ἐξήφθη πόλεμος μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων. Ὁ Ῥωμύλος εἶχεν ὀχυρώσει τὸν πρὸ τοῦ Παλατινοῦ λόφον, τὸν καλούμενον Καπιτώλιον, καὶ εἶχε θέσει ἐν αὐτῷ φρουράν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σαβίνων Τίτος Τάτιος ἔγινε κύριος τοῦ Καπιτωλίου διὰ προδοσίας κόρης τινός, ὀνόματι Ταρπηΐας. Ἄλλὰ τότε διὰ τῆς παρεμβάσεως καὶ τῶν παρακλήσεων τῶν ἀρπαγείσων θυγατέρων τῶν Σαβίνων οἱ δύο λαοὶ συνεφιλιώθησαν, οἱ δὲ Σαβίνοι καταλιπόντες τὴν πόλιν τῶν Κύριν μετενάστευσαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατήκησαν ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς κορυφῆς τοῦ Καπιτωλίου λόφου, τῆς ἐτέρας κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ δύο λαοὶ ἀπέτελεσαν συμπολιτεῖαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεβασίλευον ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Τίτος Τάτιος. Σύγκλητος δὲ, ἦτοι βουλή, ἐξ ἑκατὸν Ῥωμαίων καὶ ἑκατὸν Σαβίνων ἠσυνεσκέπτετο περὶ τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων. Μετὰ τινα ἔτη ἀπέθανεν ὁ Τάτιος. Τότε αἱ δύο κοινότητες συνηνωθῆσαν εἰς μίαν καὶ ἐνεγνώρισαν ὡς μόνον βασιλεῖα τὸν Ῥωμύλον.

Ὁ Ῥωμύλος ἐκυβέρνησε συνετῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐφέρετο δεσποτικῶς πρὸς τοὺς συγκλητικούς, οὗτοι ἐδολοφόνησαν αὐτόν· ἵνα δὲ καθησυχάσουν τὸν λαόν, διέδωκαν ὅτι ἀνηρπάγη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Ἄρεως. Ὁ δεισιδαίμων Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐπίστευσε τούτο καὶ ἐλάτρευσε τὸν Ῥωμύλον ὡς θεὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυρίνον.

§ 6. Νουμᾶς Πομπίλιος 915 672

Ἀποθανόντος τοῦ Ῥωμύλου ἡ σύγκλητος διεχειρίσθη τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἐπειτα δὲ ἐξελέχθη βασιλεὺς ὁ Σαβίνος Νουμᾶς Πομπίλιος, ἀνὴρ δικαιοτάτος καὶ εὐσεβέστατος. Ὁ Νουμᾶς ἦτο εἰρηνικὸς βασιλεὺς. Ἄπασαν τὴν προσοχὴν του ἐπέστησεν εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἐπιθυμῶν διὰ τῆς θρησκείας νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἄγρια ἦθη τῶν Ῥωμαίων. Ἐκανόνισε λοιπὸν τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν διαιρέσας τὸ ἱερατεῖον εἰς διαφόρους τάξεις. Τούτων ἀνωτέρα ἦτο ἡ τῶν ποντιφῆκων ἦτοι ἀρχιερέων, τῶν ὁποίων ὁ προϊστάμενος ἑκαλεῖτο ἄκρος ἀρχιερεὺς (maximus pontifex). Ἠῤῥῆσεν εἰς τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐστιάδων παρθένων, αἱ ὅσαι ἐκλεγόμεναι ἐκ τῶν εὐγενεστάτων παρθένων ἔργον εἶχον νὰ διατηροῦν ἄσβεστον

τὸ πῦρ ἐν τῷ ναφ' τῆς Ἑστίας καὶ ἦσαν προσετι ὑποχρεωμένοι νὰ δια-
 μένουσιν ἄγαμοι. Ἰδρυσεν γὰρ εἰς τὸν ἀμφιπρόσωπον Ἰανόν, τοῦ δ-
 ποίου αἱ θύραι ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἦσαν κλεισταί, ἐν καιρῷ δὲ πο-
 λέμου ἀνοικταί. Ἴνα δὲ δώσῃ μεγαλειότερον κύρος εἰς τοὺς νόμους του
 καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς μᾶλλον σεβαστοὺς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, διέ-
 δωκεν ὅτι ὑπηγόρευσε εἰς αὐτὸν τούτους ἡ νόμφη Ἑγερία, μετὰ τῆς
 ὁποίας δῆθεν ἐλάμβανε συνεντεύξεις εἰς τι ἄλλος πλησίον τῆς Ῥώμης.

§ 7 Τύλλος Ὀστίλιος. — Ἄγκος Μάρκος.

Τὸν Νουμᾶν Πομπήλιον διεδέχθη ὁ Λατίνος τὴν καταγωγὴν Τύλλος
 Ὀστίλιος, ὅστις ἦτο λιαν φιλοπόλεμος. Ἐπ' αὐτοῦ ἐξεργάγη ἔνεκεν ἀντι-
 ξηλιάς πόλεμος μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἄλθας Λόγγας. Ἡ Ἄλθα Λόγγα
 ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατεσκάφη, αἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς
 ἦλθον καὶ κατήκησαν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Καίλιου λόφου.

Τέταρτος βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ἦτο ὁ Ἄγκος Μάρκιος, ἕγγονος
 τοῦ Νουμᾶ. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ κτίσις τῆς Ὀστίας, ἐπιπέλου τῆς
 Ῥώμης εἰς τὸ στόμιον τοῦ Τιβέρεως. Ὁ Ἄγκος Μάρκιος ἐπολέ-
 μησε πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ κατέστρεψε τέσσαρας πόλεις, τοὺς δὲ
 κατοίκους μετέφερεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατήκισεν ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου
 λόφου. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι ὁ Ἀβεντίνος λόφος κατηκίθη ὑπὸ
 τῶν πληθείων ἕνα σίωνα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας.

§ 8. Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος

Μετὰ τὸν Ἄγκον Μάρκιον βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ἐγένεν ὁ Ταρ-
 κύνιος ὁ Πρεσβύτερος, Ἐτρούσκος τὴν
 καταγωγὴν. Ὁ Ταρκύνιος εἰσήγαγεν εἰς
 τὴν Ῥώμην ἔτρούσκικας συνηθείας καὶ
 ἐξωράισεν αὐτὴν διὰ μεγαλοπρεπῶν ἀρ-
 χιτεκτονικῶν ἔργων. Κατεσκεύασε τὴν
 μέχρι σήμερον σφισομένην μεγίστην
 ὑπόνομον (cloaca maxima), διὰ τῆς
 ὁποίας διωχετεύοντο εἰς τὸν Τίβεριν τὰ
 λιμνάζοντά ὕδατα καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι τῆς
 πόλεως. Ἀπεξήρανε τὸ μεταξὺ Καπιτω-
 λίνου καὶ Παλατίνου λόφου ἐλώδες μέρος
 καὶ κατεσκεύασεν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τὴν
 Ἄγορὰν (Forum Romanum), τὴν ὁποίαν

Cloaca maxima

περιέβαλε διὰ στοῶν. Ἐν τῇ Ἀγορᾷ βραδύτερον ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, αἱ συνεδρίαί τῆς συγκλήτου, αἱ δίκαι, καὶ ἐν γένει κατέστη αὕτη τὸ κέντρον τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ῥωμαίων. Ἦγειρε προσέτι ὁ Ταρκύνιος ἐπὶ τῆς βορείου κορυφῆς τοῦ Καπιτωλίου ἀκρόπολιν. Κατεσκεύασε τὸν μέγιστον Ἱππόδρομον καὶ ἤρχισε νὰ περιβάλλῃ τὴν πόλιν διὰ τείχους. Ἡὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν προσθέσας ἑκατὸν νέα μέλη ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Λουκέρων.

§ 9. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ συγκρότησις τῆς Ῥώμης.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἀρχῆθεν διηρεῖτο εἰς τρεῖς φυλάς (tribus), τοὺς Ῥαμνίτας (Ramnenses), τοὺς Τατιεῖους (Titienses) καὶ τοὺς Λουκέρους (Luceres). Καὶ αἱ μὲν Ῥαμνίται ἦσαν λατινικῆς καταγωγῆς, αἱ δὲ Τατιεῖοι σαβινικῆς, αἱ δὲ Λουκέρους φαίνεται ὅτι ἦσαν αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς καταστραφείσης Ἄλβας Λόγκαι ἐκ τῆς ἀξέως τῶν εὐγενῶν, τῶν λαμπρῶν (illustres), αἱ ἐπὶ τοῦ Καίλιου λόφου κατοικήσαντες, ἀφ' οὗ καὶ τούτων, τῶν Λουκέρων, ὡς τύπος κατοικίας φέρεται ὁ Καίλιος λόφος*.

Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν τούτων φυλῶν ὑποδιηρεῖτο εἰς δέκα φράτρας (curias) καὶ ἑκάστη φράτρα εἰς δέκα γένη (gentes). Ταιουτοτρόπως αἱ μὲν φράτραι ἦσαν 30, τὰ δὲ γένη 300. Αἱ φράτραι ἦσαν συμπλέγμυτα γενῶν συνδεδεμένων διὰ δεσμῶν συγγενείας, βραδύτερον δὲ ἀπὸ συγγενικῶν ομάδων μετεβλήθησαν εἰς πολιτικὰς ομάδας. Τὰ δὲ γένη ἦσαν οἰκογένειαι καταγόμεναι ἐξ ἑνὸς κοινοῦ γενάρχου. Ἐκλιπόντος τοῦ γενάρχου προῖστατο τοῦ γένους ὁ ἐκάστοτε πρεσβύτερος.

Πατρικιοὶ—Πάτριωνες—Πελάται—Μόνοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ εἰρημένα γένη ἦσαν τέλειοι πολῖται, ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι πατρικιοὶ (patricii), ἦτοι γόνοι κοινοῦ πατρός, καὶ ἀπέλαυον πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Πλὴν τῶν πατρικίων καὶ τῶν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐμφανιζομένων δούλων ὑπῆρχον προσέτι καὶ οἱ καλούμενοι πελάται (clientes), προήρχοντο δὲ οὗτοι ἐκ παλαιῶν ἀπελευθερωθέντων δούλων. Οἱ πελάται ἦσαν προσωπικῶς ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἕνεκα τῆς πενίας τῶν ἐξηρτῶντο ἐκ τῶν πατρικίων καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Πᾶς οἰκογενεάρχης πατρικίος εἶχεν

* Ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη διαίρεσις τῶν Ῥωμαίων εἰς τρεῖς φυλάς ὑπερφαίνει ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος ἀποτελέσθη ἐκ τριῶν κοινοτήτων. Αἱ κοινοτικαὶ οὗται, Ῥαμνίται, Τατιεῖοι καὶ Λουκέρους, κατ' ἀρχάς ἦσαν ἀναμφιβόλως αὐτόνομοι, ἔπειτα δὲ συνεχωνεύθησαν εἰς ἓνα λαὸν διὰ συνοισμοῦ.

ἀριθμὸν τινὰ πελατῶν, ἐν δὲ τῇ ιδιότητι τοῦ προστάτου αὐτῶν ὠνομάζετο πάτρων (patronus). Οἱ πελάται ἀπετέλουν οἰονεὶ μέρος τῆς οἰκογενείας τοῦ πάτρωνος, εἰργάζοντο εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ καὶ τὸν συνώδευον εἰς τὸν πόλεμον. Ἐξ ἄλλου μέρους ὁ πάτρων διέτρεφε τοὺς πελάτας του καὶ ἐξεπροσώπει αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

Πληθεῖτοι (plebeji). — Βραδύτερον, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Ἄγκου Μαρκίου, παρήχθη ἐν Ῥώμῃ καὶ τρίτη τάξις πολιτῶν, ἡ τῶν πληθειῶν. Οἱ πληθεῖται ἀπετελοῦντο ἐκ κατοίκων πόλεων κατακτηθεισῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, μετόκησαν δὲ εἰς Ῥώμην εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε οἰκειοθελῶς. Ἦσαν ἐλευθεροὶ· εἶχον μικρὰς ιδιοκτησίας· ἤσκειον διαφόρους τέχνας καὶ μικρὸν ἐμπόριον· ἐπολέμουν ὑπὲρ τῆς πόλεως· ἀλλ' ὅμως ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, οὔτε ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συνδεθοῦν πρὸς τοὺς πατρικίους δι' ἐπιγαμίας. Σχεδὸν πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀναφέρεται εἰς τὰς προσπάθειάς τῶν πληθειῶν ὥπως ἐξισωθοῦν πολιτικῶς πρὸς τοὺς πατρικίους.

Πολιτικὰ καθεστῶτα. — Τρία ἦσαν τὰ ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἤσκει τὴν ἐκτελεστικὴν, τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὁ βασιλεὺς, ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος.

α') Ὁ βασιλεὺς (rex). — Ἐν Ῥώμῃ μέχρι τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἡ βασιλεία ἦτο αἰρετὴ, ἐξελέγετο δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας προτεινόμενος ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Ὁ βασιλεὺς εἶχε πολλαπλὴν ἐξουσίαν, ἥτις λατινιστὶ ἐκαλεῖτο imperium· α') ἦτο ὁ ἀνώτατος δικαστὴς τῆς πολιτείας δικάζων ἀνεκκλήτως κατὰ τακτὰς ἡμέρας, τὰς μὲν δημοσίας· δίκας αὐτὸς, τὰς δὲ ἰδιωτικὰς ἢ αὐτὸς ἢ δι' ἀντιπροσώπων του· β') εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τῆς λατρείας· γ') ἐν πολέμῳ ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διεξῆγε δὲ τὸν πόλεμον κατὰ βούλησιν, ὧν κύριος αὐτὸς τῆς ἀναχωρῆς καὶ τῆς εἰρήνης· δ') συνεκάλει τὴν σύγκλητον, δούκις ἤθελε νὰ ζητήσῃ τὴν συμβουλὴν της. Ὡσαύτως συνεκάλει καὶ τὸν δῆμον (populus) εἰς ἐκκλησίαν διὰ νὰ ἐπικυρωθοῦν ὑπ' αὐτοῦ ὅσα εἶχον ἀνάγκην τοῦ τοιοῦτου κύρους. Ἀπὸ τοῦ Ταρκυνίου τοῦ Πρεσβυτέρου ἡ βασιλεία μετέπεσεν εἰς δεσποτεῖαν, ἐγίνε δὲ κληρονομικὴ.

β') Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία (comitia curiata). — Ἐπὶ τῆς αἰ-

ρετής βασιλείας μία και μόνη ἐκκλησία ὑπῆρχεν, ἡ φρατρική, τὴν ὅποίαν ἀπετέλουν οἱ πατρίκιοι. Ἐν αὐτῇ οἱ πολῖται, κατανεμημένοι εἰς τριάκοντα φράτρας, ἤκουον μόνον τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως περὶ παραδοχῆς νόμων ἢ περὶ συνομολογήσεως εἰρήνης καὶ χωριστὰ ἐκάστη φράτρα, πιθανῶς διὰ βροῆς, παρεδέχετο ἢ ἀπέρριπτε τὰ προτεινόμενα.

γ') Ἡ σύγκλητος ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων μελῶν, ἅτινα ἐκαλοῦντο *patres*. Ἦσαν δὲ οἱ τριακόσιοι συγκλητικοὶ οἱ ἀρχηγέται τῶν τριακοσίων γενῶν, εἰς τὰ ὅποια διηροῦντο οἱ Ῥωμαῖοι. Τὰ ἔργα τῆς συγκλήτου ἦσαν τρία· α') παρῆεν εἰς τὸν βασιλέα τὴν συμβουλὴν τῆς περὶ τῶν σπουδαιωτάτων τῆς πολιτείας πραγμάτων· β') ἐπεκύρωνε τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας· καὶ γ') διόκει τὴν πόλιν κατὰ τὸ διάστημα τῆς μεσοβασιλείας (*interregnum*).

Ἀρχαῖα ἦθρ τῶν Ῥωμαίων.— Πατρικὴ ἐξουσία.— Δύο μόνον λέξεις, ἀρετὴ καὶ εὐσέβεια, ἀρκοῦν νὰ χαρακτηρίσουν τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τὴν παλαιωτάτην ἐποχὴν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν γενναῖοι εἰς τοὺς κινδύνους, καρτερικοὶ εἰς τὰς δυστυχίας καὶ ὑπομονητικοὶ εἰς τὴν ἐργασίαν. Εἶχον σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς προγόνους· ἠγάπων τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν· ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς νόμους καὶ ἦσαν εἰς ἄκρον πειθαρχικοί. Ὁ βίος τῶν ἦτο τραχὺς καὶ σκληρὸς. Ὁ οἰκοδεσπότης ἐκαλλιέργει τοὺς ἀγρούς του μετὰ τῶν δούλων του. Ἡ οἰκοδεσποῖνα ἐξετέλει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας μετὰ τῶν θεραπεινίδων τῆς. Ἐζῶν ἐν ταῖς ἀγροῖς εἰς πολίχνας καὶ εἰς ταπεινὰ οἰκήματα ἐκτισμένα διὰ πλίνθων, μικρῶν δοκῶν καὶ κλάδων, καὶ δὲν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν παρὰ μόνον καθ' ἡμέρας ἐγένετο ἀγορὰ ἢ συνήρχετο ἡ ἐκκλησία. Οὐδεμίαν ἡμέραν, οὐδεμίαν στιγμὴν ἐχάανετο. Ἄν ὁ καιρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἐν τῷ ἀγρῷ ἐργασίαν, εἰσγάζοντο εἰς τὰς ἀγροτικὰς οἰκίας καθαρίζοντες τοὺς σταύλους καὶ τὴν αὐλὴν καὶ διορθῶντες τὰ χρῆζοντα διορθώσεως.

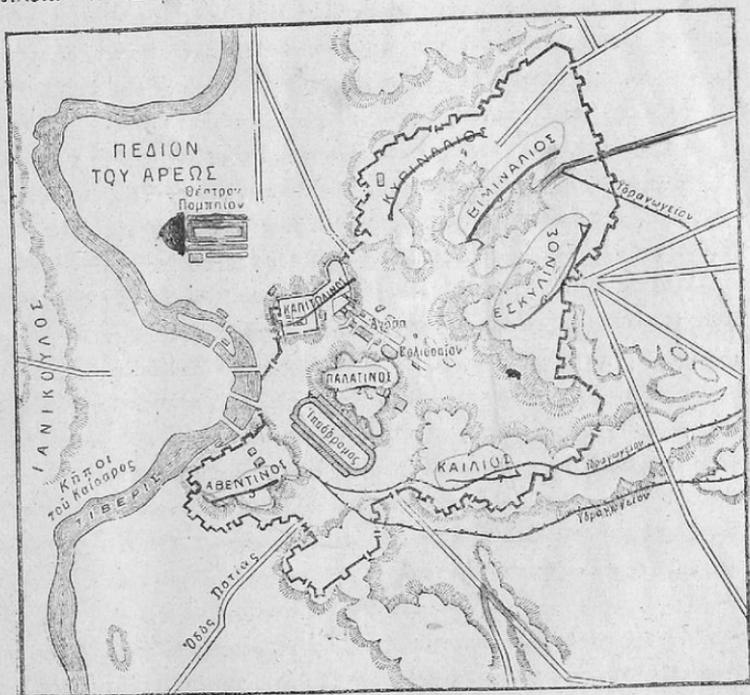
Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ κοινωνίᾳ ὁ πατὴρ μόνος εἶχεν πᾶσαν ἐξουσίαν. Γυνή, τέκνα, πελάται, δούλοι, βλοὶ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον κυριότητά του, εἶχε δὲ ἐπ' αὐτῶν δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἦδύνατο νὰ θανατώσῃ τὸ νεογέννητον βρέφος, ἂν ἦτο δὺσμορφον· ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ τὸν υἱόν του ἅπαξ, δις καὶ τρίς, χωρὶς νὰ χάσῃ τὰ ἐπ' αὐ-

τοῦ κυριαρχικά του δικαιώματα. Οὔτε ἡ ἡλικία οὔτε τὰ ἀξιώματα ἠδύνατο νὰ χειραφετήσουν τοὺς υἱούς.

§ 10. Σέρβιος Τύλλιος *πῶς δούλωσεν.*

*λαρὸς
Τωαντα*

Τὸν Ταρκύνιον τὸν Πρεσβύτερον διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς του Σέρβιος Τύλλιος. Οὗτος ἐπεράτωσε τὸν περιτειχισμὸν τῆς πόλεως, τὸν ἀρξάμενον ἐπὶ τοῦ Ταρκυνίου τοῦ Πρεσβυτέρου, καὶ εἰς τοὺς μέγαι τοῦδε κατηκημένους πέντε λόφους περιέλαβε καὶ τὸν Ἑσκυλίον καὶ Οὐμινάλιον καὶ κατέστησεν οὕτω τὴν Ῥώμην ἐπιτάλαφον. Τὴν βασιλείαν τοῦ Σερβίου Τυλλίου ἐλάμπουναν αἱ πολιτικά μεταρρυθμί-

Ἡ Ῥώμη.

σεις, διὰ τῶν ὁποίων οὕτως ἐγένιν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτὴς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Τριπλοῦν δὲ χαρακτηῖρα εἶχον αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Σερβίου, οἰκονομικόν, στρατιωτικόν καὶ πολιτικόν.

Ὁ Σέρβιος παρετήρησεν διὰ ἡ πολιτεία δὲν ἠδύνατο νὰ παραγῆ ἐφ' ὅσον αἱ πληθεῖται, αἱ ἀποτελοῦντες τὴν πολυαριθμητέραν τά-

ξιν, ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπεδίωξε τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο τάξεων, πατρικίων καὶ πληθειῶν. Πρὸς τοῦτο κατὰ πρῶτον διήρесе τὸ ἄστυ εἰς τέσσαρας μοῖρας ἢ φυλάς (tribus urbanae), τὴν δὲν περίεξ τοῦ ἄστεως χώραν εἰς ἑκοσιν ἕξ διμερίσματα (regiones ἢ tribus rusticae) οὕτως ὥστε οἱ ἐν ἑκάστῃ μοίρᾳ ἢ ἐν ἑκάστῳ διμερίσματι κατοικοῦντες πατρικιοὶ, πλάται καὶ πληθεῖσι ἀπετέλουν μίαν κοινότητα ἢ τοπικὴν φυλήν. Μετὰ τοῦτο προέβη εἰς γενικὴν ἀπογραφὴν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν πᾶς Ῥωμαῖος πολίτης ὄφειλε νὰ δηλώσῃ ἐνόρκως τὸ ὄνομά του, τὴν ἡλικίαν, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων καὶ τὴν περιουσίαν. Ἐπὶ τῇ βῆσει δὲ τῆς οὐτω γενομένης ἀπογραφῆς, ἀναλόγως τῆς περιουσίας καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς καταγωγῆς, διήρесе τὸν ἑλθὸν τῶν Ῥωμαϊκῶν λαῶν εἰς ἕξ συμμορίας ἢ κλάσεις, τὰς δὲ κλάσεις ὑποδιήρесе εἰς 193 λόχους. Ἀναλόγως τῆς περιουσίας ὁ ἀριθμὸς τῶν λόχων ἐν ἑκάστῃ κλάσει ἦτο διάφορος. Οὕτω ἡ πρώτη κλάσις ¹⁰⁰⁰¹²⁸ περιελάμβανε 98 λόχους (80 λόχους πεζῶν καὶ 18 λόχους ἵππέων)· ἡ δευτέρα, ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη ἀνὰ 20, καὶ ἡ πέμπτη 30. Πρὸς ταῦτοις ὑπῆρχον δύο λόχοι χειροτεχνῶν (ἐπλοποιῶν, τεκτόνων), δύο σαλπικτικῶν καὶ εἰς ἀπόρων. Διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης εἰς κλάσεις ἐκανονίσθησαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἑκάστου πολίτου, ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ αἱ φορολογικαὶ ὑποχρεώσεις. Οὕτω ἡ πρώτη κλάσις, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ πλοῦσοι, ἐπλήρωνε τοὺς μεγαλειτέρους φόρους καὶ εἶχε τὰ μεγαλιέτερα στρατιωτικὰ βάρη· κατ' ἀναλογίαν δὲ καὶ αἱ κατόπιν κλάσεις. Ἡ τελευταία κλάσις ἢ περιλαμβανούσα τοὺς ἀκτῆμονας (proletarii) ἦτο ἀπηλλαγμένη παντὸς φόρου· καίτοι δὲ ἦτο ἡ πολυπληθεστέρα, ἀπετέλει ἕνα λόχον.

Συντεταγμένοι οὕτω πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς οἱ Ῥωμαῖοι συνήρχοντο εἰς τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν (comitia centuriata) καὶ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ἐψήφισον κατὰ λόχους. Ταιουτοτρόπως οἱ πλοῦσοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πρώτην κλάσιν, εἶχον πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν ἐπὶ παντὸς ζητήματος, λεληθῶς δὲ παρηγγελκωνίσθησαν εἰ ἄποροι. Ἄλλ' ἐποσῶδηποτε πολλὰ ἐκ τῶν προνομίων, τὰ ὅποια ἕως τότε ἀνήκον εἰς τοὺς ἐκ διαδοχῆς πατρικίους, ἐξηρτήθησαν πλέον ἀπὸ τοῦ τιμήματος. Ἐπομένως ἠναίγετο

τὸ μέλλον εἰς τοὺς πληθείους καὶ ἐναπέκειτο εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν φιλοπονίαν. Ὁ Σέρβιος ὤρισε διὰ νόμου νὰ γίνεται ἀπογραφὴ τῶν πολιτῶν ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος.

Τὸ θερμὸν ὁμῶς διαφέρων τοῦ Σερβίου ὑπὲρ τῶν πληθείων ἐξήγειρεν ἐναντίον του τὸ μῖσος τῶν πατρικίων. Ἐκ τοῦ μίσους τούτου ὠφελούμενος ὁ γαμβρὸς τοῦ Σερβίου Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος διωργάνωσε συνωμοσίαν καὶ ἐφόνευσε τὸν γέροντα πενθερόν του, ἤρπασε δὲ αὐτὸς τὴν βασιλείαν.

§ 11. Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος.

● Ταρκύνιος ὁ διὰ τὸν ἀλαζονικὸν καὶ ὠμὸν χαρακτῆρά του ἐπονομασθεὶς Ὑπερήφανος (Superbus), ὅπως διὰ τοῦ κακουργήματος ἤρπασε τὴν βασιλείαν, εὖτω διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τοῦ τρόμου ἐξήγησε νὰ στερεωθῇ ἐν αὐτῇ. Διὰ τοῦτο ὅλη ἡ βασιλεία του ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ὑπῆρξεν αὐθαίρετος καὶ τυραννικῆ. Καὶ διεξήγαγε μὲν ἐπιτυχεῖς ἐξωτερικοὺς πολέμους, ἐκόσμησε δὲ καὶ τὴν Ῥώμην διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ ἔδρυσεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου μέγαν ναὸν τοῦ Διὸς· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ εἶχε καταστῆ τόσο ἀπεχθὴς καὶ μισητῆ, ὥστε τῷ 510 ὁ λαός, ὀργισθεὶς ἔτι μᾶλλον διότι ὁ υἱὸς τοῦ Ταρκυνίου Σέξτος περιύβρισε τὴν τιμὴν τῆς ἐναρέτου Λευκρητίας, συζύγου τοῦ Κολλατίνου, ἐπανεστάτησεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰουνίου Βρούτου καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν Ταρκύνιον, κατέλυσε δὲ τὴν βασιλείαν. Αἱ γὰρ, τὰς ὁπίαι· κατεῖχεν ὁ Ταρκύνιος ἐπὶ τῆς δεξιᾶ· ὄχθης τοῦ Τιβέρεως καὶ παρὰ τὴν ξυλίνην γέφυραν, καθωσιώθησαν εἰς τὸν θεὸν Ἄρην καὶ ἀπηγορεύθη ἡ καλλιέργεια αὐτῶν, αὐταὶ δὲ ἀπετέλεσαν τὸ καλούμενον Πεδίον τοῦ Ἄρεως.

Ταρκύνιος
ἐξ ὧν
Ἀρχαία
στὴν ἐκείνη
καταστάσιν
ὁ Ταρκύνιος
ἀναστῆναι
ἐπὶ τῶν ὀρεῶν
ἐξ ὧν
ἐξέλασαν
καὶ Ῥωμαίους
καί
ὁ Ἰουνίος
ἡ ἄσπαστος
πρὸς τὴν
ὄρεωσιν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Α΄. Ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῶν πατρικίων ὑπᾶτων.

§ 12. Ἰδεύσεις τῆς Ἐλευθέρου Πολιτείας. — Ὑπατεία.

Κατὰ τὴν παράδοσιν* εὐθὺς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας

* Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν βασιλέων ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀκόμη εἶνε ἐν πολλοῖς ἀβεβαία. Μέγα μέρος αὐτῆς, ὅπερ κοινῶς γνωρίζομεν, εἶνε ἀναμειγμένον μὲ μύθους. Μέγα δ' ἐπίσης· μέρος πηγάζει ἐκ μυθικῶν ἐπιποθήσεων πρὸς τιμὴν τῆς Ῥώμης ἢ χάριν ἰδιαιτέρως οἰκογενειῶν. Μόλις μετὰ δύο αἰώνας ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς βασιλείας φθάνομεν εἰς τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν.

ἰδρῶθη ἐν Ῥώμῃ ἢ Ἐλευθέρα Πολιτεία. Ἀντὶ ἐνὸς ἰσοβίου βασιλείως ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας δύο ἄρχοντες ἐνιαύσιοι, οἵτινες ἐκαλοῦντο ὕπατοι (consules). Οἱ ὕπατοι εἶχον κατ' ἀρχαῖς βασιλικὴν ἐξουσίαν (regium imperium), διένεμον δὲ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἔργα ἀναλόγως τῆς δεξιότητος, τὴν ὁποίαν εἶχεν

Ῥαβδοῦχοι

ἐκάτερος. Οὗτοι συνεκάλουν τὴν σύγκλητον καὶ τὴν λοχίτιν ἐκκλησίαν καὶ προήδρευον αὐτῶν· προέβλεπον τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων· εἶχον τὴν ἀνωτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν, συλλαμβάνοντες, φυλακίζοντες, καταδικάζοντες εἰς πρόστιμον, εἰς μαστίγωσιν, καὶ εἰς θάνατον ἀκόμη. Ἐν καιρῷ πολέμου ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἀνελάμβανε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐκαλεῖτο ὕπατος ἐν ὅπλοις (consul armatus), ὁ δὲ ἄλλος συνήθως διέμενεν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐπωνομάζετο ὕπατος ἐν ἱματίῳ (consul togatus). Σύμβολον τῶν ὑπάτων ἦσαν δώδεκα ραβδοῦχοι, οἵτινες προεπορεύοντο αὐτῶν φέροντες ἐπὶ τοῦ ἀρι-

στεροῦ ὄμου δέσμην ράβδων μετὰ πελέκως ἐν τῇ μέσῳ εἰς ἔνδειξιν ὅτι ὁ ὕπατος ἠδύνατο νὰ τύπη καὶ νὰ φονεύῃ πάντα πολίτην.

Βραδύτερον, ὅτε ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις ἀνετίθετο εἰς τοὺς πραιτωρας καὶ τοὺς ἀνθυπάτους, εἰσῆλθη τὸ σύστημα ἐκάτερος τῶν ὑπάτων νὰ κυβερνᾷ ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ ἓνα μῆνα, διεκρίνετο δὲ ὁ κυβερνῶν ἀπὸ τοῦ συνάρχοντος τοῦ μένοντος ἀγοῦ διὰ τῆς φράσεως ὁ ἔχων τὰς ράβδους, διότι μόνου ἐκείνου προεπορεύοντο οἱ ραβδοῦχοι.

Οἱ ὕπατοι ἐξήλεγχον καὶ ἐχαλιναγώγουν ἀλλήλους διὰ τῆς ἐνστάσεως (intercessio). Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἐνιαύσιον τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας διέσωσε τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ ἐδημιούργησε τὴν ἐλευθερίαν. Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς τῶν οἱ ὕπατοι ἐδίδον εὐθύνας.

§ 13. *Οἱ πρῶτοι ὕπατοι.*— Ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν τοῦ νέου πολιτεύματος.— *Δημοτικοὶ νόμοι τοῦ Βαλερίου.*

Πρῶτοι ὕπατοι ἐξελέχθησαν ὁ Ἰούλιος Βρούτος καὶ ὁ Κολλατίνος, σύζυγος τῆς Λουκρητίας. Ἀλλὰ μέλις ἐδρῆθη τὸ νέον πολίτευμα καὶ ἔγινεν ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν αὐτοῦ. Νεαροὶ τινες πατρίκιοι ἐξῆφναν συνωμοσίαν περὶ ἐπανόδου τοῦ ἐκπτώτου βρασιλέως. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη καὶ οἱ συνωμῶται ἐτιμωρήθησαν αὐστηρότατα. Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν ἦσαν καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βρούτου. Ὁ Βρούτος ἀποπνίξας τὸ πατρικὸν φίλτρον χάριν τῆς πατρίδος του ὡς ἀνώτατος δικαστῆς διέταξε νὰ θανατωθοῦν καὶ οἱ δύο υἱοὶ του. Εὐθὺς κατόπιν ἐξωρίσθη ἅπαν τὸ γένος τῶν Ταρκυνίων. Ἐνεκα τούτου ὁ Κολλατίνος ὡς συγγενὴς τοῦ Ταρκυνίου ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ῥώμης. Ἄντ' αὐτοῦ δὲ ἐξελέχθη ὕπατος ὁ Πόπλιος Βαλέριος.

Ὁ Βαλέριος προέτεινε πρὸς ἐπιψήφισιν τοὺς ἐξῆς δύο νόμους: α') ἐπεβάλλετο θανατικὴ ποινὴ κατὰ παντός, ὅστις ἤθελεν ἐπιδιώξῃ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν· β') πᾶς πολίτης καταδικαζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπάτων εἰς θάνατον ἢ εἰς μαστίγωσιν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ τὴν ἀπόφασιν ἐνώπιον τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας. Ὁ δῆμος εὐγνωμονῶν ἀνεκέρυξε τὸν Βαλέριον προστάτην τοῦ δήμου (publicola).

§ 14. *Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Πορσήνα καὶ πρὸς τοὺς Λατίνους.*— *Θάνατος τοῦ Ταρκυνίου.*

Ὁ ἐκπτωτος Ταρκύνιος κατέφυγε πρὸς τὸν Πορσήναν, βασιλέα τῆς ἔτρουσκικῆς πόλεως Κλουσίου, καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ Πορσήνας ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ῥωμαίων μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὸν Τίβεριν καὶ ἐπολιόρκησε στενῶς τὴν Ῥώμην. Κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ ἡρωϊκοὶ νεανία Ὁράτιος Κόκκλης καὶ Μούκιος Σκαϊόλας διὰ τῶν παρατόλμων ἀνδραγαθῶν των τοσοῦτον κατέπληξαν τὸν Πορσήναν, ὥστε οὗτος ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν Πορσήναν ταπεινωτικὴν εἰρήνην.

Ὁ Ταρκύνιος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Πορσήνα κατέφυγε πρὸς τὸν γαμβρὸν του Μαμίλιον, ἡγεμόνα τῆς λατινικῆς πόλεως Τούσκλου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαμίλιου

Ἡγήνια δραστηρίων φθάνει σὴν Ῥώμην διὰ Παιρηνία
σὴν Ἡγήνια Ἡγήνια σὴν Παιρηνία
πρὸς τὸν γαμβρὸν καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ.

ἄπκοι αἱ λατινικαὶ πόλεις ἠνώθησαν καὶ ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Ῥώμης πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Ταρκύνιου. Οἱ πληθεῖται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως βρασιζόμενοι ὑπὸ τῶν πατρικίων ἠρνήθησαν νὰ λάβουν τὰ ὅπλα καὶ ν' ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῶν Λατίνων, ἂν προηγουμένως δὲν ἐλάβανον ἄφεισιν χρεῶν. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Τότε οἱ πατρικιοὶ ἔδρυσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δικτάτωρος καὶ διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἠνάγκασαν τοὺς πληθεῖς νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Λατίνων.

Οἱ Λατίνοι ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ δικτάτωρος Ποστουμίου παρὰ τὴν Ῥηγίλλην λίμνην (496), ἐ δὲ Ταρκύνιος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγεν εἰς τὴν Κύμην τῆς Καμπανίας, εἶπου καὶ ἀπέθανεν, οἱ δὲ Λατίνοι προσήλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων.

§ 15. Ἡ δικτατωρία.

Ἡ δικτατωρία ἦτο ἀρχὴ μεγίστη, ἀπερίριστος καὶ ἀνέκκλητος.

Ὁ δικτάτωρ (magister populi) ἐκλεγόμενος ἐκ τῶν ὑπατικῶν κατ'ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπάτων* εἶχεν ἀπερίριστον ἐξουσίαν καὶ ἀνεύθυνον, ἀνωτέραν καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἀρχαίων βασιλέων, καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ πάντων τῶν πολιτῶν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δικτάτωρος δὲν διήρκει πλέον τῶν ἑξ μηνῶν. Ὑπάρχοντος δικτάτωρος πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Δικτάτωρ ἐξελέγετο ἐν καιρῷ μεγάλου κινδύνου εἴτε ἐξωτερικοῦ εἴτε ἐσωτερικοῦ. Ὁ δικτάτωρ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τὸν ἑπάρχον (magister equitum), ὅστις διετέλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ ἀνεπλήρου αὐτὸν ἀπουσιάζοντα. Ὁ δικτάτωρ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ περίστοιχίζετο ὑπὸ 4 ραβδούχων. Τὸ φοβερὸν τοῦτο ἀξίωμα οὐδεὶς διετήρησεν ἐπὶ ἑξ μηνῶν. Συνήθως ὁ δικτάτωρ κατέθετε τὴν ἀρχὴν ἅμα παρήρξατο ὁ κίνδυνος.

§ 16. Θρησκεία, λατρεία, οἰωνισμοί.

Ὅπως ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι λαοί, οὕτω καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίστευον εἶτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κόσμῳ ὄντα ἀόρατα, πολὺ ἰσχυρότερα τῶν ἀνθρώπων. Τὰ ὄντα ταῦτα ὠνόμασαν θεοὺς. Ἐκαστος ἐκ τῶν θεῶν εἶχεν εἰδικὴν τινα δύναμιν. Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν θεῶν τῆς Ῥώμης, τῶν

* Ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων nocte silentio ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἀπ' οὗ συνεβουλεύετο τοὺς οἰωνοὺς ὠνόμαζε τὸν δικτάτωρα.

εποίων τινές κατόπιν ἐξωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ἑλληνικούς, ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Ὁ Ζεὺς (Jupiter), θεὸς τοῦ φωτός καὶ τῆς θυέλλης, ὁ ὕπατος πάντων τῶν θεῶν, εἰδικῶς προστατεύων τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν· ἡ Ἡρα (Juno), θεὰ τοῦ φωτός, ἔφορος τοῦ γάμου· ἡ Ἑστία (Vesta), θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός· ὁ Ἴανός (Janus), θεὸς τῶν καιρικῶν μεταβολῶν· ὁ Κρόνος (Saturnus), θεὸς τῆς σπορᾶς, κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος ὑπὸ τῶν Λατίνων· ἡ Ἀθηνᾶ (Minerva), θεὰ τῆς σοφίας· ὁ Ἡφαιστος (Vulcanus), θεὸς τῆς μεταλλουργίας, προστάτης τῶν σιδηρουργῶν· ὁ Ἑρμῆς (Mercurius), θεὸς τῶν ταξειδιωτικῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου· ὁ Ἄδης (Orcus), καταικῶν ὑπὸ τὴν γῆν, ὅπου μετέβαινον αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν.

Ἰπῆρχον πνεύματα κεκρυμμένα εἰς τὰ δάση καὶ εἰς τὰς πηγάς, ὡς οἱ Φαῦνοι (Πᾶνες) καὶ αἱ Νύμφαι. Ἰπῆρχον πνεύματα, τὰ ὅποια ἐπροστάτευον ἀνδρας γυναῖκας, καὶ παιδία εἰς πᾶσαν αὐτῶν παῖξιν. Οὕτω, ὅτε τὸ παιδίον ἀπεγαλακτίζετο, ἡ Educa καὶ ἡ Potina τὸ ἐμάνθανον νὰ πίνῃ, ἡ Guba τὸ ἐμάνθανε νὰ κοιμᾶται, ὁ Statunus νὰ ἴσταται ἔρθιον, ἡ Abeona καὶ ἡ Adeona νὰ βαδίζῃ, ὁ Fabulinus νὰ ἐμιλῇ, ἡ Interduca τὸ ὠδήγει εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ἡ Domiduca τὸ ἐπανάφερεν ἐκ τοῦ σχολείου. Ἐκάστη οἰκία εἶχε τὸ πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἐπροστάτευεν αὐτήν, τὸν Λάρον (Lar). Ἐκαστος ἀνθρώπος εἶχε τὸ πνεῦμά του (genius). Καὶ αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ ἔθεοποιήθησαν, ἡ Ὁμόνοια, ἡ Εὐσέβεια, ἡ Ἐλπίς, ἡ Τύχη.

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν περιέβαλον τοὺς θεοὺς τιν με ὠρισμένην μορφήν, οὔτε ἀνθρωποειδεῖς τοὺς ἐφαντάσθησαν, οὔτε διηγούντο περὶ αὐτῶν ἱστορίας, ὡς ἔκαμον οἱ Ἕλληνες. Ἦροῦντο νὰ γνωρίζουν ὅτι οἱ θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ κάμνουν καὶ καλὸν καὶ κακὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὡς ἐκ τούτου ἐνόμιζον ὅτι ἡ φρόνιμον ὁ ἀνθρώπος νὰ φροντίξῃ νὰ ἔχῃ εὐνοῦς πρὸς ἑαυτὸν τοὺς θεοὺς.

Ἡ λατρεία τῶν θεῶν — Ἡ λατρεία τῶν θεῶν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναπαδόσεως. Ὁ ἀνθρώπος προσφέρων δῶρόν τι εἰς τοὺς θεοὺς ἀνέμενε παρ' αὐτῶν ὡς ἀναπόδοσιν ὑπηρεσίαν τινα. Προσέφερον εἰς τοὺς θεοὺς πρὸ πάντων τροφάς, ὡς γάλα, αἶνον, καρπούς, πλακοῦντας, τοὺς ὁποίους ἔθετον ἐπὶ τινος βωμοῦ. Ἐπίστευον ὅτι ἡ μᾶλλον εὐάρεστος εἰς τοὺς θεοὺς προσφορά ἦσαν τὰ ζῶα, πρὸ πάν-

ταν τὰ πρόβατα, οἱ χεῖροι καὶ οἱ βῆες. Τοιαῦτα λοιπὸν ζῖα ἐθυσίαζον εἰς τοὺς θεοὺς.

Ἡ λατρεία τῶν θεῶν ἐγένετο πάντοτε κατὰ τύπους καθιερωμένους. Οὐδέποτε παρέβαινον αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἡ παράβασις τῶν τύπων δυσηρέσκει πολὺ τοὺς θεοὺς. Διὰ τὸ νὰ θυσιάσουν λ.χ. ζῖον τι, ὤφειλον νὰ ἐκλέξουν αὐτὸ ἄνευ ἐλαττώματος. Εἰς τὸν Δία ἐθυσίαζον λευκὸν βοῦν, εἰς ὑποχθόνιον θεὸν μαῦρον πρόβατον. Ἡ θυσία ἐγένετο ὡς ἑξῆς· ὠδήγουν τὸ θῦμα ἔμπροσθεν τοῦ βωμοῦ, περιέβαλλον τὴν κεφαλὴν του μὲ μικρὰς ταινίας καὶ ἔπειτα τὸ ἐπληττον ἢ διὰ μαχαιρίου ἢ διὰ πελέκεως. Τὸ λίπος καὶ τὰ ὀστά τοῦ θύματος ἔκαιον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Τὴν θυσίαν συνώδεον καὶ διὰ μιᾶς εὐχῆς διὰ τὸ νὰ ζητήσουν παρὰ τοῦ θεοῦ χάριν τινά. Ὁ προσευχόμενος ὤφειλε νὰ φορῇ ἐνδύματα καθαρὰ, νὰ ἴσταται ἄρθιος καὶ νὰ ἔχη κεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν δι' ὀθόνης.

Οἱ ἰδιῶται ἕκαμνον θυσίας καὶ δεήσεις πρὸς αἰσίαν ἔχασιν τῶν ἰδιωτικῶν τῶν υποθέσεων. Οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως ἕκαμνον τοιαύτας πρὸς αἰσίαν ἔχασιν τῶν υποθέσεων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις ἡ θρησκεία καὶ τὸ κράτος ἦσαν στενῶς συνδεδεμένα. Ἡ λατρεία τῶν ἐθνικῶν θεῶν ἀπετέλει μέρος τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν. Δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιχειρήσουν σπουδαίαν τινὰ πρᾶξιν χωρὶς νὰ ἐπικαλεσθῶν τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν. Πλούσιον ἱερατεῖον, ἀποτελούμενον ἐκ πολλῶν τάξεων ἱερέων, Ἐστιάδων, αἰωνοσκόπων καὶ λοιπῶν, ἐπεμελεῖτο τῆς λατρείας τῶν ποικιλιωνύμων θεῶν, προϊστάτο δὲ τοῦ ἱερατείου ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς (pontifex maximus).

Τὸ ἱερὸν πῦρ καὶ οἱ Λάρητες—Ἐν ἐκάστη οἰκίᾳ ὑπῆρχεν ἱερὸν πῦρ, τὸ ὅποτον ἡ οἰκογένεια ἐλάτρευε. Πρὶν ἀρχίσουν νὰ τρώγουν, ἀπηύθυνον πρὸς τὸ ἱερὸν πῦρ εὐχὴν τινὰ καὶ ἕκαμνον ἐπ' αὐτοῦ σπονδὴν δι' αἴνου. Ἐπίστευον ὅτι παρὰ τὸ ἱερὸν πῦρ κατῴκει πνευμά τι, τὸ ὅποιον ἐπροστάτευε τὴν οἰκίαν, ὁ οἰκογενειακὸς Λάρης. Προσέφερον εἰς αὐτὸν τραφὴν. Περὶ τὸ ἱερὸν πῦρ ἐφυλάσσοντο οἱ ἐψέστιοι θεοί, μικρὰ εἰδῶλα τῆς οἰκογενείας.

Ἡ Ῥώμη εἶχε τὸ ἱερὸν τῆς πῦρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐστίας, αἱ δὲ Ἐστιάδες ἐπεμελοῦντο αὐτοῦ ὥστε νὰ μένη ἄσβεστον. Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἐφυλάσσετο τὸ Παλλάδιον.

Ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν. — Οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν ὡς πνεύματα ἰσχυρά. Τὰς ἐκόλουν Manes ἢ θεοὺς ἀγαθοῦς. Ἐπίστευον ὅμως ὅτι αἱ ψυχαὶ αὐτῶν εἶχαν ἀνάγκη τῆς ἐπιμελείας τῶν ζώντων.

Ὅτε ἀνθρωπὸς τις ἀπέθνησκεν, ἔπρεπε νὰ τὸν θάψουν κατὰ τοὺς καθιερωθέντας τύπους ἐν τινὶ τάφῳ, ἔπειτα δὲ νὰ τοῦ φέρουν ποτὸν καὶ φαγητόν· ἔχονον ἐπὶ τοῦ τάφου οἶνον καὶ γάλα, ἔθετον πλακοῦντας, ἐφόρευον ζῶα, τῶν ἐποίων τὸ κρέας ἔκαιον. Κατ' ἔτος ἔπρεπε νὰ ἐπιναλαμβάνωνται αἱ ἐπιτάφιοι αὗται ἱεροτελεστίαι. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ νεκροῦ εἶχαν ὑποχρέωσιν εἰς τοῦτο.

Ἐπίστευον ὅτι αἱ ψυχαί, ἐὰν παρημελοῦντο ὑπὸ τῶν ζώντων, καθίσταντο κακαὶ καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ ἐμπνεύσουν τρόμον εἰς τοὺς ζῶντας καὶ βασανίσουν αὐτούς. Ἐκαλοῦντο τότε lemures ἢ larvae ἤτοι ἐπιβλαβῆ φαντάσματα. Διὰ νὰ καθουχάσουν τὰ φαντάσματα ταῦτα, κατ' ἔτος κατὰ μῆνα Μάιον τὰς νύκτας ἐσκόρπιζον κυάμους μαύρους.

Οἱ οἰωνοισμοὶ (auspicia). Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ ἔπεμπον σημεῖα διὰ νὰ δηλώσουν τὴν θέλησίν των, καὶ ὅτι ἐκ τῶν σημείων τούτων ἠδύναντο οἱ ἄνθρωποι νὰ μαντεύσουν τὰ συμβησόμενα. Διὰ τοῦτο πρὸ πάσης σπουδαίας πράξεως συνεβουλεύοντο τοὺς θεοὺς. Ὁ ὕπατος πρὶν καλέσῃ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὁ στρατηγὸς πρὶν συνάψῃ μάχην ἢ πρὶν διαβῆ ποταμὸν τινα, ἠρώτα τοὺς θεοὺς ἂν ἐγκρίνουν τὴν πράξιν του ταύτην καὶ ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ἀποκρίσιν δι' ὠρισμένων σημείων. Ἡ διὰ τῶν σημείων τούτων ἐκδηλουμένη θέλησις τῶν θεῶν ἐκαλεῖτο auspiciū, ἢ δὲ πράξις τοῦ ἀρχοντος (τὸ ἐρωτᾶν τοὺς θεοὺς) ἐλέγετο auspicia habēre.

Τὰ σημεῖα, διὰ τῶν ὁποίων οἱ θεοὶ ἐξεδήλουν τὴν γνώμην των περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, κυρίως ἦσαν τρία, α') ἐκ διοσημιῶν (ex coelo), β') ἀπὸ τῶν οἰωνῶν (ex avibus), καὶ γ') ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἄρνιθίων (ex tripudio).

Τὰ ἐκ διοσημιῶν auspicia ἦσαν κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχοντας, ἐλαμβάνοντο δὲ ὡς ἐξῆς. Ὁ οἰωνιζόμενος ἐχάραττεν ἐν τῷ περιέχοντι διὰ κυρτῆς βακτηρίας νοητὸν τετράγωνον, ὅπερ ἐκαλεῖτο templum, καὶ διὰ τυπικῶν καὶ ὠρισμένων φράσεων ἐξῆτει παρὰ τῶν θεῶν νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ τετραγώνου τούτου ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἀδρά-

νιόν τι σημεῖον, εἶον κεραυνός, ἀστραπή. Ὁ αἰωνιζόμενος ἐβλεπε πρὸς νότον.

Οἱ κατ' ἐξοχὴν αἰωνισμοὶ ἦσαν οἱ ἀπὸ τῶν αἰωνῶν (auspicia ex avibus) καὶ ἀνήκον οὗτοι εἰς τοὺς κυρίως ἄρχοντας (cum imperio), ἦτοι εἰς τοὺς ὑπάτους, τοὺς πραίτωρας καὶ τοὺς δικάτωρας. Οἱ μέγιστοι τῶν αἰωνισμῶν ἐτελοῦντο συνήθως ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ὅπου ἦτο τὸ σταθερὸν αἰωνοσκοπεῖον τῆς πόλεως. Ὁ αἰωνιζόμενος ἄρχων συνοδεύμενος ὑφ' ἑνὸς αἰωνοσκόπου ἀνέβαινε μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ (silentio) παρετήρει τὰ θεόπεμπτα σημεῖα. Ἦσαν ταῦτα οἰωνοὶ (aves), τῶν ὀπίων τὸ ἄτρα ἢ ἡ πτήσις ἐν τῷ ὥς ἄνω χαραχθέντι τετραγώνῳ ἐδήλου τὴν θέλησιν τῶν θεῶν εὖμενῆ ἢ δυσμενῆ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ αἰωνοσκόπου. Ὑπῆρχε δὲ ἐν Ῥώμῃ εἰδικὸν σῶμα δημοσίων αἰωνοσκόπων (augeres), οἵτινες ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ ἐρμηνεύουν τοὺς αἰωνούς. Ἐνίστε τὰ auspicia ex avibus ἐτελοῦντο καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐμελλε νὰ γίνῃ ἡ δημοσία πράξις τοῦ αἰωνιζομένου ἄρχοντος.

Τὰ auspicia ἀπὸ τῶν ἱερῶν ὀρνιθίων ἐγίνοντο ὡς ἑξῆς· ὁ ὀρνιθοκίμος ἐκόμιζεν ἐν κλωθῇ τὰ ἱερὰ ὀρνίθια, τὰ διατηρούμενα ὑπὸ τῆς πόλεως, καὶ παρέθετεν εἰς αὐτὰ τροφήν. Ἐὰν τὰ ὀρνίθια ἔτρωγον ἀπλήστως, ὥστε μέρος τῆς τροφῆς νὰ πίπτῃ ἐκ τοῦ στόματός των εἰς τὴν γῆν, ταῦτο ἦτο δηλωτικὸν τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν. Τούτων ἕνεκα ἦτο σημεῖον τῆς δυσμενείας τῶν θεῶν, ἂν τὰ ὀρνίθια ἤρνοῦντο νὰ φάγουν. Εἰς τὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἠκολούθει ὁ αἰωνοσκόπος, ἦσαν συνήθη διὰ τὴν εὐκολίαν τὰ suspicia ex tripudio, ἅτινα καὶ auspicia pullaria ἐκαλοῦντο.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω τρόπων, καθ' οὓς οἱ Ῥωμαῖοι συνεβουλεύοντο τοὺς θεούς, εἶχον καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς ἐκ Κύμης προφήτιδος Σιβύλλης, ἅτινα κατὰ τὴν παράδοσιν ἠγόρασε παρ' αὐτῆς ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος καὶ ἅτινα περιεῖχον προφητείας περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ῥώμης. Σῶμα ἱερῶν 2, ἔπειτα 5 καὶ τελευταῖον 15, ἦτο ἐπιφορτισμένον νὰ φαλάττῃ τὰ Σιβυλλικὰ βιβλία ἐν τινι ὑπογῆφ θαλάμῳ τοῦ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναοῦ τοῦ Διός. Μόνον ἐν στιγμῇ κινδύνου καὶ κατόπιν διαταγῆς τῆς συγκλήτου συνεβουλεύοντο τὰ βιβλία ταῦτα οἱ φυλάσσοντες αὐτὰ ἱερεῖς καὶ διεκέρυττον τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ.

§ 17. Ἡ σύγκλητος καὶ ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἐν τῇ
Ἐλευθέρᾳ Πολιτείᾳ.

α') Ἡ σύγκλητος. — Σὺν τῇ ἰδρύσει τῆς ὑπατικῆς ἀρχῆς ἀρχεται ἡ μεγάλη δύναμις τῆς συγκλήτου. Καὶ ἦτο μὲν εἰς τὰ δικαιοκρητικά πράγματα ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου μόνον συμβουλευτικῆ, ἀλλ' αἱ γνώμαι αὐτῆς προσελάμβανον ἠθικῶς τὸν χαρακτήρα ἀγαθῶν κελευσμάτων. Ἡ σύγκλητος δὲν ἦτο μόνον φρουρὸς τῶν παραδόσεων τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς ἀριστοκρατίας. Οἱ ὕπατοι, οἵτινες μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς τῶν εἰσήρχοντοίεσι τὴν σύγκλητον, καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς μέλη κοινωρικῆς ομάδος εἶχον τὸ συμφέρον νὰ συντηροῦν καὶ ἐνισχύουσι τὴν ἐξουσίαν τῆς συγκλήτου. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ὁ λόγος τῆς ὁμοιοῦς, ἥτις πάντοτε παρατηρεῖται μετὰ τῶν ὑπάτων καὶ συγκλήτου. Ἡ σύγκλητος εἶχε πραγματικὴν ἐξουσίαν ἐν τοῖς ἐξῆς. Ἀβτη α') διηύθυνε, κατὰ τὴν νεωτέραν ἔκφρασιν, τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους, πέμπουσα πρέσβεις καὶ δεχομένη τοιαύτους καὶ συνάπτουσα συμβάσεις μετὰ ξένων κρατῶν· β') προσεβουλεύετο περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, αἵτινα εἰσήχοντο εἰς τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν πρὸς συζήτησιν· γ') διώριζε τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἄρχοντας.

β') Ἡ λοχίτις ἐκκλησία. — Ἐπὶ τῆς Ἐλευθέρας Πολιτείας ἡ λοχίτις ἐκκλησία κατέστη τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς ἄλλους ἀνωτέρους ἄρχοντας· αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου· αὐτὴ ἔκρινε κατ' ἔφεσιν τὰς φονικὰς δίκας.

Ὁ τρόπος τῆς συγκλήσεως τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας ἦτο ὁ ἐξῆς·

Ὁ ὕπατος διέτασσε τοὺς πολίτας νὰ συνέλθουν ἑνοπλιοι καθ' ὠρισμένην ἡμέραν. Τὴν προηγουμένην νύκτα μετὰ τὸ μεσονύκτιον συνοδευόμενος ὑπὸ ἐνὸς αἰωνοσκόπου μετέβαινεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ ἐκκλησία. Ἐκεῖ ἐλάμβανε τοὺς αἰωνοσκόπους (auspicia), τοῦτ' ἔστι ἡρώτα τοὺς θεοὺς ἂν ἐπεδοκίμαζον τὴν σύγκλησιν τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο ὁ αἰωνοσκόπος ἐχάρασεν ἐν τῇ περιέχοντι νοσητὸν τετράγωνον, τὸ templum. Ὁ ὕπατος καθήμενος παρετήρει σιωπηλῶς τὰ σημεῖα, τὰ ὅποια θὰ ἐπεμπον οἱ θεοί. Ἄν τὰ σημεῖα δὲν ἐφαίνοντο αἴσια, ὁ ὕπατος ἠδύνατο ν' ἀναβάλλῃ τὴν ἐκκλησίαν δι' ἄλλην ἡμέραν. Ἄν ὁ ὕπατος εὔρισκε τὰ σημεῖα αἴσια, ἀπήγγελλε τὸν τύπον «Κυρίται, σᾶς διατάσσω νὰ συνέλθητε εἰς τὴν ἐκκλησίαν».

Τότε ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς αἱ σάλπιγγες ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἤχουν διὰ τὰ εἰδοποιήσουν τοὺς πολίτας. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ πολῖται, ἔνοπλοι, συνήρχοντο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, διότι ἡ θρησκεία ἀπηγόρευε νὰ εἶνε ἔνοπλοι ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τῆς πόλεως.

Πρὶν ἀρχίσῃ ἡ συνεδρίασις, ἐτελεῖτο θρησκευτικὴ τελετὴ ἑθυσιαζόν ἐν θῦμα καὶ ἀνέπεμπον εὐχὴν πρὸς τοὺς θεοὺς ν' ἀποθῆ ἔπ' ἀγαθῶ τοῦ δήμου ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἤθελεν αὐτοὺς ἀποφασίσαι. Ἐπειτα ὁ ὕπατος ἐξήγει τὸν σκοπὸν, δι' ὃν συνήλθεν ἡ ἐκκλησία. Πᾶς ὅστις ἤθελε ν' ἀγορεύσῃ, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ προεδρεύοντος ὕπατου. Ὅτε ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ψηφοφορία, οἱ πολῖται ἐτάσσοντο ἕκαστος εἰς τὸν λόχον τοῦ ὀπίσθεν τῶν σημαίων. Ἐπειτα εἰς ἕκαστον λόχον εἰς ψηφοδέκτης συνέλεγε τὰς ψήφους, ἕκαστου πολίτου ἀποκρινομένου προφορικῶς. Ἡ πλειονοψηφία τῶν ψήφων τῶν λόχων ἀπετέλει τὴν τελικὴν πλειονοψηφίαν, διότι, ὡς γνωρίζομεν, ἐν τῇ λοχίτιδι ἐκκλησία ἐψήφισον κατὰ λόχους καὶ ὄχι κατὰ κεφαλὰς. Πρῶτοι ἐψήφισον οἱ ἱππεῖς, ἔπειτα ἡ πρώτη κλάσις καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ψηφοφορίας ὁ ὕπατος ἀνήγγελλε τὸ ἀποτέλεσμα, μεθ' ὃ διέτασσε τὴν ἐκκλησίαν νὰ διαλυθῇ.

§ 18. Κατάστασις τῶν πληθείων ἐν Ῥώμῃ. — Ἀποχώρησις αὐτῶν εἰς τὸ Ἴερον ὄρος. — Ἰδρυσις τῆς δημοαρχίας ἐν Ῥώμῃ (494).

Ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ ὠφελήθησαν μόνον οἱ πατρίκιοι. Αὐτοὶ κατεῖχον πάσας τὰς δημοσίας ἀρχάς, αὐτοὶ κατεῖχον καὶ τοὺς δημοσίους ἀγρούς, διὰ τοὺς ὅποιους ἐπλήρωνον εἰς τὸ δημόσιον ὠρισμένον τινα φόρον.

Τὸναντίον ἡ κατάστασις τῶν πληθείων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν χειρίστη. Οἱ συνεχεῖς πόλεμοι, οἵτινες ἐπηκολούθησαν μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ταρκυνίου, ἐξήντησαν τοὺς μικροὺς πόρους των, διότι ὄχι μόνον ἦσαν ἠναγκασμένοι εἰς τὰς ἐκστρατείας νὰ ἐξοπλίζωνται καὶ νὰ συντηρῶνται ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροὶ ἀγροὶ, τοὺς ὅποιους κατεῖχον, ἔμενον ἀκαλλιέργητοι. Καὶ τὸ χειρίστον, οὐδὲ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Πρὸς συντήρησιν λοιπὸν ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των ἠναγκάζοντο νὰ δανείζωνται παρὰ τῶν πατρίκων ἐπὶ τόκοις ὑπερέγκοις· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσουν τοὺς τόκους, τὰ χρέη αὐτῶν ἠξάνοντο. Ἀλλὰ σκληρὸς τις νόμος ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν δανειστὴν τὸ δικαίωμα νὰ καθιστᾷ δοῦλόν του

τὸν ἀναξιώχρεον ἐφειλέτην. Τότε ὑψίστατο οὗτος πολυειδεὶς κακώσεις καὶ βασάνους, ἐνίοτε δὲ ἐφρονεῦετο.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἔκαμε τοὺς πληθεῖους ν' ἀρνηθοῦν νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐπερχομένων κατὰ τῆς Ῥώμης Λατίνων, καὶ τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἴδρυσαν τὴν δικτατωρίαν. Ὡσαύτως καὶ ὅτε βραδύτερον (495) οἱ Οὐόλκοι ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Ῥώμης, οἱ πληθεῖοι ἠρνήθησαν νὰ λάβουν κατ' αὐτῶν τὰ ὅπλα, ἐνέδωκαν δὲ μόνον εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ ὑπάτου Ποπλίου Σερβιλίου, ἀφ' οὗ οὗτος ἀνέστειλε προσκαίρως τὴν ἐνέργειαν τοῦ περὶ χρεῶν νόμου καὶ ὑπεσχέθη ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ παράπονά των. Οἱ πληθεῖοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ οἱ Οὐόλκοι ἐνίκηθησαν. Ἄλλ' ὅτε οἱ στρατιῶται ἐπανῆλθον ἐκ τῆς ἐκστρατείας νικηταί, ὁ δεῦτερος ὑπάτος Ἄππιος Κλαύδιος ἐφήρμοσε μετ' ἀκάμπτου σκληρότητος τὸν περὶ χρεῶν νόμον, τοῦ Ποπλίου Σερβιλίου μὴ τολμήσαντος ν' ἀντιστη εἰς τὰ προστάγματα τοῦ συνυπάτου του. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πληθεῖοι μετὰ κραυγῶν ἀπήτησαν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχημένων, ὁ ὑπερόπτης Ἄππιος Κλαύδιος διὰ νὰ καταπλήξῃ αὐτοὺς προκάλεσε τὴν ἐκλογὴν δικτάτωρος· ἐξελέχθη ὅμως ὁ λαοφιλὴς Μάνιος Βαλέριος, ὅστις ἐπανέλαβε τὰς αὐτὰς μὲ τὸν Σερβίλιον ὑποσχέσεις καὶ ἔπεισε τοὺς πληθεῖους ν' ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῶν ἐπερχομένων Σαβίνων καὶ Αἰκούων, τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίκησαν.

Ὅτε οἱ νικηταί ἐπανῆλθον ἐκ τοῦ πολέμου, ὁ Μάνιος Βαλέριος ἐζήτησε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὑποσχέσεις του, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τῆς συγκλήτου. Ἡ ἀγανάκτησις τῶν πληθείων ἐκορυφώθη. Ἦτο συντεταγμένον τὸ στράτευμα πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης. Ὅτε ἀνηγγέλη ἡ ἀποτυχία, οἱ πληθεῖοι στρατιῶται ἐγκατέλιπον τὸ στρατόπεδον καὶ ἀπεχώρησαν πρὸς τὴν Κουστομερίαν μετὰ τῶν ποταμῶν Τιβέρεως καὶ Ἀνίητος καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τινος ἐκεῖ κειμένου ὄρους (494), ἐν ᾧ οἱ ἐν τῇ πόλει ἀπομείναντες πληθεῖοι κατέλαβον τὸν Ἀθεντῖνον λόφον, τὴν ἄχυρωτάτην μετὰ τὸ Καπιτώλιον θέσιν τῆς Ῥώμης· παρεσκευάζετο δὲ ὑπὸ τῶν ἀποχωρησάντων ἐφοδος κατὰ τῆς Ῥώμης.

Οἱ πατρικιοὶ ἐταράχθησαν ἐκ τούτου. Ἐπεμφαν δύο πρεσβείας πρὸς τοὺς πληθεῖους καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ῥώμην ὑπισχνόμενοι βελτίωσιν τῆς τύχης των· ἀλλ' οὐδὲν κατώς-

θωσαν. Τέλος έπεμφαν και τρίτην πρεσβειαν, τής όποιας προΐστατα ό άγαπητός εις τό πλήθος Μενήσιος Άγρίππας. Ό Μενήσιος μεταχειρισθείς ευστόχως τόν μύθον τών κατά τής κοιλίας στασιασάντων μελών του σώματος και ύποσχεθείς πολλάς παραχωρήσεις παρεσκευάσε τās ψυχάς τών άποστατών πρός έμόνιαν. Οί πληθείοι έδέχθησαν να έπιστρέψουν εις τήν Ρώμην, έάν γίνουν δεκτά τά αιτήματά των, α') ν' άπαλλαγούν τών χρεών όσοι δέν ήδύναντο να πληρώσουν αυτά, β') να έλευθερωθούν όσοι ειχον γίνει δούλοι εκ χρεών. Διά τής παρεμβάσεως του δικτάτωρος Μανίου Βαλεριου τά αιτήματα ταύτα τών πληθειών έγιναν δεκτά και συνωμολογήθη επί τούτω συνθήκη. Και ή μέν συνθήκη ώνομάσθη Έερός νόμος (Lex sacrata), ό δε τόπος, ένθα αύτη συνωμολογήθη, Έερόν όρος (Mons sacer).

Άλλά πριν ή επανέλθουν εις τήν πόλιν οι πληθείοι άπήτησαν και επέτυχον τήν Έδρουν ιδίας αυτών αρχής, τής τών δημάρχων (tribuni plebis). Οί δήμαρχοι, κατ' αρχάς δύο, έπειτα πέντε, και από του έτους 457 δέκα, εξέλέγοντο κατ' έτος εκ τής τάξεως μόνον τών πληθειών. Ουδέν διακριτικόν σημειον ειχον ούτοι, μόνον δε εις κλητήρ προηγείτο αυτών.

Κύριον έργον τών δημάρχων ήτο να προστατεύουν τους πληθειους κατά τών καταχρήσεων τής ύπατικής εξουσίας και έν γενεί κατά πάσης άδικίας και βιαιοπραγίας τών πατρικίων. Έξ αυτου του άπλου επικουρικού δικαίου (jus auxilii) ανεπτύχθη τό δικαίωμα του ενίστασθαι ή άπαγορεύειν (veto), όπερ πρώτως ήδη εξετάθη και εις τήν νομοθεσιαν και εις πāsαν διοικητικήν ένέργειαν τείνουσαν να βλάψη τους πληθειους. Διά του veto οι δήμαρχοι ειχον τό δικαίωμα να αναστέλλουν ή να ακυρώνουν πāsαν απόφασιν τής συγκλήτου και τών υπάτων ειχον τό δικαίωμα να ακυρώνουν και να ματαιώνουν οίσοδήποτε άρχοντος τήν διαταγήν, δια τής όποιας τυχόν προσεβάλλετο οίσοδήποτε πολιτης. Η δημαρχική αρχή ειχε τό δικαίωμα δι' ένός λόγου του δημάρχου να θέτη τέρμα εις τήν συζήτησιν τής έκκλησίας. Η μεγίστη αύτη δύναμις τών δημάρχων απέρρεεν εκ του ιεροϋ και ά παραθιάστου του προσώπου αυτών (sacrosancti), όπερ διά νόμου καθιερώθη. Πās όστις έτόλμα να εναντιωθη εις τόν δήμαρχον κάμνοντα χρήσιν του δικαιώματός του ή ήθελε τολμήσει να επιθέσθαι χείρα κατ' αυτου εκηρύσσετο παραβάτης του Έερου νόμου και έθανα-

ταύτο. Ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν πτωχῶν οἱ δήμαρχοι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῆς πόλεως διαρκοῦντος τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς τῶν, αἱ δὲ οἰκίαι αὐτῶν ἡμέραν καὶ νύκτα ἦσαν ἀνοικταί, ἵνα χρησιμεύουν ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς καταδικωμένους.

Ἐφεξῆς ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ῥώμης θὰ εἶνε διαρκῆς πάλη τῶν πληθείων, ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους, ἐναντίον τῶν πατρικίων, τῶν ἑποίων προϊστάνται ἢ σύγκλητος καὶ οἱ ὕπατοι, μέχρι τῆς τελείας πολιτικῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων.

Ταυτοχρόνως μὲ τὴν δημαρχίαν ἰδρύθη καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγορανόμων (aediles plebis), αἵτινες ἦσαν βοηθοὶ τῶν δημάρχων καὶ εἶχον καθήκοντα ἀστυνομικά.

§ 19. Κοριολανός.

Ἄφ' οὗ διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν δημάρχων ἐπῆλθε προσωρινὴ ἡσυχία εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Οὐόλσκων καὶ ἐνίκησαν αὐτούς, ἐκυρίευσαν δὲ καὶ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν Κοριόλην. Κατὰ τὴν ἄλυσιν αὐτῆς διεκρίθη ὑπὲρ πάντας νεαρός τις πατρίσιος, ὁ Γάτιος Μάρκιος, ὅστις διὰ τοῦτο προσωνομάσθη Κοριολανός.

Μετὰ τινα χρόνον συνέβη σιτοδεία εἰς τὴν Ῥώμην, ἡ δὲ σύγκλητος θέλουσα νὰ προλάβῃ τὸν ἐκ τοῦ λιμοῦ κίνδυνον ἐκόμισε σίτον ἐκ Σικελίας καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν. Ὁ Κοριολανός ἐνωθεὶς μετὰ τῆς μερίδος ἐκείνης τῶν πατρικίων, ἤμεις ἐπέδωκε τὴν κατάλυσιν τῆς δημαρχίας, προέτεινε εἰς τὴν σύγκλητον νὰ μὴ διανείμῃ σίτον εἰς τοὺς πληθείους, ἐὰν πρότερον οὗτοι δὲν συγκατατεθοῦν εἰς τὴν κατάργησιν τῶν δημάρχων. Ἡ πρότασις αὕτη ἐξώργισε τοὺς πληθείους εἰς μέγαν βαθμόν, οἱ δὲ δήμαρχοι ἐκάλεσαν τὸν Κοριολανὸν νὰ προσέλθῃ παρραυτα εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν καὶ δικασθῆ ὡς παραβάτης τοῦ Ἱεροῦ νόμου. Ὁ Κοριολανός καταφρονῶν τὴν πρόσκλησιν δὲν προσῆλθεν, ὁ δὲ λαὸς κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ἔξορίαν.

Ὁ Κοριολανός πνέων ἐκδίχισιν κατέφυγεν εἰς τοὺς Οὐόλσκους καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ῥώμης καὶ ἐβῆσσε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς. Οἱ Ῥωμαῖοι καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἐπεμψαν πρὸς τὸν Κοριολανὸν δύο πρεσβείας, ἵνα παρακαλέσουν αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του· ἀλλ' ὁ Κοριολανός ὑπεδέχθη τοὺς πρέσβεις ψυχρῶς καὶ ἀπήντησε τραχέως

Βίος Ρίθ
σημειωθῆς
Βασιλεὺς
αἱ

εις τὰς παρακλήσεις των. Τέλος μετέβη ἡ μήτηρ του καὶ ἡ σύζυγός του μετ' ἄλλων εὐγενῶν γυναικῶν. Ὁ Κοριολάνος πρὸ τῶν θαυρῶν καὶ τῶν θερμῶν παρακλήσεων τῆς γηραιᾶς μητρός του ἐκάμφθη καὶ εἶπε πρὸς αὐτὴν «ὦ μητὲρ, ἔσωσας τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἀπόλεσας τὸν υἱόν σου». λύσας δὲ τὴν πολιορκίαν ἀπήλθεν. Οἱ Οὐδέσκοι ἐφύευσαν αὐτὸν κατόπιν ὡς μὴ ἐκτελέσαντα τὴν ὑπόσχεσίν του.

§ 20. Ἀγροτικὸς νόμος τοῦ Σπουρῶλου Κασσίου.

Αἱ διὰ τῶν ὄπλων κατακτώμεναι γαῖαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην δημοσίαν ἰδιοκτησίαν (ager publicus) τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Τὰς δημοσίας ταύτας γαῖας ἡ σύγκλητος ἐμισθωνεν εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας, πάντοτε δὲ ἐλάμβανον αὐτὰς οἱ πατρίκιοι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τῇ συνενοχῇ καὶ τῆς συγκλήτου τὸ μίσθωμα δὲν ἐπληρώνετο, αἱ δὲ δημοσῖαι γαῖαι ἀπέβησαν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τῶν πατρικίων. Ἀλλ' ὁ ἐπιφανὴς πατρίκιος Σπούριος Κάσσιος, ὅστις τρίς ἐτιμήθη διὰ τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος, ἐσκέφθη νὰ παράσχη εἰς τοὺς πληθεῖους τὰ μέσα νὰ ἀποδοῦν χρήσιμοι, εἰς δὲ τὸ κράτος ν' ἀποδώσῃ τὰς προσόδους του. Ὅθεν κατὰ τὴν τρίτην ὑπατείαν του τῷ 486 προέτεινε τὸν ἀγροτικὸν νόμον (Lex agraria), ἥτοι ἐκ τῶν δημοσίων γαιῶν ἕν μέρος νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πτωχοὺς, τὸ δὲ ἄλλο νὰ ἐκμισθώνεται, οἱ δὲ μισθωταὶ νὰ πληρώνουν τακτικῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸ ὀρισμένον μίσθωμα.

Ὁ νόμος οὗτος ἐξηρέθισε τοὺς πατρίκίους. Ἡ σύγκλητος ἤθελε νὰ πολεμήσῃ τὸν νόμον πάσῃ δυνάμει, ἀλλ' ἔβλεπε τόσον ἐπικίνδυνον ἦτο τοῦτο εἰς στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ λαὸς εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα ὑπατον. Ὅθεν ἤναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ δόγμα νὰ διορισθῇ ἐπιτροπεία, ἵνα διαγράψῃ τὰ ἔρια τῆς δημοσίας γῆς καὶ ὀρίσῃ ὀπίσῃ ἐκ ταύτης ἔπρεπε νὰ ἐκμισθώνεται καὶ ὀπίσῃ νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πένητας ἐκ τῶν πληθείων.

Ἡ πρώτη ἐξαψὶς τοῦ πλήθους παρήλθεν. Εὐθύς δὲ ὡς ἐληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Κασσίου, οἱ νέοι ὑπατοὶ εἰσήγαγον τὸν Κάσσιον εἰς δίκην ὡς θηρεύοντα τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους, διὰ νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεύς, καὶ κινώρθωσαν νὰ καταδικασθῇ εἰς βραδισμόν καὶ ἀποκεφαλισμόν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κάσσιος ἔπεσε θύμα τῆς εὐγενοῦς ἰδέας του.

§ 21. Ὀλιγαρχία τῶν Φαβίων. — Δικαίωμα τῶν δημάρχων
νὰ ἐγκυλοῦν τοὺς ὑπάτους.

Ὁ περὶ γαιῶν νόμος τοῦ Σπουρίου Κασσίου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ περιήλθεν εἰς ἀχρησίαν, διότι οἱ πατρίκιοι ἐκ παντὸς τρόπου ἐφρόντισαν ἵνα μὴ ἐκτελεσθῇ οὗτος. Ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν πατρίκίων ἔδειξε μέγαν ζῆλον ἡ κραταιὰ οἰκογένεια τῶν Φαβίων καὶ αὕτη κυρίως συνειτέλεσεν εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Σπουρίου Κασσίου. Διὰ τοῦτο ἔσχε τὸ ἐξαιρετικὸν προνόμιον ἐπὶ ἐπταετίαν (484—478) ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων νὰ ἐκλέγεται πάντοτε ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς. Μάτην οἱ δῆμαρχοι, μάτην ὁ λαὸς μετὰ κραυγῶν ἀπήτουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμου.

Ἡ σύγκλητος, ἵνα ἀποτρέψῃ ἀλλαγῶν τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ, κατὰ συμβουλήν τῶν Φαβίων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Οὐγεντανῶν. Γενομένης μάχης τὸ ἵππικὸν τῶν Ῥωμαίων διέρρηξε τὰς τάξεις τῶν Οὐγεντανῶν ἄλλ' οἱ πληθεῖοι ἀρνοῦνται νὰ καταδιώξουν τοὺς φεύγοντας πολεμίους μὴ θέλοντες νὰ συντελέσουν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ μισητοῦ αὐτοῖς ὑπάτου Καίσιωνος Φαβίου. Τότε οἱ Φάβιοι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβάλουν πρόγραμμα. Ἠναγκασμένοι ὑπὸ τῆς θέσεώς των καὶ τῆς ἀλαζονείας νὰ ἠγῶνται, ἤλλαξαν σύστημα καὶ μετέστησαν ἀπὸ τῶν πατρίκίων εἰς τοὺς πληθεῖους, ἀφ' οὗ καὶ ἐν τῇ τάξει τῶν πατρίκίων εἶχεν ἐξεγερθῆ φοβερὰ ζηλοτυπία κατὰ τῶν Φαβίων. Κατὰ παράδοξον τροπὴν τῶν πραγμάτων ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ὁ Καίσιων Φάβιος, ὅστις πρὸ ἐπταετίας εἶχε προτείνει τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Σπουρίου Κασσίου ἕνεκα τοῦ περὶ διανομῆς τῶν δημοσίων γαιῶν νόμου, νῦν ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν πατρίκίων τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τούτου. Ἄλλ' οἱ πατρίκιοι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Φαβίων, ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς προδότας καὶ ἀποστάτας. Δύο ὁδοὶ ἠγοίονον ἐνώπιον τῶν Φαβίων, ἢ ν' ἀναλάβουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πλήθους καὶ βιάσουν τοὺς πατρίκίους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ διανομῆς τῆς δημοσίας γῆς νόμου, ἢ ν' ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ μεταναστεύσουν ἐκ τῆς Ῥώμης. Ἀποφασίζουσι τὸ δεύτερον καὶ ἔλουν τὸ πολυάριθμον γένος τῶν Φαβίων, ὅπερ μετὰ τῶν πελατῶν ἀνήρχετο εἰς 4306, ἀπέρχεται ἐκ τῆς Ῥώμης.

Οἱ Φάβιοι καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἠθέλησαν νὰ φανοῦν χρήσιμοι εἰς τὴν Ῥώμην. Καταλαβόντες ὄχυσράν θέσιν παρὰ τὸν ποταμὸν Κρεμέραν

ἀπέναντι τῶν Οὐγγῶν ἐπὶ dietiā σχεδὸν ἕκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν τῶν Οὐγεντανῶν καὶ προυξένου εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Τέλος ἕμως ἐνέπεσαν εἰς ἐνέδραν τῶν Οὐγεντανῶν καὶ ἐφονεύθησαν ἅπαντες. Μόνον ἓν μικρὸν παιδίον, ὁ Κόιντος Φάβιος, τὸ εἶπον ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας του εἶχε μείνει ἐν Ῥώμῃ, διεσώθη, ἵνα συνεχίσῃ τὸ ἐνδοξὸν γένος τῶν Φαβίων. Φαίνεται ἕμως πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ Κόιντος Φάβιος ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ οὐχὶ ἕνεκα τῆς μικρᾶς του ἡλικίας, ἀλλὰ διότι δὲν ἠθέλησε ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς ἑμαίμους του ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πολιτικῇ πορείᾳ· διότι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ παραδεχθῇ τις εἶναι ἐν οἴκῳ ἀριθμοῦντι 306 μέλη ἐν μόνον μικρὸν παιδίον ὑπῆρχε.

Ὁ ὑπάτος Μενήνιος, ὅστις εὐρίσκετο ἐκεῖ πλησίον μετὰ στρατοῦ, δὲν ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν Φαβίων. Ἐνεκα τούτου οἱ δήμαρχοι, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς δημοσίας λύπης, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς του κατηγόρησαν τὸν Μενήνιον ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας ὡς προδόντα τοὺς Φαβίους, αὕτη δὲ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς πρόστιμον. Ὁ Μενήνιος μὴ ἀνεχθεὶς τὴν ὕβριν ἀπέθανεν ἐξ ἀσυχίας. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῆ των δημάρχων ἦτο σπουδαιότατη. Ἐκτοτε ἰδιοποιήθησαν οἱ δήμαρχοι τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαλοῦν τοὺς ὑπάτους ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας.

§ 22. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία.

Οἱ πληθεῖσι συνερχόμενοι κατὰ φυλὰς (τοπικὰς ὡς εἶχον ὀρισθῆναι αὐταὶ ὑπὸ τοῦ Σερβίου Τυλλίου) πρὸς ἐκλογὴν τῶν δημάρχων κατὰ τῶν ἀγορανόμων δὲν ἀπετέλουσαν κατ' ἀρχὰς νόμιμον ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τῶν ἀπλοῦν ὄμιλον (conciliū). Ἄλλ' ἐν ἔτει 477 ὁ δήμαρχος Ποπλίλιος Βολέρων εἰσήγαγε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία ἐλάμβανε τὸν τύπον νομίμου ἐκκλησίας καὶ καθορίζοντο τὰ ἔργα αὐτῆς, δικαιομένης νὰ ἐκδίδῃ ψηφίσματα. Παρὰ τὴν κραταιὰν ἀντίστασιν τῶν πατρικίων ὁ νόμος ἐψηφίσθη ὑπὸ τῶν πληθείων τὸ ἐπόμενον ἔτος, οἱ δὲ δήμαρχοι μετ' ἑλπίδος τῆς συνόδου ἀνέβησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἠπειλοῦν ἐκεῖθεν νέαν ἀποχώρησιν εἰς τὸ Ἴερον ὄρος, ἂν ἡ σύγκλητος δὲν ἠθελὲν ἐπικυρώσει τὸν νόμον. Ἡ σύγκλησις στενοχωρηθεῖσα ἀπεδέχθη ἐν σιγῇ τὸν νόμον.

Οὕτω ἡ τάξις τῶν πληθείων ἀπέκτησε τὸν χαρακτῆρα πολιτικοῦ σώματος ἀντιτεταγμένου εἰς τὴν προνομιοῦχον τάξιν τῶν πατρικίων. Ἐχουν νῦν οἱ πληθεῖσι ἰδίαν ἐκκλησίαν (comitia plebis tributa), ἣτις

πραγματεύεται τὰς ἰδίας αὐτῶν ὑποθέσεις μετὰ νομίμου κύρους καὶ ἐκδίδει ψηφίσματα (plebiscita), ἅτινα ἀπὸ τοῦ 448 ἐξισώθησαν πρὸς τὰ ψηφίσματα τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπομένως εἶχον ἰσχὺν καὶ διὰ τοὺς πατρικίους.

§ 29. Ὁ Τερεντίλιος νόμος. — Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων
πρὸς τοὺς Αἰκούους. — Κόιντος Κικινιάτος.

Μέχρι τοῦδε ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων πατρικίων δικαστῶν ἐγίνετο οὐχὶ κατὰ γραπτοὺς καὶ γνωστοὺς τοῖς πᾶσι νόμους, ἀλλὰ κατ' ἄγραφα δίκαια, ἅτινα οἱ πατρικιοὶ δικασταὶ ἠρμήνευσαν αὐτογνωμόνως καὶ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὴν ἐπιφραγμὸς εἰς τὴν περὶ τὸ ἐπιβάλλειν ποινὰς ἐξουσίαν τῶν ὑπάτων, ἐν ἔτει 462 ὁ δῆμαρχος Τερεντίλιος Ἄρσας προέτεινεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν νὰ συσταθῇ πενταμελὴς ἐπιτροπεὶα πρὸς σύνταξιν νόμων ἀφορώντων εἰς τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ὁ Τερεντίλιος Ἄρσας εὖρων μεγάλην ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν πατρικίων ἀπέσυρε τὴν πρότασιν· οἱ διάδοχοι ὅμως αὐτοῦ υἰοθέτησαν τὴν πρότασίν του καὶ οἱ πληθεῖοι ἐξηκολούθησαν νὰ ἐκλέγουν τοὺς αὐτοὺς δημάρχους ἕως ὅτου ἐκινηθῇ ἡ ἀντίστασις τῶν πατρικίων. Οἱ νεώτεροι, ἐκ τῶν πατρικίων διετάρασσαν τὰς συνελεύσεις τῶν πληθείων. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο διὰ τὴν θρασύτητά του ὁ Καίσιων Κικινιάτος, ὅστις ἐτόλμησε νὰ θέσῃ χεῖρα εἰς ἕνα ἐκ τῶν δημάρχων. Καὶ οἱ μὲν δῆμαρχοὶ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην περὶ θανάτου ὡς παραβάτην τοῦ Ἱεροῦ νόμου· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἐτάπη εἰς ἔξορίαν, ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία ἠρέκεσθη νὰ καταδικάσῃ αὐτὸν εἰς βαρὺ πρόστιμον. Τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ ὁ πατὴρ Κόιντος Κικινιάτος, ὅστις περιελθὼν οὕτω εἰς μεγάλην πενίαν ἀπεσύρθη εἰς μικρὸν τινα ἀγρὸν καὶ καλλιερῶν αὐτὸν ἰδίαις χερσὶν ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ὅσαι μὴ ἦρκουν αἱ ἐσωτερικαὶ αὐταὶ ταραχαί, καὶ οἱ ἐξωτερικαὶ ἐχθροί, οἱ Οὐθεντινοὶ ἀπὸ βερρᾶ καὶ οἱ Αἰκούοι ἀπὸ νότου, σχεδὸν ἀδιακόπως παρηνώχλων τοὺς Ῥωμαίους. Ἐν ἔτει 458 ὁ ὑπάτος Μινουκίος ἐπῆλθε κατὰ τῶν Αἰκούων· ἀλλ' οὗτοι κατώρθωσαν νὰ ἐγκλείσουσιν τὸν στρατὸν τοῦ Μινουκίου εἰς τι στενὸν παρὰ τὸ ὄρος Ἄλγιδον καὶ ἔφεραν αὐτὸν εἰς τοιοῦτην ἀμηχανίαν, ὥστε δὲν ὑπέλειπετο ἄλλο ἢ νὰ παραδοθῇ.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἡ σύγκλητος ἐξέλεξε δικτάρω τὸν γηραιὸν Κόιντον Κικινιάτον. Ἀναλαβὼν οὗτος τὴν ἀρχὴν ἀθημερὸν ἐπέρχεται κατὰ τῶν Δικούων, νικᾷ αὐτοὺς καὶ ἐλευθερῶνει τὸν πολιορκούμενον στρατόν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην ἐν θριάμβῳ καταθέτει τὸ δικτατωρικὸν ἀξίωμα, ὑπερδιετήρησε δέκα ἕξ μόνον ἡμέρας, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἀγρόν του.

§ 34. Σύστασις τῆς δεκαρχίας. — Ἡ δωδεκάδελτος. —
Κατάλοις τῆς δεκαρχίας.

Παρελθούσης τῆς καταιγίδος ταύτης οἱ δήμαρχοι ἐπανάλαβον τὸν ἀγῶνα πρὸς ἐπιψήφισιν τῆς προτάσεως τοῦ Τερεντίλιου. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπροχώρητον, συμφωνήθη ὑπ' ἀμφότερων τῶν μερῶν νὰ συνταχθῇ εἰς ἓνα κώδικα τὸ ὅλον δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον καὶ νὰ γίνῃ τοῦτο κοινὸν εἰς τοὺς πατρικίους καὶ πληβείους. Ὅθεν ἐστάλησαν τρεῖς συγκλητικοὶ εἰς τὰς ἀξιολογητέρας πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα μελετήσουν τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους καὶ ἴδωσι τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας δέκα ἄνδρες ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἀνετέθη εἰς αὐτοὺς νὰ συγγράψουν τοὺς νόμους τῆς πολιτείας (451). Οἱ δέκα οὗτοι ἄνδρες ὠνομάσθησαν δέκαρχοι (decemviri), προϊστάτο δὲ αὐτῶν ὁ ἐπιφανὴς πατρικίος Ἄππιος Κλαύδιος.

Ἴνα μὴ παρεμβληθῇ μηδεμίᾳ δυσχέρεια εἰς τὸ ἔργον τῶν δεκάρχων, ἀνεστάλη προσωρινῶς τὸ ἐν ἰσχύϊ πολίτευμα, ἀνετέθη δὲ ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας εἰς τοὺς δεκάρχους μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ δέκαρχοι ὄχι μόνον τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτοὺς ἔργον ἐξετέλεσαν ἐν ἄκρῃ ὁμοφωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐχειρίσθησαν μετ' ἄκρας δικαιοσύνης. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐχάραξαν ἐπὶ δέκα πλακῶν τοὺς συνταχθέντας νόμους, τοὺς ὁποίους ἐνέκρινε καὶ ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος. Ἄλλ' ἢ νομοθεσία δὲν ἦτο πλήρης. Ὑπελείποντο διατάξεις τινές. Διὰ τοῦτο ἐνεκρίθη νὰ παραταθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν δεκάρχων ἐπὶ ἓν ἔτος. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων δεκάρχων Ἄππιος Κλαύδιος, ὅστις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος εἶχεν ἀποκρῦβει τὴν ἀλαζονείαν του διὰ προσεποιημένης δημοτικότητος, ὄχι μόνον κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ νέου, ἀλλ' ἐνήργησε νὰ ἐκλεχθῶν δεκάρχοι ἐννέα ἄνδρες ἄσημοι ἀλλ' ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτὸν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς ἦσαν πληβεῖοι. Οἱ νέοι δέκαρχοι συνεπλήρωσαν τὴν νομοθεσίαν δη-

μοσιεύσαντες δύο ακόμη πίνακας. Οὕτω ἀπηρτίσθη ἡ λεγομένη δω-
δεκάδελτος (duodecim tabulae), ἣτις κατὰ πρῶτον ἐξετέθη εἰς τὴν
Ἄγαρᾶν διὰ τὴν γνῶσιν ὁ λαός, ἔπειτα δὲ κατετέθη εἰς τὸ Κά-
πιτώλιον. Ἡ δωδεκάδελτος ἀπετέλεσε τὸ ἀρχαιότατον ῥωμαϊκὸν
δίκαιον.

Αἱ φράσεις τῆς δωδεκαδέλτου ἦσαν βραχεῖαι καὶ ξηραὶ καὶ ἐπι-
τακτικαί. Δι' αὐτῆς μετεβλήθησαν εἰς νόμους ἀρχαῖαι συνήθειαι τῶν
Ῥωμαίων. Διετήρησεν ἡ δωδεκάδελτος εἰς τὸν οἰκογενειάρχην τὴν
ἀπόλυτον αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν δούλων, τῶν τέκνων, τῆς συζύγου
καὶ τῶν κτημάτων του. Ἡ γυνὴ δὲν ἦτο ποτὲ ἐλευθέρη. Ὡς κόρη
ἀνήκεν εἰς τὸν πατέρα της, ὅστις ἐξέλεγε δι' αὐτὴν τὸν σύζυγον χω-
ρὶς τὴν ἐρωτήσιν. Ὡς ἔγγαμος ἀνήκεν εἰς τὸν σύζυγόν της, ὅστις
εἶχε τὸ δικαίωμα τὴν ἀποπέμψῃ ἢ καὶ τὴν φονεύσῃ. Χήρα κα-
θισταμένη ὄφειλε νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν κληρονόμον τοῦ συζύγου της.
Αἱ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας προσβολαὶ ἐτιμωροῦντο αὐστηρότατα. Ἡ κλοπὴ
ἦτο ἀσέβεια. Ὁ βλάπτων τοὺς ἀσυγκομιστοὺς καρποὺς ἄλλου τινός, ὃ
εἰσάγων καὶ βύσκων τὴν νύκτα τὰ ποίμνιά του εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ γεί-
τονός του, ὃ κλέπτων τὴν συγκομιδὴν αὐτοῦ καθωσιούτο ἦτοι προσεφέ-
ρετο θυσία εἰς τὴν Δήμητραν. Τὴν νύκτα ἐπετρέπετο νὰ φονεύεται
ὃ κλέπτων ἀτιμωρητί, τὴν δὲ ἡμέραν, ἂν ἡμύνητο. Ὁ πυρτολῶν
θημωνιᾶν σίτου ἐδεδουλοῦτο, ἐμαστιγοῦτο καὶ ἐκαίετο. Ὁ μὴ πλη-
ρῶνιον ὀφειλέτης ἐδένετο ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ μὲ ἱμάντας ἢ μὲ σίδηρα
βάρους 19 λιτρῶν καὶ μετὰ 60 ἡμέρας ἐπωλεῖτο πέραν τοῦ Τιβέρεως.
Ἄν ἦσαν πλείονες οἱ δανεισταί, ἐκόπτετο ὑπ' αὐτῶν εἰς τεμάχια. Διὰ
τὰς προξενουμένας σωματικὰς βλάβας καθιερώθη ἡ ἰσοτιμωρία ἢ ἡ συμ-
βιβασμός. Ἄν τις ἔθραυε μέλος τοῦ σώματος τινος — ἔλεγε διάταξις τις —
καταβάλλει εἰς τὸν παθόντα 300 ἀσσάρια· μὴ συμβιβαζόμενος μετὰ
τοῦ παθόντος ὑπόκειται εἰς τὴν ἰσοτιμωρίαν.

Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις τῶν νέων δεκάρχων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ
Ἀππίου Κλαυδίου ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀπέβη τυραννικὴ. Ἐξετρά-
πησαν οὗτοι ἀουστόλως εἰς πᾶσαν ἀθαιρείαν. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ
περιουσία τῶν πολιτῶν ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δεκάρχων. Οἱ δέ-
καρχοὶ διετήρησαν ἀθαιρέτως τὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ
δευτέρου ἔτους. Ἄλλὰ μυσαρὲν ἔγκλημα τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅπερ
ἐπεχείρησεν οὗτος κατὰ τῆς ἐναρέτου νεάνιδος Βιργινίας, προσεκάλεσε

παρὰ τῇ λαῶ ἐπανάστασιν, ἣτις πάραυτα μετεδόθη καὶ εἰς τὸν στρατόν.
 Ἡ σύγκλητος τότε μετὰ τινα ἀντίστασιν ἠναγκάσθη νὰ προβῆ εἰς τὴν
 κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προτέρων ἀρχῶν.
 Ἐκ τῶν δεκάρχων ὁ μὲν Ἄππιος Κλαύδιος ἠτύοκτόνησεν, οἱ δὲ λοι-
 ποὶ ἐξωρίσθησαν, ἢ δὲ περιουσία αὐτῶν ἐδημεύθη.

§ 25. Ἐπιγαμία τῶν δύο τάξεων. — Χιλιαρχία. — Τιμητεία.

Διὰ τῆς δωδεκαδέλτου κατέστη δυνατὴ ἡ γνῶσις τῆς νομοθεσίας
 καὶ εἰς τοὺς πληβείους, ἐν τῇ πρότερον αὕτη ἦτο ὡς μυστικὸν ἱερὸν
 γνωστὴ εἰς μόνον τοὺς πατρικίους. Ἐκτοτε αἱ δύο κοινωνικαὶ τάξεις
 ὑπεῖκον εἰς νόμους κοινούς καθιερωμένους εἰς δώδεκα δέλτους, ἢ δὲ
 ὑπαρχίς κοινῶν νόμων καθίστα καταφανεστέραν τὴν ἀδικίαν τῶν προ-
 νομίῳ, διὰ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ἡ τάξις τῶν πατρικίων ἀπὸ τῆς τῶν
 πληβείων. Δὲν ἠδύνατο οἱ πληβεῖοι νὰ μετᾶσχουν τῶν μεγίστων τῆς
 πολιτείας ἀξιωμάτων οὔτε νὰ συνδεθοῦν δι' ἐπιγαμίας πρὸς τοὺς πα-
 τρικίους. Τῇ 445 ὁ δῆμαρχος Κανουλήτιος προέτεινε νὰ ἐπιτραπῆ ἡ
 ἐπιγαμία μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων, οἱ δὲ συνδήμαρχοι αὐτοῦ
 προέτειναν νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὴν λοχίτιν ἐκκλησίαν νὰ ἐκλέγῃ ὑπά-
 τους ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐκ τῶν πληβείων κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ.

Ἡ πρότασις τοῦ Κανουλήτιου παρὰ τὴν κραταιὰν ἀντίστασιν τῶν
 πατρικίων ἐψηφίσθη. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον τὰ ἐκ τῶν μικτῶν γά-
 μων γεννώμενα τέκνα ἠκολούθουν τὴν κατάστασιν τοῦ πατρὸς. Ἄλλ'
 ἢ ἑτέρα πρότασις τῶν συναδέλφων τοῦ Κανουλήτιου ἐπολεμήθη λυσ-
 σωδέστατα. Ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησαν οἱ πατρικιοὶ καὶ ἐδέχθησαν συν-
 διαλλακτικὸν συμβιβασμόν, ἀντὶ ὑπάτων νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος
 ἀναμιξ ἐκ πατρικίων καὶ ἐκ πληβείων χιλίαρχοι περιβεβλημένοι ὑπατι-
 κὴν ἐξουσίαν. Οἱ χιλίαρχοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν τρεῖς, ἔπειτα τέσσαρες,
 σὺν τῇ χρόνῳ δὲ ἠῤῥήθησαν εἰς ἕξ, καὶ τέλος εἰς ὀκτώ.

Τιμητεία. — Βλέποντες ὅμως οἱ πατρικιοὶ ὅτι τὸ ὑπατικὸν ἀξίω-
 μα ἔμελλεν ἡμέραν τινα νὰ περιέλθῃ καὶ εἰς τοὺς πληβείους, ἀπέσπα-
 σαν ἀπὸ τῆς ὑπατείας μέρος τι τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ ἔδρυσαν διὰ
 τοῦτο νέαν ὄλως ἀρχήν, τὴν τιμητείαν (censura) τῇ 444. Ἡ τιμη-
 τεία κατέστη ταχέως ἡ πρώτη καὶ μεγίστη ἀρχὴ τῆς Ῥώμης, ἀνῆρ-
 χοντο δὲ εἰς αὐτὴν οἱ ἐπιφανέστατοι ἐκ τῶν ὑπατικῶν ἀνδρῶν. Τιμη-

ται ἐξελέγοντο δύο καὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, ἡ δὲ διάρκεια τῆς ἀρχῆς αὐτῶν συνήθως ἦτο πενταετής.

Οἱ τιμηταὶ εἶχον σπουδαιότατα καθήκοντα· α') διενήργουν ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος τὴν ἀπογραφὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἀναλόγως δὲ τῆς περιουσίας κατέτασσον τοὺς πολίτας εἰς τὰς διαφόρους κλάσεις· ἠδύναντο νὰ μὴ ἐγγράφουν τινὰ εἰς οὐδεμίαν κλάσιν καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀφήρουν ἀπ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά δικαιώματα· β') ἐφύλασσον τοὺς καταλόγους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων, καὶ ἐκανόνιζον τοὺς πληρωτέους εἰς τὴν πολιτείαν φόρους· γ') συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν ἀπαλείφοντες ἀπ' αὐτοῦ ἐκείνους ἐκ τῶν συγκλητικῶν, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ἀνικάνους· δ') εἶχον τὴν ἐξέτασιν ἤτοι ἐπιθεώρησιν τῶν ἱππέων καὶ ἠδύναντο νὰ διατηροῦν ἢ νὰ διαγράφουν αὐτοὺς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἱππέων. Ἀπετέλουσαν δὲ οἱ ἱππεῖς ἰδίαν καὶ ἐξαιρετὸν τάξιν ἐν τῇ πολιτείᾳ λαμβανόμενοι ἐκ τῶν ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ διαφερόντων. Εἶχον ἐπὶ πλέον οἱ τιμηταὶ καὶ τὴν ἐποπτείαν τῶν δημοσίων ἡθῶν. Οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς εἰς διαγραφόμενοι ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐκ τοῦ οἰκείου καταλόγου ἐστιγματίζοντο. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τῶν τιμητῶν κατέστησεν αὐτοὺς κυρίους πάντων, καὶ αὐτῶν ἀκρόμη τῶν ἐπιφανεστέρων προσώπων.

Ἔτερον ἀξίωμα, οὗτινος μετεῖχον καὶ πληθεῖσι ἀπὸ τοῦ 421, ἦτο ἡ ταμεία (quaestura). Ἡ ταμεία ἱεραρχικῶς ἀπετέλει τὴν πρώτην τῶν ἐξουσιῶν καὶ ἐκ ταύτης ἀνήρχετό τις εἰς τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Εἶχον δὲ οἱ ταμίαι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν δημοσίων χρημάτων.

§ 28. Ὁ τελευταῖος πρὸς τοῦ: Οὐγενταν οὓς πόλεμος.

Ἄλωσις τῶν Οὐγίων.

Ἐν ἔτει 405 οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν καὶ πάλιν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν των Οὐγεντανῶν. Ἄλλ' εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς οὐδεμίαν ἐδείκνυε προθυμίαν, ὅχι μόνον διότι προσέβλεπε μακρὰν τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχεν ἀπηρδῆσει ἐκ τῶν συνεχῶν ἐκστρατειῶν. Τότε ἡ σύγκλητος, θέλουσα νὰ καταστήσῃ τοὺς πληθεῖους προθυμοτέρους εἰς τὸν πόλεμον, εἰσήγαγε διὰ πρώτην φοράν τὴν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου στρατιωτικὴν μισθοδοσίαν, δύο ὄβολους καθ' ἑκάστην διὰ τὸν πεζὸν στρατιώτην καὶ ἕξ διὰ

τὸν ἱππέα. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου κατωρθώθη ὥστε οἱ συγκροτοῦντες τοὺς λεγεῶνας νὰ παραμένουν ἐπὶ μακρότερον χρόνον ὑπὸ τὰς σημαίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπῆλθον κατὰ τῶν Οὐγγῶν τῷ 405.

Οἱ Οὐγγῖοι, πόλις τῆς Τυρρηνίας πολυάνθρωπος καὶ πλουσία, ἔκειτο ἐπὶ λόφου ἀποκρήμνου καὶ ἐν μέσῳ δύο ποταμῶν. Ἡ τοποθεσία αὐτῆ καὶ ὁ ἰσχυρὸς τε:χισμὸς καθίστων τὴν πόλιν δυσπρόρητον. Ἔνεκα τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιχειρήσουν συνεχῆ πολιορκίαν. Πρώτην φοράν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ἡ πολιορκία, κατὰ τὴν παράδοσιν, παρετάθη δέκα ἔτη. Τὸ δέκατον ἔτος ἐκλεχθεὶς δικτάτωρ ὁ ἡρωϊκὸς καὶ καρτερικὸς τὸ φρόνημα Φούριος Κάμιλος ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν. Ἄλλ' ὁ Κάμιλλος ἔνεκα τοῦ ἀλαζονικοῦ χαρακτήρος του κατέστη μισητὸς εἰς τὸν λαόν· κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν δημάρχων ἔτι ἐσφετερίσθη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀπὸ τῶν Οὐγγῶν λείας καὶ μὴ καταδεχθεὶς ν' ἀπολογηθῆ, ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας ἔφυγεν ἐκ τῆς Ῥώμης. Λέγεται ὅτι ἀπερχόμετος ἠδύχηθη εἰς τοὺς θεοὺς τάχιστα ἢ πατρίς νὰ λάβῃ τὴν ἀνάγκην του.

§ 24. *Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν. — Πυρπόλησις τῆς Ῥώμης. — Μάνλιος Καπιτωλῖνος.*

Ἐν ἔτει 390 πολυάριθμα στίφη τῶν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλατῶν ὑπερβάντα τὰ Ἀπέννινα ὄρη εἰσέβαλον εἰς τὴν Τυρρηνίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν αὐτῆς Κλουσίον. Οἱ Κλουσίνοι ἔσπευσαν νὰ ἐπικαλεσθῶν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι, [μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔλθουν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὰ γαλατικὰ ἐκεῖνα στίφη, ἐπεμψαν πρέσβεις τρεῖς ἀδελφοὺς Φαβίους ἵνα μεσολαθήσουν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων. Ἄλλ' οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι πρέσβεις ἀνεμίχθησαν ἀπερισκέπτως εἰς τὸν ἀγῶνα, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν κατὰ τινα ἔξοδον τῶν Κλουσίων ἐφρόνουσεν ἰδίᾳ χειρὶ Γαλάτην ἀξιοματικόν. Ὁ Βρέννος, ἦτοι ὁ ἡγεμὼν τῶν Γαλατῶν, ἀγανακτήσας λύει τὴν πολιορκίαν τοῦ Κλουσίου καὶ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης, παρὰ δὲ τὸν Ἀλλίαν ποταμὸν συναντήσας τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν συνῆψε μετ' αὐτοῦ φονικωτάτην μάχην (16 Ἰουλίου 388 π.Χ.). Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαθον ἀληθῆ πανωλεθρίαν, δι' ὃ καὶ ἡμέρα αὕτη ἠθεωρεῖτο ἔκτοτε ὡς ἀποφράς καὶ ἐσημειοῦτο ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ἡμερολογίῳ μὲ τὸ ὄνομα Ἀλλίαις ἡμέραις (dies alliensis). Ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ διεσώθησαν ὀλίγοι καταφυγόντες εἰς τὰ ὄχυρά τείχη

τῶν Οὐρήων. Ὡσαύτως διεσώθη μία μοῖρα τοῦ δεξιοῦ κέρατος, ἥτις υποχωρήσασα ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατέλαβε τὸ Καπιτώλιον. Ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐκλείσθη καὶ ἡ σύγκλητος μετὰ τῶν ἀρχόντων, τῶν ἱερέων καὶ πάντων τῶν ἐν Ῥώμῃ μαχίμων ἀνδρῶν. Οἱ λοιποὶ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς γειτονικὰς πόλεις.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ Γαλάται εἰσήλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εὗρον αὐτὴν ἔρημον κατοικῶν. Μόνον ὀγδοήκοντα γηραιοὶ συγκλητικοί, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, δὲν ἠθέλησαν νὰ ζητήσουν ἄσυλον κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, ἀλλὰ περιβεβλημένοι τὰς ἐπισήμους αὐτῶν στολὰς ἐκάθηντο ἀτάραχοι ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ἐδρῶν των ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Οἱ βάρβαροι ἐφόνευσαν καὶ τοὺς ὀγδοήκοντα συγκλητικούς, ἔπειτα δὲ ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ τέλος ἐπυρπόλησαν αὐτήν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Γαλάται ἐπολιόρησαν τὸ Καπιτώλιον, ἡ δὲ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Γαλάται ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ῥώμης. Φθινόπωρον βροχερὸν ἐπέφερεν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν πολλὰς ἀσθενείας, αἰτινες τὸ ἀπεδεκάτιζον. Προσέτι δὲ καὶ λιμὸς ἐξηνάγκαζε τοὺς Γαλάτας κατὰ στίφη νὰ περιτρέχουν τὰς γειτονικὰς πόλεις καὶ νὰ λεηλατοῦν αὐτάς. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἐξορίστος Κίμιλλος συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς φυγάδας ἐπέπιπτε κατὰ τὸν ληστρικῶς περιπλανωμένων γαλατικῶν σιφῶν καὶ προυξέει εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Μετὰ τοῦ Καμίλλου ἠνώθησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται, οἱ καταφυγόντες εἰς Οὐήτους μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ἀλλίαν μάχην, οἵτινες καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν δικτάτωρα. Ἄλλ' ὁ Κίμιλλος δὲν ἐδέχετο τὸ δικτατωρικὸν ἀξίωμα, ἀν τοῦτο δὲν ἐπεκυροῦτο καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Τότε νεαρὸς τις πληθεῖος, ὀνόματι Κομίνιος, διακολυμβήσας ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸν Τίβεριν, διέλαθε τὰς ἐχθρικὰς φρουράς καὶ διὰ τῆς ἀποκρήμνου πλευρᾶς (Ταρπηίας πέτρας) ἀνῆλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον· λαθῶν δὲ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συγκλήτου ἐπέστρεψε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ.

Οἱ Γαλάται, παρατηρήσαντες τὰ ἔχνη τοῦ Κομίνιου, κατὰ τινα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδη νύκτα ἐπεχείρησαν ἔφοδον διὰ τῆς αὐτῆς ἀνόδου, καὶ θὰ ἐκυρίευσαν τὸ Καπιτώλιον, ἐὰν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ῥωμαίων Μάνλιος, ἐξυπνήσας ἐκ τῶν φωνῶν τῶν χηνῶν, ἱερῶν πτηνῶν τῆς

Ἦρας, δὲν ἀπέκρουε τὴν ἀπροσδόκητον ἔφοδον. Ὁ Μάνλιος προσωνομάσθη Καπιτωλίνος ὡς σώσας τὸ Καπιτώλιον.

Ἄλλ' αἱ τροφαὶ τοῦ Καπιτωλίου ἐξέλιπον, ὁ δὲ Κάμιλλος δὲν ἐφαίνετο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Γαλάται ἐμαστιζόντο ὑπὸ λιμοῦ καὶ ὑπὸ διαφόρων ἐπιδημικῶν νόσων, ἐδέχθησαν αὐτοὶ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθουν ὑπὸ τὸν ἥρον νὰ πληρώσουν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι χιλίας λίτρας χρυσοῦ. Ἦτο δὲ ἡ λίτρα περίπου ἰσοδύναμος πρὸς μίαν ἔκᾰν. Κατὰ τὴν ζύγισιν τοῦ χρυσοῦ οἱ Γαλάται ἠθέλησαν ν' ἀπατήσουν τοὺς Ῥωμαίους μεταχειριζόμενοι ψευδῆ σταθμά. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι παρεπονοῦντο διὰ τοῦτο, ὁ Βρέννος ῥίψας ἐπὶ τῆς πλάστου γος τὸ βρῦν ἔϊφος του ἀνέκραξεν «Οὐαὶ τοῖς ἠττημένοις». Οἱ Γαλάται λαβόντες τὸ χρυσοῖον ἀπῆλθον. Λέγεται ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ἐξυγίζετο τὸ χρυσοῖον, κατέφθασε μετὰ στρατοῦ ὁ δικτάτωρ Κάμιλλος, ὅστις ἀνεφύνησε «Διὰ τοῦ σιδήρου καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ χρυσοῦ εἶνε πατροπαράδοτον εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ σώζουν τὴν πατρίδα». Ἀκυρώσας δὲ τὴν συνθήκην ἐξεδίωξε τοὺς βαρβάρους. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπλάσθη ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ἵνα κολακεύσῃ τὴν ἔθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ Ῥώμη ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν Γαλατῶν, ἀλλ' ἡ θεὰ αὐτῆς, μεταβεβλημένης εἰς ἐρείπια, προὔξεναι βαθυτάτην λύπην. Ὁ λαὸς ἐζήτηει νὰ μετακινήσῃ εἰς Οὐήους· ἀλλ' ὁ Κάμιλος κατόρθωσε νὰ μεταπίσῃ τὸν λαὸν ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν. Διὰ τὴν μεγάλην δὲ καὶ σπουδαίαν ταύτην ὑπηρεσίαν του ὠνομάσθη δεῦτερος οἰκιστὴς τῆς Ῥώμης.

Ὁ γαλατικὸς πόλεμος ὑπῆρξε καταστρεπτικώτατος διὰ τοὺς πτωχοὺς πληθεῖους ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔποψιν. Ἦναγκασμένοι ὄντες ν' ἀνοικοδομήσουν τὰς οἰκίας των καὶ ν' ἀγοράσουν γεωργικὰ ἔργαλεῖα, καθυπεβλήθησαν εἰς νέα χρέη καὶ εἰς νέας καταπίσεις ἐκ μέρους τῶν πατρικίων. Πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἔδειξε μεγάλην συμπάθειαν ὁ Μάνλιος Καπιτωλίνος· καὶ εἰς πολλοὺς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐδάνεισε χρήματα ἀτόκως, πολλοὺς δὲ ἠλευθέρωσε κρατούμενους διὰ χρέη. Ἄλλ' ἡ φιλανθρωπία αὐτῆ τοῦ Μανλίου ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τὸ μῖσος τῶν πατρικίων· κατηγορηθεὶς δὲ ὡς θηρεύων τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ λέγεται ὅτι κατεκρημνίσθη ἐκ τῆς Τασπηῆας πέτρας (384), ἐκ τῆς ὁποίας εἶχεν ὑπερασπίσει τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Γαλατῶν.

§ 28. *Νόμοι τοῦ Λικινίου Στόλωνο; καὶ Λευκίου Σεξτίου.
Πολιτικὴ ἰσότης πατρικίων καὶ πληθείων.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανλίου Καπιτωλίου τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ῥώμης ἐπεδεινώθησαν ἔτι μᾶλλον. Εἰς τὴν ἐπιδεινώσειν αὐτὴν συνετέλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ τραχύτης τῶν πατρικίων πρὸς τοὺς ὀφειλέτας τῶν πληθείων, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ὑπὸ τῶν πατρικίων καταβαλλόμεναι προσπάθειαι πρὸς κατάργησιν πολλῶν δικαιοματίων τοῦ λαοῦ. Ἔνεκα τούτου γενικὴ ἐπεκράτει παρὰ τῷ λαῷ ἀθυμία. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς ταύτης ἀθυμίας ἀνεφάνησαν δύο πλοῦσιοι καὶ εὐγενεῖς πληθεῖσι, ἀληθεῖς ἀναμορφωταὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ Λικίνιος Στόλων καὶ ὁ Λεύκιος Σέξτιος. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐκλεχθέντες δῆμαρχοι τῷ 376 π. Χ. ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξουν παντὶ σθένει τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν τῆς τάξεώς των πρὸς τὴν τῶν πατρικίων. Ὅθεν ὑπέβαλον εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν πρὸς ψήφισιν τὰς ἐξῆς προτάσεις: α') εἰς τὸ ἐξῆς ἀντὶ χιλιάρχων νὰ ἐκλέγωνται δύο ὕπατοι, ἕκ τῶν ὁποίων ὁ ἕτερος νὰ εἶνε πάντοτε πληθεῖος· β') πᾶς πολίτης Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχη πλείονα τῶν πεντακοσίων πλέθρων δημοσίας γῆς (τὸ πλεθρον=950 τετραγωνικὰ μέτρα), τὸ δὲ ὑπόλοιπον διαιρούμενον εἰς κλήρους ἑπταπλέθρους νὰ διανεμηθῇ ὡς ἰδιοκτησία εἰς τοὺς πτωχοὺς· γ') ἕκ τῶν ὀφειλομένων κεφαλαίων ν' ἀφαιρεθοῦν αἱ πληρωθέντες τόκαι, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ ἐξοφληθῇ εἰς τρεῖς ἐτησίας δόσεις.

Ἡ ὥρα τῆς ὑπεριάτης πάλης ἐσήμανεν. Οἱ πατρικιοὶ προεξαρχούσης τῆς συγκλήτου ἀνέστησαν πεισματωδέστατα ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἄλλ' ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Σέξτιος ἐκλεγόμενοι δῆμαρχοι ἐπὶ δέκα κατὰ σειρὰν ἔτη ἐξηκολούθουν μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ ἀκλονήτου ἐπιμονῆς τὸν ἀγῶνα. Πάντα τὰ μέσα τῆς ἀντιδράσεως ἐξητηλήθησαν. Τέλος αὐτὸς ὁ Φούριος Κάμιλλος ἐκλεχθεὶς τὸ πέμπτον δικτάτωρ συν-εβούλευσε συνδιαλλαγὴν. Ἡ σύγκλητος μετὰ δεκαετῆ λυσσώδη ἀντίστασιν ὑπεχώρησε καὶ αἱ προτάσεις τοῦ Λικινίου καὶ τοῦ Σεξτίου ἐψηφίσθησαν (376 π. Χ.). Πρῶτος δὲ πληθεῖος ὕπατος ἐξελέχθη ὁ ἕκ τῶν δύο ἐκείνων ἐνδόξων δημόρχων Λεύκιος Σέξτιος.

Πρακτικὰ.— Ἄλλ' οἱ πατρικιοὶ ἀντὶ τῆς παραχωρηθείσης εἰς τοὺς πληθείους ὕπατειας οἶονε ὡς ἀντισῆκωμα ἴδρυσαν νέαν ἀξίωμα, τὸ τοῦ πραίτωρος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθηκαν τὴν ἐντὸς τῶν τειχῶν

τῆς Ῥώμης δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀποσπᾶσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὑπάτων . Ἐξελέγετο δὲ πραιτωρ (praetor urbanus) ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων . Βραδύτερον, τῷ 442 π.Χ., προσετέθη καὶ δευτερός πραιτωρ, καλούμενος praetor peregrinus, ἵνα δικάζη τὰς μεταξὺ τῶν ἐν Ῥώμῃ παρεπιδημούντων ξένων δίκας, ὡς καὶ τὰς μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ ξένων (inter cives et peregrinos) . Πλὴν τῆς δικαστικῆς ἰδιότητος ἀπέκτησαν σὺν τῷ χρόνῳ οἱ πραιτωρες καὶ ἐτέραν, τὴν τοῦ διοικεῖν στρατιάν, ἠϋξήθησαν δὲ εἰς τέσσαρας, ἕξ, ὁκτὼ καὶ τέλος εἰς δέκα ἕξ .

Μεῖζονες ἀγορανόμοι (aediles curules). — Οἱ πατρίσιοι ἴδρυσαν προσέτι καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν μεϊζόνων ἀγορανόμων, οὔτινες, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, ἐξελέγοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων . Οἱ μεϊζονες ἀγορανόμοι μετὰ τῶν ἐλασσόνων ἢ δημοτικῶν, οὔτινες ἀείποτε ἐξελέγοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων, εἶχον τὴν ἐπιστάσιν τῶν διαφόρων ἀγώνων, προσέτι δὲ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν, τῶν ὑδραγωγείων, τῶν λεωφόρων καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὀνίων .

Ἄφ' οὗ οἱ πληθεῖται κατώρθωσαν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ὑπατείαν, εὐκόλως πλέον ἠδύνατο νὰ μετᾶσχουν καὶ τῶν λοιπῶν τῆς πολιτείας ἀνωτάτων ἀξιωματίων . Οὕτω τῷ 364 μετέσχον τῆς μεϊζονος ἀγορανομίας, τῷ 355 τῆς δικτατωρίας, τῷ δὲ 351 τῆς τιμητείας .

Ἀπὸ τοῦ 342 π.Χ. τὸ πολιτικὸν μέρος τοῦ Λικινίου . Σεξτελοῦ νόμου ἠδύρθη διὰ προσθηκῶν, αἵτινες ἐυκόπουν τὴν διὰ παντὸς ἐκμηδένισιν πάσης ὀλιγαρχικῆς διαθέσεως τῶν πατρικίων . Αἱ προσθηकाὶ αὗται ἀπετέλεσαν ἴδιον νόμον, ὅστις ὥριζε τρία τινά: α') νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκλεχθῆ ἐκ νέου ὑπατος ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, πρὶν παρέλθῃ δεκαετία, β') νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχη τις συγχρόνως δύο ἀρχὰς, καὶ γ') νὰ μὴ ἀπαγορεύηται νὰ ἐκλέγονται ἀμφότεροι οἱ ὑπατοὶ ἐκ πληθείων . Διὰ νόμου ὠσαύτως, εἰσαχθέντος τῷ 339 π.Χ. ὑπὸ τοῦ πληθείου δικτάτωρος Φίλωνος καὶ ψηφισθέντος, ἔπρεπεν ὁ ἕτερος ἐκ τῶν τιμητῶν νὰ εἶνε πάντοτε πληθεῖος . Ἦτο δὲ ὁ νόμος τοῦ Φίλωνος τὸ τελευταῖον κατὰ τῶν πατρικίων καταφερόμενον τραῦμα . Μετὰ δύο ἔτη ἦτοι τῷ 337 οἱ πληθεῖται μετέσχον καὶ τῆς πραιτωρίας, τῷ δὲ 300 μετέσχον καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης .

Οὕτω λοιπὸν μετὰ μακροῦς καὶ λυσώδεις ἀγῶνας ἐπῆλθε πλήρης ἰσοπολιτεία μεταξὺ τῶν δύο ἐν Ῥώμῃ τάξεων . Τὰ πάντα πλέον

ήσαν κοινά. Μία δ' εὐγενής ἀμιλλα εἰς τὸ ἐξῆς ἀναπτύσσεται μεταξύ αὐτῶν τις πλειότερον νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα. Ἀπὸ τῆς ἐνώσεως ταύτης ἀρχεται τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης.

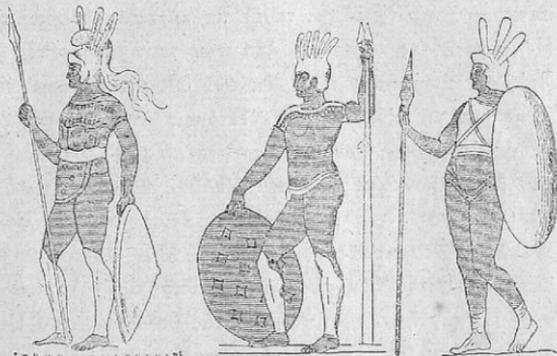
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Β. — Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΥΠΑΤΩΝ ΕΞ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

§29. Πρῶτος Σαυνιτικὸς πόλεμος (343—341 π.Χ.).

Ἡ πολιτικὴ ἰσότης ἐπήνεγκε μεταξύ τῶν Ῥωμαίων τὴν ποθητὴν ἐμόνοιαν, ἣτις τὸσον ἰσχυροὺς κατέστησεν αὐτούς, ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡδυνήθησαν νὰ ὑποτάξουν πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ γίνουσι κύριοι αὐτῆς.

Ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας ἔκεινοι, οἵτινες ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἀντέστησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἦσαν οἱ Σαυνίται. Οὗτοι ἀνήκον εἰς τὴν Σαβελλικὴν φυλὴν κατοικοῦντες δὲ τὰς

Σαυνίται πολεμισταί.

ὕψηλὰς καὶ ἀποκρήμινους φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων ἦσαν πολεμικώτατοι καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας τῶν ἀκατάβλητοι. Κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Ῥωμαίων, κατὰ δὲ τὸν ὅπλισμὸν καὶ τὴν τακτικὴν ἰσόπαλοι· ἀλλ' ἦσαν κατώτεροι τῶν Ῥωμαίων, διότι ζῶντες εἰς πολλὰς κοινότητας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων δὲν εἶχον τὴν ἐνιαίαν πολιτικὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Σαυνίται ἔκαμνον συνεχεῖς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς πλουσίας καὶ εὐφόρου Καμπανίας, ἐν ἔτει δὲ 344 ἠπέλησαν καὶ αὐτὴν τὴν Καπούην, πρωτεύουσαν τῆς Καμπανίας. Οἱ μαλθακοὶ καὶ ἀπόλεμοι κάτοικοι τῆς Καμπανίας καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τοῦ πολλοῦ πλοῦτου ὄλως ἐκτεθηλυμμένοι Καπούαιοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων, ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι προσεκάλεσαν τοὺς Σαυνίτας νὰ παύσουν νὰ πολεμοῦν πολιτείαν, ἣτις ἀνῆκε πλέον εἰς

τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Σαυνῖται δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων. Ἐντεῦθεν δ' ἐξερράγη ὁ πρῶτος Σαυνιτικὸς πόλεμος (343—341). Οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν δις τοὺς Σαυνίτας· ἀλλ' οἱ καρτερικοὶ Σαυνῖται καὶ μετὰ τὴν διπλῆν ἤτταν ἀντειχόν ἀκόμη καὶ ὁ ἀγὼν ἤθελε παραταθῆ. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἔνεκα τῆς ἀπειλητικῆς κατ' αὐτῶν στάσεως τῶν Λατίνων συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς Σαυνίτας.

§ 30. Πόλεμος πρὸς τοὺς Λατίνους (340—338 π. Χ.).

Οἱ Λατίνοι ἦσαν ὁμόφυλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων, ἀπετέλουν δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων καὶ εἶχον συντελέσει σπουδαίως εἰς τὰ μέχρι τοῦδε πολεμικὰ κατορθώματα τῶν Ῥωμαίων. Μὴ ἐννοοῦντες λοιπὸν ν' ἀναγνωρίσουν τοῦ λοιποῦ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ἀπήτησαν ὁ εἰς ἕκ τῶν δύο ὑπάτων καὶ τὸ ἥμισυ τῶν συγκλητικῶν νὰ εἶνε Λατίνοι. Ἡ ῥωμαϊκὴ ὑπερόψια ἐξηγέρθη καὶ ἡ αὐθάδης ἀπαίτησις τῶν Λατίνων ἀπερρίφθη. Οὕτω ἡ συμμαχία μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ Λατίνων διελύθη καὶ ὁ πόλεμος ἐξερράγη πάραυτα (340—338). Δύο ῥωμαϊκαὶ στρατιαὶ ὑπὸ τοὺς γενναίους ὑπάτους Μάνλιον Τουρκουάτον καὶ Δέκιον Μῦν εἰσέβαλον εἰς τὴν Καμπανίαν, ἔπου εὐρίσκειτο ἡ κυριώτερα στρατιὰ τῶν Λατίνων. Λέγεται ὅτι πρὸ τῆς μάχης, ἥτις συνήφθη εἰς τὰς ὑπηρείας τοῦ Βεζουβίου, ὁ υἱὸς τοῦ ὑπάτου Μανλίου Τουρκουάτου προκληθεὶς εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τινος Λατίνου ἐδέχθη καὶ μονομαχήσας ἐφόνησε τὸν Λατίνον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔμονομάχησεν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς στρατιᾶς, παραβὰς οὕτω τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, ὁ ἀνοικτίρμων πατὴρ του, ἀφ' οὗ προηγουμένως τοῦ ἀπένειμε τὰς ὀφειλομένας εἰς τὴν ἀνδρείαν του τιμὰς, ἔπειτα διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν. Κατόπιν συνεκροτήθη ἡ μάχη. Οἱ Ἴταλοὶ ἐπίστευον ὅτι τὸ αἶμα ἐνδὸς ἑκουσίου θύματος ἐξιλέωνε τοὺς θεοὺς καὶ ἔδ.δε τὴν νίκην. Ἐν τῷ μέσῳ λοιπὸν τῆς μάχης ὁ ὑπάτος Δέκιος Μῦς, ἐπειδὴ ἐβλεπε τοὺς στρατιώτας του κλονουμένους, ἔχων τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην δι' ὀθόνης ῥίπτεται ἔφιππος εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τῶν λατινικῶν λεγεῶνων καὶ καθισοῦται. Οἱ Λατίνοι ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ταρασσονται. Τοναντίον οἱ Ῥωμαῖοι ἀναλαμβάνουν τὸ θάρρος των καὶ βέβαιοι ὄντες περὶ τῆς νίκης ὁρμοῦν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νικοῦν αὐτούς. Δευτέρα νίκη τοῦ Μανλίου Τουρ-

κουάτου παρά τὸ Τρίφανον, ἀριστερᾶ τοῦ Λερίου ποταμοῦ, ἐπήνεγκε τὴν ἐλοσχερῆ διάλυσιν τῆς Λατινικῆς ὀμοσπονδίας.

Τὰ λατινικὰ πράγματα ἐκανόνισαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τρόπον βάνιδου ἐχοντα τὸ πολιτικὸν δόγμα «διαίρει καὶ βασίλευε» (*divide et impera*), τὸ ὅποιον ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐγένιν ἀξίωμα τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Ἐν πρώτοις ἀπηγόρευσαν εἰς τὰς λατινικὰς πόλεις τὰς ἐπιγαμίας, τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὸ νὰ συνέρχωνται εἰς κοινὰς συνόδους. Καθώρισαν ἔπειτα τὸ μέτρον τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν πόλεων ἐκάστων, καὶ εἰς τινὰς μὲν πόλεις ὡς ἔπαθλον τῆς προθύμου ὑποταγῆς τῶν παρεχώρησαν πλήρη τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου (*civitates cum suffragio*), εἰς ἄλλας ἔδωκαν πολιτικὰ δικαιώματα ἄνευ ψήφου (*civitates sine suffragio*), ἄλλαι ἐγένιν ὑπήκοοι καὶ ἐδέχθησαν ῥωμαϊκὰς φρουράς καὶ ἄλλαι ἔμειναν ἐλεύθεροι σύμμαχοι.

§ 31. Δεύτερος Σαυνιτικὸς πόλεμος (327—305 π. Χ.).

Τῇ ἐνεργείᾳ τῶν Σαυνιτῶν ἢ Παλαίπολις, πόλις τῆς Καμπανίας, ἀπεστάτησεν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, τετρακισχίλιοι δὲ Σαυνίται ἦλθον εἰς ὑποστήριξιν αὐτῆς. Ὁ ὕπατος Ποπλίλιος Φίλων ἐπελθὼν ἐπολιόρηκε τὴν Παλαίπολιν. Ἄλλ' ἢ ἀντίστασις τῶν Παλαιοπολιτῶν διήρηκε πέραν τοῦ ἔτους τῆς ὑπατείας τοῦ Ποπλίλιου. Τότε τῇ εἰσηγήσει τῆς συγκλήτου διὰ ψήφισματος τοῦ δήμου παρετάθη ἡ ἀρχὴ τοῦ Ποπλίλιου ὑπὸ τὸν νέον τίτλον τοῦ ἀνθυπάτου μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ πρὸς τοὺς Καμπανοὺς πολέμου. Ὁ σπουδαῖος αὗτος νεωτερισμὸς ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ὑπάτους νὰ διατηροῦν μετὰ τὸ πέραν τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς τῶν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ ἐκτελοῦν οἱ ἴδιοι τὰ πολεμικὰ σχέδια, ἅτινα εἶχον συλλάβει. Μετὰ διημέτη ἀντίστασιν ἢ Παλαίπολις παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξῦ ἤρξατο λυσσώδης πόλεμος μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαυνιτῶν, ὁ δεύτερος Σαυνιτικὸς.

Οἱ Σαυνίται ἀνέδειξαν ἡγεμόνα τὸν ἀνδρεῖον καὶ μεγαλόφρονα Πόντιον Τελεστίνον. Ὁ Πόντιος ἐστρατοπεδευμένος ὄν παρά τὰ Καυδιανὰ στενὰ διέδωκεν ὅτι ἐπολιόρηκε τὴν Λουκερίαν, πόλιν τῆς Ἀπουλίας. Οἱ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὕπατοι Τίτος Βετούριος καὶ Σπούριος Πιστούμιος ἔσπευσαν διὰ τῆς συντομιωτέρας ἑδοῦ εἰς βοήθειαν τῆς Λουκερίας· ἀλλ' ἐνεκλείσθησαν ὑπὸ τοῦ Ποντίου εἰς τὰ Καυδιανὰ

στε νὰ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθεῖν (321). Ὁ Πόντιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς μεθ' ἑλθῆς τῆς ἡττημένης στρατιᾶς νὰ διέλθουν ὑπὸ ζυγόν. Οἱ ὕπατοι προσέτι ὑπέγραψαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Ῥωμαῖοι ὑποχρεοῦντο νὰ ἐκκενώσουν πάσας τὰς ἐν τῇ Σαυνιτικῇ καὶ Ἀπουλίᾳ κατεχομένους ὑπ' αὐτῶν θέσεις. Μέχρι δ' ἐκτελέσεως τῆς συνθήκης ἐκρατήθησαν ὡς ὄμηροι ἑξακόσιοι Ῥωμαῖοι ἱππεῖς, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπελύθησαν.

Ἡ σύγκλητος ἠρνῆθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Σαυνιτῶν τοὺς δύο ὑπάτους, τοὺς ὑπογράφαντας τὴν ἀτιμωτικὴν ἐκείνην συνθήκην. Ἄλλ' ἡ ἀπιστία τῆς συγκλήτου ἦτο καταφανής· δι' ἃ ὁ Πόντιος εἶπεν «Ἀκυρώσατε τὰς συνθήκας, ἀλλὰ πέμψατε πάλιν τοὺς λεγεῶνας εἰς τὰ Καυδιανὰ στενά»· μεγαλοψύχως δὲ φερόμενος ἀφήκεν ἐλευθέρους τοὺς δύο ἐκείνους ὑπάτους, ἐφείσθη δὲ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἑξακοσίων ὁμήρων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠσθάνθησαν τὴν φιλοτιμίαν τῶν καιρῶς προσβεβλημένην, δὲν ἐβράδυναν δὲ νὰ λάβουν ἐκδίκησιν. Οἱ δύο νέοι ὕπατοι Παπείριος Κούρσωρ καὶ Κόντος Ποπλίλιος Φίλων σπεύσαντες εἰς Ἀπουλίαν ἀνέκτισαν τὴν Λουκερίαν, τὴν ἑποῖαν εἶχον καταλάβει οἱ Σαυνῖται μετὰ τὴν ἐν Καυδίῳ νίκην, καὶ ἠλευθέρωσαν τοὺς ἐν αὐτῇ κρατούμενους ἑξακοσίους Ῥωμαῖους ὁμήρους· προσέτι δὲ ἠχμαλώτισαν ἑπτακισχιλίους Σαυνίτας καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς νὰ διέλθουν ὑπὸ ζυγόν ἡμίγυμοι καὶ ἄοπλοι (319).

Ἄλλὰ νῦν καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἰταλίας λαοί, βλέποντες περὶτρομοὶ τὴν αὐξανομένην δύναμιν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐννοήσαντες ὅτι τὸ σαυνιτικὸν ζήτημα ἦτο ζήτημα ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας, ἤρχισαν νὰ κινῶνται. Ἄλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα σφάλμα νὰ ἐνεργήσουν μεμονωμένως, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατέβαλον ἐκ περιτροπῆς πάντας τοὺς λαοὺς, Τυρρηνοὺς, Ὀμβροὺς, Αἰκούους, Μάρσους, Πελιγνοὺς, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποκύβουν ὑπὸ τὸν σιδηροῦν βραχίονα τῆς Ῥώμης. Καὶ οἱ Σαυνῖται ἐν τέλει ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην (305), διὰ τῆς ἑποίας διετήρησαν μὲν τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἀλλ' ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.

§ 32. Τρίτος Σαυνιτικὸς πόλεμος (298—290 π. X.)

Οἱ Σαυνῖται βαρέως φέροντες τὴν υπερτάτην κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης ἔλαβον καὶ ἐκ τρίτου τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων (298), κατώρ-

θωσαν δὲ νὰ συμπαρασύρουν εἰς τὸ κίνημά των τοὺς Τυρρηνοὺς, τοὺς Ὀμβροὺς καὶ τοὺς Γαλάτας. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ῥώμην ἦτο μέγας. Ὅθεν διετάχθη γενικὴ στρατολογία, ἐξελέχθησαν δὲ ὑπατοὶ εἰς ἰκανώτατοι στρατηγοὶ Φάβιος Μάξιμος Ῥουλλιανὸς καὶ Δέκιος Μῦς ὁ νεώτερος.

Ὁ γηραιὸς Φάβιος δι' ἑνὸς ἀνιπερισπασμοῦ ἠνάγκασε τοὺς Τυρρηνοὺς νὰ σπεύσουν πρὸς βοήθειαν τῆς ἑαυτῶν χώρας, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ συνοπάτου του ἔσπευσε πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἠνωμένου γαλατικοῦ καὶ σαυνιτικοῦ στρατοῦ καὶ συνήνητησεν αὐτὸν εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Σεντινίου τῆς Ὀμβρικής (295). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῶν Ῥωμαίων διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Δεξίου Μῦς ὑπέστη φοβερὰν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Δέκιος Μῦς μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ μεγαλοφύχου πατρὸς του καθωσιώθη εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς καὶ ὁ ἥρωϊκὸς αὐτοῦ θάνατος ἀναζωπύρησε τὸ ἐκ τῆς ἀγριότητος τῶν βαρβάρων τεταπεινωμένον φρόνημα τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' οἱ Γαλάται δὲν ἦσαν ἐπιδεικτικοὶ τοιοῦτων θρησκευτικῶν ἐκφοβίσεων, ὡς οἱ Λατῖνοι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἕμῳς ὁ Φάβιος κατατροπώσας τοὺς ἀπέναντί του Σαυνίτας σπεύδει εἰς βοήθειαν τοῦ ἑτέρου κέρατος καὶ περικυκλώσας τοὺς Γαλάτας ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν καὶ ν' ἀπέλθουν ἐν τάχει εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ Σαυνίται ἐν τούτοις ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Τέλος τῷ 290 ὁ γενναῖος ὑπατοὺς Κούριος Δεντάτος ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν μέγαν τοῦτον πόλεμον, ἀναγκάσας τοὺς Σαυνίτας νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα καὶ ζητήσουν εἰρήνην. Διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης οἱ Σαυνίται κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν συμμάχων τῆς Ῥώμης. Διὰ τῆς ὑποταγῆς δὲ τῶν Σαυνιτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἔγιναν κύριοι ἐλθῆς τῆς μέσης Ἰταλίας.

§ 32. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ταραντίνους καὶ πρὸς τὸν Πύρρον, τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου (280—272 π. Χ.).

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ ἔγιναν κύριοι τῆς μέσης Ἰταλίας, ἔστρεψαν τὰ νικηφόρα αὐτῶν ὅπλα πρὸς τὴν νότιον ἢ κάτω Ἰταλίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἕνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλας ἐρῶν εὐρίσκοντο ἐν κακῇ καταστάσει. Ἡ διασημότερα καὶ πλουσιωτέρα ἐκ τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ὁ Τάρας, κείμενος εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ἑμωνύμου κόλπου. Οἱ Ταραντῖνοι ἦσαν λίαν ὑπερήφανοι διὰ

τὸν πλοῦτόν των, ἔλως δ' ἐκτεθλυμμένοι περιεφρόνουν τοὺς Ῥωμαίους ὡς βαρβάρους. Ἐξ ἄλλου μέρους καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τείνοντες εἰς τὴν κατὰ κτησιν ἑλθῆς τῆς Ἰταλίας ἐξήτουν ἀφορμὴν ὅπως καὶ τοὺς Ταραντίνους ταπεινώσουν καὶ ἀπασαν τὴν κάτω Ἰταλίαν ὑποτάξουν. Καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη.

Οἱ Θούριοι, πόλις παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Λευκανῶν ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν μετὰ στρατοῦ τὸν ὑπατον Φαβρίκιον, ὅστις ἐξεδίωξε τοὺς Λευκανοὺς καὶ ἐγκατέστησε φρουρὰν ἐν Θουρίοις. Εἰς τὴν φρουρὰν ταύτην ἡ σύγκλητος προσέθηκε καὶ στόλον ἐκ δέκα τριῶν πλοίων. Ἡμέραν τινα τοῦ φθινοπώρου τοῦ 282 τὰ Ῥωμαϊκὰ πλοῖα ἐφάνησαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Τάραντος δι' ἄγνωστον αἰτίαν, ἴσως δὲ καὶ ἕνεκα τρικυμίας. Οἱ Ταραντῖνοι ἄμα ἰδόντες τὰ πλοῖα ὤρμησαν καὶ τέσσαρα μὲν ἐθύθισαν, ἐν δὲ συνέλαβον καὶ ἔσφαξαν τὸ πλήρωμα αὐτοῦ. Θρασυνθέντες δ' ἐκ τῆς εὐκόλου ταύτης ἐπιτυχίας ἐπῆλθον κατὰ τῶν Θουρίων καὶ τὴν μὲν Ῥωμαϊκὴν φρουρὰν ἐξέβαλον διὰ τῆς βίας, τὴν δὲ πόλιν κατέλαβον.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Ταραντίνων ἐπεμψαν ἀμέσως πρεσβείαν καὶ ἐζήτησαν ἱκανοποίησιν. Ἄλλ' οἱ Ταραντῖνοι ἑορτάζοντες τότε ἀτασθάλως τὰ Διονύσια ἐδέχθησαν τὴν πρεσβείαν μετὰ χλευασμῶν καὶ ὕβρεων. Ἐνεκα τούτου ἔργισθέντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ταραντίνων. Οἱ Ταραντῖνοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἠπείρου.

Ὁ φιλόδοξος Πύρρος παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ συνετοῦ συμβούλου του καὶ ἐξόχου πολιτικοῦ Κινέα ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων. Ὄθεν τῷ 281 ἔπλευσεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ εἴκοσι πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ εἴκοσιν ἐλεφάντων. Ἡ πρώτη μάχη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Πύρρου ἔγινε παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Λευκανίας τῷ 280. Κατὰ ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι ἐνικήθησαν, τρομάξαντες κυρίως ἐκ τῆς θέας τῶν ἐλεφάντων, τοὺς ὁποίους μὴ γνωρίζοντες ὠνόμαζον βοῦς τῆς Λευκανίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πύρρος ἔπαθεν οὐκ ὀλίγας ζημίας. Ὁ Πύρρος καὶ ἠττημένους ἐθαύμαζε τοὺς Ῥωμαίους· περιερχόμενος δὲ τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ βλέπων τοὺς Ῥωμαίους νεκροὺς φέροντας τὰ τραύματα εἰς τὸ στήθος, ἀνέκραξεν « Ἐὰν εἶχον ἐγὼ τοιοῦτους στρα-

τιώτας, θὰ ἡδυνάμην νὰ κυριεύσω ὅλον τὸν κόσμον» .

Καίτοι μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἡρακλείας οἱ Ἄπουλοι καὶ οἱ Λευκανοὶ καὶ οἱ Σαυνῖται καὶ οἱ Βρέττιοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ, ἔμως ὁ Πύρρος, ἐννοήσας πόσον φοβερὸς ἐχθρὸς ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἔκρινε φρόνιμον νὰ προτείνῃ εἰρήνην καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο τὸν Κινέαν εἰς Ῥώμην. Ἄλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ δεχθῇ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Πύρρου περὶ εἰρήνης, πρὶν οὗτος ἐξέλθῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας. Τότε ὁ Πύρρος θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ῥωμαίους ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' ἡ Ῥώμη εἶχε προβῆ εἰς τιαύτας πολεμικὰς ἐνεργείας, ὥστε ὁ Πύρρος ἰδὼν ὅτι ἠπειλεῖτο νὰ περικυκλωθῇ, ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς Τάραντα, ὅπου διεχείμασε.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (279) ὁ Πύρρος εἰσέβαλέν εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ παρὰ τὸ Ἄσκλον συνεκρότησε δευτέραν μεγάλην μάχην. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πάλιν ἐνίκηθησαν, ἀλλὰ καὶ ὁ Πύρρος τοσαύτας ζημίας ὑπέστη, ὥστε εἰς τοὺς συγκαίροντας αὐτῷ φίλους ἔλεγε· «Ἐὰν μίαν ἀκόμη τοιαύτην μάχην νικῆσωμεν, θὰ χαθῶμεν παντελῶς» .

Ὁ Πύρρος, βλέπων ὅτι ὁ πόλεμος παρετείνεται καὶ ὅτι αἱ δυνάμεις τοῦ ἐξηγητοῦντο ὑπερμέτρως, ἐζήτηε εὐσχημον διέξοδον ἐν ἀπομακρυνθῆ ἐκ τῆς Ἰταλίας. Ὅτε δὲ οἱ Συρακοῦσιοι, πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, αἰτινες κατεῖχον πᾶσαν σχεδὸν τὴν Σικελίαν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, οὗτος μετὰ μεγίστης προθυμίας ἔσπευσεν εἰς Σικελίαν. Ἐλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν καὶ ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἀπώθησε τοὺς Καρχηδονίους μέχρι τοῦ Αἰλυθαίου, ὅπερ δὲν ἡδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλὰ τὰς πρώτας νίκας ἐπηκολούθησε δυσἀρέσκεια πρὸς τοὺς συμμάχους καὶ στενοχωρία ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ μεταξύ ἀνέκτησαν τὴν ὑπεροχὴν τῶν καὶ δεινῶς ἐπέιζον τοὺς λαοὺς ἐκείνους τῆς Ἰταλίας, αἰτινες εἶχον συμμαχήσει μετὰ τοῦ Πύρρου.

Ὁ Πύρρος κατὰ παράκλησιν τῶν πιεζομένων τούτων λαῶν μετὰ τριετῆ ἐν Σικελίᾳ διαμονὴν ἐπκνήθην εἰς Ἰταλίαν. Ὁ ὑπατος Κούριος Δεντάτος ἀνέμενον αὐτόν. Γενομένης μάχης παρὰ τὸ Βενεβέντον τῆς Σαυνίτιδος (275) ὁ Πύρρος ἐνίκηθη ὀλοσχερῶς καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Τάραντα. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ παραμείνῃ ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπειλούμενος ἄλλως τε ν' ἀποκλεισθῇ ἐν αὐτῇ καὶ ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Καρχηδονίων. Ὅθεν καταλιπὼν φρουρὰν ἐν Τάραντι

ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἡπειρον. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἡπειρῷ ἡ ἄμετρος αὐτοῦ φιλοδοξία δὲν τὸν ἀφήκε νὰ ἡσυχάσῃ. Περιεπλάκη εἰς νέους ἀγῶνας καὶ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν. Θελήσας δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατέστρεψεν ἐν Ἀργεὶ οἰκτρῶς τὸν βίον φονευθεὶς ὑπὸ γυναικὸς διὰ κεραμίδος τῆ 272 (Ἰδε σελ. 11).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἡ ἐν Τάραντι φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀπῆλθεν. Οἱ Ταραντινοὶ, οἱ κυρίως αἰτίοι τοῦ πολέμου, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ὡσαύτως ὑπετάχθησαν καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς κάτω Ἰταλίας. Οὕτω ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος ἀπὸ τοῦ Μάκρα καὶ τοῦ Ῥουβίκωνος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ῥηγίου, τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας, ὑπέκυψεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης. Ἡ Μεγάλη Ἑλλὰς ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ἐκρωμαΐζεται.

§ 34 Σχέσεις τῶν ὑποτεταγμένων Ἰταλικῶν χωρῶν πρὸς τὴν Ῥώμην.— Ἐξασφάλισις τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν.

Μόνῃ ἡ πόλις Ῥώμη ἀπετέλει τὴν κυρίως Ῥωμαϊκὴν Πολιτείαν. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς Ἰταλίας χῶραι, ὅσαι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσουν τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐθεωροῦντο ὡς παραρτήματα τῆς Ῥώμης. Ἰνα δ' ἐξασφαλίσουν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ἑλθῆς τῆς Ἰταλίας καὶ ἐμποδίσουν εἰς τὸ μέλλον νέας συμμαχίας, ἐχορήγησαν εἰς τοὺς ἠττημένους λαοὺς διάφορα προνόμια· ἀναλόγως δὲ τῶν χορηγηθέντων προνομίων αἱ πόλεις τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν διέκρινοντο α' εἰς *ἰσοπολίτιδας* (*municipia*), αἵτινες εἶχον τὰ ἀστικά δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν ἦτοι τὸ τῆς ἐπιγαμίας καὶ τὸ τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ἀλλ' ἐστεροῦντο τῶν πολιτικῶν, β' εἰς *συμμάχους* ἢ *ἐνσπένδους* (*socii-foederatae*), τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν αὐτόνομοι, ὑπεχρεῶντο ὅμως νὰ πέμπουν ἀνάλογον ἀριθμὸν στρατιωτῶν καὶ νὰ εἰσφέρουν χρήματα, πλοῖα, σίτον καὶ ἄλλα, καὶ γ' εἰς *πολιάρχιας* (*praefecturae*), αἵτινες διηκοῦντο ὑπὸ Ῥωμαίου ἄρχοντος πέμπομένου ὑπὸ τῆς συγκλήτου.

Προσέτι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα ἐμποδίσουν πᾶσαν ἰδιαιτέραν συνενόησιν τῶν ἠττημένων λαῶν, ἴδρυσαν εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν ἀποικίας, αἵτινες ἦσαν καθαρῶς ἀσφαλιστικὰ ἰδρύματα. Ἐκάστη ἀποικία περιελάμβανε τοὺς ἐγγχωρίους κατοίκους καὶ τοὺς νέους ἀποίκους, αἵτινες ἐπέμποντο ἐκ Ῥώμης καὶ ἀποτε-

λοῦντο ἐκ πληθείων πενήτων καὶ ἐξ ἀρχαίων στρατιωτῶν. Οἱ νέοι οὗτοι ἄποικοι, οἵτινες ἐνέμοντο τὸ πλείστον μέρος τῶν ἀγρῶν, ἐχρησίμευον ὡς μόνιμοι στρατιωτικαὶ φρουραὶ καὶ ἐπέβλεπον τοὺς ἡττημένους.

§ 35. Ὁ ῥωμαϊκὸς στρατός.

Ὁ πόλεμος. — Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπῆρξαν ἔθνος κατ' ἐξοχὴν στρατιωτικόν. Ἐπὶ πέντε αἰῶνας δὲν ἔπαυσαν πολεμοῦντες ἕως οὗτο ὑπέταξαν τὸν κόσμον. Ἐὰν θέλωμεν νὰ γνωρίζωμεν πῶς ἡδυνήθησαν νὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν πῶς ἦσαν ὀργανωμένοι στρατιωτικῶς.

Ἀρχαῖος ῥωμαϊκὸς στρατός. — Ὁ ἀρχαῖος ῥωμαϊκὸς στρατός ἦτο ὀργανωμένος ὅπως καὶ οἱ στρατοὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀπετελεῖτο ἐκ Ῥωμαίων πολιτῶν. Οἱ πλουσιώτεροι ἀπετέλουσαν τὸ ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἕμως ἦτο εὐάριθμον, ἀνερχόμενον εἰς 300 μόνον ἄνδρας. Οἱ ἄλλοι πολῖται ἀπετέλουσαν τὸ πεζικόν. Τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ὠνομάζετο λεγεών. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπῆρχεν εἰς λεγεῶν, ἔπειτα δύο καὶ κατόπιν τέσσαρες (δύο δι' ἑκάτερον ἐκ τῶν ὑπάτων).

Οἱ ἄνδρες ἐξωπλιζόντο ἰδίᾳ δαπάνῃ. Ἐν τῇ μάχῃ παρατάσσοντο εἰς φάλαγγα βάθους ἐξ ἄνδρῶν. Τὸ μέτωπον ἦτο μᾶλλον ἢ ἦτον εὐρὴ ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τοῦ λεγεῶνος. Ὅλοι οἱ ἄνδρες τοῦ λεγεῶνος ἔφερον τὰ αὐτὰ ἐπιθητικὰ ὅπλα, λόγχην καὶ ξίφος. Ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Σερβίου Τυλλίου οἱ ἀποτελοῦντες τὸ πεζικὸν ἄνδρες διηροῦντο εἰς πέντε κλάσεις, ἀναλόγως τῆς περιουσίας των. Οἱ τῆς πρώτης κλάσεως ἔφερον τέλειον ὀπλισμόν, θώρακα, κράνος, κνημίδας καὶ βαρεῖαν ἀσπίδα· οἱ τῆς δευτέρας κλάσεως δὲν εἶχον κράνος, καὶ οἱ τῆς τρίτης δὲν εἶχον οὔτε κράνος οὔτε κνημίδας. Οἱ τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης κλάσεως ἐμάχοντο ἔξω τοῦ λεγεῶνος ὡς φίλοι. Οἱ ἐντελῶς ἄποροι (proletarii) δὲν ἐστρατεύοντο. Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος μετεβλήθη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν Γαλατῶν καὶ τῶν Σαυιτιῶν. Πότε ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ τίνας ἐγένεν ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν εἶνε γνωστὸν. Τινὲς ἀποδίδουν τὴν ἐριστικὴν ὀργανώσιν τοῦ λεγεῶνος εἰς τὸν Κάμιλλον. Ἡμεῖς γνωρίζομεν καλῶς τὴν ῥωμαϊκὴν στρατὸν ἀπὸ τοῦ 2ου αἰῶνος π. Χ. ἐκ περιγραφῆς

τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ Πολυβίου. Ὁ Πολύβιος περιέγραψε βεβαίως τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ στρατολογία.—Οἱ τελείως ἄποροι (proletarii) ἀπεκλείοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Οἱ λοιποὶ πολῖται ἐστρατεύοντο. Ἡ πολιτεία ἐπλήρωνε μισθὸν καὶ παρείχε τὰ ὅπλα. Ἐπομένως ἐλάμβανε τοὺς στρατιώτας χωρὶς ν' ἀποβλέπη εἰς τὴν μεγάλην ἢ μικρὰν περιουσίαν αὐτῶν. Μόνον οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσσοδον κατωτέραν τῶν 400 δραχμῶν ὑπηρετοῦν εἰς τὸ ναυτικόν. Πᾶς πολῖτης ἐγγεγραμμένος εἰς μίαν ἐκ τῶν πέντε πρώτων κλάσεων ὑπέκειτο εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ὑπεχρεωτο δὲ νὰ κάμῃ εἰκοσιν ἐκστρατείας ὡς περὶ δέκα ἢ δέκα ὡς ἰσπέυς. Ἀπὸ τοῦ 17 μέχρι τοῦ 46 ἔτους τῆς ἡλικίας ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στρατηγοῦ νὰ τὸν καλῇ πρὸς ἐκστρατείαν. Οὐδεὶς Ῥωμαῖος πολῖτης ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ δημοσίαν ἀρχὴν, ἂν δὲν ὑπηρετῆι ἐν τῷ στρατῷ τοῦλάχιστον δέκα ἔτη.

Ὅτε ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ στρατολογία, ὁ ὕπατος διέτασσε τοὺς στρατεύσιμους πολῖτας νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὸ Καπιτώλιον καθ' ὠρισμένην ἡμέραν. Ὑψωνε δὲ πρὸς τοῦτο ἐρυθρὰν σημαίαν. Οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ (οἱ χιλίαρχοι), ἕξ δι' ἕκαστον λεγεῶνα ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου, ἔσταντο παρὰ τῷ ὑπάτῳ. Ἐξ ἐκάστης τῶν τριάκοντα φυλῶν (κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Σερβίου Τυλλίου) ἐξελέγετο ἴσος ἀριθμὸς ἀνδρῶν μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπαιτουμένων λεγεῶνων. Μετὰ τοῦτο ὤμνουν τὸν ὄρκον πρώτοι οἱ ἀξιωματικοί. Ἐπειτα εἰς ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἐκλεγόμενος μεταξὺ τῶν γενναϊοτάτων ἀπήγγελλε τὸν καθιερωθέντα τύπον τοῦ ὄρκου «Ὁρκίζομαι ν' ἀκολουθῶ τὸν στρατηγὸν καὶ νὰ ὑπακούω εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Ἐὰν δὲν τηρήσω τὸν ὄρκον μου, ἐπικαλοῦμαι κατ' ἐμαυτοῦ τὴν τιμωρίαν τῶν θεῶν». Ἐκαστος ἐκ τῶν στρατιωτῶν κατὰ σειράν ἔλεγε. «Τὸ αὐτὸ καὶ δι' ἐμέ». Τοιοῦτοτρόπως οἱ στρατιῶται ἦσαν συνδεδεμένοι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ διὰ τῆς θρησκείας καὶ δὲν ἐγκατέλειπον τὸν στρατὸν παρὰ μόνον ὅτε τοὺς διέλυον.

Οἱ λεγεῶνες.—Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν τοῦ λεγεῶνος ἐποκίλλεν ἀπὸ 4000 μέχρι 6000. Τὸν λεγεῶνα συνῴδευε καὶ μικρὸν σῶμα ἰσπέων, 300 ἀνδρῶν, ἐκ τῶν πλουσίων Ῥωμαίων. Ὁ ἐκάστοτε στρατολογούμενος ῥωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο ὀλιγώτερος τοῦ λεγεῶνος. Συνήθως ὁ ὕπατος διόφκει δύο λεγεῶνας.

Οἱ Σύμμαχοι. — Οἱ λεγεῶνες ἀπετέλουν τοῦλάχιστον τὸ ἡμισυ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὅτε ἡ Ῥώμη ὑπέταξε τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ θέτουν τοὺς στρατοὺς των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς. Οἱ στρατοὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο σύμμαχοι. Ἀπετέλουν οὗτοι σώματα χωριστὰ μὲ τὰς σημῆλας των. Οἱ σύμμαχοι λαοὶ ἐστρατολόγουν τοὺς ἀνδρας, ἐπλήρωνον εἰς αὐτοὺς μισθὸν καὶ διώριζον τοὺς κατωτέρους ἀξιοματικούς. Ἄλλ' ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ Ῥωμαῖος στρατηγός. Τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εἶχον ἴσον ἀριθμὸν ἀνδρῶν μὲ τοὺς λεγεῶνας, ἐνίστε δὲ καὶ μεγαλείτερον.

Ὁ ὀπλισμὸς καὶ ἡ τάξις ἐν τῇ μάχῃ. — Ὁ ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἦτο στρατὸς πεζικός. Ὑπῆρχον δύο εἴδη πεζῶν, οἱ ψιλοὶ καὶ οἱ ὀπλίται. Οἱ ψιλοὶ (ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι) ἐπροστατεύοντο ὑπὸ κράνους δερματίνου καὶ μικρᾶς κυκλοτεροῦς ἀσπίδος· ἔφερον ξίφος καὶ ἔρριπτον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μακρῶθεν βέλη καὶ ἀκόντια. Ἐμάχοντο δὲ ἔμπροσθεν ἢ εἰς τὰ πλάγια τοῦ λεγεῶνος.

Οἱ ὀπλίται (legionarii) ἔφερον πλήρη ἀμυντικὸν ὀπλισμὸν, θώρακα ἀνευ χειρῶν, ὅστις ἐκάλυπτε τὸ σῶμα αὐτῶν μέχρι τῶν μηρῶν, κράνος ἐκ χάλυβος, ἀσπίδα ἐκ ξύλου καὶ δέρματος μὲ σιδηρᾶν περιφέρειαν· διεκρίνοντο δὲ εἰς τρεῖς κλάσεις, τοὺς ἀστᾶτους, τοὺς πρίγκιπας καὶ τοὺς τριάριους. Ἐν τῇ μάχῃ παρετάσσοντο εἰς τρεῖς γραμμὰς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν εὐρὸν διάστημα. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐτάσσοντο οἱ ἀστᾶτοι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ πρίγκιπες καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ τριᾶριοι. Οἱ ἀστᾶτοι καὶ οἱ πρίγκιπες ἔφερον ξίφος καὶ ἀκόντιον δύο μέτρων μήκους μὲ χαλκίνην αἰχμὴν· οἱ τριᾶριοι ἔφερον ξίφος καὶ λόγχην. Ἦσαν δὲ οἱ τριᾶριοι παλαιῆμαχοι στρατιῶται ἀποτελοῦντες τὸ κράτιστον μέρος τοῦ στρατεύματος.

Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν γραμμῶν ὑποδιηρεῖτο εἰς δέκα ὀμάδας, αἵτινες ἐκαλοῦντο σπεῖραι (manipuli). Εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης αἱ σπεῖραι παρετάσσοντο ἐκάστη εἰς βάθος ἕξ ἀνδρῶν. Μεταξὺ τῶν σπειρῶν τῆς πρώτης γραμμῆς ἀφίνετο κενὸν διάστημα ἴσον πρὸς τὸ μέτωπον τῆς σπείρας. Αἱ σπεῖραι τῆς δευτέρας γραμμῆς παρετάσσοντο ὡσαύτως εἰς βάθος ἕξ ἀνδρῶν καὶ ἀκριβῶς ὅπισθεν τῶν κενῶν διαστημάτων τῆς πρώτης γραμμῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρετάσσοντο καὶ οἱ τριᾶριοι. Οὕτω αἱ τριάντα σπεῖραι τοῦ λεγεῶνος

ἦσαν παρατεταγμένοι πεσσοειδῶς (ὡς οἱ πεσσοὶ τοῦ ζατρκίου).

Αἱ σπεῖραι τῆς πρώτης γραμμῆς ἤρχιζον τὴν μάχην μετὰ τοῦ ἔχθρου. Ἐὰν ἀπωθοῦντο, συνεπτύσσοντο ὀπισθεν εἰς τὰ κενὰ διαστήματα τὰ μεταξὺ τῶν σπειρῶν τῆς δευτέρας γραμμῆς. Τότε ἐθάδιζον πρὸς τὴν μάχην αἱ σπεῖραι τῶν πριγκίπων. Ἐὰν ἀπωθοῦντο καὶ αὗται, ἀπεσύραντο εἰς τὰ κενὰ διαστήματα τῶν σπειρῶν τῶν τριαρίων. Τελευταῖοι οἱ τριάριοι, ἐπίλεκτοι, ὡς προείπομεν, στατιῶται, ἔδιδον τὸ ἀποτέλεσμα εἰς τὴν μάχην. Οἱ σύμμαχοι ἐμάχοντο εἰς τὰ πλάγια τοῦ λεγεῶνος ἀποτελοῦντες τὰ κέρατα αὐτοῦ.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πολεμεῖν παρεῖχεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ πλεονέκτημα νὰ παρατάσσουν τὸν στρατὸν τῶν καὶ ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους. Ἀντὶ ἐνὸς ὄγκου δυσκινήτου εἶχον οὐλαμοὺς εὐκινήτους, ἐτοιμοὺς νὰ μεταβαίηουν ταχέως εἰς τὸ μέρος ἧπου ὑπῆρχεν ἀνάγκη.

Οἱ ἱππεῖς εἶχον πλήρη ὀπλισμόν, μακρὸν ἀκόντιον καὶ μακρὸν ξίφος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέβαινον ἀνευ

ἀναβολέων ἐπὶ μικρῶν ἵππων, δὲν ἐστηρίζοντο ἐπ' αὐτῶν καλῶς, ὥστε νὰ μάχωνται καθ' ὁμάδας. Ἐμάχοντο μεμονωμένως καὶ πολλάκις ἀναμειγμένοι μετὰ τῶν ψιλῶν.

Τὸ στρατόπεδον. — Ἐν ἐκστρατείᾳ ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐθάδιζεν εἰς φάλαγγα, ἤτοι εἰς ἐπιμήκη κατὰ βάθος σχηματισμόν ἐπὶ μικροῦ μετώπου. Ὁ στρατιώτης ἔφερε μόνος τὰ ὅπλα του, τὴν λοπάδα (καραβάναν), ἓνα πέλεκυν, ἓνα πρίονα, τροφὰς διὰ 17 ἡμέρας καὶ ἓνα πάσσαλον. Τὸ ὄλον φορτίον ἦτο ἀρκετὰ βαρὺ (60 Ῥωμαϊκαὶ λίτραι). Τὰ ὑποζύγια ἔφερον σκηνάς. Ὅτε ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐστάματα διὰ νὰ ἀναπαυθῆ, δὲν ἔμμενεν ἐν ὁμαλῇ πεδιάδι ἐκτεθειμένος εἰς αἰφνιδίαν ἐχθρικήν προσβολήν. Οἱ στρατιῶται κατεσκευάζον ἐν πρόχειρον ὄχυρῶμα, τὸ καλούμενον στρατόπεδον. Εἰσγάζοντο κατὰ κανόνας καθωρισμένους ὑπὸ τῆς θρησκείας. Ἰερεὺς τις ἐχάρασσε κατ'

Ῥωμαῖος ὀπλίτης

ἀρχὰς δύο εὐθείας γραμμὰς τεμνομένας καθέτως. Πλησίον τοῦ σημείου τῆς τομῆς ἐνέπηγον κοντάριον μετὰ λευκῆς σημαίας. Ἐκεῖ θὰ ἐστῆνεν ἡ σκηνὴ τοῦ στρατηγοῦ (τὸ πραιτώριον), τὸ κέντρον τοῦ στρατοπέδου. Πέριξ αὐτοῦ ἐχάρασσον ἐν τετράγωνον ἐξήκοντα μέτρων. Εἰς τὸ τετράγωνον αὐτὸ ἦσαν τὸ θυσιαστήριον, τὸ δικαστήριον, τὸ ταμειον, ἡ ἐπιμελητεία καὶ ἡ ἀγορά, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐκάλει τοὺς στρατιώτας. Ἀκολούθως εἰς ἀξιωματικὸς ἐχάρασσε τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον τοῦ στρατοπέδου, ὅστις ἦτο ἐν τετράγωνον.

Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔφθανον οἱ στρατιῶται καὶ πρὶν ἀναπαυθοῦν ἤρχιζον τὴν ἐργασίαν. Ἐξεφόρτωνον τὰς δικέλλας καὶ ἀνέσκαπτον εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ τετραγώνου εὐρεῖαν καὶ θαθεῖαν τάφρον. Ἐβριπίτον πρὸς τὰ ἔσω τὸ χῶμα εἰς τρόπον, ὥστε ἐσχημάτιζον ἐν πρόχωμα. Ἐπ' αὐτοῦ ἐνέπηγον πασσάλους καὶ συνέδεον αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. Τὸ στρατόπεδον οὕτω περιεβάλλετο ὑπὸ προτειχίσματος καὶ ἐπροστατεύετο ὑπὸ τάφρου. Εἰς αὐτὸ εἰσῆρχοντο διὰ τεσσάρων πυλῶν, εὐρισκομένης ἐκάστης εἰς τὸ μέσον μιᾶς τῶν τεσσάρων πλευρῶν.

Ὁ περίβολος διηρεῖτο εἰς δύο μέρη δι' εὐρείας ὁδοῦ 30 μέτρων, ἣτις ἐκαλεῖτο κυρία ὁδός. Εἰς τὸ ἐν μέρος, τὸ βλέπον πρὸς τὸν ἐχθρὸν, ἦτο τὸ πραιτώριον καὶ αἱ σκηναὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἐπιλέκτων στρατιωτῶν. Εἰς τὸ ἄλλο μέρος ἐστρατοπέδευον τὸ λοιπὸν μέρος τῶν δύο ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων καὶ οἱ σύμμαχοι. Αἱ σκηναὶ ἦσαν στημέναι εἰς γραμμὰς εὐθείας ἀνὰ δύο στρέφουσαι πρὸς ἀλλήλας τὰ νῶτα καὶ βλέπουσαι πρὸς ὁδόν, ἣτις ἀπέληγε καθέτως ἐπὶ τῆς κυρίας ὁδοῦ. Ἐκάστη σκηνὴ ἦτο διὰ δέκα ἀνδρας. Μεταξὺ τῶν σκηνῶν καὶ τοῦ προτειχίσματος ὑπῆρχε χῶρος κενός, 45 μέτρων πλάτους, προωρισμένος διὰ τὰ συλλαμβανόμενα ποίμνια.

Πλησίον ἐκάστης πύλης ἐφύλαττον φρουραὶ, οἵτινες ἦσαν φίλοι. Ἐγίνετο ἀλλαγὴ τῶν φρουρῶν καθ' ὄρισμένα διαστήματα. Ἡ νύξ ἦτο διηρημένη εἰς νυκτερινὰς φυλακὰς καὶ τὸ τέλος ἐκάστης ἀνηγγέλλετο διὰ σαλπίσματος. Ἴππεῖς ἔτρεχον ἀπὸ φυλακίου εἰς φυλάκιον διὰ τὰ βλέπον ἂν οἱ φρουραὶ ἐγρηγόρουν.

Ὁ μισθὸς καὶ ἡ λεία. — Ὁ στρατιώτης ἐλάμβανε μισθὸν (Ἴδε σελ. 61) καὶ πρὸς τροφήν σίτον καὶ κριθὴν 35 περίπου λίτρας κατὰ μῆνα. Εἰς ταῦτα προσετίθετο ὅ,τι ἠδύνατο ν' ἀρπάσῃ ἐν ἐκσιρα-

τεία. Οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχαῖοι λαοί, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ λεηλατοῦν τὴν ἐχθρικήν χώραν, νὰ ἀρπάξουν κτήνη καὶ ἀνθρώπους. Πᾶν ὅ,τι εὐρίσκετο εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἢ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἡττημένου ἐχθροῦ ἢ εἰς τὴν ἐξ ἐφόδου κυριευθεῖσαν πάλιν ἀνήκεν εἰς τοὺς νικητάς. Ἦτο γενικὴ συνήθεια τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐνήργουν μεθοδικῶς. Ἐν μέρος τῶν στρατιωτῶν ἐπεφορτίζετο νὰ λεηλατήσῃ. Ἐπρεπε νὰ μεταφέρουν εἰς τὸ στρατόπεδον πᾶν ὅ,τι ἤρπαζον. Οὕτω ἔθετον εἰς τὸ κοινὸν πᾶν ὅ,τι ἀφήρουν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὄπλα, πολεμικὰ σκευή, χρήματα, ἐπιπλα, ζῶα καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς, τὰς γυναῖκας τῶν καὶ τὰ τέκνα τῶν. Ἐκράτουν τὰ χρήματα καὶ τὰ μέταλλα, τὰ δὲ ἄλλα πράγματα ἐπώλουν ἐν πλειστηριασμῇ. Ἐπώλουν τοὺς ἀνδρας, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ὡς δούλους.

Τὸ προῖόν τῆς πωλήσεως ἀνήκεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν δῆμον καὶ εἰσῆγετο εἰς τὸ δῆμόσιον ταμεῖον πλὴν τοῦ μέρους, τὸ ὅποιον ἐκράτει ὁ στρατηγὸς διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον διέμενεν ὡς ἀμοιβὴν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας.

Ἡ πειθαρχία. — Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέκειτο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν, ὡς δὲν ἀπαντῶμεν εἰς ἄλλον στρατὸν τῆς ἀρχαιότητος. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ στρατιῶται ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν στρατηγόν των. Ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἐπ' αὐτῶν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου (*imperium militiae*). Στρατιώτης κοιμώμενος καθ' ἣν ὥραν ἐφρούρει πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἢ ἐγκαταλείπων τὴν θέσιν του ἐν ὥρᾳ μάχης ἢ ἀπειθῶν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐξετελεῖτο κατὰ δύο τρόπους· ἢ προσηλοῦτο ὁ ἔνοχος ἐπὶ πασσάλου, ἐτύπτετο διὰ ῥάβδου καὶ ἀπεκόπτετο ἔπειτα ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ διὰ πελέκους, ἢ διήρχετο ἐν μέσῳ δύο σειρῶν στρατιωτῶν, αἵτινες τὸν ἐφόνευον τύπτοντες αὐτὸν διὰ ῥάβδων.

Στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις. — Οἱ Ῥωμαῖοι ἠσκούοντο εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης. Διὰ τοὺς ἐν Ῥώμῃ διαμένοντας πεδῖον ἀσκήσεως ἦτο τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως. Ἐν αὐτῷ οἱ νέοι ἔτρεχον, ἐπῆδων μὲ τὰ ὄπλα, ἔρριπτον τὸ ἀκόντιον, ἐξιφομάχουν. Ἐπειτα κάθιδροι καὶ κατεσκονισμένοι ἐρρίπτοντο εἰς τὸν Τίβεριν καὶ τὸν διεπέρων κολυμβῶντες.

Ἐν ἐκστρατείᾳ ἦτο κανὼν ἅπασι τῆς ἡμέρας νὰ γυμνάζωνται. Ἐκαμμον ὡσαύτως στρατιωτικὰς πορείας μετὰ τῶν ἐπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν. Ἐκαμμον γυμνάσια συνόλου διὰ νὰ μαθάνουν νὰ παρατάσσωνται καὶ μεταβάλλουν μέτωπον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Ὁ θρίαμβος. — Διὰ τὸν νικητὴν στρατηγὸν ὑψίστη τιμὴ ἦτο ὁ θρίαμβος ἥτοι ἡ πομπικὴ εἴσοδος αὐτοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων του εἰς τὴν Ῥώμην. Ἴνα τελέσῃ θρίαμβον ὁ νικητὴς στρατηγός, ἔπρεπε νὰ εἶχε φρονεῦσαι ἐν τινὶ μάχῃ πλείονας τῶν πεντακισχιλίων πολεμίων ἢ νὰ εἶχεν ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τοῦ κράτους διὰ τῆς νικηφόρου ἐκστρατείας του. Τῆς ὅλης πομπῆς προηγούντο ἡ σύγκλητος καὶ οἱ

ἄρχοντες τῆς πόλεως μεταβάντες πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ καὶ ὀδηγοῦντες ἔπειτα αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν· εἶποντο οἱ σαλπικταί· μετ' αὐτοῦς ἠκολούθει ἀτελεύτητος σειρὰ φορητῶν ἁμαξῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν τοποθετημένα τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου· κατόπιν ἤρχοντο οἱ αἰχμάλωτοι, πεζοὶ καὶ ἀλυσιδετοὶ, ἐν εἰς διεκρίνοντο πολλάκις στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες ἠττημένων λαῶν. Μετὰ τούτους ἤρχετο κεχρυσωμένον τέθριππον συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἕστατο ὄρθιος ὁ νικητὴς στρατηγός φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον ἐκ δάφνης καὶ κροτῶν σκῆπτρον ἐλεφάντινον φέρον εἰς τὸ ἄνω ἄκρον αἰτόν· ἠκολούθει ὁ στρατὸς ἄδων διάφορα ἕσματα ἐξυμνοῦντα τὰ κατορθώματά του. Ἡ πομπὴ διήρχετο διὰ θριαμβευτικῆς ἀψίδος καὶ διὰ τῶν διαφόρων ὁδῶν τῆς πόλεως ἔφθανεν εἰς τὸν ἐν τῇ Καπιτωλίῳ ναὸν τοῦ Διὸς. Ἐκεῖ ὁ νικητὴς στρατηγός ἀνέπεμπεν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Δία καὶ προσέφερε θυσίας.

Ἐν μέρος θριαμβευτικῆς συνοδείας. Ἐμπρὸς οἱ σαλπικταί, κατόπιν οἱ στρατιῶται κρατοῦντες εἰς ἀσπίδα, δύο ἄλλοι ἀγαλμάτια εἰς τὸ ἄκρον κοντῶν, ὁ τελευταῖος τρόπιον ἀποτελούμενον ἀπὸ εἴθῃ ὀπλισμοῦ.

Στρατιωτικαὶ ὁδοί. — Διὰ νὰ δύνανται οἱ Ῥωμαῖοὶ νὰ μεταφέρουν τοὺς λεγεῶνας ταχέως καὶ εὐκόλως μακρὰν, κατεσκεύασαν

μεγάλας στρατιωτικῆς ὁδοῦς πρὸς τὰς κυριώτερας διευθύνσεις. Αἱ ὁδοὶ αὗται ἦσαν συνήθως εὐθεῖαι καὶ ἔτε ἀκόμη διήρχοντο διὰ χωρῶν ὄρειων. Ἐκ τῶν ἀρχαιστάτων στρατιωτικῶν ὁδῶν ἦσαν ἡ Ἄππια ὁδὸς φέρουσα εἰς τὴν Καπύην τῆς Καμπανίας, ἡ Βαλερία φέρουσα εἰς τὸ Κορφίνιον τῆς Σαυνίτιδος, ἡ Φλαμινία φέρουσα εἰς τὸ Ἄρμινιον ὑπὲρ τὴν Ὀμβρικήν.

§ 36. *Καρχηδῶν καὶ Ῥώμη—Οἱ μεγάλοι μεταξὺ αὐτῶν πόλεμοι.*

Ἡ Καρχηδῶν, ἀποικία τῶν Φοινίκων, ἔκειτο εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ σημερινοῦ κόλπου τοῦ Τύνητος καὶ σχεδὸν ἀπέναντι τῆς Σικελίας. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκτίσθη περὶ τὸ 800 π.Χ. ὑπὸ τῆς Διδοῦς, ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Πυγμαλίωνος. Ἡ Καρχηδῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐμπορικιώτερά πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διὰ τοῦ κραταιοῦ στόλου τῆς ἦτο κυρίαρχος τῆς θαλάσσης, ἐκτοπίσασκε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τυρρηνοὺς, ἐξέτεινε δὲ τὸ κράτος τῆς ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐπὶ τῆς Κύβρου, τῆς Σαρδῶν, τῶν Βαλεαρίδων νήσων καὶ ἐπὶ τῶν δύο τρίτων τῆς Σικελίας καὶ εἶχεν ἰδρύσει πολλαχοῦ ἀποικίας καὶ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς. Τὰ ἐμπορικά της πλοῖα διασχίζοντα τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν συνεσώρευσαν ἐν αὐτῇ ἀμύθητα πλοῦτη. Αἱ ἐμπορικαὶ της ἀποστολαὶ διέσχίζον τὴν Σαχάραν μέχρι τοῦ Σουδάν.

Ἡ Καρχηδῶν ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἀριστοκρατίας ἐμπόρων. Τῆς κυβερνήσεως προΐσταντο δύο ἐνιαύσιαι ἄρχοντες καλούμενοι Σουφφέται, καὶ γερουσία ἐξ ἑκατὸν μελῶν λαμβανομένων ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἐμπόρων. Ἐπῆρχε καὶ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Ἀλλὰ κυρίαρχον σῶμα τῆς πολιτείας ἦτο ἡ γερουσία καὶ αὐτὴ ἐκυβέρνα οὐχὶ κατὰ τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς πατρίδος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον τῆς ἐμπορικῆς τάξεως. Ὁ στρατὸς τῆς Καρχηδῶνος ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ ξένων μισθοφόρων. Ὁ λαὸς καὶ πρὸ παντὸς οἱ Ἰθαγενεῖς κατεπιέζοντο σκληρῶς.

Ἡ Καρχηδῶν διέφερε τῆς Ῥώμης κατὰ τοῦτο: Ἡ πρώτη, ὡς ἐμπορική, κατέκτα διὰ τὴν ἐκμεταλλεῦσθαι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ὑπ' αὐτῆς ὑποτασσόμενοι παρέμενον πάντοτε ἐχθροὶ τῆς. Ἡ δευτέρα κατέκτα ἐξ ὑπερηφανεῖας πρὸς τὸ διοικεῖν καὶ ἐγνώριζε τὴν διατηρῆναι τὰ κερτῆμένα, διότι εἰς τοὺς ἡττωμένους παρεχώρει προνόμια περισσότερα ἢ

ὀλιγώτερα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέστησεν αὐτοὺς κοινωνοὺς εἰς τὸ κυριαρχικόν τῆς δικαίωμα καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐνότητα. Ἡ Καρχηδῶν μετεχειρίζετο ξένους μισθοφόρους στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο πάντοτε ἀδρανῶς, προέβαλλον συχνάκις ἐπικινδύνους ἀξιώσεις, καὶ διὰ τῆς ἀπειθείας τῶν ἐξέθετον εἰς κίνδυνον καὶ ἀποτυχίαν ὀλόκληρον πόλεμον. Τοῦναντίον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν αὐτοπροσώπως καὶ μετὰ φιλοπατρίας μοναδικῆς.

Οἱ Ῥωμαῖοι παρηκολούθουν μετὰ φθονεροῦ βλέμματος τὴν καπιτωκτικὴν πρόσοδον τῆς Καρχηδόνος· ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ παρεμβάλουν κανὲν πρόσκομμα, διότι ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους· ἕτε ὅμως ἔγιναν κύριοι τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐσκέπτοντο πῶς νὰ ταπεινώσουν τοὺς ἀντιζήλους τῶν Καρχηδονίους. Ἡ σύγκρουσις προσημνύετο φανερά καὶ μοιραία. Κατ' αὐτὴν ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ τίς ἐκ τῶν δύο μεγάλων ἐκείνων λαῶν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Διεζήθησαν δὲ μετὰξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι· φέροντες τὸ ὄνομα Κ α ρ χ η δ ο ν ι α κ οί .

§ 37. Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (264—241 π.Χ.)

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἔδωκαν οἱ Μαμερτινοὶ, μισθοφόροι τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν Συρακουσῶν οἱ Μαμερτινοὶ κατέλαβον τὴν Μεσσήνην, ἐγκατασταθέντες δ' ἐν αὐτῇ ἔκαμνον ληστρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατέστρεφον τὰς πέριξ χώρας καὶ μάλιστα τὴν ἐπικράτειαν τῶν Συρακουσῶν. Τότε ὁ νέος τυράννος τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων Β' ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ κατετρόπωσε τοὺς Μαμερτινοὺς καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μεσσήνην. Οἱ Μαμερτινοὶ περιελθόντες εἰς ἀμχανίαν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς ἐδίσταζον νὰ βοηθήσουν ἀνθρώπους ληστὰς καὶ ἄρπαγας. Μαθόντες ὅμως ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι συναμάχησαν μετὰ τοῦ Ἰέρωνος Β' καὶ κατέλαβον τὴν Μεσσήνην, ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἀντιμετωπίσουν τοὺς ἐντιζήλους τῶν Καρχηδονίους. Ἄλλως τε ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς μία λαμπρὰ εὐκαιρία πρὸς κατάκτησιν τῆς πλουσίας καὶ εὐφόρου νήσου Σικελίας. Οὕτω ἐξεργάγη ὁ πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (264—241 π.Χ.).

Ὁ ὕπατος Ἄππιος Κλαύδιος κατὰ τινὰ σκοτεινὴν νύκτα διέπλευ-

σε μετά στρατοῦ τὸν Σικελικὸν πορθμὸν διὰ πλοίων, ἅτινα ἔλαβεν ἐκ τῶν πόλεων τῆς κάτω Ἰταλίας· κυριεύσας δ' ἐξ ἐφόδου τὴν Μεσσήνην διεσκόρπισε τὰς ἠνωμένας δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ Ἰέρωνος καὶ κατεδίωξε τὸν Ἰέρωνα μέχρι τῶν Συρακουσῶν, τὰς ὁποίας ἤρχεισε νὰ πολιορκῆ. Ὁ Ἰέρων στενοχωρηθεὶς ἠναγκάσθη ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Καρχηδόνιοι μείναντες μόνοι ἐν τῇ ἀγῶνι κατέστησαν κέντρον τῶν πολεμικῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τὸν Ἀκράγαντα, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐκυρίευσαν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν (262 π. Χ.).

Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐβλεπον ὅτι, ἐν ὅσῳ ἦσαν κατώτεροι τῶν ἀντιπάλων τῶν κατὰ θάλασσαν, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ καταβάλουν αὐτοὺς οὔτε ἐκ τῆς Σικελίας νὰ τοὺς ἐκδιώξουν. Ὅθεν ἐναυπήγησαν ἑκατὸν εἴκοσι τριήρεις, καὶ τῷ 260 π. Χ, ὁ ὕπατος Δουῖλιος κατεναυμάχησε παρὰ τὰς Μυλάς, βορειοδυτικῶς τῆς Μεσσήνης, τὸν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον καρχηδονιακὸν στόλον διὰ τοῦ ὕπ' αὐτοῦ τοῦ Δουῖλλου ἐπινοηθέντος κόρακος. Ἦτο δὲ ὁ κόραξ σιδηροῦν μηχανήμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρπαζον καὶ εἴλκυον πρὸς ἑαυτοὺς τὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ οὕτω τὴν ναυμαχίαν μετέβαλλον εἰς πεζομαχίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα δώσουν πέρασ εἰς τὸν παρατεινόμενον πόλεμον, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν αὐτὸν εἰς Ἀφρικὴν. Ὅθεν τῷ 256 π. Χ. οἱ δύο ὕπατοι Οὐόλτων καὶ Ῥήγουλος μετὰ κραταιοῦ στόλου καὶ στρατοῦ διηρθύθησαν εἰς Ἀφρικὴν. Κατὰ τὸν πλοῦν συναντήσαντες τὸν καρχηδονιακὸν στόλον παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σικελίας Ἐκνομον κατετρόπωσαν αὐτόν. Ἐπειτα ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἀπεβιάσθησαν εἰς τὴν καρχηδονιάκην παραλίαν. Ἀνακληθέντος δὲ τοῦ Οὐόλτωνος ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ἔμεινεν ἐν Ἀφρικῇ ὁ Ῥήγουλος μὲ τεσσαράκοντα πλοῖα, δεκαπέντε χιλιάδας πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππους.

Ὁ Ῥήγουλος προβαίνων νικητὴς ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνας. Οἱ Καρχηδόνιοι καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου ἐπρότειναν εἰρήνην· ἀλλ' οἱ ὅροι τοῦ Ῥηγούλου ἦσαν τόσον βραχεῖς, ὥστε δὲν τοὺς ἐδέχθησαν. Ὁ Ῥήγουλος τότε εἶπεν ὑπερηφάνως «Πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις νὰ νικᾷ ἢ νὰ κύπτῃ τὸν ἀρχεῖνα πρὸ τοῦ νικητοῦ».

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐν ἀμηχανίᾳ ἐδρισκόμενοι ἐδέχθησαν μετὰ πολ-

λης προθυμίας τὸν Σπαρτιάτην Ἐκθιππον, ὅστις ἦλθεν εἰς Ἀφρικὴν μετὰ μισθοφόρων Ἑλλήνων, καὶ δώρισαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Ὁ ἔμπειροπόλεμος Ἐκθιππος συγκεντρῶσας τὰς δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων καταπονεῖ πρῶτον τὸν ἔχθρὸν διὰ πολλῶν ἀψιμαχιῶν, τέλος δὲ συγκροτήσας μεγάλην μάχην (255) νικᾷ τοὺς Ῥωμαίους ὀλοσχερῶς. Ἐλάχιστοι ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφρονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ὁ πρὸ μικροῦ ἀγέρωχος Ῥήγουλος, ὅστις ὠδηγήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε περιορισθεὶς ἐν Σικελίᾳ. Ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ εἶχον ἀποθαρρύνει τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ἡ δὲ ἀποθάρρυνσις μετεδόθη καὶ εἰς τὸν στρατόν, οὗτινος ἡ πειθαρχία κατὰ πολὺ ἐχλαρώθη. Ἀλλὰ τῷ 250 ὁ ὕπατος Καικίλιος Μέτελλος κατετρόπωσε τοὺς Καρχηδόνιους παρὰ τὸν Πάνορμον καὶ οὕτω ἀποκατέστησε τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν καὶ αὐθις νὰ ζητήσουν εἰρήνην. Ὁ ἐν Καρχηδόνι κρατούμενος αἰχμάλωτος Ῥήγουλος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐπέμφθη εἰς Ῥώμην, ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσέσει· οὗ ἤθελεν ἐπιστρέφει εἰς Καρχηδόνα ἐν ἡ περιπτώσει ἀπετύγχανεν ἡ ἀποστολὴ του.

Ὁ Ῥήγουλος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην συνεβούλευσε τὴν σύγκλητον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ μὴ ἀνταλλάξῃ τοὺς αἰχμαλώτους· πιστὸς δὲ εἰς τὸν ὅρκον του παρ' ὅλας τὰς θερμὰς παρακλήσεις τῆς οἰκογενείας του, τῶν φίλων, καὶ ὀλοκλήρου τῆς συγκλήτου, ἐπέστρεψεν εἰς Καρχηδόνα, ὅπου ὑπέστη σκληρότατον θάνατον.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε μὲ πολλὰς ἐκατέρωθεν περιπετείας, διεκρήθη δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων Ἀμίλικος Βάρκας, ὅστις περιπλέων κατέστρεψε τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἀρχιστράτους τροπὰς τοῦ πολέμου οἱ Καρχηδόνιοι ἐνίκηθησαν τέλος ὀλοσχερῶς ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὰς Αἰγούσας νήσους καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους τῷ 241 μὲ ὄρους βαρυτάτους α') ν' ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Σικελίας καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς μικρῶν νήσων, β') ν' ἀποδώσουν ἄνευ λύτρων τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ γ') νὰ πληρώσουν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐντὸς δέκα ἐτῶν τρεῖς χιλιάδας διακόσια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Οἱ Ῥωμαῖοι γενόμενοι κύριοι τῆς Σικελίας κατέστησαν αὐτὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν διοικουμένην ὑπὸ πραιτώρος. Ἐλευθέρα ἔμεινε μόνον ἡ μικρὰ ἐπικράτεια τῶν Συρακουσῶν, ἐν τῇ ὅπολι ἦρχεν ὁ φίλος καὶ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων Ἴερων.

§ 38. *Συμβάντα μεταξὺ τοῦ α' καὶ β' Καρχηδονιακοῦ πολέμου.*

Πόλεμος τῶν μισθοφόρων ἐν Καρχηδόνι. — Τὰ δεινὰ τῆς Καρχηδόνας δὲν ἐληξάν εἰσέτι. Οἱ μισθοφόροι αὐτῆς μὴ λαβόντες τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς ἕνεκα τῆς ἐπικρατοῦσης χρηματικῆς ἀπορίας προέβησαν εἰς φοβερωτάτην στάσιν. Ἡ Καρχηδὼν διέτρεξε πάλιν νέον κίνδυνον, διότι μετὰ τῶν ἐξαγριωθέντων στασιαστῶν ἠνώθησαν καὶ πολλαὶ πόλεις σύμμαχοι αὐτῆς. Τότε οἱ δύο μεγάλα πολιτικοὶ οἰκοὶ τοῦ Ἀμίλικα Βάρκα καὶ τοῦ Ἄννωνος ἐνεργήσαντες ἐκ συμφώνου κατέβαλον τὴν στάσιν ἐντὸς τριετίας.

Κατάκτησις Σαρδοῦς καὶ Κορσικῆς. — Καθ' ὃν χρόνον ἡ Καρχηδὼν ἠγωνίζετο ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐκ τῶν μισθοφόρων αὐτῆς κινδύνου, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπήρθεον ἀπ' αὐτῆς διὰ προδοσίας τὴν Σαρδῶ καὶ τὴν Κορσικὴν καὶ κατέταξαν αὐτὰς εἰς τὰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, διόκουν δὲ διὰ πραιτώρος.

Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς (229—228 π. Χ.). — Μόλις εἶχε περατωθῇ ἡ κατάκτησις τῆς Σαρδοῦς καὶ τῆς Κορσικῆς, καὶ μία βοή ἠκούσθη ἐκ τῆς ἀντιπέρας θαλάσσης. Ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, οἵτινες ἐκάλουν εἰς βοήθειαν τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν πειρατῶν. Οἱ φοβεροὶ αὗτοι πειραταί, ἀφ' οὗ ἐδήλωσαν τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς, ἀπεδιβάσθησαν εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνουν τὰς ἐπιφανεστέρας τῶν περαλίων πόλεων, πρεσβεῖαι δὲ πεμφθεῖσαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἔφθασαν εἰς Ῥώμην, ὅπως ἐπικαλεσθοῦν τὴν προστασίαν αὐτῆς. Τὸ διάβημα τοῦτο τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἠπείρου ἦτο καθαρὰ ὁμολογία περὶ τῆς ἑαυτῶν ἀδυναμίας.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀμέσως ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ στόλος ἐκ διακοσίων πλοίων καὶ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπλευσε κατ' αὐτῶν. Ἡ Κέρκυρα διὰ προδοσίας τοῦ δικαίτου αὐτῆς Δημητρίου τοῦ Φαρίου παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλαι πόλεις πολλαί. Ἡ Τεῦτα, ἡ ἐπίτροπος τοῦ ἀηλίκου βασιλέως Πίννου, περίφοβος γενομένη ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην.

καθ' ἣν τὸ Ἰλλυρικὸν κράτος περιωρίζετο εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ ὄρια καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρῶνῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐτήσιον φόρον. Καὶ αἱ μὲν ἀρχειρεθεῖσαι χῶραι ἐδόθησαν εἰς τὸν Δημήτριον τὸν Φάριον ὡς ἀμοιβὴ διὰ τὴν προδοσίαν του, ἡ δὲ Κέρκυρα καὶ ἄλλαι τινὲς ἑλληνικαὶ πόλεις ἀνεγνώρισαν τὴν Ῥωμαϊκὴν προστασίαν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τοῦ κακοῦ ἐκείνου. Ἡ Κόρινθος μάλιστα ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ μετέχουν τῶν Ἰσθμικῶν ἀγώνων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀπένειμαν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου καὶ τὸ τῆς μυσήσεως εἰς τὰ Ἐλευσίαια μυστήρια. Ταῦτα δὲ πάντα ἦσαν οἰονεὶ προαγγέλματα τῆς ἑλληνικῆς δουλείας.

Κατὰ κτήσις τῆς ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν Γαλατίας (225—222 π. Χ.). — Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Ἰλλυρικοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ. Οἱ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάται, ἀφ' οἷς ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἐζήσαν ἐν εἰρήνῃ, ἔλαβον πάλιν τὰ ὅπλα καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Τυρρηνίαν. Ἡ εἰσβολὴ αὕτη τῶν Γαλατῶν ἐνέβαλε τὴν Ῥώμην εἰς μεγάλην ἀνησυχίαν. Ὀλόκληρος ἡ Ἰταλία ἐξηγέρθη, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν πρωτεύουσάν της κατὰ τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἔφθασαν εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ παρὰ τὸ Τελαμώνιον, ἀκρωτήριον τῆς Τυρρηνίας, οἱ Γαλάται ἐμπεσόντες μεταξὺ δύο Ῥωμαϊκῶν στρατῶν ἔπαθον τελεῖαν ἤτταν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι προχωρήσαντες ὑπέταξαν ἅπασαν τὴν ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν Γαλατικῶν (222).

§ 39. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218—201 π. Χ.).

Κατὰ κτήσεις τῶν Καρχηδονίων ἐν Ἰσπανίᾳ. — Οἱ Καρχηδόνιοι βραδέως φέροντες τὴν ταπεινώσιν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν μισθοφόρων ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας. Ἐξήτουν οὕτω ν' ἀναπληρώσουν τὰς μεγάλας ζημίας, τὰς ὁποίας εἶχον ὑποστῆ, καὶ νὰ πορισθοῦν τὰ μέσα ἐπιθετικῶς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου, τὸν ὁποῖον ἀπῆτει τὸ ἔθνικόν μῖσος καὶ ὑπηγόρευεν αὐτὸ τὸ ἐμπορικὸν συμφέρον των. Καθ' ὅν λοιπὸν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ ἔπειτα πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάταις, ὁ ἐπιφανὴς στρατηγός

Ἀμίλιας Βάρκας πολεμῶν ἐπὶ ἑννέα ἔτη κατέκτησε μέγα μέρος τῆς νοτίου καὶ ἀνατολικῆς Ἰσπανίας.

Τὸν Ἀμίλιαν Βάρκαν ἡρωϊκῶς πεσόντα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης διεδέχθη ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀσδρούβας, ὅστις ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Καρχηδόνας μέχρι τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἰσπανίας τὴν Καρθαγένην (Νέαν Καρχηδόνα). Οἱ Ῥωμαῖοι ζηλοτυπήσαντες πρὸς τὴν πρόσδον ταύτην τοῦ Ἀσδρούβα ἔπευσαν νὰ συνομολογήσουν μετ' αὐτοῦ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἐτάσσετο ὁ Ἰβηρ ποταμὸς ὡς τελευταῖον ὄριον τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδονιακῶν κτήσεων.

Στρατηγία τοῦ Ἀννίβα. — Πολιορκία τῆς Ζακῆ ν-θης. — Δολοφονηθέντος τοῦ Ἀσδρούβα ὑπὸ τινος δούλου, ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδονιακὸς στρατὸς ἀνεκέρυξε στρατηγὸν τὸν μόλις εἰκοσιεξαετῆ Ἀννίβαν, υἱὸν τοῦ Ἀμίλικα Βάρκα. Ὁ Ἀννίβας ὑπῆρξεν εἰς

Ὁ Ἀννίβας

τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἀνετράφη ἐν τοῖς στρατοπέδοις παρακολουθῶν τὸν πατέρα του εἰς τὰς ἐκστρατείας. Διηγοῦνται ὅτι ἐν ἡλικίᾳ μόλις ἑννέα ἐτῶν ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς βωμὸν καὶ θέσας ἐπ' αὐτοῦ τὴν χεῖρα ὠρκίσθη αἰώνιον μίσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὸν ὄρκον τοῦτον ἐτήρησεν ἀδυσωπήτως. Διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀννίβα ὡς στρατηγοῦ τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην φάσιν. Ἀναλαβὼν οὗτος τὴν στρατηγίαν προσέβαλε κατὰ πρῶτον τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλιν Ζάικανθαν, ἣς κατὰ τὰς συνθήκας ἦτο οὐδετέρα, καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν αὐτὴν μεταβεβλημένην εἰς ἄμορφον σωρὸν ἑρειπίων. Ἐνῆκα τῆς παραδιάσεως ἐκηρύχθη ὁ δεῦτερος Καρχηδονια-

κός πόλεμος (218—201 π. Χ.), ὅστις εἶνε εἷς ἐκ τῶν δραματικωτέρων πολέμων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Σχέδιον καὶ πορεία τοῦ Ἀννίβα. — Κηρυχθέντος ἐπισήμως τοῦ πολέμου ὁ Ἀννίβας συνέλαβεν ἐν σχέδιον παράτολμον. Ἄντι νὰ περιμένῃ τοὺς Ῥωμαίους λεγεῶνας ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη τῆς Ῥώμης· καὶ ἐπειδὴ οἱ στόλοι τῆς Καρχηδόνας δὲν ἐδέσποζον πλέον τῆς Μεσογείου, ἀπεφάσισε ν' ἀνοίξῃ ἑδὼν διὰ ξηρᾶς. Ὄθεν τὸ ἔαρ τοῦ 218 π. Χ. καταλιπὼν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν μετὰ δεκαπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν, αὐτὸς μετὰ πενήκοντα χιλιάδων πεζῶν, ἑννέα χιλιάδων ἵππεων καὶ τριάκοντα ἐπτὰ ἐλεφάντων ἀναχωρεῖ ἐκ Καρθαγένης, διαβαίνει τὰ Πυρηναῖα ὄρη καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν, ὑπερπηδᾷ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος τὰς αἰωνίως χιονοσκεπεῖς Ἀλπεις ἐν μέσῳ μωρίων κινδύνων, καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ φόβου, τῆς πείνης καὶ τῶν ἄλλων κακοπαθειῶν τὸ ἕμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ του.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀννίβα ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ ἐξέπληξε τοὺς Ῥωμαίους τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσον δὲν περιέμενον αὐτὸν ἀπὸ ξηρᾶς. Οἱ Ῥωμαῖοι φρονούντες ὅτι ὁ πόλεμος ἔμελλε νὰ διεξαχθῇ ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, εἶχον ἤδη πέμψει τὸν μὲν ὕπατον Σεμπρόνιον μετὰ στόλου εἰς Ἀφρικὴν, τὸν δὲ ἕτερον ὕπατον Κορνήλιον Σκιπίωνα μετὰ εἴκοσι τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς Ἰσπανίαν.

Μάχαι παρὰ τὸν Τίκινον, τὸν Τρεβίαν καὶ τὴν Τρανσιμένην. — Ὁ ὕπατος Σκιπίων φθάσας εἰς Μασσαλίαν καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Ἀννίβας προήλαυεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, τὸν μὲν ἀδελφόν του Γναίον ἐπέμψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν μετὰ μικρᾶς δυνάμεως, αὐτὸς δὲ ἐπαλινδρόμησε καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ὁ Ἀννίβας, μετὰ τοῦ ἐποίου ἠνώθησαν καὶ οἱ ἀποστατήσαντες Γαλάται, συναντήσας τὸν Σκιπίωνα παρὰ τὸν Τίκινόν ποταμὸν συνάπτει πρὸς αὐτὸν τὴν πρώτην μάχην, καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκηθσαν. Μετ' ὀλίγον φθάει καὶ ὁ Σεμπρόνιος μετὰ τῶν λεγεῶνων του ἐρχόμενος ἐκ Σικελίας καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Σκιπίωνος· ἀλλ' ἀμφότεροι νικῶνται ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα παρὰ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν. Ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατία, ἥτις ἢ ἄνω Ἰταλία, ἐξέφυγε πλέον τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους (217 π. Χ.), ὁ Ἀννίβας διαβάς

τὰ Ἀπέννινα εἰσῆλασεν εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἀπ' οὗ διέσχισε τὰ ἀπέ-
ραντα ἔλη τοῦ Ἄργου. Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν νέον ὑπατοῦ Φλα-
μίνιον ἀνέμενε τὸν Ἀννίβαν ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Ἀρρητίου, πόλεως τῆς
Τυρρηνίας. Ἄλλ' ὁ πανοῦργος Καρχηδόνιος στρατηλάτης παρέσυρε
τὸν Φλαμίνιον εἰς τινα μικρὰν κοιλάδα παρὰ τὴν Τρανσιμένην λί-
μνην. Ἐκεῖ δὲ γενομένης μάχης ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς κατεστράφη
ὀλοσχερῶς καὶ αὐτὸς ὁ Φλαμίνιος ἐφονεύθη (217 π. Χ.). Μετὰ τὴν
μάχην ταύτην ὁ Ἀννίβας διὰ τῆς Ὀμβρικής προήλασεν εἰς τὴν
Ἀπουλίαν, μὴ κρίνας εἰσεῖν ἑαυτὸν ἀρκοῦντως ἰσχυρόν, ὥστε νὰ βα-
δίση κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν ἀπέιχε παρὰ 150 χιλιόμετρα.

Φάβιος ὁ Μελλητής. — Οἱ Ῥωμαῖοι καταληφθέντες ὑπὸ πρό-
μου ἐξέλεξαν δικτάτωρα τὸν συνετὸν Φάβιον Μάξιμον, ὅστις διὰ τὴν
ἐκ προνοίας καὶ περισκέψεως βραδύτητα τῶν κινήσεων του ὠνομάσθη
Μελλητής (Cunctator). Ὁ Φάβιος διέγραψε νέον σχέδιον ἐκστρα-
τείας. Ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, παρακο-
λουθῶν δὲ βῆμα πρὸς βῆμα τὰς κινήσεις τοῦ Καρχηδονίου στρατηλά-
του καὶ ἐνοχλῶν αὐτὸν ἀπὸ ὕψηλῶν καὶ δυσβάτων τόπων προσεπάθει
νὰ καταπονῆ αὐτὸν καὶ νὰ ἐξικνῆ τὰς δυνάμεις του, εἰς οὐδὲν λογι-
ζόμενος τὰς ὑβρεῖς τοῦ ἔχθρου καὶ τὰ σκώμματα τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν.

Ἡ παρὰ τὰς Κάννας μάχη. — Ἀλλὰ τὸ πολεμικὸν σχέ-
διον τοῦ συνετοῦ Φαβίου ἀπήτει αὐταπάρνησιν καὶ μακροθυμίαν,
πράγματα ἀδύνατα διὰ λαὸν κατακτητικόν, οἷος ἦτο ὁ Ῥωμαϊκός. Διὰ
τοῦτο ταχέως ἤρχισαν οἱ γογγυσμοὶ παρὰ τῷ Ῥωμαϊκῷ λαῷ, ὅστις
μάλιστα ἤρχισε καὶ νὰ κατηγορῆ τὸν Φάβιον ἐπὶ προδοσίᾳ.* Ὅθεν
ἀνεκλήθη ὁ Φάβιος μετὰ τὴν λήξιν τῆς δικτατορίας του καὶ ἀντ'
αὐτοῦ ἐπέμψθησαν κατὰ τοῦ Ἀννίβα οἱ ὑπατοὶ Αἰμίλιος Παῦλος καὶ
Τερέντιος Οὐάρρων μετὰ ὀγδοήκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἑξ̄ χιλιάδων
ἰππέων, ἤρχον δὲ ἑκάτερος ἐκ διαδοχῆς ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Καὶ ὁ
μὲν Αἰμίλιος Παῦλος ἦτο τῆς γνώμης ν' ἀποφύγουν ἀποφασιστικὴν
μάχην πρὸς τὸν Ἀννίβαν. Ἄλλ' ὁ ἀσύνετος Οὐάρρων, υἱὸς κρεσπί-
λου, τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του συνῆψεν ἐκ τοῦ συστάδην μά-
χην πρὸς τὸν Ἀννίβαν παρὰ τὰς Κάννας τῆς Ἀπουλίας (216 π. Χ.).
Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαθον τοιαύτην πανωλεθρίαν, ὥστε
ἐκ τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιᾶς μόνον τέσσαρες χιλιάδες ἐσώθησαν.
Μεταξὺ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ ὁ ὑπατος Αἰμίλιος Παῦλος. Ὁ Ἀννί-

εας βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνέκραξε πολ-
λάκις κατὰ τὴν ὄραν τῆς μάχης «Στρατιῶται, φείσθητε τῶν ἡττη-
μένων!»

Ἐὐστάθεια τῆς Ῥώμης. — Ἐγκατάλειψις τοῦ Ἀν-
νίβα ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. — Μετὰ τὴν ἐν Κάνναις νίκην ὁ
Ἀννίβας δὲν ἔκρινε φρόνιμον μετὰ στρατοῦ καταπεπονημένου καὶ ἐξη-
τλημένου νὰ θαδίῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Ὅθεν ἐπορεύθη πρὸς νότον,
ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τοὺς λαοὺς καὶ τὰς πόλεις τῆς χώρας ἐκεί-
νης, ἤλθε δὲ εἰς τὴν πρώτηύουσαν τῆς Καμπανίας Καπύην ἐν ἀναπαύσει
τὸν στρατὸν του. Οἱ Καμπανοί, οἱ Σαυνίται, οἱ Βρέττιοι καὶ τὰ ἄλλα
ἔθνη τῆς Ἰταλίας ἠνώθησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ μεγίστῃ ἐκείνῃ συμφορᾷ διετήρησαν τὸ ἀτά-
ραχον καὶ γενναῖον αὐτῶν φρόνημα. Παρελθούσης τῆς πρώτης κατα-
πλήξεως, τὰ πατριωτικὰ πάθη κατεσίγησαν καὶ ἐν μόνον αἰσθημα
ἐνέπνεε τὰς σκέψεις καὶ τὰ ἔργα τῶν Ῥωμαίων, ἡ σωτηρία τῆς πατρί-
δος. Γενικὴ στρατολογία διατάχθη ἀπὸ τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας.
Ἐστρατολογήθησαν καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ἐν ταῖς εἰρκταῖς διὰ χρέη
κρατούμενοι. Ὅτε δὲ ὁ ἄθλιος Οὐάρρων ἐπέστρεφεν εἰς Ῥώμην μὲ
τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του, ἡ σύγκλητος ἐπιδεικνύουσα ἀξιοθαύμαστον
πνεῦμα συμπλιώσεως τῶν κομμμάτων ἐξῆλθεν ἐν σώματι καὶ μεθ' ὄλου
τοῦ λαοῦ εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ καὶ ἐξέφρασεν εὐχαριστίας, διότι
καὶ μετὰ τὴν ἦταν δὲν ἀπῆλπισε περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς κρισιμωτάτας ταύτας στιγμὰς ἀνέπτυ-
ξαν ἔκτακτον φιλοπατρίαν, τοῦναντίον ὁ ἀστὴρ τοῦ Ἀννίβα ἤρχισε
νὰ κλίνει πρὸς τὴν δύσιν. Οἱ νέοι σύμμαχοι αὐτοῦ μικρὰν βοήθειαν
ἀνδρῶν καὶ μικροτέρων χρημάτων παρέσχον εἰς αὐτόν. Ἐν τῷ μέσῳ
τοῦ θριάμβου του εἶχεν ἀνάγκην ἐπικουριῶν. Ὅθεν ἐπεμφεν εἰς
Καρχηδόνα ἕνα τῶν ἀδελφῶν του ἵνα ζητήσῃ τοιαύτας. Ὁ ἀδελφός
του ἐκόμισεν εἰς τὴν γερουσίαν τῆς Καρχηδόνας καὶ τρεῖς σάκκους
πλήρεις χρυσῶν δακτυλίων ἀραιρεθέντων ἐκ τῶν ἐν Κάνναις φο-
νευθέντων Ῥωμαίων ἱππέων. Ἀλλ' ἡ αἰτισις τοῦ Ἀννίβα περὶ
ἀποστολῆς ἐπικουριῶν εὔρε μεγάλην ἀντίδρασιν. Ἡ κρατιὰ πο-
λιτικὴ μερὶς τοῦ Ἄννωνος φθονοῦσα τὴν μεγάλην δόξαν τοῦ Ἀννίβα
ἀντέστη εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν. «Ἐὰν ὁ Ἀννίβας ἐνί-
κησεν, ἔλεγεν ὁ Ἄννων, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐνισχύσεως.

Ἐάν δὲ ἐνικήθη, ἀπατᾷ τὴν δημοκρατίαν, καὶ τότε δὲν εἶναι ἄξιος ἐνισχύσεως.» Καὶ ἀπερσχίσθη μὲν νᾶστα-
 λαῶν ἐπικουραὶ τινὲς ἀνάξια λόγου, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ δὲν ἔφθασαν εἰς
 τὸν πρὸς ὄν ὄρον. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἄννιβας ἕνεκα φθόνου ἐγκατελεί-
 φθη ὑπὸ τῆς πατρίδος του καὶ ἀρέθη εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις.
 Ἔβλαψε δ' ἐν μέρει τὸν Ἄννιβαν καὶ τὸ ὅτι ὁ ἑναπομείνας στρατὸς
 του ἐξοκειλάς εἰς σωματικὰς ἀπολαύσεις καὶ ἡδονὰς ἐν τῇ πλουσίᾳ
 Καπύῃ ἐξεθηλύθη.

Ἄλωσις τῶν Συρακουσῶν. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰέ-
 ρωνος Β' οἱ Συρακούσιοι ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ συνε-
 μάχησαν μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν κατὰ τῶν
 Συρακουσῶν τὸν Κλαύδιον Μάρκελλον, τὸν ἐπικληθέντα «ξίφος τῆς
 δημοκρατίας». Ὁ Μάρκελλος ἐπολιόρκησε τὰς Συρακούσας·
 ἀλλ' αὐταὶ ἐφαίνοντο ἀπόρρητοι ἕνεκα τῶν ὄχυρων τειχῶν. Ἐπὶ πλέ-
 ον δὲ ὑπερήσπιζεν αὐτὰς ὁ μέγιστος τῶν μαθηματικῶν καὶ μηχανι-
 κῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης. Ὁ Ἀρχιμήδης ἐπενόησε πλεῖστα
 ἔσα μηχανήματα, διὰ τῶν ὁποίων ὄχι μόνον τὰ πλοῖα τῶν Ῥωμαίων
 πολυειδῶς ἔβλαπτεν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ πολιορκητικὰ αὐτῶν μέσα
 ἔματαίωνε. Τὸ λεγόμενον ὅτι διὰ κολίων κατόπτρων συγκεντρῶνων τὰς
 ἡλιακὰς ἀκτίνας ἔκαυσε πολλάκις τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον δὲν εἶνε δυ-
 νατὸν ν' ἀληθεύῃ. Τέλος ὁ Μάρκελλος μετὰ τριετῆ πολιορκίαν ἐκυ-
 ρίευσεν διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου τὴν ὠραιστάτην καὶ πλουσιωτάτην ἐκεί-
 νην πόλιν καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν λύσαν τῶν στρατιωτῶν (212
 π. Χ.). Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχιμήδης. Ῥωμαῖος
 στρατιώτης εἰσελθὼν δρομαῖος εἰς τὸ σπουδαστήριον τοῦ Ἀρχιμήδους
 εὗρον αὐτὸν χαράσσοντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου κύκλους. Ὁ σφᾶς ἐπιστή-
 μων προσηλωμένος εἰς τὴν λύσιν γεωμετρικῶν προβλημάτων ἀνεβόησε
 «Μὴ μου τοὺς κύκλους τάραττε». Ἄλλ' ἀμέσως ἔπεσεν ὑπὸ
 τὸ ξίφος τοῦ ἀγροίκου στρατιώτου. Ὁ Μάρκελλος ἐθρήνησε διὰ τὸν
 θάνατον τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ πρὸς τιμὴν του ἔδρασε μνημεῖον. Μετὰ
 δύο ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν καὶ τὸν Ἀκράγαντα καὶ τοιοῦτοτρόπως
 ἅπανα ἡ Σικελία ἔγινε πάλιν Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Ἄλωσις τῆς Καπύης. — Ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἀπεφά-
 σισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τὴν Καπύην, ἥτις πρώτη ἔδωκε
 τὸ σύνθημα τῆς ἀποστασίας, ἀνοίξασα τὰς πύλας τῆς εἰς τὸν Ἄννιβαν.

Ἐν ἔτει λοιπὸν 211 π. Χ. Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐπολιορκήσῃ τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβει τὸν Τάραντα, ἵνα φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς πολιορκούντας τὴν Καπύην ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ φθάσας ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς. Φόβος καὶ τρόμος συνέσχε τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης, ἀπελπιστικά δὲ κραυγαὶ ἀντήχουν καθ' ἑλλην τὴν πόλιν «Ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν!» Καὶ ὅμως ὁ Ἀννίβας ἀπέτυχεν εἰς τὸ τολμηρὸν διάδημά του καὶ ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὸ Ῥήγιον. Τούταντιόν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην (211 π. Χ.), τοὺς δὲ κατοίκους αὐτῆς ἐξηνδραπόδισαν.

Μάχη παρὰ τὸν Μέταυρον. — Ἡ πτώσις τῆς Καπύης ὑπῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὸν Ἀννίβαν. Ἄπαντες οἱ ἐν Ἰταλίᾳ σύμμαχοι αὐτοῦ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐγκατέλιπον αὐτόν. Ὡστε δὲν ἤλπιζεν ἄλλοθεν βοήθειαν εἰμὴ μόνον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀσδρούβα, τὸν ὁποῖον καὶ προσεκάλεσεν ἐξ Ἰσπανίας. Ὁ Ἀσδρούβας ἔσπευσε μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀννίβα. Διαθὰς τὸν Πάδον ἀκωλύτως ἐπεμψεν ἀγγελιαφόρους πρὸς τὸν ἐν Ἀπουλίᾳ ἐδρισκόμενον ἀδελφόν του, ἵνα ἔλθῃ εἰς Ὀμβρικὴν καὶ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ ἀγγελιαφόροι συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· οἱ δὲ ὑπατοὶ Σαλινάτωρ καὶ Νέρων μαθόντες τὰ κατὰ τὸν Ἀσδρούβαν προσέβαλον αὐτὸν παρὰ τὸν Μέταυρον, ποταμὸν τῆς Ὀμβρικῆς, ἐν τόπῳ ἀκαταλήλῳ διὰ τὸν Ἀσδρούβαν. Ὁ Ἀσδρούβας ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη (207 π. Χ.), ὁ δὲ Νέρων ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐξεσφενδόνησεν εἰς τὸ ἐν Ἀπουλίᾳ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίβα.

Σύγχρονος ἀγῶν ἐν Ἰσπανίᾳ. — Ὁ ἀγῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ἔλαβε διαφόρους φάσεις. Οἱ δύο στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων ἀδελφοὶ Σκιπίωνες, Πόπλιος καὶ Γναῖος, ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀννίβα Ἀσδρούβαν. Οἱ Καρχηδόνιοι κατέκτησαν καὶ πάλιν τὴν ἀποστατήρσαν Ἰσπανίαν. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὡς ἀνθύπατον τὸν εἰκοσιτετραετῆ Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα, υἱὸν τοῦ φονευθέντος Ποπλίου Σκιπίωνος. Ὁ Σκιπίων ἐν ἐλιγίστῳ χρόνῳ ὑπέταξε πάσας τὰς ἐν Ἰσπανίᾳ κρχηδονικὰς κτήσεις, προσέβαλε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἰσχυρὰν Καρθαγένην καὶ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ διὰ τῆς πρώτης ἐφόδου ἐκυρίευσεν αὐτήν. Ὁ Σκιπίων μετὰ ταῦτα προσέβαλε καὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ἀλλ' οὗτος διέφυγεν αὐτὸν καὶ

διαβάς τὰ Πυρρηναία ἤρχετο ἵνα ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Ἀννίβα ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ παρὰ τὸν Μέταυρον ἐφρονεῖθη, ὡς προείπομεν.

Ὁ Σκιπίων ἐν Ἀφρικῇ. — Ἡ ἐν Ζάμα μάχη. — Ὁ Κορνήλιος Σκιπίων κατακτῆσας ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἰσπανίας ἐπέστρεψε τῇ 206 π. Χ. εἰς Ῥώμην, ὅπου ἔγινεν ἐνθουσιωδῶς δεκτός. Ἦν ἀποσπᾶσις ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν φοβερὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην ὁ Σκιπίων ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ προσβάλλῃ αὐτὴν τὴν Καρχηδόναν. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος ἐθεώρει τὸ σχέδιον τοῦτο ὡς λίαν ἐπικίνδυνον, ἐν ὅσῳ ὁ Ἀννίβας εὐρίσκειτο ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅτε ἔμως ὁ Ῥωμαϊκὸς δῆμος ὁμοψήφως ἀνήγαγεν εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα τὸν Σκιπίωνα, καίπερ μὴ ἔχοντα ἀκόμη τὴν νόμιμον ἡλικίαν, τότε ἡ σύγκλητος ὑπεχώρησε. Τὸ ἔαρ λοιπὸν τοῦ 204 π. Χ. ὁ Σκιπίων διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἵππέων, προσλαβὼν δὲ σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας Μασσανάσην ἐκυρίευσεν τὴν ὀχυρὰν πόλιν Ἰτύκην· ἐνίκησε δὲ καὶ τὰ ἡνωμένα στρατεύματα τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς δυτικῆς Νουμιδίας Σύφακος. Τότε ἡ Καρχηδὼν περιελοῦσα εἰς κίνδυνον, ἀφ' οὗ καὶ ὁ σύμμαχος αὐτῆς Σύφαξ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Μασσανάσου, ἔσπευσε ν' ἀνακαλέσῃ ἐξ Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν.

Ὁ Ἀννίβας περίλυπος κατέλιπε τὸ ἰταλικὸν ἔδαφος καὶ ἔσπευσεν ἀμέσῳ εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος του. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σκιπίωνος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιτύχῃ ἐντιμὸν εἰρήνην. Ὁ Σκιπίων παρέσχε τὴν ζητηθεῖσαν συνέντευξιν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη τοὺς ἔρους τοῦ Ἀννίβα, ἀπεφασίσθη νὰ κριθῆ ὁ ἀγὼν διὰ τῶν ὅπλων. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀντιπαρετάχθησαν παρὰ τὴν Ζάμαν (202 π. Χ.) καὶ συνεχρότησαν τὴν τελευταίαν μάχην τοῦ μακροῦ τούτου ἀγῶνος. Ὁ Ἀννίβας παρ' ἑλθὴν τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν του ἐνίκηθη ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδέου καὶ τυχεροῦ Σκιπίωνος. Μετὰ τὴν ἤτταν ἔσπευσεν εἰς Καρχηδόναν καὶ ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν γερουσίαν συνεβούλευσεν εἰρήνην ὡς τὸ μόνον μέσον σωτηρίας. Ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη μὲ τοὺς ἐξῆς βαρυστάτους ἄνδρας: α') νὰ παραχωρήσουσιν οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους πάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις των, β') νὰ παραδώσουσιν τοὺς αἰχμάλωτους, τοὺς ἐλέφαντας, καὶ πάντα τὰ πολεμικὰ πλοῖα

πλήν δέκα, γ') νά πληρώσουν εἰς τοὺς Ῥωμαίους δέκα χιλιάδας τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐν διαστήματι πενήτηντα ἐτῶν, δ') ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Μασσασάνην ὡς βασιλέα ἅλης τῆς Νουμιδίας, καὶ ε') νά μὴ κηρύττουν εἰς τὸ ἔξῃς πόλεμον ἄνευ τῆς συναίνεσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου.

Ὁ Σικιπῖων ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἔγινε δεκτὸς μετ' ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ προσωνομάσθη Ἀφρικόνας.

§ 40. Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Ἀννίβα.

Ὡς ἐν πολέμῳ ἀνεδείχθη μέγας στρατηγὸς ὁ Ἀννίβας, οὕτω καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνεδείχθη μέγας πολιτικός. Ἐκλεχθεὶς ἄρχων τῆς Καρχηδόνος εἰσήγαγε πλείστας μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἔμελλον νά ἐπιφέρουν τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος του. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου πλοῦτου, κατώρθωσεν ὥστε οἱ Καρχηδόνιοι νά πληρώσουν τὴν ἐκ δέκα χιλιάδων τάλαντων πολεμικὴν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐν διαστήματι μόνον δέκα ἐτῶν. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη οἰκονομία ἀπήρσεν εἰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Ἀννίβα. Ὅθεν διέβαλον αὐτὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔτι δήθεν συνεννοεῖται μυστικῶς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντίχου. Ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἐπέμψεν εἰς Καρχηδόνα πρέσβεις ἵνα ζητήσουν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀννίβα· ἀλλ' οὗτος προλαθὼν κατέφυγεν εἰς τὸν Ἀντίσχον τῆς Συρίας. Ὅτε ὅμως ὁ Ἀντίσχος ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ Ἀννίβας κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι. Κινδυνεύων δὲ νά παραδοθῇ εἰς χεῖρας τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του ἔλαβεν ἰσχυρὸν δηλητήριον καὶ οὕτω ἀπέθανεν ὁ μέγας Καρχηδόνιος (183 π.Χ.).

§ 41. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου Ε', βασιλέως τῆς Μακεδονίας (200—197 π.Χ.)

Καθ' ἓν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ Φίλιππος Ε', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, συνεμάχησε πρὸς τὸν Ἀννίβαν ὑπὸ τὸν ὅρον αὐτὸς μὲν νά βοηθήσῃ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην πρὸς καθυπόταξιν τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ Ἀννίβας μετὰ ταῦτα ἔλθων νά ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας, τῆς Ἐπιδάμνου καὶ τῆς Κερκύρας. Ἄλλ' ἀντὶ νά δράμῃ—ὁ Φίλιππος τάχιστα εἰς ἐπι-

κουρίαν τοῦ Ἀννίᾳ, κατέτριψε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκίρους διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Καρχηδόνιον στρατηγόν. Οὕτω δ' ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οὗτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἔμαθον τὰ τῆς συμμαχίας, νὰ διενεργήσουν ἐπιτηδεύως νέους ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος περισπασμούς. Οἱ Ῥωμαῖοι συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν παρεκίνησαν αὐτοὺς νὰ διαλύσουν τὰς συνθήκας, τὰς ὑποίας εἶχον συνομολογήσει πρὸς τὸν Φίλιππον μετὰ τὸν μεταξὺ Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαικῆς συμπολιτείας πόλεμον, καὶ νὰ λάβουν τὰ ὄπλα κατ' αὐτοῦ (Ἰδ. σελ. 26). Οὕτω ἐξήφθη πάλιν πόλεμος μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Φιλίππου, ὅστις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 211 μέχρι τοῦ 204 π.Χ. καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου μόνοι οἱ Ῥωμαῖοι ὠφελήθησαν. Τοῦ πολέμου τούτου μετέσχε σχεδὸν πάντα ἡ Ἑλλάς, καὶ ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῶν Αἰτωλῶν, ἄλλοι δὲ ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μὲν Φίλιππος διεκωλύθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν, αἱ δὲ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ματαίως κατηναλώθησαν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν πόλεμον τούτον ὁ Φίλιππος δὲν ἔπαυσε νὰ προσβάλλῃ ἀπερισκέπτως πολλὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἐλευθερίας πόλεις, εἰς δὲ τὴν ἐν Ζάμᾳ μάχην ἔπεμψε τετρακισχιλίους Μακεδόνας εἰς βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων. Διὰ ταῦτα πάντα οἱ Ῥωμαῖοι ἔπνεον ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Φιλίππου. "Ὅθεν μετὰ τὴν ταπεινωσὶν τῶν Καρχηδονίων ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ῥόδιοι καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου καταθλιβόμενοι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ χαλαρότητος καὶ ἀνεπιτηδειότητος. Ἀλλὰ τὸ τρίτον ἔτος ἐξελέχθη ὕπατος ὁ μόλις τριακονταετῆς Κέντιος Φλαμίνιος, οὗτινος ἡ φήμη προηγήθη τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ, καὶ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Φλαμίνιου εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ Φίλιππος εἶχε καταλάβει θέσιν ἀπροσμάχητον εἰς τὰς φάραγγας τῆς Ἠπείρου παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀώου. Ἐν τούτοις ὁ Φλαμίνιος ἐξετόπισε τὸν πολέμιον ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Μετὰ τοῦτο ὁ Φλαμίνιος ἦλθε καὶ διεχείμασεν εἰς τὴν νότιον Φωκίδα, διὰ δὲ τῆς εὐγλωττίας του καὶ τῶν καλῶν του τρό-

ρίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀντίοχος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων, παρεσκευάζοντο οὗτοι νὰ ἐκστρατεύσουσιν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου καὶ ὁ Ἀννίβας, ὅστις ἔγινε δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ὁ Ἀννίβας προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν Ἀντίοχον ἔχον μόνον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, συνεννοούμενος πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Ε', ἀλλὰ καὶ θέατρον τοῦ πολέμου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰταλίαν. Ζηλότοποι ὅμως αὐλικοὶ ἐπείσαν τὸν Ἀντίοχον νὰ δυσπιστήῃ πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀννίβα.

Ὁ Ἀντίοχος λοιπὸν δὲν ἠκολούθησε τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀννίβα, ἀλλὰ παρεπίεθη ὑπὸ τῶν ψευδῶν ὑποσχέσεων τῶν Αἰτωλῶν, οἱ ἤθελον παραδώσει εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν μόνον ἐνεφανίζετο ἐν αὐτῇ. Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ 192 π. Χ. μετὰ δέκα χιλιάδων πεζῶν, πέντε χιλιάδων ἵππέδων καὶ τεσσαράκοντα πλοίων ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ὄχυρὰ πόλις Χαλκίδας παρεδόθη εἰς αὐτόν. Ἐπίσης κατέλαβεν ὁ Ἀντίοχος καὶ πόλεις τινὰς τῆς Θεσσαλίας· ἐπιστρέφας δὲ εἰς Χαλκίδα κατηνάλωσεν ἐκεῖ πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ἀσώτους διασκεδάσεις, δίδων οὕτω καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ συμπληρώσουσιν τὰς παρασκευὰς των. Ἔτερον δὲ μέγα σφάλμα διέπραξεν ὁ Ἀντίοχος οἱ διὰ τῆς ἀπερισκέπτου διαγωγῆς του ἐξηρέθισε τὸν Φίλιππον Ε' τῆς Μακεδονίας, τὸν ὅποιον κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀννίβα ἔπρεπεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προσοικειωθῇ.

Οἱ Ῥωμαῖοι συμπληρώσαντες τὰς παρασκευὰς των ἐπεμφαν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τὸν ὕπατον Γλαυρίωνα μετὰ τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν. Ὁ Γλαυρίων ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ ἔαρ τοῦ 191 π. Χ. Ὁ Ἀντίοχος κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ ὕπαρχος τοῦ Γλαυρίωνος Πόρκιος Κάτων ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἐφύλασσαν τὴν ἀτραπὸν τοῦ Ἐπιάλτου, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν· ἔπειτα δ' ἐπετέθη ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῆς φάλαγγος τοῦ Ἀντιόχου καθ' ὃν χρόνον ὁ ὕπατος προσέβαλε τὸν βασιλέα ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. Ἡ μάχη ἀπέληξεν εἰς σφαγὴν μᾶλλον ἢ ἤτταν, καὶ μόνον πεντακῶσις ἄνδρες διεσώθησαν ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντιόχου. Ὁ Ἀντίοχος κατ-

έφυγεν εἰς Καλιχίδα καὶ ἐκεῖθεν ἔσπευσε νὰ ἐπανάλθῃ εἰς Ἀσίαν. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ ὕπατος Λεύκιος Σκιπίων, ἀδελφὸς τοῦ Ἀφρικανοῦ, κατετρόπωσε τὸν Ἀντίοχον παρὰ τὸ Σίτυλον τῆς Μαγνησίας τῷ 190 π. Χ. καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ συν-ομολογήσῃ εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ἔρους: α') νὰ παραδώσῃ ἅπαντας τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ τὸν στόλον τοῦ πλὴν δέκα πλοίων, β') ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκ πάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ γ') νὰ πληρώσῃ εἰς διάστημα δώδεκα ἐτῶν πέντε χιλιάδες τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ὁ Λεύκιος Σκιπίων προσωνομάσθη Ἀσιατικός.

Μετὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ Ἀντιόχου οἱ Ῥωμαῖοι ἐταπείνωσαν καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἀναγκάσαντες αὐτοὺς διὰ τοῦ ὑπάτου Νεβιλῶρος ν' ἀναγνώρισουν τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ νὰ πληρώσουν πεντακόσια τάλαντα ὡς πρόστιμον.

§ 49. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως, βασιλέως τῆς Μακεδονίας (171—168 π. Χ.).—Κατάλοιπος τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου (148 π. Χ.).

Τὸν Φίλιππον Ε' διεδέχθη ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς τοῦ Περσέως, ὅστις ἔστρεψε τὸ αὐτὸ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μῖσος, ὅπερ καὶ ὁ πατὴρ του. Ὁ Περσεύς, θέλων νὰ καταστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται κρυφίως εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν. Ἐξ ἔτη εἰργάζετο πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς του, συνάπτων διαφόρους συμμαχίας μετὰ πολλῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Θράκῃ λαῶν. Ἄλλ' ὁ πανούργος βασιλεὺς τοῦ Περγᾶμου Εὐμένης Β', φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, ἐχθρὸς δὲ τῶν Μακεδόνων, ἔσπευσε εἰς Ῥώμην καὶ κατήγγειλε τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς τοῦ Περσέως. Τότε ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἀγανακτήσασα διὰ τὴν θρασύτητα τοῦ Περσέως ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη ὁ Περσεὺς καίπερ στερούμενος πολεμικῶν προτερημάτων ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους. Τέλος ὅμως ἐστάλη κατὰ τοῦ Περσέως ὁ ὕπατος Αἰμίλιος Παῦλος, οὗτινος ὁ ὁμόνυμος πατὴρ εἶχε πέσει ἐνδύξως ἐν Κάνναις. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος κατετρόπωσε τὸν Περσέα τῷ 168 π. Χ. παρὰ τὴν Πύδναν. Ὁ Περσεὺς

συνελήφθη και ἀπήχθη εἰς Ῥώμην, ἔπου ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ Αἰμιλίου Παύλου· ἔπειτα δέ ῥιφθεὶς εἰς σκοτεινὸν δεσμοτήριον τῆς Ἄλβας, ἀποικίας ῥωμαϊκῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μάρσων, κατέστρεψεν οἰκτρῶς τὸν βίον μετὰ πενταετίαν.

Ἡ Μακεδονία διηρέθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τετράδας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων και διοικουμένας ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη και ἡ Ἰλλυρία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Γένθιος ἐν ἀρχῇ εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ Περσέως. Ὑποταχθεῖσα ἡ Ἰλλυρία ὑπὸ τοῦ Λευκίου Ἀνικίου Γάλλου διηρέθη εἰς τρία διαμερίσματα. Πρὸς δὲ τὴν Ἠπειρον, ἣτις τελευταῖον συνεμάχησε μετὰ τοῦ Περσέως, προσηνέχθη ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἀπανθρωπότατα. Ἐβδομήκοντα πόλεις αὐτῆς κατέσκαψε και ἑκατὸν πενήκοντα χιλιάδας ἐκ τῶν κατοίκων ἐξηνδραπέδισε.

Μετὰ τινα χρόνον ἀπὸ τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης παρουσιάσθη τυχοδιώκτης τις ἐκ Μυσίας, ὀνόματι Ἀνδρίσκος, ὅστις ἕνεκα τῆς ὁμοιότητός του πρὸς τὸν ἀποθανόντα υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον ὠνόμαζεν ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Περσέως· ἔθεν και Πευδοφίλιππος κοινῶς ἐλέγετο. Οὗτος ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς μεγίστης δυσαρσεκείας, ἣτις ἐπεκράτει ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως και ἀνακηρύξας ἑαυτὸν βασιλέα κατώρθωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐπεμφαν κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος τούτου τὸν πραιτωρα Καικίλιον Μέτελλον, ὅστις ἐνίκησε τὸν Πευδοφίλιππον και συλλαβὼν αἰχμάλωτον ἀπέστειλε δέσμιον εἰς Ῥώμην. Ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος τότε κατέστησε τὴν Μακεδονίαν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν διοικουμένην ὑπὸ ἀνθυπάτου (148 π. Χ.), ὁ δὲ Μέτελλος προσωνομάσθη Μακεδονικός. Μετὰ τῆς Μακεδονίας ἠνώθη και ἡ Ἰλλυρία.

44. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146 π. Χ.)

Τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦτοι κατὰ τὴν δευτέραν π. Χ. ἐκτονταετηρίδα, εἶχον ἀθλιῶς. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ και Αἰτωλική, ἐξ ἀντιζηλίας ἀντιετήσαν πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαγωγὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο κατὰ πάντα ἐπίβουλος. Εἶδομεν ἀνωτέρω τι ἔπαθον οἱ Ἠπειρώται ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου. Ἐν Αἰτωλίᾳ οἱ Ῥωμαῖοι κατέσφαξαν τὴν ἐκ πεν-

τακοσίων ἀνδρῶν Αἰτωλικὴν βουλήν. Εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν ἀνακρίσεις κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Περσέως, πάντες δὲ οἱ σημαίνοντες ἄνδρες ἐν Ἠπειρῷ, Ἀκαρνανίᾳ, Αἰτωλίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ ὡς ὑποπτεῖ ἠκολούθησαν τὸν Αἰμίλιον Παῦλον εἰς Ῥώμην. Αὐτὸς ὁ ἄθλιος Καλλικράτης, ἡγούμενος τοῦ ἐν Ἑλλάδι ῥωμαϊκοῦ κόμματος καὶ υποψήφιος στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας, κατήρτισε κατάλογον χιλίων ἐγκρίτων Ἑλλήνων ὡς διατελούντων δῆθεν εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Περσέα, τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Πάραυτα αὐτοὶ ἐκλήθησαν ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἵνα μεταβῶν εἰς Ῥώμην καὶ ἀπολογηθῶν. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ διάσημος ἱστορικὸς Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας Λυκόρτα.

Οἱ χίλιοι οὗτοι ἐκρατήθησαν ἐπὶ δέκα ἐπτὰ ἔτη ἐν Ἰταλίᾳ ὡς ἔμψοι καὶ μόλις μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπετραπή εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας τριακοσίους νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων ἐν τῇ ἐξορίᾳ ταῦτη ἐκ τῆς λύπης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν. Οἱ ἐπανεληθόντες τριακόσιοι διηγούντο μετὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὰς κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν κατὰ τὴν δεκαεπτατῆ ἐξορίαν των, καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρουν τοὺς Ἕλληνας εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἐν ἔτει 150 π. Χ. ἡ Σπάρτη ἐζήτησε ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Ἡ ὑπόθεσις ὑπεβλήθη εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν σύγκλητον, ἣτις ἀπεφάνθη ὅτι θὰ πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέσβεις, ἵν' ἀποφασίσουν ἐπὶ τόπου. Ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τῶν πρέσβεων ἀνεβάλλετο σκοπίμως. Τέλος τῷ 147 π. Χ. ἤλθεν ἡ ἀναμενομένη πρεσβεΐα, ἣτις παρασταθεῖσα εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ συνηθούσαν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν ἐδήλωσεν ὅτι ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος καὶ ὁ Ὀρχομενὸς δύνανται ν' ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας ὡς μὴ ἀχαικαὶ πόλεις. Ἡ δῆλωσις αὕτη ἐξηρέθισε σφόδρα τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν, ἣτις κατὰ προτροπὴν τοῦ τότε στρατηγοῦ αὐτῆς Κριτολάου ἐκήρυξε τὸν πόλεμον λόγῳ μὲν κατὰ τῆς Σπάρτης, πράγματι δὲ κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Κριτόλαος ἔρχεται καὶ πολιορκεῖ τὴν παρὰ τὴν Οἶτην Ἡράκλειαν, ἣτις εἶχεν ἀποσκιρτήσῃ ἀπὸ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας.

Τότε οἱ Ῥωμαῖοι διέταξαν τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενον Μέ-

Handwritten note: 167 π. Χ.

Handwritten notes:
 167 π. Χ.
καὶ ἀποσπασθῆ
ἐκ τῆς συμπολιτείας
ἐκ τῆς συμπολιτείας
ἐκ τῆς συμπολιτείας

Handwritten note: Ἐπιπέσει ὁ στρατός

τελλον τὸν Μακεδονικὸν νὰ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ὁ Μέτελλος συναντήσας τὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρῆδος ἐνίκησεν αὐτὸν ὁλοσχερῶς. Ὁ Κριτόλαος ἔγινεν ἀφαντος, φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ πικρὸν φάρμακον, ἐν δὲ τῇ στρατηγίᾳ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Δάιος. Ὁ Μέτελλος καταλαβὼν τὰς Θήβας καὶ τὰ Μέγαρα ἦλθεν εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ ἐπρότεινεν εἰς τοὺς ἐκεῖ προσελθόντας πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν εἰρήνην ἐπὶ τῷ ἔρω ἢ Ἀχαϊκῇ συμπολιτεία νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς κυρίως ἀχαϊκὰς πόλεις. Ἀλλ' ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν.

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντικαταστάτης τοῦ εὐγενοῦς Μετέλλου ὁ τραχὺς καὶ ἀξέστος ὑπατος Λευκίος Μόμμιος, Ὁ Μόμμιος κατατροπῶσας τὸν Δάιον παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου Λευκόπετραν ἐκυρίευσεν ἔπειτα ἀμαχητὶ τὴν Κόρινθον (146 π. Χ.). Ἐσύλησε δὲ τὰ πολυτιμότερα τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων τῆς τέχνης καὶ τέλος παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πόλιν, ἧς ὑπῆρξε τὸ κόσμημα τῆς Ἑλλάδος. Τόση δὲ ἦτο ἡ ἀπαίδευσις τοῦ Μομμίου, ὥστε εἰς τοὺς κομίζοντας εἰς τὴν Ῥώμην τὰ ἀγάλματα καὶ τἄλλα ἀριστουργήματα ἔλεγε νὰ προσέξουν ἵνα μὴ θρασύνουν αὐτά, διότι θὰ τοὺς ὑποχρέωσῃ νὰ κατασκευάσουν νέα ἄλλα τοιαῦτα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον καθήρεσε τὰ τεῖχη τῶν πόλεων, ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου. Μετ' ὀλίγον ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα δέκα ἄνδρες, ἐπίτροποι τῆς συγκλήτου, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Μομμίου διευθετήσουν τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Πανταχοῦ κατελύθησαν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήχθη ἡ τιμοκρατία, τοῦτ' ἔστι πᾶσα ἡ ἐξουσία ἐδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ τῶν δυνατῶν. Ὡσαύτως ἐκηρύχθησαν διαλελυμέναι αἱ μεταξὺ πόλεων πολλῶν καὶ χωρῶν συμπολιτεῖαι. Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς συνετελέσθη διὰ τῆς ἀπαλείψεως καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα, διατηρηθεῖσης μόνον κατ' ὄνομα τῆς ἐλευθερίας τῶν πόλεων ἐκάστων, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως φόρον εἰς τὴν Ῥώμην (146 π. Χ.), ἡ δὲ διοίκησις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν ἀνθύπατον τῆς Μακεδονίας.

§ 45. Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (149—146 π. Χ.).

Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὸν δεῦτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ν' ἀναλαμβάνουν καὶ νὰ προάγωνται διὰ

της ἐμπορικῆς αὐτῶν δραστηριότητος καὶ διὰ τῶν συνετῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἀννίβα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο διήγγειραν ἐκ νέου τὸ μῖσος καὶ τὴν ζήλοτυπίαν τῶν Ῥωμαίων, αἵτινες ἔκτοτε ἐξήτουν ἀφορμὴν νὰ καταστρέψουν τὴν ἀντίζηλον αὐτῶν Καρχηδόνα καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ δοθῇ ἀφορμὴ.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης ἐδράττειτο πάσης εὐκαιρίας ἵνα παρεναχθῆ τοὺς Καρχηδόνιους. Οἱ Καρχηδόνιοι μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τῶν συνθηκῶν νὰ ὑπερασπίσουν ἑαυτοὺς κατὰ τοῦ Μασσανάσου ἔκαμον τὰ παράπονά των εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἔπεμψε πρέσβεις, ἵνα ἐξετάσουν ἐπιτοπίως τὸ πρᾶγμα καὶ ἀποδώσουν ἑκάστῳ τὸ δίκαιον. Ὁ προϊστάμενος τῆς πρεσβείας Πόρκιος Κάτων ἐξεπλάγη ἰδὼν τὴν πρόβodon καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς Καρχηδόνας, ἐξέδωκε δὲ μεροληπτικὴν ὑπὲρ τοῦ Μασσανάσου ἀπόφασιν· καὶ ἐπειδὴ οἱ Καρχηδόνιοι ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθοῦν τόσον ἀδικον καὶ μεροληπτικὴν ἀπόφασιν, ὁ Κάτων ἐπέστρεψε πλήρης ὀργῆς εἰς Ῥώμην καὶ συνέστησεν εἰς τὴν σύγκλητον τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνας. Πᾶσαν δὲ ἀγόρευσίν του ἐν τῇ συγκλήτῳ ἐπέρατωνα διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων «Practerea censeo Carthaginem esse delendam», ἧτοι πρὸς τοῦτοις φρονῶ ὅτι ἡ Καρχηδὼν πρέπει νὰ καταστραφῇ.

Οἱ Καρχηδόνιοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ὑποφέρουν τὰς προσβολὰς τοῦ Μασσανάσου, ἀπέφασιν μόνον νὰ ὑπερασπίσουν τὰ δίκαιά των· δι' ὃ καὶ ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐνίκηθησαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι θεωρήσαντες τοῦτο ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν, ἐκήρυξαν ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ διέταξαν τοὺς δύο ὑπάτους νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Ἀφρικὴν. Οἱ Καρχηδόνιοι καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ πράξουν πᾶν ὅ,τι ἤθελον ζητήσαι αὐτοί. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην προσηνέχθησαν δολίως καὶ ἀπίστως. Ἐξήτησαν νὰ παραδώσουν εἰς αὐτοὺς οἱ Καρχηδόνιοι τριακοσίους ἡμέρους. Τοῦτου γενομένου, εἶπον εἰς τοὺς Καρχηδόνιους ὅτι τὰς τελευταίας διαταγὰς θὰ λάβουν παρὰ τῶν ὑπᾶτων, αἵτινες μετὰ ὀγδοήκοντα χιλιάδων στρατοῦ εἶχον διαπεραιωθῆ εἰς τὴν ἐν Ἀφρικῇ Ἰτύκην μὲ τὴν μουσικὴν παραγγελίαν νὰ μὴ καταπαύσουν τὸν πόλεμον πρὶν ἢ κατασκάψουν τὴν Καρχηδόνα.

Μανιός Νίξος
Γουλιέλμος
Μιχαήλ

Οἱ ὕπατοι ἀπήτησαν παρὰ τῶν Καρχηδονίων νὰ παραδώσουν εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ ὅπλα, τὰς πολεμικὰς μηχανάς, καὶ τὰ πλοῖα. Οἱ Καρχηδόνιοι ἠγκαθίσθησαν νὰ ὑποκύβουν καὶ εἰς τὴν ἀπαιτησὶν ταύτην τῶν Ῥωμαίων, τὴν ὅποιαν ἐνόμισαν ὡς τελευταίαν. Τέλος οἱ ὕπατοι ἀποβαλόντες τὸ προσωπεῖον ἀνεκοίωσαν εἰς τοὺς Καρχηδόνιους τὴν τελευταίαν διαταγὴν τῶν, ἧμ ὀφείλουσαν νὰ καταλίπουν τὴν πόλιν τῶν καὶ νὰ κτίσουν ἄλλην πόλιν ὀδομήκοντα στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης, διότι ἡ Καρχηδὼν ἐπέλλε νὰ κατεδαφισθῇ.

Ὅτε ἤκουσαν οἱ Καρχηδόνιοι τὴν ὑπερῶσαν αὐτὴν διαταγὴν, ἔμειναν κατάπληκτοι, ὀργὴ δὲ καὶ ἀγανάκτησις, φημερῶς κατέλαβε πάντας. Μία φωνὴ ἤκούετο ἐξερχομένη ἐκ τοῦ στόματος πάντων: «Ἐκδίκησις κατὰ τῶν ἀπίστων Ῥωμαίων», καὶ μία ἀπόφασις ἐλήφθη, ν' ἀντιστοῦν πάντες μέχρι θανάτου εἰς τὴν ὑβριστικὴν ταύτην ἀπαιτησὶν τῶν Ῥωμαίων, ὑπερασπίζοντες τὴν ἐνδοξὸν αὐτῶν πατρίδα. Αἱ πόλαι τῆς πόλεως ἐκλείσθησαν. Ὁ λιμὴν ἐφράχθη. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος εἰργάζοντο εἰς τὴν κατασκευὴν ὅπλων καὶ πολιπορητικῶν μηχανῶν. Οὐδεὶς γογγυσμὸς ἤκούετο δι' αἰανδῆποτε θυβίαν καὶ κόπον. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ δημόσια καταστήματα μετεβλήθησαν εἰς ὄπλοστάσια. Οἱ ἐν ταῖς εἰρκαῖς ἀπελύθησαν καὶ οἱ δούλοι ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἐστρατολογήθησαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι, φρονούντες ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Καρχηδόνος δὲν παρείχε πλέον οὐδεμίαν δυσκολίαν, ἐβράδυναν νὰ ἐπέλθουν κατ' αὐτῆς, οὕτω δὲ ἔδωκαν καιρὸν εἰς τοὺς Καρχηδόνιους νὰ παρασκευασθοῦν. Ἐν τούτοις ἡ Καρχηδὼν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἐφόδους τῶν Ῥωμαίων. Τὸ τρίτον ἔτος (146) ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τοῦ Περσέως Αἰμιλιανοῦ, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ τοῦ Περσέως Αἰμιλίου Παύλου, εἶχε δὲ υἰοθετηθῆ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἐκ τῶν υἱῶν Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἐπὶ ἕξ ἡμέρας λυσσώδους ἀγῶν ἐγένετο εἰς τὰς ὁδοὺς. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐμάχοντο κατὰ τῶν ἀνθισταμένων Καρχηδονίων βαδίζοντες ἐπὶ πτωμάτων. Ἐκ τῶν ἑπτακοσίων χιλιάδων κατοίκων μόνον πενήκοντα χιλιάδες ἐσώθησαν καταφυγόντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐπικαλεσθέντες τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Σκιπίωνος. Οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν. Ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ, ὅπερ ἐπὶ δέκα ἑπτὰ ἡμέρας κατέκαιεν αὐτήν, μεταβαλὼν

4.70000 = 50.000

ὡς ἐπὶ Β. Ρ. τ. α.

Ἐκ τῆς δολοφονικῆς ταύτης σφαγῆς τοῦ Γάλβα ἐσώθη καὶ γενναίως τις Λυσιτανὸς πολεμιστὴς ὀνόματι Οὐδριάθος. Κατὰ τὴν νεοράν του ἡλικίαν ὁ Οὐδριάθος ἦτο ποιμὴν, ἀλλ' οἱ δεινοὶ καιροὶ τῆς πατρίδος του ἀνύψωσαν αὐτὸν ἔπειτα εἰς ἥρωα. Οὗτος ἀνεξωπύρῃσε τὸ θάρρος τῶν περισηθέντων Λυσιτανῶν καὶ ἀνέφλεξεν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως καὶ διωργάνωνε κατὰ τῶν Ῥωμαίων (149 π. Χ.) τὸν τρομερώτατον ἐκ τῶν ληστρικῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ Ἱστορία. Πάλλους τῶν Ῥωμαίων στρατοὺς κατέστρεψεν· ἐν ἔτει δὲ 141 π.Χ. περικλείσας ἐν τινὶ φάραγγι τὸν ὕπατον Φάβιον Σεργιλιανὸν ἠνάγκασε νὰ συνομολογήσῃ ἐπονείδιστον εἰρήνην, ἐν τῇ ἧκοι ἀνεγράφοντο τάδε «Ἔσται εἰρήνη ἐν τῷ μέλλοντι μεταξὺ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου καὶ τοῦ Οὐδριάθου· ἐκάτεροι δὲ τῶν συμβαλλομένων θὰ διατηρήσουν ὅ,τι νῦν κατέχουν.» Καὶ τὴν ἐπαίσχυντον ταύτην συνθήκην ἐπεκύρωσεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης.

Ἄλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Σεργιλιανοῦ ὕπατος Καίπιων, τῇ συναινεσει καὶ τῆς συγκλήτου, διέρρηξε τὴν συνθήκην καὶ ἀπίστως ἐπέτελλε κατὰ τοῦ Οὐδριάθου, ὅστις πεπαιθὸς εἰς τὰ συνομολογηθέντα ὄρκια ἔμεινεν ἀπροφύλακτος. Ἄλλ' ὁ Οὐδριάθος κατετρόπωσε καὶ αὐτὸν καὶ οὕτω ἐξεδικήθη τὴν παρασπονδίαν. Τότε ὁ Καίπιων, βλέπων ὅτι δὲν ἤδύνατο νὰ καταβάλλῃ διὰ τῶν ἔπλων τὸν φοβερὸν πολέμιον, ἐνήγγισε διὰ δύο προσφίτων Λυσιτανῶν καὶ ἐδολοφόνησαν ἐν τῇ σκηνῇ του τὸν ἥρωα, καθ' ἣν ὥραν ἐκοιμήτο. Μετὰ τοῦτο οἱ Λυσιτανοὶ ὑπετάχθησαν (140 π. Χ.).

Τὸν αὐτὸν ἐπίμονον πόλεμον διεξήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ κατὰ τῆς εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἰσπανίας κειμένης ὀχυρωτάτης Νουμαντίας. Ἡ Νουμαντία ἠρίθμει ὀκτὼ μόνον χιλιάδας μαχημοὺς ἄνδρας· καὶ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἐπολέμουν καὶ δὲν ἤδύνατο νὰ κυριεύσουν αὐτήν. Τέλος ἐπεμψαν τὸν Σκιπίωνα, τὸν καταστροφέα τῆς Καρχηδόνης. Οὗτος περιέκλεισε τὴν πόλιν διὰ τάφρων καὶ ὀρυγμάτων, ἵνα ἐξαναγκάσῃ τοὺς πολιορκουμένους διὰ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶν. Μάλιστα οἱ Νουμαντινοὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Σκιπίωνος μίαν μόνον μάχην, ἵνα ἀποθάνωσιν ὡς ἄνδρες γενναῖοι. Ὁ Σκιπίων ἀπέφυγε. Μετὰ δεκαπεντάμηνον δὲ γενναίων ἀντίστασιν οἱ Νουμαντινοὶ κινδυνεύοντες ν' ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης, ἔθεσαν κατὰ πρότερον πῦρ εἰς τὰς αἰχίας των, ἔπειτα ἐφόνευσαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ τέλος ἐσφάγησαν ἀναμεταξύ των. Ταυτοτρόπως ὁ Σκιπίων ἔγινε κύριος τῆς Νου-

σοφία

150 ἡρωαί

ταίχοι ἐκ πλίνθων ξηρῶν μὲ ἐπίχρισμα ἐξ ἀργιλλώδους χύματος καὶ ἀχύρου. Ὑπῆρχον δύο θύραι, μία πρὸς τὴν ἐδὸν καὶ ἄλλη πρὸς τὴν ἀλλήν. Διὰ τῆς μεγάλης θύρας, τῆς πρὸς τὴν ἐδὸν, εἰσῆρχοντο εἰς ἓν πρόθυρον (vestibulum) καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ καλούμενον atrium, ἕπερ ἦτο μία τετράγωνος αἴθουσα. Εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης ὑπῆρχον τέσσαρες ξύλινοι κίονες, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ἡ ὄροφή. Εἰς τὸ μέσον τῆς ὄροφης ὑπῆρχεν ἄνοιγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήρχετο ὁ καπνὸς καὶ διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆρχετο τὸ φῶς. Πέριξ τῆς αἰθούσης ἦσαν κατεσκευασμένα μικρὰ δωμάτια χρησιμεύοντα ὡς κοιτῶνες καὶ ὡς κελλάρια διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας.

Εἰς μίαν γωνίαν τῆς αἰθούσης ὑψοῦτο ἡ ἐστία, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκαie τὸ ἱερὸν πῦρ καὶ παρὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν τοποθετημένοι οἱ ἐφέστιοι θεοὶ (Penates) μὲ τὸν Δάρην, τὸν κατ' ἐξοχίην φύλακα τοῦ οἴκου. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἦτο ἐστημένη ἡ γαμήλιος κλίνη· ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐστήγετο καὶ ἡ κλίνη ἡ νεκρική. Ὁ οἰκοδεσπότης ἐν τῇ αἰθούσῃ εἶχε τὸν θρόνον του καὶ ἡ οἰκοδέσποινα ἐν αὐτῇ εἶχε τὸν ἴσθον τῆς καὶ ὕφαιεν. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐμαγεύεον καὶ ἔτρωγον καὶ ἐν αὐτῇ ὑπεδέχοντο τοὺς ἐπισκέπτας.

Ἀπὸ τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἤρχισαν νὰ τοποθετοῦν τὴν ἐστίαν εἰς ἰδιαιτέρον δωμάτιον. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πλούσιοι κατεσκευάζον ἤδη αἰκίας κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ῥυθμὸν μὲ αἴθουσαν φαγητοῦ, μὲ βιβλιοθήκην, μὲ αἴθουσαν λουτροῦ καὶ μὲ ἰδιαιτέρα διὰ τὰς γυναίκας διαμερίσματα. Εἶχον ἐπιπλά μαλλον κεκοσμημένα. Εἶχον κλινὰς ὀρειχαλκίνας, ἀργυρᾶ ἐπιτραπέζια σκεύη, τάπητας.

Ἡ ἐνδυμασία.—Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ἐφόρουσιν συνήθως ἓν μόνον ἐνδυμα, τὸν χιτῶνα, ἐκ μαλλίνου ὑφάσματος, βαμμένον καὶ ἀχρωμάτιστον. Ὁ χιτῶν τῶν ἀνδρῶν ἐζώνετο περὶ τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης καὶ ἔφθανε κάτωθεν τῶν γενάτων. Ὁ χιτῶν τῶν γυναικῶν ἦτο ποδήρης. Κατὰ τὰς τελετὰς οἱ ἄνδρες ἐφόρουσιν πῆν τῆ βεννον (toga), μακρὸν καὶ λευκὸν μαλλινὸν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον κατήρχετο μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν καὶ ἐκάλυπτε τὸ σῶμα.

Εἰς τοὺς ἀγροὺς οἱ ἄνθρωποι εἰργάζοντο ἄνευ χιτῶνος, ἐφόρουσιν δὲ μόνον περὶ τὴν κοιλίαν περιζῶμα, τὸ ὁποῖον ἔφθανε μέχρι τῶν γενάτων.

Ἐπί τῆς κεφαλῆς ἐφόρουσαν πελίκιον ἐκ μαλλίνου ἢ τριχίνου ὑφάσματος πεπιεσμένου (πεπιλημένου): εἰς τοὺς πόδας ἐφόρουσαν πέδιλα ἐκ δέρματος κατεῖς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἔφερον δακτύλιον σιδηροῦν.

Ῥωμαῖος τηβεννοφόρος

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τῶν κατακτήσεων οἱ Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε τὰ μᾶλλον περίπλοκα καὶ μᾶλλον κεκοσμημένα ἐνδύματα, κατεσκευασμένα ἐκ λινῶν, βαμβακερῶν καὶ λεπτῶν μαλλίνων ὑφασμάτων, τὰ ὅποια ἐφόρουσαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Αἱ γυναῖκες ἤρχισαν γὰρ φοροῦν τὸ ἐλληνικὸν ἱμάτιον, τὸν ἐλληνικὸν ζωστήρα, τὸν ἐλληνικὸν ἑπενδύτην, τὸν μετὰ μεγάλων χειρῶν χιτῶνα, τὸν κεφαλόδεσμον, τὴν καλύπτραν τῆς κεφαλῆς. Οἱ ἄνδρες παρέλαβον τὰς κνημίδας καὶ τὰ σανδάλια.

Τὰ γεύματα. — Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι

ἔτρωγον ἄλλοτε καὶ πάντοτε τροφὴν λιτὴν.

Ἐν μόνον γεῦμα παρεσκευάζον, τὴν μεσημβρίαν, καὶ τὸ γεῦμα τοῦτο ἀπετελείτο ἐξ ἄρτου καὶ ὀσπρίων.

Ἐτρωγον καθήμενοι, μὲ κοχλιάριον ἢ μὲ τὰ δάκτυλα ἐπὶ ξυλίνης τραπέζης ἢ ἐνευτραπέζομανδύλου. Μόνον εἰς τὰ γεύματα, τὰ διδόμενα εἰς προσκεκλημένους, παρέθετον κρέας, ἰχθὺς, ὄα, ἀρωματικόν.

Ῥωμαία κόρη

Ῥωμαία δέσποινα

κυάμους ἢ κρόμμια, ὀπώρας ἢ γλυκίσματα καὶ οἶνον ἀρωματικόν.

Αἱ γυναῖκες δὲν ἔπινον οἶνον. Εἰς τὰ καθημερινὰ των γεύματα ἔτρωγον κρέας μόνον ἐκ τῶν ζῴων, τὰ ὅποια ἐθυσίαζον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἑορτῆς τινός.

Τὴν πρωΐαν εἴτε ἐν τῇ οἰκίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐπρογευματίζον μὲ ἄρτον καὶ τυρόν. Τὴν ἑσπέραν ἐδείπνουν μὲ ἄρτον, καρύδια, ὀπώρας καὶ ὀλίγον οἶνον.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι, τοῦλάχιστον οἱ πλούσιοι, εἶχον τροφήν ποικιλωτέραν καὶ μᾶλλον ἐξεζητημένην. Παρέθετον δύο γεύματα, τὸ ἄριστον κατὰ τὴν 11ην ὥραν π.μ. καὶ τὸ γεῦμα μετὰ μεσημβρίαν, παρέτεινον δὲ αὐτὰ περισσότερον. Ἐρχισαν νὰ τρώγουν κρέας εἰς ὅλα τὰ γεύματα, νὰ προμηθεύωνται ἰχθύς τῆς θαλάσσης, ὀστρεῖδια καὶ κυνήγιον, νὰ πίνουν οἶνον πολυτελείας, πρὸ πάντων τὸν Φαλερόν (τῆς Καμπανίας) καὶ αἶνους ἑλληνικούς. Ἐρχισαν νὰ παραλαμβάνουν τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν νὰ μεταβαίνουν τὴν ἑσπέραν παρὰ φίλοις διὰ νὰ πίνουν καὶ τὰς νυκτερινὰς ταύτας συναναστροφὰς παρέτεινον ἐνίοτε μέχρι πρωῆας.

Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἐξηκολούθουν νὰ τρώγουν καθήμεναι. Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀνδρας εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων ὑπῆρχον κλίται κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον. Ἐπὶ ἐκάστης κλίνης κατεκλίνοντο τρεῖς συνδαιτυμόνες. Ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ ἀγκῶνος διὰ νὰ τρώγουν ἐπὶ τετραγώνου τραπέζης, ἥτις ἦτο τοποθετημένη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Ἐκάστη κλίμη κατελάμβανε τὴν μίαν ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν τῆς τραπέζης. Ἡ τετάρτη πλευρὰ ἔμενον ἐλευθέρᾳ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν. Ἐνίοτε οἱ συνδαιτυμόνες, ἀκολουθοῦντες τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν, περιέθετον εἰς τὴν κεφαλὴν στέφανον ἐκ φύλλων δένδρου. Ἴνα διασχεδάξουν αὐτοὺς μουσικοὶ ἔπαιζον τὴν ἄρπαν, χορεύτραι δ' ἔκαμνον ἐπιθεῖλους στροφάς.

Αἱ ἀσχαλίαι. — Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι διήγον βίον μονότονον. Ἦγειροντο ἐκ τοῦ ὕπνου λίαν πρῶε, τὸν χειμῶνα πρὶν ἐξημερώσῃ, ἔκαμνον τὴν προσευχὴν των πρὸ τοῦ θεοῦ τῆς πρωΐας (Matutinus), ἐπρογευματίζον καὶ μετέβαινον ἔπειτα εἰς τὴν ἐργασίαν. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰργάζοντο. Ἡ ἐργασία διεκόπτετο ὀλίγας στιγμὰς διὰ τὸ γεῦμα. Οἱ ἄνδρες διήρχοντο τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς ἀγρούς. Αἱ γυναῖκες κεκλεισμέναι εἰς τὴν οἰκίαν ἠσχολοῦντο εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας. Αἱ μὲν ὑπηρετρίαι ἐνηθόν ξριον, αἱ δὲ οἰκοδέσποιαι ὕφαινον. Κατόφκουν εἰς

τοὺς ἀγροὺς. Εἰς τὴν πόλιν μετέβαινον μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγορᾶς, ἣτις ἐγίνετο ἀνὰ πᾶσαν ἐνάτην ἡμέραν. Μετέβαινον διὰ νὰ πωλήσουν τὸν σίτον, τὰ ὄσπρια, τὰ κτήνη των, ἠγόραζον δὲ μόνον μέταλλα ἢ δέρματα ἢ πήλινα ἀγγεῖα. Ἐκαστος κατεσκεύαζεν ὁ ἴδιος τὸ ἄλευρον, τὸν ἄρτον του, τὰ φορηγὰ του ἀμάξια, τὰ καλάθιά του, τὰ σχοινία του καὶ αὐτὴν τὴν οἰκίαν του. Αἱ γυναῖκες κατεσκεύαζον τὰ ὑφάσματα καὶ τὰ ἐνδύματα.

Αἱ διασκεδάσεις παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἦσαν σπάνιοι, δύο ἢ τρεῖς μεγάλοι ἀγῶνες κατ' ἔτος ἐν Ῥώμῃ συνιστάμενοι εἰς δρόμον ἀρμάτων ἢ ἵππων. Χοροὶ δὲν ἐγίνοντο παρὰ μόνον ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους πρὸς τιμὴν θεότητός τινος. Ταξείδια ἀναφυχῆς ἐπίσης δὲν ἐγίνοντο, οὔτε ὀχήματα ἄλλα ὄπῃσιν πλὴν τῶν φορηγῶν ἀμαξίων, ἅτινα ἦσαν προσωρισμένα διὰ τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις ὁ βίος κατέστη ποικιλώτερος, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς πλουσίους. Ἐπαύσαν νὰ κατοικοῦν εἰς τοὺς ἀγροὺς. Εἶχον οἰκίας εἰς τὴν πόλιν. Ἀπέλαυον τὰς αὐτὰς ψυχαγωγίας, τὰς ὁποίας καὶ οἱ Ἕλληνες, δεῖπνα, θεάματα, παιγνίδια καὶ ταξείδια ἀκόμη. Ἦρχοντο ἐν καιρῷ τῶν μεγάλων κυμάτων νὰ μεταβαίνουν εἰς τὰ παράλια μέρη, πρὸ πάντων εἰς Βαῦκας, πόλιν παραθρακασίαν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως, ἣτις εἶχε θερμὰ λουτρά.

§ 49. Θρησκευτικὴ μεταβολή.

Ἑλληνικαὶ λατρεῖαι. — Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἶχον ἀποδεχθῆ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ τὰς λατρείας τῶν Ἑλλήνων τῆς κάτω Ἰταλίας. Εἶχον πολλὰς ἑλληνικὰς θεότητας, οἷον τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Ἡρακλέα, τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκην, τὴν Περσεφόνην, τὸν Ἀσκληπιόν.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις συνέχον τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν θεοὺς μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ἐκάστῳ τῶν Ῥωμαϊκῶν θεῶν ἐπίστευον ὅτι ἀνεγνώριζον ἓνα ἑλληνικὸν θεὸν καὶ τοῦ ἔδιδον τὴν μορφήν τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ καὶ διηγοῦντο περὶ αὐτοῦ τὰς αὐτὰς τύχας καὶ περιπετειάς. Ἡ σύγχυσις ἦτο εὐκολος, διότι οἱ Ῥωμαῖκοὶ θεοὶ οὔτε ἱστορίαν οὔτε μορφήν ὀρισμένην εἶχον.

Ἐξασθένησις τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων.

— Οἱ σοφοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ἀρχαίαν

αδῶν θρησκείαν. Ὁ Ἕλλην Εὐήμερος ἔγραψε βιβλίον διὰ νὰ ἐξηγήσῃ οὗτοι οἱ θεοὶ ἄλλοτε ἦσαν ἄνθρωποι, τὸν ἐποίησαν μετὰ θάνατον ἐλάτρευσαν. Ἡξίου οὗτοι εἶχεν ἴδει ἐπιγραφὴν λέγουσαν «Ὁ Ζεὺς ἦτο ἀπλῶς ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς Κρήτης». Τὸ βιβλίον τοῦ Εὐήμερου ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ μετεφράσθη εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἐννίου.

Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τῶν Ῥωμαίων συναναστρεφόμενοι τοὺς Ἕλληνας ἔμαθον νὰ περιγελοῦν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, καὶ ἐξηκολούθουν μὲν νὰ τελοῦν τὰ τῆς λατρείας, ἀλλὰ κατεφρόνουν τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. Αὐτὸς ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς (maximus pontifex) Αὐρήλιος Κόττας ἔλεγε «Δὲν εἶνε εὐκόλον ν' ἀρνηθῇ τις δημόσια τοὺς θεοὺς, δύναται ὅμως νὰ πράξῃ τοῦτο κατ' ἰδίαν». Βραδύτερον ὁ Λουκρήτιος ἔγραψε τὸ περίφημον ποίημά του de rerum natura διὰ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν θεῶν καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς θρησκείας.

§. 50. Πνευματικὴ μεταβολή.

Φιλοσοφία καὶ θέατρον.—Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον οὔτε βιβλία οὔτε θέατρον. Ὡς μόνον πνευματικὴν τροφήν εἶχον θρησκευτικούς τινας μύθους καὶ χονδρικοῦσθ σκηνακὰ ποίηματα, καλούμενα Ἀτελλανὰ ἐκ τῆς ἐν Καμπανίᾳ ὀσκιτικῆς πόλεως Ἀτέλλας. Ἄλλ' ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος ἤρchiσεν ἡ κατάκτησις τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἐπιφανεῖς Ῥωμαῖοι πολεμοῦντες ἐν ἑλληνικαῖς χώραις ἐγνώρισαν φιλοσόφους καὶ λογιῖους Ἕλληνας καὶ ἠσθάνθησαν ἀγάπην πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος. Ἐρχισαν λοιπὸν νὰ ἐμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἢ ὅποια ἦτο ἡ γλῶσσα ὄλων τῶν πεπαιδευμένων. Ἡ πρώτη ἱστορία τῆς Ῥώμης ἔγράφη ἑλληνιστί ὑπὸ τοῦ εὐγενεοῦ Ῥωμαίου, τοῦ Φαβίου Πίκτωρος. Οἱ ἐ Φλαμίνιος ἐπολέμει κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἐξέπληξε τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς ἑλληνομαθείας του. Ἐπερίμενον οἱ Ἕλληνες νὰ ἴδουν βάρβαρόν τινα ἀμαθῆ, καὶ αὐτὸς ὁμίλει ἀπταιστως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετ' ὀλίγον ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ κατέστη συρμὸς τὸ ὁμίλειν ἑλληνιστί. Οἱ Σικυλιῶνες περιεστοιχίσθησαν ὑπὸ φιλοσόφων Ἑλλήνων. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἔδωκε τὸ παράδειγμα νὰ ἔχη βιβλιοθήκην ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἐξ ἑλληνικῶν βιβλίων, τὰ ὅποια εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοῦ βασιλείως τῆς Μακεδονίας Περσέως.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώρισαν τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐπιβιβάζονται εἰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις ἔχοντες ὡς πρότυπα ἑλληνικὰ ἔργα καὶ μάλιστα θεατρικά. Ὁ ἀρχαιότερος δραματικὸς ποιητὴς ὑπῆρξεν Ἕλληνας ἀπελεύθερος, ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος. Οὕτω ἤρχισεν ἡ Ῥωμαϊκὴ φιλολογία, ἥτις ἔμως κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον ὑπῆρξε καθαρῶς ἑλληνορωμαϊκὴ. Εἰς τὰς μεγάλας ἑορτὰς σὺν τοῖς ἄλλοις θεάμασιν, ἅτινα ἐδίδαντο εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, παρίστανον καὶ κωμωδίας ἑλληνικὰς ἐν λατινικῇ μεταφράσει. Περιφημοὶ μεταφρασταὶ ὑπῆρξαν ὁ Πλαῦτος καὶ ὁ Τερέντιος.

Ἄλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς, ἀπολίτιστος ὢν ἀκόμη, δὲν ἐξετίμα τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως τῶν κωμωδιῶν εὐχαρίστησιν, ἥτις ἦτο παρὰ πολὺ λεπτὴ δι' αὐτόν. Ὅτε ποτὲ παρίστανετο κωμωδία τις τοῦ Τερέντιου, οἱ θεαταὶ δὲν ἐπερίμειναν τὸ τέλος, ἀλλ' ἐσπευσαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὸν Ἰππόδρομον διὰ νὰ ἴδουν τὰς θηριομαχίας. Ἐν τούτοις ἄλιγον κατ' ἄλιγον ὁ λαὸς συνήθισε καὶ εἰς τὰ φιλολογικὰ θεάματα.

Οἱ θεαταὶ ἴσταντο ἔρβιοι. Οἱ τιμηταὶ κατεσκευάσαν ἐν θέατρον λίθινον μετὰ καθισμάτων· ἀλλ' ἡ σύγκλητος διέταξε νὰ τὸ κρημνίσουν. θέλουσα νὰ δεῖξῃ, ὡς ἔλεγεν, ὅτι «οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀρκοῦσαν ἐνεργητικότητα διὰ νὰ ἴστανται ἔρβιοι καὶ κατ' αὐτὰς τὰς διασκεδάσεις των.»

Αἱ τέχναι. — Οἱ στρατηγοὶ οἱ κατακτήσαντες τὰς ἑλληνικὰς χώρας μετέφεραν εἰς Ῥώμην, κατὰ Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν, τὰ πολυτιμὰ ἀντικείμενα, ἅτινα εὗρον εἰς τὰς κυριευθείσας πόλεις, οἷον ἀγάλματα, εἰκόνας, δοχεῖα ὀρειχάλκινα καὶ ἄλλα. Τὴν ἀρχὴν ἔκαμεν ὁ Μάρκελλος, ὅτε ἐκυρίευσεν τὰς Συρακούσας.

Οἱ Ῥωμαῖοι εὐγενεῖς, βλέποντες ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐν μεγάλῃ τιμῇ τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα τῆς τέχνης, ἤρχισαν νὰ τὰ ἀναζητοῦν εἴτε ἐξ εἰλικρινοῦς θαυμασμοῦ πρὸς αὐτὰ εἴτε ἐκ ματαιοδοξίας. Ἦθελον νὰ φαίνωνται εἰδήμονες καὶ ἔγινε συρμὸς τὸ νὰ ἔχουν συλλογὰς εἰκόνων, ἀγαλμάτων ἢ ὀρειχάλκινων δοχείων τῆς Κορίνθου. Οὕτω ἡ Ῥώμη ἐπληρώθη ἔργων τέχνης. Ὑπῆρξε συρμὸς νὰ κοσμοῦν τὰς οἰκίας των μὲ ζῳογραφίας, νὰ κατασκευάζουν τὸν ἀνδριάντα των ἢ τὴν προτομὴν των, κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, ἐν θεῖα ἀμψίσει. Ὑπῆρξεν ὡσαύτως συρμὸς νὰ παίζουσι Ἕλληνες μουσικοὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς, κατὰ τὰς τελετὰς καὶ κατὰ τὰ συμπόσια.

Κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπῆρχον Ῥωμαῖοι ζυγγραφοὶ καὶ γλύπται, οὔτε ἀρχιτέκτονες. Οἱ ἐν Ἰταλίᾳ ἐργαζόμενοι καλλιτέχναι ἦσαν Ἕλληνες. Σὺν τῷ χρόνῳ ἕως διεμορφώθησαν καὶ Ῥωμαῖοι καλλιτέχναι, πρὸ πάντων ἀρχιτέκτονες.

Ἡ ἐκπαίδευσις. — Παρὰ ταῖς παλαιαῖς Ῥωμαῖαις ἢ ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν συνίστατο εἰς τὸ νὰ μανθάνουν νὰ ἀσχοῦν τὰ σώματά των, νὰ ἐργάζωνται εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ νὰ γνωρίζουν τοὺς τύπους τῆς λατρείας. Τὸ πολὺ οἱ παῖδες τῶν πλουσίων οἰκογενειῶν ἐμάνθανον ν' ἀναγινώσκουν καὶ ν' ἀριθμοῦν. Διὰ τὰ κοράσια οἱ Ῥωμαῖοι ἐνόμιζον ὅτι ἤτε ἀρκετὸν νὰ γνωρίζουν νὰ ὑφαίνουν καὶ νὰ νήθουν.

Ἀλλὰ μετὰ τὰς κανακτῆσεις ἢ ἐκπαίδευσιν αὕτη ἐφάνη ἀνεπαρκῆς. Ἕλληνες ἐγκατασταθέντες ἐν τῇ Ῥώμῃ ἤνοιξαν σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον τοὺς παῖδας ν' ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν ἐπὶ ἀθακίων καὶ ν' ἀριθμοῦν. Ὡσαύτως ἐδίδασκον αὐτοὺς τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν μουσικὴν. Οἱ πλούσιοι προσελάμβανον διὰ τὰ τέκνα των ὡς διδασκάλους Ἕλληνας δούλους. Ἦλθον ὡσαύτως εἰς τὴν Ῥώμην, ὡς προεῖπομεν, καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ῥητορικῆς διὰ τοὺς νέους. Ἡ σύγκλητος ἀνησύχησε καὶ ἐξεδίωξε τοὺς φιλοσόφους καὶ τοὺς ῥήτορας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, πρὸ πάντων παρὰ ταῖς οἰκογενεαῖς τῶν εὐγενῶν, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ πέμπουν τοὺς υἱοὺς των εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν, τὴν Ῥόδον καὶ τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ διδαχθοῦν τελειότερον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν. Ἡ Ἑλλὰς ἀπέβη τὸ μέγα σχολεῖον τῆς Ῥώμης. Ἰδίως αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν τὸ προσκίνημα παντὸς Ῥωμαίου εὐγενούς. Πλήθος φιλομούσων Ῥωμαίων ἐσπούδαζον εἰς τὰς ἐκεῖ σχολὰς καὶ ἐμέλετον τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ῥωμαῖοι διοικηταὶ ἐδέχθησαν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ὁποῖαν ὠμίλουσιν καὶ οἱ ἴδιοι. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ τῶν ἔπλων κατέκτησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ πνεύματος.

§ 51. Μεταβολὴ τῶν ἠθῶν.

Τὰ ἀρχαῖα ἦθη. — Οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ὄλον τὸν βίον των ἐκανόνιζον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν «πράττειν κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων»· ἐτήρουν δηλονότι πιστῶς τὰ πάτρια. Διήρχοντο τὸν βίον των ἐργαζόμενοι, πολεμοῦντες, κάμνοντες οἰκονομίας. Ἐξῶν

ἤθραδῃ βίον σκληρόν, ἄθλιον καὶ μονότονον. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐθαύμαζον τὴν λιτότητα καὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν σοβαρότητα. Ἰδεῶδες τῶν ἤτο εἰς στρατηγὸς αὐστηρὸς καὶ εἰς ὑπατος νὰ ζοῦν κατὰ τὸν τρόπον ἐνὸς χωρικοῦ.

Ἡ νέα πολυτέλεια. — Μετὰ τὰς κατακτήσεις οἱ Ῥωμαῖοι εὗρον τὴν συνήθειαν τῶν προγόνων ἐπίπονον καὶ ἀγροῖκον. Ἠθέλησαν νὰ ζήσουν βίον ποικιλώτερον καὶ μᾶλλον πλούσιον. Ἦρχισε τότε ἡ πολυτέλεια. Οἱ στρατηγοὶ μετέφεραν εἰς Ῥώμην μέγα μέρος τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου, τῶν κομψοτεχνημάτων καὶ τῶν πολυτίμων ἐπιπλῶν τῶν συσσωρευθέντων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Παρέλαβον ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν συνήθειαν νὰ ζοῦν ὡς βασιλεῖς ἐν μέσῳ πολυτίμων λίθων, ἀργυρῶν ἐπιπλῶν, χρυσῶν ἐπιτραπεζίων σκευῶν καὶ πλήθους ἀνωφελῶν ὑπηρετῶν, ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν τὰς συνηθείας ταύτας.

Οἱ Ῥωμαῖοι πλούτησαντες αἰφνιδίως διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐφέροντο ἤδη ὡς νεόπλουτοι. Ἦρχισαν νὰ ἐπιδεικνύουν τὰ πλούτη των, ἤτοι τὰ ὄρατα ἐνδύματα, τοὺς κεντημένους τάπητας, τὰ ἀργυρᾶ των σκευῆ. Ἐδίδον δαπανηρὰ συμπόσια εἰς προσκεκλημένους. Παρέλαβον τὴν ἐτρουσικὴν συνήθειαν τῶν μονομάχων, οἵτινες ἐφρονεύοντο ἀναμεταξύ των ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ πλήθους, ἔπειτα τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν τῶν κωμῶδιῶν. Διὰ νὰ διασκεδάζουν τὸ πλῆθος ἤρχισαν νὰ ἀπολύουν εἰς τὸν Ἰππόδρομον ἄγρια θηρία, τὰ ὅποια ἔφερον ἀπὸ ξένους τόπους, θηρευταὶ δὲ ἐξησχημένοι ἤρχοντο νὰ τὰ φονεύσουν. Τοῦτο ἐκαλεῖτο θήρα. Ἡ πρώτη δὲ θήρα ἐγίνετο τῇ 186 π. Χ. μὲ λέοντας καὶ πάνθηρας.

Μεταβολὴ εἰς τὸν βίον τῶν γυναικῶν. — Αἱ Ῥωμαῖαι γυναῖκες τῶν παλαιῶν χρόνων, καὶ αὐταὶ αἱ πλούσιαι, ἔζων κεκλεισμέναι ἐν τῇ οἴκῳ των, ἀσχολούμεναι εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιβλέπουν τὰς ὑπηρετίας των. Ὁ σύζυγος εἶχε πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γυναικὸς του. Ἠδύνατο νὰ τὴν κρίνῃ καὶ νὰ τὴν καταδικάσῃ εἰς θάνατον. Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀποπέμψῃ. Συνήθως ὅμως δὲν ἐγίνετο χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις αἱ Ῥωμαῖαι γυναῖκες μετέβαλον βίον. Ἐξήρχοντο ἐκ τῶν οἰκίῶν των πολλακίς ἐφ' ἀμάξης. Μετέβαινον εἰς

τὸ θέατρον καὶ εἰς τὸν Ἰππόδρομον. Ἦρχισαν νὰ γευματίζουεν ἐν τῇ πόλει. Ἦρχισαν νὰ τελοῦν ξένας λατρείας, πρὸ πάντων τὰ μυστήρια τῆς Ἰσιδος, αἰγυπτίας θεότητος, καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Κυβέλης. Καὶ ἔμειναν μὲν ἀπαίδευτοι καὶ ἀργαί, ἀλλ' ἔγιναν περισσότερο ἐλεύθεροι. Προεχάλουν νέον εἶδος γάμου, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπέτασσε τὰς γυναῖκας εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρός. Εἶχε τότε τὸ δικαίωμα ἡ γυνὴ νὰ ἐγκαταλίπη τὸν σύζυγον. Ὁ γάμος διελύετο εὐκόλως, ἤρκει μόνον νὰ τὸ ἤθελεν ὁ εἰς ἓκ τῶν δύο συζύγων. Τὸ διαζύγιον κατέστη ἐπὶ μᾶλλον σύνηθες, τοῦλάχιστον παρὰ τοῖς πλουσίοις. Κατὰ τὸν 1ον αἰῶνα π. Χ. ἤρχισαν νὰ θεωροῦν τὸν γάμον ὡς ἕνωσιν διαβατικὴν. Ὁ Σύλλας ἔλαβε πέντε συζύγους, ὁ Πομπήιος πέντε, καὶ ὁ Καίσαρ τέσσαρες.

Κάτων ὁ τιμητής. — Ὁ Κάτων, ὁ ἐκ τῆς τιμητείας του ἐπικαλούμενος Κηνσώριος, κατέστη διάσημος, κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν παλαιῶν ἀσθηρῶν ἡθῶν καὶ καταπολεμήσας πᾶν τὸ ἑλληνικόν.

Κατήγετο ἐκ Τούσκλου, μικρᾶς πόλεως τοῦ Λατίου, ἐξ οἰκογενείας χωρικῆς ἐχούσης πολλὰ κτήματα. Ἦτο εὖρωστος, γενναῖος καὶ εὐγλωττος. Ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν ἔγινε στρατιώτης καὶ μετέσχε τῶν κατὰ τοῦ Ἀννίβα ἐκστρατειῶν. Εἰς τὰς μάχας ἦτο ἀτρόμητος. Ὅτε ἐπανήρχετο ἐκ τῆς ἐκστρατείας εἰς τὸ χωρίον, ἔζη ὡς χωρικός, εἰργάζετο εἰς τοὺς ἀγρούς του, καὶ συνέτρωγε μετὰ τῶν δούλων του.

Ῥωμαῖός τις εὐγενής, ὁ Βαλέριος Φλάκκος, γείτων του ἐν τοῖς ἀγροῖς, γνωρίζων τὰς ἀρετὰς τοῦ Κάτωνος ἔλαβεν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπεισε νὰ ἔλθῃ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου τὸν ἐδοῆθησε ν' ἀνέλθῃ εἰς δημόσια ἀξιώματα.

Τῷ 205 ὁ Κάτων ἐξελέχθη ταμίας καὶ ἐστάλη εἰς Σικελίαν παρὰ τῷ ὑπάτῳ Κορνηλίῳ Σκιπίωνι, ὅστις παρεσκευάζετο ἵνα ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἀφρικὴν. Μέχρις οὗτο ἀποπερατωθῶν αἱ παρασκευαί, ὁ Σκιπίων ἔζη ἐν Συρακούσαις ἐν τῷ μέσῳ τῶν βιβλίων, τῶν ἐπιδείξεων καὶ τῶν ἡδονῶν. Ὁ Κάτων παρωργίσθη ἐκ τῆς μαλθακότητος ταύτης καὶ τῶν δαπανῶν καὶ παρεπονέθη εἰς τὸν Σκιπίωνα, ἀλλ' ὁ ὑπάτος τοῦ ἀπεκρίθη μεθ' ὑπερηφάνειας καὶ τὸν ἀπέπεμψε λέγων: «Δὲν ἔχω ἀνάγκην τόσον μικρολόγου ταμίου». Ὅτε ὁ Κάτων ἐπανῆλθεν

εις Ρώμην, κατηγορεί τὸν Σκιπίωνα ὅτι ἐσπατάλα τὰ χρήματα καὶ ἐξώδευε τὸν καιρὸν τοῦ εἰς διασκεδάσεις.

Ἐκλεχθεὶς πραίτωρ ἐστάλη ὡς διοικητὴς τῆς Σαρδοῦς. Ἦτο συνθήθεια ὁ διοικητὴς ἐπαρχίας τινὸς ν'ἀπαιτῆ παρὰ τῶν κατοίκων νὰ τοῦ παρέχουν πᾶν ἔτι τοῦ ἤρσεκε. Ὁ διοικητὴς περιδεύων τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας τοῦ συνωδεύετο ὑπὸ πολυαριθμῶν φίλων καὶ ὑπηρέτων καὶ αἱ πόλεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ τρέφουν δαφιλῶς ἕλον αὐτὸν τὸν κόσμον. Ὁ Κάτων ἠρονήθη νὰ δεχθῆ τὸ παραμικρόν. Περιώδευεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ πεζός, ἄνευ οὐδενὸς ὀχήματος, ἠκολουθεῖτο δὲ ὑπὸ ἑνὸς μόνον ὑπηρέτου, ὅστις ἔφερε τὴν τήβεννόν του καὶ τὰ πρὸς θεοῖαν ἀπαιτούμενα πράγματα.

Ὁ Κάτων ἐξελέχθη ὑπατος. Νόμος τις ἀπηγόρευεν εἰς τὰς γυναῖκας νὰ φοροῦν κοσμήματα καὶ νὰ ἐξέρχωνται ἐφ' ἀμάξης. Ἐπροτάθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ κατάργησις τοῦ νόμου τούτου καὶ αἱ Ῥωμαῖται θέσποιναί· ἦλθον αἱ ἴδιαι νὰ παρακαλέσουν τοὺς φίλους τινὲς νὰ ψηφίσουν τὴν κατάργησιν. Ὁ Κάτων ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ νόμου καὶ ἀπήγγειλε κατὰ τῶν γυναικῶν περίφημον λόγον. «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἶπε, κυβερνοῦν τὰς γυναῖκάς τῶν. Ἡμεῖς οὖν Ῥωμαῖται κυβερνώμεθα ἕλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ κυβερνώμεθα ὑπὸ τῶν γυναικῶν μας». Ἐν τούτοις ἡ κατάργησις τοῦ νόμου ἐψηφίσθη.

Δὲν ἠγάπα τοὺς Ἕλληνας. «Ὅταν ἡ φυλὴ αὕτη μᾶς ἐκπορθήσῃ διὰ τῆς φιλολογίας τῆς, ἔλεγεν, ἡ Ῥώμη θὰ καταστραφῆ». Ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· ἐν τούτοις κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν (σελ. 98) ἠρονεῖτο νὰ ὀμιλήσῃ ἄλλην γλῶσσαν παρὰ τὴν λατινικὴν.

Δέκα ἔτη μετὰ τὴν ὑπατείαν τοῦ ὁ Κάτων ἐξελέχθη τιμητῆς παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν εὐγενῶν. Ὁ δῆμος τὸν ἐξέλεξε διὰ τὴν αὐστηρότητά του. Ἡ τιμητεία του παρέμεινεν ὀνομαστή· δι' ὃ καὶ ἐπωνομάσθη Κη ν σ ὶ ρ ι ο ς. Διέγραψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς συγκλήτου πλείστους συγκλητικούς, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτοὺς διὰ τὴν τρυφηλότητά των. Ἀπέβαλε καὶ αὐτὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας. Ἐπέβαλε δεκαπλάσιον φόρον εἰς τὰ κοσμήματα, τὰ φορέματα καὶ τὰ ὀχήματα τῶν γυναικῶν. Ἐξεδίωξε τὸν Ἕλληνα φιλόσοφον Καρνεάδην, ὅστις ἐδίδασκε τὴν περιφρόνησιν τῶν θεῶν.

Ὁ δῆμος εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν Κάτωνα ἀνήγειρε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς : « Ἠνώρθωσε κατὰ τὸ διάστημα τῆς τιμητικῆς του τὴν ῥωμαϊκὴν δημοκρατίαν, τὴν ὁποίαν ἡ μεταβολὴ τῶν ἡθῶν ἔκαμε νὰ κλίνη πρὸς τὴν καταστροφὴν της ».

Ὁ Κάτων ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθροὺς, πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, τοὺς ὁποίους κατηγορεῖ ὅτι ἔκλεπτον τὸν δημόσιον πλοῦτον καὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς τρυφηλότητος. Πλειστάκις κατηγορήθη ὁ ἴδιος ἐνώπιον τοῦ δήμου καὶ πάντοτε ἠθωώθη.

§ 59. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ μεταβολή.

Ἡ εὐγένεια. — Πολιτικῶς δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν Ῥώμῃ οὐδεμία διάκρισις μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων. Ἐν τούτοις πάντες οἱ Ῥωμαῖοι κοινωνικῶς δὲν ἦσαν ἴσοι. Ἡ ἀρχαία ῥωμαϊκὴ κοινωνία παρέμεινε ἀριστοκρατικὴ.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἤρχοντο οἱ εὐγενεῖς (nobiles optimates). Εὐγενεῖς ἦσαν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων εἰς τοῦλάχιστον πρόγονος ἐχρημάτισαν ἄρχων. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος ἐν Ῥώμῃ δὲν ἔδιδε μόνον ἐξουσίαν, ἀλλ' ἦτο καὶ μία τιμὴ. Ὁ ἄρχων ἀποθέτων τὸ ἀξίωμα ἀπέθετε μὲν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ διετήρει τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν μετέβιβασεν εἰς τοὺς ἀπογόνους του.

Ὁ ἄρχων (ἀγορανόμος, πραιτωρ, ὑπατος, τιμητής) εἶχε τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὴν ἐλεφαντίνην ἔδραν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κατασκευάζειν τὴν εἰκόνα του. Αἱ εἰκόνες ἦσαν ἀνδριάντες ἐκ κηροῦ, βραδύτερον δὲ ἐξ ἀργύρου, φέρουσαι τὰ παράσημα τοῦ ἄρχοντος. Τὰς ἐτοποθέτου ἐντὸς κοιλώματος ἐν τῷ τοίχῳ παρὰ τὴν ἐστίαν καὶ παρὰ τοὺς ἐφεστῆσι θεοὺς ὡς εἰδωλα. « Ὅτε ἀπέθνησκέ τις τῆς οἰκογενείας, ἐξηγγον τὰς εἰκόνας καὶ τὰς ἔθετον ἐπὶ ἄρματος, τὸ ὅποιον προηγεῖτο τῆς νεκρικῆς πομπῆς. Ἡ νεκρικὴ πομπὴ διέσχισε τὴν πόλιν μέχρι τῆς Ἀγορᾶς. Ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου πλήθους εἰς ἓκ τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ ἀπήγγελε τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ καὶ ἀνεμίμνησθε τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὰς τιμὰς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Ἡ εἰκὼν καθίστα εὐγενῆ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἄρχοντος. Ὅσον περισσότεραι εἰκόνες εἰς μίαν οἰκογένειαν, τόσον περισσότερον εὐγενῆς ἦτο αὐτῆ. Ἐλεγον : « εὐγενῆς διὰ μιᾶς εἰκόνας, εὐγενῆς διὰ περισσότερῶν εἰκόνων ».

Συνήθως ὁ λαὸς ἐξέλεγε ἄρχοντας ἀνδρας ἤδη εὐγενεῖς. Τοιοῦ-

τοτρόπως αἱ εἰκόνας συνεσωρεύοντο εἰς τὰς αὐτὰς οἰκογενείας. Δὲν ὑπῆρχον πλείονες τῶν τριακοσίων εὐγενεῖς οἰκογένειαι ἐν Ῥώμῃ. Ἐν τούτοις αὐταὶ μόνον ἀπετέλουν τὴν σύγκλητον καὶ μετῆρχοντο ὅλα τὰ ἀξιώματα.

Ἡ ἱππικὴ τάξις. — Ἡ δευτέρα κοινωνικὴ τάξις ἐκαλεῖτο ἱππικὴ τάξις ἢ ἱππεῖς.

Τὸ νὰ ὑπηρετῇ τις ἐν τῇ στρατῷ ὡς ἱππεὺς ὑπῆρξεν ἀνάκαθεν ἐν Ῥώμῃ προνόμιον, τὸ ὅποιον ἐπεφυλάσσετο διὰ τοὺς πλουσίους νέους. Ἀπεγράφοντο οὗτοι χωριστά. Ἀπὸ τοῦ 2ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἱππικὸν ἀποτελούμενον ἐκ Ῥωμαίων πολιτῶν (οἱ ἱππεῖς ἦσαν Ἴταλοι ἢ ξένοι), ἀλλ' ἐξήκολούθηον γὰρ ὀνομάζουον ἱππεῖς πάντας τοὺς ἔχοντας περιουσίαν ὕψη ἀπηρετῆτο ἄλλοτε διὰ τὴν ὑπηρετήσῃ τις εἰς τὸ ἱππικόν. Εἶχον περιουσίαν ὠρισμένην εἰς 400,000 σηστερτίους (ἑκατὸν χιλιάδας δραχμάς.)

Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον μικρὰν χρηματικὴν περιουσίαν καὶ ὀλίγα τὰ μέσα διὰ τὴν κερδίσουν τοιαύτην. Αἱ κατακτήσεις ὅμως παρέσχον εἰς τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα π. Χ. τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποκτήσουν αἴφνης μεγάλας περιουσίας. Ἐκ τῶν νικῶν εἰσέρρουσαν εἰς τὴν Ῥώμην ἀμύθητα πλοῦτη ὡς πολεμικαὶ ἀποζημιώσεις ἐπιβληθεῖσαι εἰς τοὺς ἠττημένους καὶ ὡς θησαυροὶ κομισθέντες καὶ πομπευθέντες ὑπὸ τῶν θριαμβευτῶν στρατηγῶν. Τὰ πλοῦτη ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἢ εἰς τὰ ταμεῖα τῶν εὐγενῶν.

Πλὴν τούτων ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐπεφύλαξε δι' ἑαυτὸν εἰς τὰς κατακτηθεῖσας χώρας τὸ δικαίωμα νὰ καρποῦται τὰ ὄρυχαια, τὰ τελωνεῖα, τοὺς λιμένας, τὴν δημοσίαν ἰδιοκτησίαν (ἰδ. σ. 54). Ἀλλὰ δὲν εἶχον ὑπαλλήλους. Διὰ τοῦτο ἐξεμίσθωνον τὰς δημοσίας προσόδους εἰς ἐπιχειρηματίας, οἵτινες ὀνομάζοντο δημοσιῶναί. Καὶ δι' ἕκαστον εἶδος δημοσίων προσόδων ἐσχηματίζοντο ἑταιρεῖαι ἐκ πλουσίων πολιτῶν, αἵτινες ἠγόραζον παρὰ τοῦ κράτους τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, οἷον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκμεταλλεύεσθαι τὰ διάφορα ὄρυχαια, τὸ δικαίωμα τοῦ εἰσπράττειν τοὺς φόρους ἐν τινὶ ἐπαρχίᾳ. Οἱ δημοσιῶναι ἀπεκόμιζον κολοσσιαῖα κέρδη. Τὸ ἐμπόριον κατέστη ὡσαύτως ἐπικερδὴς ἐπιχειρήσις πρὸ πάντων κατὰ θάλασσαν· ἐξώπλιζον πλοῖα διὰ τὴν πλεύσασθαι καὶ ζητήσασθαι σίτον, ξυλείαν καὶ δούλους καὶ φέρουν αὐτὰ εἰς Ἴταλίαν.

Ὁ νόμος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς συγκλητικοὺς ν' ἀναλαμβάνουν ἐργολαβικῶς ἐπιχειρήσεις, νὰ μετέρχωνται τὸν τραπέζιτην καὶ νὰ ἔχουν ἐμπορικὰ πλοῖα. Τὰς ἐργασίας ταύτας ἔκαμον οἱ ἵππεις. Δὲν ἐκυδέρνων οὗτοι, ἀλλ' ἐπλούτουν. Εἰς τὸ θέατρον εἶχον διακεκριμένας θέσεις ὁπισθεν τῶν εὐγενῶν. Ὅτε ἵππευέ τις ἐξελέγετο ἄρχων, ἔπαυε τοῦ νὰ εἶνε ἵππευέ· καθίστατο συγκλητικός. Οἱ εὐγενεῖς τὸν ὠνόμαζον νέον ἢ καινοφανῆ ἄνδρα (homo novus) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγίνετο εὐγενής (διὰ μιᾶς εἰκόνας).

Ὁ ὄχλος. — Πάντες οἱ πολῖται, ὅσοι δὲν ἦσαν οὔτε εὐγενεῖς οὔτε ἵππεις, ἀπήρτιζον τὸν ὄχλον. Ἡ Ῥώμη καταστάσα μεγίστη πόλις ἦτο πλήρης ὄχλου. Ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν χωρικῶν, οἵτινες ἀναγκασθέντες ἕνεκα χρηματικῆς ἀπορίας νὰ ἐκποιήσουν τὰ εὐτελεῆ αὐτῶν ἀγροτικά κτήματα ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν πόλιν. Ἦσαν ὡσαύτως καὶ ἀπόγονοι τῶν ξένων, οἵτινες ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Ῥώμην ὡς δούλοι καὶ ἔπειτα ἀπηλευθερώθησαν ὑπὸ τῶν κυρίων των καὶ ἐγιναν πολῖται.

Οἱ ἄθροιστοι οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔζων ἀθλίως. Δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ κερδίσουν τὸν ἄρτον των, διότι τὰ προσοδοφόρα ἐπαγγέλματα ἀνήκον εἰς τοὺς ἵππεις, τὰ δὲ μικρὰ κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν δούλων καὶ τῶν ξένων. Ἐν τούτοις οἱ ἄθλιοι αὗτοι ἀπειλοῦν τάξιν προνομιοῦχον, διότι ἦσαν Ῥωμαῖοι πολῖται. Εἶχον τὸ προνόμιον νὰ τοὺς προστατεύῃ ἡ Ῥωμαϊκὸς νόμος καὶ ἠδύνατο νὰ συνάπτουν γάμον, ὅστις πᾶρσιχεν εἰς αὐτοὺς δικαίωμα ἀπόλυτον ἐπὶ τῆς γυναικὸς των καὶ ἐπὶ τῶν τέκνων των. Εἶχον τὸ προνόμιον νὰ στρατολογῶνται καὶ νὰ ψηφίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰ ἑορτὰς καὶ νὰ κρισταίνται εἰς τὰ δημόσια θεάματα. Τὸ διακριτικὸν σημεῖον τῶν προνομίω των ἦτο ἡ τῆβενος, ἡμέσιον μάλλον λευκόν, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ πολῖται εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φοροῦν.

Οἱ δούλοι. — Πρὸ τῶν κατακτήσεων οἱ Ῥωμαῖοι εἰργάζοντο ἕκαστος εἰς τὸν ἀγρὸν του, οἱ δὲ μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἐκαλλιέργουν τὰς γαίαις των διὰ τῶν πελατῶν των μάλλον παρὰ διὰ τῶν δούλων. Ὅτε ὅμως ἡ Ῥώμη ὑπέταξε νέους λαοὺς, οἱ δούλοι ἐγιναν πολυαριθμότεροι. Ὅλοι οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἐν πολέμῳ, ὅχι μόνον οἱ παλεμισταὶ ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἐξ ἐφόδου κυριευομένων πόλεων, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ἀνήκον εἰς τὸν νικητὴν. Τοῦτο ἦτο γενικὴ

συνήθεια τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἐξήσκουν μετ' αὐστηρότητος. Οἱ αἰχμάλωτοι ἀπετέλουν μέρος τῆς λείας, ἐπωλοῦντο δὲ ὡς δοῦλοι εἰς τοὺς ἐμπόρους. Οἱ ἔμποροι ἠγόραζον ὡσαύτως παιδία κλεπτόμενα ἢ ἀνθρώπους συλλαμβανομένους ὑπὸ πειρατῶν καὶ ληστῶν.

Οἱ δοῦλοι ἦσαν σχεδὸν ὅλοι ξένοι, Ἕλληνες, ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἢ βάρβαροι τῆς Δύσεως (Γαλάται, Ἰβήρες, Σαρδοῖοι). Ὑπῆρχεν ἐν Ῥώμῃ μία ἀγορὰ διὰ τοὺς δούλους, ὅπως ὑπῆρχεν ἀγορὰ διὰ τοὺς βοῦς. Οἱ πρὸς πώλησιν δοῦλοι, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, ἐξετίθεντο εἰς τὴν ἀγοράν, ἀνῆρτων δὲ εἰς τὸν λαιμὸν αὐτῶν πινακίδιον, τὸ ὁποῖον ἐδείκνυε τὴν ἡλικίαν, τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς, τὰ προτερήματα ἢ τὰ ἐλαττώματα. Ὅστις τοὺς ἠγόραζε, καθίστατο κύριος αὐτῶν. Ἡδύνατο νὰ τοὺς πωλήσῃ πάλιν, νὰ τοὺς κληροδοτήσῃ εἰς τοὺς κληρονόμους του. Τὰ παιδία, τὰ ἐποῖα ἐγεννῶντο ἐκ δούλων γυναικῶν, καθίσταντο δοῦλοι ὅπως ἡ μήτηρ των.

Ὁ δοῦλος ἀνήκεν εἰς τὸν κύριόν του ὡς πράγμα τι ἢ ὡς κτήνος. Δὲν εἶχεν οὐδὲν δικαίωμα. Δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι οὔτε ἰδιοκτήτης, οὔτε σύζυγος, οὔτε πατήρ. Ὀφείλε νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν κύριόν του. Ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν τὸν διέτασεν ὁ κύριός του, καὶ ἐγκλημα ἀκόμη, ὄφειλε νὰ ἰκανοποιῇ πάσας τὰς ἰδιοτροπίας αὐτοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔλεγον ἔτι ὁ δοῦλος δὲν εἶχε συνείδησιν, τὸ καθῆκόν του ἦτο νὰ ὑπακούῃ.

Ὁ κύριος εἶχεν ἔλα τὰ δικαίωματα ἐπὶ τοῦ δούλου του. Τὸν ἔστελλεν ἔπου ἤθελε· τὸν ὑπεχρέου νὰ ἐργάζηται ἔσον ἤθελε καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις του ἀκόμη· τὸν ἔτρεφεν ὅπως ἤθελε· ἠδύνατο νὰ τὸν φονεῖσῃ ἀναλόγως τῆς ἰδιοτροπίας του, χωρὶς νὰ ἔχη νὰ δώσῃ λόγον. Ἐὰν ὁ δοῦλος ἀντίστατο ἢ ἐδραπέτευεν, ἢ πολιτεία ἐβρίθῃ τὸν κύριον νὰ τὸν δαμάσῃ, ἢ νὰ τὸν συλλάβῃ ἐκ νέου. Καὶ ὁ ἐλεύθερος ἀνθρώπος, ὅστις ἐδέχετο φυγάδα δοῦλον, καθίστατο ἐνοχος κλοπῆς ὡς ἐὰν ἤθελεν ἰδιοποιηθῆ ἓνα διαφυγόντα ἵππον.

Μετχειρίζοντο τοὺς δούλους εἰς πᾶν εἶδος ἐργασίας. Διὰ τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας εἶχον τοὺς δούλους τῶν ἀγρῶν, γεωργοὺς, ποιμένας, ἀμπελουργοὺς, κηπουροὺς. Πᾶς ἰδιοκτήτης μεγάλου κτήματος ἐκαλλιέργει αὐτὸ δι' ἀγέλης δούλων, τοὺς ὁποίους διηύθυνεν εἰς ἐπόπτῃς, συνήθως δοῦλος καὶ αὐτός. Οἱ δοῦλοι τῶν ἀγρῶν ἦσαν οἱ χειρότερον τρεφόμενοι καὶ οἱ περισσότερον βασανιζόμενοι. Πολλοὶ εἰργάζοντο φέροντες σίδηρα εἰς τοὺς πόδας. Τὴν νύκτα τοὺς ἐνέκλειον πολ-

λάκις εἰς μίαν ὑπόγειον φυλακὴν φωτιζομένην διὰ παραθύρων στενῶν καὶ ὑψηλῶν.

Φοβερώτερος ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ἀγροῦς ἦτο ἡ μύλος. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον μύλους μηχανοκινήτους (ὕδρομύλους ἢ ἀνεμομύλους). Ἦλε-

Δούλος ἀλυσίδετος

θον τὸν σίτον οἱ δούλοι μὲ τὰς χεῖρας τῶν εἰς μύλους χειροκινήτους. Ἡ ἐργασία αὕτη συνέτριβεν, ὁμοιάζουσα πρὸς τὰ καταναγκαστικὰ ἔργα τῶν καταδίκων.

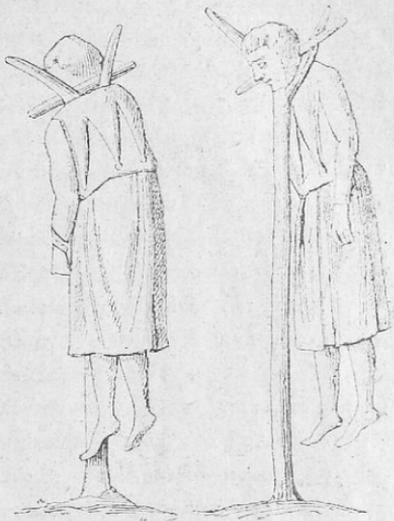
Διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κυρίου ἦσαν οἱ καλούμενοι δούλοι τῆς πόλεως. Οἱ Ῥωμαῖοι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶχον τὴν ματαιοδοξίαν νὰ περιστοιχίζωνται ὑπὸ πλῆθους ὑπηρετῶν. Οἱ πλούσιοι εἶχον ἑκατοντάδας ὑπηρετῶν κατανεμημένους εἰς πλείστας ὑπηρεσίας, δούλους διὰ τὸν ἵματισμόν, διὰ τὸ μαγειρεῖν, διὰ τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη, διὰ τὰ ἐπιπλα, διὰ τὸ λουτρῶν, δούλους διὰ νὰ συνοδεύουν τὸν κύριον ἢ τὴν κυρίαν, δούλους ἀμαξηλάτας,

ἵπποκόμους, γραμματεῖς, ἀναγνώστας, μουσικούς, ἡθοποιούς, ἰατροὺς κ.λ.π. Αἱ τροφαὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι ἦσαν δούλοι. Ὡς δούλους τῆς πόλεως ἐθεώρουν τοὺς βράπτας, τοὺς ὑποδηματοποιούς, τοὺς κτίστας, τοὺς ξυλουργοὺς, τοὺς παντοειδεῖς τεχνίτας, οἵτινες κατεσκεύαζον ἀντικείμενα διὰ τοὺς κυρίους τῶν καὶ τὴν οἰογένειαν αὐτῶν. Διότι εἰς τὰς μεγάλας βωμαϊκὰς οἰκογενεῖας κατεσκεύαζον ἐν τῇ οἰκίᾳ σχεδὸν ὅ,τι ἐχρειάζετο ἡ οἰκογένεια, ἄρτον, ἐνδύματα, ὑποδήματα. Τινὲς κύριοι κατεσκεύαζον εἰς τὰ ἐργοστασιακά τῶν (fabricae) διὰ τῶν δούλων τῶν ἐργατῶν ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ἐπώλουν διὰ τῶν δούλων τῶν ἐμπόρων. Ἄλλοι ἐμίσθωνον τοὺς δούλους τῶν ἔξω ὡς κτίστας, ναύτας, ἀντιγραφεῖς, ἡθοποιούς, κουρεῖς, μαγειροὺς.

Ὁ τρόπος τοῦ μεταχειρίζεσθαι τοὺς δούλους ἐποίκιλλεν ἀναλόγως τοῦ κυρίου. Οἱ φιλόθρωποι καὶ συνετοὶ μετεχειρίζοντο τοὺς δούλους τῶν ὑπωσθήποτε καλῶς· ἀλλ' οἱ ἰδιότροποι καὶ κακοὶ μετεχειρίζοντο

αὐτοὺς ὡς ζῆα. Τοὺς ἔδερον, τοὺς ἠκρωτηρίαζον, τοὺς ἐφάνευον ἄνευ λόγου.

Αἱ τιμωρίαι ἦσαν ποικίλαι καὶ σκληρόταται. Ἐὰν δοῦλός τις διέπραττε μικράν τινα κλοπὴν, τὸν ἐκρέμων εἰς ἓνα πάσσαλον ἐκ τοῦ λαίμου· ἐὰν ἐφευγεν, ἔστιζον τὸ πρόσωπόν του διὰ σιδήρου πετυρακτωμένου· ἐὰν διέπραττεν ἐγκλημά τι, τὸν καθήλων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ἀπέθνησκεν. Ὁ κύριος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν δοῦλόν του. Καὶ ἀπελευθερωθεὶς ὁ δοῦλος ὄφειλεν ὑπακοῆν εἰς τὸν παλαιὸν κύριόν του· καθίστατο ὁμοῦς Ῥωμαῖός πολιτῆς. Μεταξὺ τῶν ἀπελευθέρων καὶ τῶν ἐκ γενετῆς πολιτῶν ὑπῆρχε διαφορά. Οἱ ἀπελευθέροι δὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν οὔτε ἀξιώματα ἐλάμβανον. Καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν παρέμενε ποιά τις κηλίς. Ἀλλὰ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀπελευθέρων συνεχέλυτο μὲ τοὺς πολίτας.

Τιμωρία διὰ πάσσαλον.

Ἡ σύγκλητος συνεδρίαζουσα. — Ἡ σύγκλητος τώρα ἂν ἀπειλεῖτο ἐξ ὄλων τῶν προὑπαρξάντων ἀρχόντων, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσιωτέρων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Εἶχε καταστή ὁ ἀληθὴς κύριος τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις διετήρησε τὴν παλαιὰν τῆς μορφήν. Δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχεται αὐτοβούλως οὔτε νὰ δίδῃ διαταγὰς. Συνήρχετο ὁσάκις τὴν συνεκάλει ὁ ὑπάτος, διότι ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν σύμβουλος τῶν ὑπάτων. Ὅτε ὁ ὑπάτος ἤθελε νὰ συμβουλευθῇ τὴν σύγκλητον, συνεκάλει αὐτὴν δι' ἐνὸς κήρυκος. Πρὶν ἀρχίσῃ ἢ συνεδριάσῃ, ἔπρεπε νὰ προσφέρουν θυσίαν διὰ νὰ βεβαιωθοῦν ἂν οἱ θεοὶ ἦσαν εὖνοι.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ναόν, συνήθως εἰς τὸ Ὀστίλιον βουλευτήριον (curia Hostilia) ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Ἦτο δὲ τὸ Ὀστίλιον

οικοδόμημα πολὺ ἀπλοῦν, ἀσβεστόχριστον, ἔχον γύρω ξύλινα ἐπιμήκη θρανία. Οἱ ὑπατοὶ ἐκάθηγτο ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ἐδρῶν των, οἱ δὲ συγκλητικοὶ ἐπὶ τῶν ξυλίνων θρανίων. Ἡ αἴθουσα ἔμενον ἀνοικτή, ἀλλὰ δὲν ἐπετρέπετο ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κοινόν.

Ὁ προεδρεύων ὑπατος ὠμίλει πρῶτος· ἀνεκοίνωνεν εἰς τὴν σύγκλητον τί ἐνόμιζεν ὠφέλιμον ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων· ἀνεγίνωσκε τὰ γράμματα τῶν στρατηγῶν ἢ τῶν δικαιοκτῶν, ἔδιδε κατόπιν τὸν λόγον εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους ξένων λαῶν καὶ εἰς τοὺς ἀρχοντας ἢ τοὺς συγκλητικούς, τοὺς ἔχοντας νὰ δώσουν πληφορίαν τινά. Ἐπειτα ἐξέθετε τὸ ζήτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ συμβουλευθῇ τὴν σύγκλητον ἀρχόμενος οὕτω: «Ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, συγγεγραμμένοι πατέρες, οἷς ὑποβάλλομεν τάδε» καὶ περατῶν τὸν λόγον ὡς ἐξῆς: «Ἐπὶ τούτου τί φρονεῖτε ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ;». Οἱ συγκλητικοὶ δὲν ἐψήφισαν. Ὁ πρόεδρος ἠρώτα αὐτοὺς ἀνὰ ἓνα ἀκολουθῶν τὴν τάξιν τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἤρξεν (ὑπάτους, πραιτωρας, ἀγορανόμους, δημάρχους, ταμίαις). Ἐκαστος ἀπεκρίνετο ἐκ τῆς θέσεώς του εἴτε ἐγειρόμενος καὶ ἐξηγῶν τὰς σκέψεις του εἴτε καθήμενος καὶ λέγων ὅτι τάσσεται μετὰ τὴν γνώμην τοῦ θεῖνος. Μεθ' ὃ ὁ ὑπατος διέλυε τὴν συνεδρίαν, τὰς ἀκολουθοῦσας δὲ ἡμέρας συνέτασσε τὴν γνώμην (δόγμα) τῆς συγκλητικῆς (Senatus consultum) παρουσίας δύο συγκλητικῶν.

Ἡ Ἀγορά.—Τὸ κέντρον τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἡ Ἀγορά (Forum Romanum), ἣς ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Παλατινοῦ καὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου. Ἦτο χώρος στενὸς διὰ μίαν τόσοσιν μεγάλην πόλιν καὶ καθίστατο στενωτέρως διὰ τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἦτο τὸ Ὀστίλιον, ὅπου συνεδραζέσθην ἡ σύγκλητος, πρὸς τὸ νότιον ὁ μικρὸς κυκλοτερὴς ναὸς τῆς Ἑστίας, ὅπου ἐφυλάσσετο τὸ ἱερόν πῦρ τῆς πόλεως, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Καστορος καὶ Πολυδεύχους, ῥηκοδομημένος πλησίον τῆς πηγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλεγον ὅτι εἶδον τοὺς δύο τούτους ἡμίθεους πλύνοντας τὰ ὄπλα των. Πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος ἦτο μιὰ σειρά ἐργαστηρίων· πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἦσαν τὰ ἔμβολα καὶ ἡ στήλη ἢ τιμητικὴ τοῦ Δουιλίου. Εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα προσθετέον καὶ τοὺς ἀνδριάντας, αἵτινες παρημπόδιζον τὴν Ἀγοράν.

Εἰς τὴν Ἀγοράν συνήθως συνήρχετο ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία κατὰ

τάς ημέρας, καθ' ἃς οἱ χωρικοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν. Τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας συνήθως προήδρευεν εἰς ἕκ τῶν δημάρχων, διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας δὲν προαπητεῖτο νὰ ἐρωτήσων τοὺς θεοῦς (auspicia habere) ἤρκει μόνον ν' ἀναγγέλῃ ὁ δήμαρχος τὴν ἡμέραν τῆς συγκλήσεως. Πρὸ τῶν πολιτῶν συνηγμένων ἀγαληδὸν καὶ ἄνευ τάξεως ἠγόρευεν ὁ δήμαρχος ἵνα ἐξηγήσῃ ἐπὶ τίνος ζητήματος θὰ ἔδιδεν ὁ λαὸς τὴν ψήφον του. Ἐδίδε κατόπιν τὸν λόγον εἰς τοὺς πολίτας. Ὁ ῥήτωρ ἴστατο ἕρθιος ἐπὶ τοῦ βήματος, τὸ ὅποιον ἦτο εἶδος τετραγώνου ὑψούμενον εὐλίγον ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Διὰ νὰ ἀκούεται ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, πολλάκις λίαν θορυβώδους, ὁ ῥήτωρ ἠγόρευε μεγαλοφώνως κάμων καὶ χειρονομίας μεγάλας.

Αἱ ἀρχαιρεσίαι. — Ὅσάκις τις ἤθελε νὰ ἐκλεχθῇ δι' ἀρχὴν τινα, ὄφειλε νὰ γνωστοποιήσῃ τοῦτο. Ἐπειτα ἐκάστην ἡμέραν καθ' ἣν ἐγίνετο ἀγορά, ἤρχετο καὶ ἴστατο εἰς μέρος ὑψηλόν, ὅπου ἔλος ὁ κόσμος ἠδύνατο νὰ τὸν διακρίνῃ. Ἐφόρει λευκὴν τήβεννον (candidata, ἐξ οὗ τὸ candidatus = λευκοφόρος, ὑποψήφιος). Μετέβαινε διὰ νὰ ὀμιλήσῃ πρὸς τὸ πλῆθος τῆς ἀγορᾶς, ἔθλιβε τὴν χεῖρα ἐνδὲς ἐκάστου, τοὺς ὀνόμαζε μὲ τὸ ὄνομά των καὶ τοὺς παρεκάλει νὰ δώσουν τὴν ψήφον των ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ὁ χώρος τῆς Ἀγορᾶς ἦτο πολὺ μικρὸς διὰ τὰς ἐκλογάς. Αἱ ἐκκλησῖαι (λοχίτις καὶ φυλετικὴ) ἐψήφίζον κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως, Ἐπῆρχεν ἐκεῖ εὐρὺς χώρος περιπεφραγμένος διὰ ξυλίνου περιφράγματος, ὅμοιος πρὸς στάνην προβάτων. Δι' ὃ καὶ ἐκαλεῖτο ovile. Οἱ πολῖται εἰσῆρχοντο εἰς τὸν περιβολὸν αὐτὸν καὶ συνεσφρεύοντο ἕκαστος εἰς τὴν φυλὴν του ἢ εἰς τὸν λόχον του. Διένεμον εἰς αὐτοὺς ξύλινα πινακίδια, ὅπου ἔγραφον τὰ ὀνόματα τῶν ἐκλεκτῶν. Ἐπειτα εἰς γραμμὴν ἐβάδιζον ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐπὶ μιᾶς γαφύρας καὶ ἕκαστος διερχόμενος ἔρριπτε τὸ πινακίδιον του εἰς μίαν κάλπην. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ψηφοφορίας εἰσῆχθη ἀπὸ τοῦ 136 π. Χ. Ἔως τότε ὁ πολίτης διερχόμενος ὄφειλε νὰ εἴπῃ μεγαλοφώνως τὸ ὄνομα τοῦ υποψηφίου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐψήφιζεν.

Αἱ ἀρχαί. — Τάξις καὶ διαδοχὴ αὐτῶν. — Ἐν Ῥώμῃ μία ἀρχὴ ἐκαλεῖτο ἀξίωμα. Δὲν ἦτο αὕτη ἐπάγγελμα. Ὁ ἀρχῶν δὲν ἐλάμβανε μισθόν. Τοῦναντίον ἔπρεπε νὰ δαπανᾷ χρήματα διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐκλεχθῇ. Ἀπαξ ἐκλεχθεὶς ὄφειλε νὰ δαπανᾷ πολλά—

κίς πολλά, διότι ὁ ἄρχων ὤφειλε νὰ δίδῃ ἑορτὰς εἰς τὸν λαὸν δι' ἐξόδων τοῦ. Διὰ τοῦτο τὰς ἀρχὰς ἐλάμβανον οἱ πλούσιοι καὶ σχεδὸν πάντοτε οἱ εὐγενεῖς. Οἱ εὐγενεῖς ὑπεστηρίζοντο ἀμοιβαίως καὶ ἦτο εὐκολώτερον εἰς αὐτοὺς νὰ γίνουν γνωστοὶ εἰς τοὺς ἐκλογεῖς. Εἶχε καθορισθῆ ἡ ἡλικία, καθ' ἣν ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῆ τις ὡς ὑποψήφιος διὰ μίαν ἀρχήν, καὶ ἡ τάξις καθ' ἣν ὤφειλε νὰ ἐπιζητήσῃ τὰς ἀρχάς. Ὁ ὑποψήφιος ὤφειλε κατὰ πρῶτον νὰ μετάρχη δέκα ἐκστρατειῶν. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἠδύνατο νὰ ἐκλεχθῆ ταμίης· ἔπειτα δῆμαρχος ἢ ἀγορονόμος, ἔπειτα πραιτωρ, κατόπιν ὑπατος καὶ τελευταῖον τιμητής. Αἱ ἀρχαὶ πᾶσαι ἦσαν ἐνιαύσιαι.

§ 53. Ὁργάνωσις καὶ διοικήσις τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἀήγοντες τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. ἡ βωμαϊκὴ κυριαρχία ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας μέχρι τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ χώρα ἡ πρὸς νότον τοῦ Ῥουβίκωνος καὶ τοῦ Μάκρα ἐκαλεῖτο Ἰταλία καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῶν χωρῶν αὐτῆς πρὸς τὴν Ῥώμην ἐγίνε λόγος ἐν σελίδι 74. Πᾶσαι αἱ ἄλλαι χώραι ἀπετέλουσαν τὰς ἐπαρχίας, αἵτινες ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς.

Αἱ βωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι ἦσαν δέκα: 1) ἡ Σικελία, 2) ἡ Σαρδῶ μετὰ τῆς Κύρρου, 3) ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατία, 4) ἡ ἐντὸς τοῦ Ἰβηρος Ἰσπανία, 5) ἡ ἐκτὸς τοῦ Ἰβηρος Ἰσπανία, 6) ἡ Ἀφρικὴ περιλαμβάνουσα τὰς περὶ τὴν Καρχηδόνα χώρας, 7) ἡ Μακεδονία μετὰ τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Ἰλλυρίας*, 8) ἡ Ἀχαΐα, ἧτοι ἡ Στερεὰ Ἑλλάς μετὰ τῆς Πελοποννήσου, 9) ἡ Προβιγκία ἢ Ναρβωνίτις, καὶ 10) ἡ Ἀσία, περιλαμβάνουσα τὸ βασιλεῖον τοῦ Περγάμου μέχρι τοῦ Ταύρου, ὅπερ ἐκληροδοτήθη τῷ 133 π. Χ. εἰς τὸν βωμαϊκὸν δῆμον διὰ διαθήκης ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ Ἀττάλου Γ', ἀποθανόντος ἀτέκνου.

Ἐκάστη ἐπαρχία εἶχεν ἰδίαν διάταξιν ἢ, ὡς ἐλέγετο, ἰδίους τύπους, αἵτινες συνετάσσοντο ὑπὸ τοῦ νικητοῦ κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς κατακτήσεως καὶ διὰ τῶν ὁποίων ὠρίζετο τὸ ποσὸν τοῦ πληρωτέου φόρου καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὑπηκόων πρὸς τὴν κυρίαρχον πολιτείαν. Θεμελιῶδες πρόγραμμα τῶν κατακτητῶν Ῥω-

* Ἡ Ἰλλυρία ἐπὶ Καίσαρος ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπαρχίαν καὶ ἡ Ἡπείρος ἐπὶ Ἀδριανῶ

μαίων ἦτο νὰ ἐξαλείφουν ἐκ τῆς ψυχῆς τῶν ἡττημένων τὸ αἰσθημα τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐθνότητος, τοῦτο δ' ἐπετύγχανον διὰ τῆς διασπάσεως τῶν ἰδιαιζόντων εἰς τοὺς ἡττημένους συμφερόντων. Ἐφῆρμοςαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, κατ' εὐρυτέραν μάλιστα ἔκτασιν, τὸ ἴδιον σύστημα, τὸ ὅποιον εἶχον μεταχειρισθῆ καὶ πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας· ἐχορήγουν δηλαδὴ εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐκάστοτε κατακτωμένης χώρας διάφορα προνόμια, εἰς ἄλλας μὲν περισσότερα, εἰς ἄλλας δὲ ὀλιγώτερα καὶ εἰς ἄλλας οὐδέν. Οὕτω ἄλλαι μὲν πόλεις ἦσαν ἔνοπονδοι, ἄλλαι ἰσοπολίτιδες, καὶ ἄλλαι ὑπήκοαι. Αἱ διακρίσεις αὗται τῶν πόλεων μεταξὺ τῶν ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τοὺς κατοίκους ἐκάστης πόλεως· ἔν τινι ἐπαρχιακῇ πόλει εὐρίσκοντο οἰκοί, ἐνίοτε δὲ καὶ ἄτομα, ἀτινα ἐκέκτηντο πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Ἡ ἐπαρχία λοιπὸν δὲν ἀπετέλει τι ὁμογενές. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν διεσπᾶτο αὕτη ὑπὸ περιπλόκου διαιρέσεως κοινωνικῶν τάξεων, ἐξωθεν δὲ περιεστοιχίετο ὑπὸ χωρῶν ξένων, πρὸς τὰς ὁποίας οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν.

Αἱ ἐπαρχίαι διηροῦντο εἰς ὑπατικὰς καὶ στρατηγικὰς. Καὶ ἐκάστην μὲν ὑπατικὴν ἐπαρχίαν διόκει εἰς ἀνθύπατος, ἐκάστην δὲ στρατηγικὴν εἰς πραιτώρ ἢ ἀντιπραιτώρ. Ὁ διοικητὴς ἐπαρχίας μετέβαιναν εἰς αὐτὴν ἀκολουθούμενος ὑπὸ στρατιωτικῆς συνοδείας καὶ φορῶν τὸν πολεμικὸν μανδύαν. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν (imperium), ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐξήσκει αὐτὴν καθ' ὃν τρόπον ἤθελε, διότι ἦτο μόνος ἄρχων. Δὲν εἶχε συνάρχοντας νὰ τοῦ διαμφισθητοῦν τὴν ἐξουσίαν, δὲν εἶχε δημάρχους νὰ τὸν ἀναγκαιτίζουσαν προβάλλοντες τὸ νετο, δὲν εἶχε σύγκλητον νὰ τὸν ἐποπτεύῃ.

Διόκει μόνος τὰ στρατεύματα τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐπεχειρεῖ ἐκστρατείας ὅπου ἤθελεν. Ὅτε ἐφθάνεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ἐξέδιδεν ἔν διάταγμα, τὸ ὅποιον ἐπέειχε θέσιν νόμου. Δι' αὐτοῦ καθώριζε τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐνόει ν' ἀπονέμῃ τὴν δικαιοσύνην· μεταβαίνων δὲ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐκάθητο εἰς τὸ πραιτώριον καὶ ἐξέδιδε τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις του· κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον, εἰς φυλάκισιν καὶ εἰς θάνατον.

Διέτασσε τοὺς πολίτας νὰ προσέλθουν ἔνοπλοι καὶ νὰ πολεμήσουσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἢ νὰ τοῦ παράσχουσαν τὰς ἀπαιτουμένας προμηθείας, τὰ ὄπλα καὶ τὰ κτήνη εἰς ποσότητας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἤθελεν

όρσει. Ἐνὶ λόγῳ ἦτο ἀπόλυτος κύριος τῆς ἐπαρχίας, διότι αὐτὸς μόνος ἐξεπροσώπει τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν.

Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες εἶχον ὑποτάξει τὴν ἐπαρχίαν, ἐζήτουν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν αὐτὴν ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ καὶ ὄχι ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας. Αἱ ἐπαρχίαι ἐθεωροῦντο ὡς ἰδιοκτησία τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ κάτοικοι τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν καθίσταντο ὑπήκοοι τῆς Ῥώμης καὶ παρέμενον ξένοι (peregrini). Ἄφινον εἰς αὐτοὺς μικρὸν τι μέρος τῶν γαιῶν των, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν, καὶ ὤφειλαν νὰ πληρώνουν φόρον εἰς εἶδος ἐκ τῆς συγκομιδῆς των καὶ φόρον εἰς χρήματα. Ὁφείλον νὰ ὑπακούουν εἰς ἕλας τὰς διαταγὰς τῆς Ῥώμης, τοῦτ' ἔστι τοῦ διοικητοῦ των.

Ὁ διοικητὴς, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀντίσταται, ἐφέρετο πολλὰκις δεσποτικῶς· ἐφυλάκιζεν, ἐμαρτύγωνε ν, ἐφόνευεν ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤρresκον εἰς αὐτόν. Ἐθεώρει τὴν ἐπαρχίαν ὡς κτῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἦλθε διὰ νὰ πλουτήσῃ. Ἐρπαζε τοὺς θησαυροὺς καὶ ἐσῦλα τοὺς ναοὺς. Ἠνάγκαζε τὰς πόλεις καὶ τοὺς πλουσίους ἐκ τῶν κατοίκων νὰ τοῦ εἶδουν χρήματα, καλλιτεχνικὰ ἀντικείμενα, ἐנדύματα ἀξίας. Οὐδὲν δὲ ἦτο εὐκολώτερον τοῦτου. Ἐπειδὴ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διατάσῃ τὰ στρατεύματά του νὰ ἐπισταθμεύουν ὅπου αὐτὸς ἤθελε, αἱ πόλεις ἐπλήρωνον εἰς αὐτόν χρήματα διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἐν αὐταῖς ἐπιστάθμευσιν τῶν στρατευμάτων. Ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ καταδικάζῃ εἰς θάνατον ἐν τινι ἤθελεν, οἱ ἰδιῶται τοῦ εἶδον χρήματα διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν καταδίκην. Ἐὰν ἐζήτει ἀντικείμενόν τι, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τοῦ τὸ ἀρνήθῃ.

Ὁ διοικητὴς ἐπὶ ἐν μόνον ἔτος ἐμελλε νὰ διοικήσῃ τὴν ἐπαρχίαν, καὶ ἔσπευδε κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ «νὰ κάμῃ τὴν τύχην του», ὅπως λέγομεν· ἔπειτα ἐπέστρεφεν εἰς Ῥώμην· ἤρresτο δὲ νέος διοικητὴς καὶ ἤρresσε καὶ αὐτὸς ἀμέσως τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς λεηλασίας.

Ἐπῆρχε νόμος ἀπαγορευῶν εἰς τὸν διοικητὴν ἐπαρχίας τινὲς νὰ δέχεται δῶρα. Ἐπῆρχε καὶ δικαστήριον τιμωροῦν τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὴν κλοπὴν δημοσίων διαχειριστῶν. Ἀλλὰ τὸ δικαστήριον αὐτὸ ἀποτελούμενον ἐξ εὐγενῶν οὐδέποτε σχεδὸν καταδίκαζεν ἐναεὐγενῆ μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς ὑπηκόους. Ἐὰν κατὰ τύχην κατεδίκάζε τινα διοικητὴν, τὸν κατεδίκαζεν εἰς ἔξορίαν διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τινα πόλιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπολαύσῃ τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ἐποίους

διὰ τῶν ἄρπαγῶν συνέλεξεν. Ἡ εἰς ἐξορίαν καταδίκη οὐδὲν ἐπη-
νώρησε· τὸναντίον αἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας κατηγοροῦντες τὸν προ-
κάτοχον διοικητὴν ἐξετίθεντο εἰς τὴν δυσμένειαν καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ
νέου διοικητοῦ.

Καὶ δὲν ἤρπαξε καὶ ἐπλούτει μόνος ὁ διοικητής, ἀλλὰ καὶ ἡ πο-
λυάριθμος ἀκολουθία αὐτοῦ, ἀποτελουμένη ἐκ φίλων, ἀξιωματικῶν
καὶ δικαστικῶν ὑπαλλήλων. Πρὸς τούτοις αἱ ἑταιρείαι τῶν δημο-
σιωγῶν, αἵτινες ἠγόραζον παρὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ
εἰσπράττειν τὰς διαφόρους προσόδους, συνετήρουν ἐκάστοτε ἐν τῇ ἐπαρ-
χίᾳ πολυάριθμον προσωπικὸν εἰσπρακτῶρων καὶ γραμματέων. Οἱ ἄν-
θρωποι οὗτοι ἐθεώρουν τοὺς κατοίκους ὡς ὑπηκόους των, τοὺς ὑπε-
χρέωνον νὰ πληρῶνουν πλεονα τῶν ὀφειλομένων, τοὺς ἐκακομετα-
χειρίζοντο, τοὺς ἐφυλάκιζον καὶ ἐνόστο τοὺς ἐπώλουσαν ὡς δούλους·
δι' ὅ καὶ τὸ ὄνομα δημοσιῶν ἡς κατήντησε νὰ σημαίη κλέπτῃς.
Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους αἱ ἐπαρχίαι εἶχον περιπέσει εἰς
μεγάλην ἀθλιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

§ 54. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης πρὸ τῶν Γράκων

Τὸ παλαιὸν καθεστὼς τῆς Ῥώμης διτηρήθη ἐπὶ αἰῶνας καὶ ἐφ'
ἔσον αἱ Ῥωμαῖοι διετήρουν τὰ ἄρχαία αὐτῶν αὐστηρὰ ἤθη. Ὅτε
ἕμως τὰ ἤθη μετεβλήθησαν, τὸ καθεστὼς ἐκεῖνο δὲν ἐνέπνεε πλέον
οὐδὲνα σεβασμὸν.

Οἱ εὐγενεῖς, αἱ ὅποιοι μόνον ἀπετέλουν τὴν σύγκλητον καὶ μόνον
μετήρχοντο τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, τὰ ὅποια μάλιστα
ἐθεώρουν ὡς πατρῶσαν κληρονομίαν μεταβιβαζομένην διαδοχικῶς ἀπὸ
οἰκογενείας εἰς οἰκογένειαν, ἔπαυσαν νὰ κυβερνοῦν τιμίως καὶ ἐν τῇ
συμφέρουσι τῆς πολιτείας. Ἐπειδὴ εἶχον ἀνάγκην χρημάτων διὰ νὰ
ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ πολυτελοῦς βίου των, μετεχειρίζοντο
τὴν δυνάμιν των ὡς ἀρχόντων διὰ νὰ πλοιοῦν.

Ὁ λαὸς ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται. Ἄλλοτε τὴν τάξιν τῶν πλη-
θειῶν ἀπετέλουν κυρίως μικροῖδιοκτῆται, οἵτινες εἰργάζοντο μό-
νοι εἰς τοὺς ἀγρούς των. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι μικροῖδιοκτῆται ἀπε-
τέλουν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν στρατόν. Ἄλλ' ἀφ' ἔτου ἡ Ῥώμη

ήραχισε νά κάμνη τόν πόλεμον έξω τής 'Ιταλίας, οί 'Ρωμαῖοι χωρικοί διατηρούμενοι ἐπί μακρόν ὑπὸ τὰ ὄπλα δὲν ἠδύναντο πλέον νά ἐπανέρχωνται κατ' ἔτος καί νά καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς των. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπωλέσθησαν εἰς τοὺς μακρινοὺς ἐκείνους πολέμους· ἄλλοι παρέμειναν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας· οὗτοι δὲ ἐπανάρχοντο δὲν ἠδύναντο πλέον νά πωλήσουν τὸν σίτον των εἰς τιμὴν ταιαύτην, ὥστε νά δύνανται νά συντηροῦν τὰς οἰκογενεῖάς των, διότι ἡ 'Ρώμη ἐπρομηθεύετο σίτον ἐκ Σικελίας καὶ 'Αφρικῆς. Οἱ χωρικοὶ λοιπὸν περιήλθον εἰς χρηματικὴν ἀπορίαν καὶ ἠναγκάσθησαν νά ἐκποιήσουν τὰ εὐτελῆ αὐτῶν κτήματα, τὰ ὅποια οὕτω περιήλθον εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς πλουσίους. Τὰ κτήματα ταῦτα ἐνωθέντα ἀπήρτισαν, μεγάλας ἰδιοκτησίας, αἱ ὅποια μετεβλήθησαν εἰς λειβάδια, ἀμπελώνας καὶ περιβόλια ἐπαρφοῦν δένδρων. Οἱ χωρικοὶ καταστάντες ἀκτήμονες συσσωρεύθησαν εἰς τὴν 'Ρώμην, ἔπου ἔξων πωλοῦντες τὴν ψῆφον των εἰς τὰς ἀρχαίας καὶ τὰς ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰ δικαστήρια τὴν μαρτυρίαν των· ἐργασίαν δὲν εὕρισκαν, καθ' ἔσον οἱ πλούσιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ἐργασίας μετεχειρίζοντο δούλους, τοὺς ὅποιους κατὰ μυριάδας εἶχον φέροι ἐκ τῆς 'Ασίας καὶ τῆς 'Αφρικῆς.

Τοιοτοτρόπως κατὰ τὸ ἔτος 138 εἶχεν ἐξερρανησθῆ, τελείως ἢ μεσαία ἐκείνη τάξις, ἡ τῶν πληθειῶν, εἰς τὴν ὅποιαν ἡ 'Ρώμη ἐχρεώσται τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ ἰσοπολιτεία, ἡ ὅποια εἶχεν ἐπέλθει διὰ τῶν νόμων τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ τοῦ Λεικίου Σεξτίου κατελύθη. Ἀντὶ ἐνὸς λαοῦ ἠνωμένον παρήχθησαν ἐν 'Ρώμῃ δύο τάξεις μισούμεναι ἀμοιβαίως, οἱ πλοῦσοι καὶ τὸ ἀναριθμητὸν πλῆθος τῶν πτωχῶν, ἐν τῇ μέσῳ δὲ αὐτῶν ἡ Πολιτεία ἐσταράσσετο, καὶ ἡ ἐλευθερία ἐξέπεγεν. Οἱ στρατιῶται ἔπαυσαν πλέον νά μάχωνται διὰ τὴν πατρίδα. Ἐστρατολογοῦντο μόνον διὰ τὸν μισθὸν καὶ διὰ τὴν λείαν καὶ δὲν ἐγνώριζον παρὰ μόνον τὸν ἀρχηγόν των.

§ 55. Δι μεταρρυθμίσεις τῶν Γράκχων καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐπελθοῦσα στάσις ἐν 'Ρώμῃ.

Τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐπιψιν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τοῦ ἐν 'Ρώμῃ πτωχοῦ λαοῦ ἀνέλαβον νά θεραπεύσουν δύο ἀδελφοί, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάιος Γράκχος. Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι ἦσαν υἱοὶ τοῦ Σεμπρωνίου

Γράχου και τῆς Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου. Ὁ πατὴρ των Σεμπρώνιος Γράχος ἐ χρημάτισε δῆμαρχος, ὑπατος δις, καὶ τιμητῆς, διεκρίθη δ' ἐπὶ φιλανθρωπία, τιμότητι καὶ φιλοπατρίᾳ. Ἡ μήτηρ των Κορνηλία, ὠραία, μεγαλόψυχος καὶ πεπαιδευμένη, ὑπῆρξε μοναδικὸν παράδειγμα γυναικείας ἀρετῆς καὶ μητρικῆς στοργῆς. Ἐν νεαρῇ ἡλικίᾳ στερηθεῖσα τοῦ συζύγου της ἀφωσιώθη ὀλοφύχως εἰς τὴν ἑλληνοπρεπῆ ἐκπαίδευσιν τῶν δύο υἱῶν της Τιβερίου καὶ Γαίου καὶ τῆς θυγατρὸς της Σεμπρωνίας, τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα ἔδωκε σύζυγον εἰς τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον. Ἀπέρριψε δὲ τὴν περὶ δευτέρου γάμου πρότασιν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου Ζ', προτιμήσασα

Ἡ Κορνηλία

ἀντὶ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος τὴν προσωνομίαν μητρὸς τῶν Γράχων.

Δημαρχία τοῦ Τιβερίου Γράχου. — Πρῶτος δὲ Τιβέριος ἐκλεχθεὶς δῆμαρχος τῷ 133 π. Χ. ἐ πρότεινεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τὴν ἀνανέωσιν τοῦ περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμου τοῦ Λικινίου καὶ Σεξτίου, τοῦτ' ἔστι «Πᾶς πολίτης Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχη πλείονα τῶν πεντακοσίων πλῆθρων γῆς δημοσίας τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ διανεμηθῇ μετὰ τῶν πτωχῶν εἰς ἑπταπλῆθρον, κλήρους ὡς ἰδιοκτησία».

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐψηφίσθη ὁ νόμος οὗτος τοῦ Λικινίου καὶ Σεξτίου, συνέβησαν πολλαὶ σπουδαῖαι μεταβολαί, ὁ Τιβέριος, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προτάσεώς του ὀλιγώτερον ἐπαχθῆ εἰς τοὺς πλουσίους, προσέθηκε καὶ τὰ ἑξῆς: «Ὁ κάτοχος δημοσίας γῆς πλὴν τῶν πεντακοσίων πλῆθρων θέλει κρατῆσει καὶ διακόσια πενήκοντα πλῆθρα δι' ἕκαστον ἐκ τῶν υἱῶν του μέχρι συμπληρώσεως χιλίων πλῆθρων».

Οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν κατὰ τοῦ Τιβερίου καὶ ἵνα ματαιώσουν τὰς προτάσεις του ἐδέχασαν τὸν δῆμαρχον Μάρκον Ὀκτάβιον. Ὁ

δήμαρχος οὗτος προέβαλε τὸ νεοεἰς τὰς προτάσεις τοῦ Τιβερίου. Ἀλλ' ὁ Τιβέριος προτείνει εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τὴν παῖσιν τοῦ συνδημάρχου του. καὶ αὕτη ἀποδέχεται αὐτήν. Οὕτω διὰ πρώτην φοράν προσεβλήθη τὸ ἀπαραβίαστον τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας. Μετὰ ταῦτα αἱ προτάσεις τοῦ Τιβερίου ἐψηφίσθησαν παρ' ἑλῆν τὴν λυσσαλέαν ἀντίστασιν τῶν εὐγενῶν.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Ἀταλὸς Γ', καταλιπὼν διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν. Ὁ Τιβέριος ἐπρότεινεν ἵνα οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀττάλου διανεμηθοῦν εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ ν' ἀγοράσουν ἐργαλεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἅτινα ἐμελλον νὰ λάβουν. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἐψηφίσθη.

Τὸ ἔτος τῆς δημαρχίας τοῦ Τιβερίου ἐλῆγεν. ἵνα δυναθῇ οὗτος νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμον, ὅστις προσέκρουεν εἰς πλείστα ἐμπόδια, ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς του, ἐν ᾗ ὁ Τιβέριος εὐρίσκετο εἰς τὸ Καπιτώλιον φροντίζων περὶ τῆς ἐκλογῆς του, οἱ συγκλητικοὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ πελατῶν καὶ δούλων καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα Σικίωνα τὸν Νασικὸν ὤρμησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μετὰ τριακοσίων παδῶν του.

Δημαρχία τοῦ Γάϊου Γράκχου. — Δέκα εἴη βραδύτερον ὁ Γάϊος Γράκχος, τολμηρότερος καὶ φιλοδοξότερος τοῦ Τιβερίου, ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐπὶ πλεονὰ νὰ δώσῃ μείζονας διαστάσεις εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀρξάμενον ἀγῶνα. Ὁ Τιβέριος ἠθέλησεν ἀπλῶς ν' ἀνακουφίσῃ τὸν δυστυχοῦντα λαόν. Ἀλλ' ὁ Γάϊος ἠθέλησε νὰ μεταβάλλῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὸ καθεστώς. ἠθέλησεν ἀπ' ἐνὸς ν' ἀνυψώσῃ τὰς ἀκλήρους τάξεις ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχε κρημνίσει αὐτὰς ἡ ἐπιδρομὴ τῆς πλουτοκρατίας, καὶ νὰ ἀναδημιουργήσῃ δι' αὐτῶν τοὺς ἀρχαίους πληθεις μὲ τὰς ἀστικὰς αὐτῶν ἀρετὰς, ἀπ' ἑτέρου δὲ νὰ καταρρίψῃ τὴν καταχρηστικὴν ἐπικράτησιν τῆς συγκλήτου, ἀφικρῶν ἀπ' αὐτῆς ἔλα τὰ προνόμια, τὰ ὅποια εἶχε σφετερισθῆ αὕτη. Ἐκλεχθεὶς λοιπὸν δήμαρχος τῷ 123 π. Χ. ὄχι μόνον τὸν περὶ γαιῶν νόμον τοῦ Λικινίου — Σεξτίου ἀνενέωσεν ἀμετάβλητον, ἀλλὰ καὶ σίτον

ἐχρησθήσασιν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ μετρία ἀμοιβῇ καὶ ἄλλους νόμους εἰσήγαγεν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς βλάβην τῶν εὐγενῶν. Ἰδίως συνέτριψε τὴν δύναμιν τῆς συγκλήτου διὰ τοῦ δικαστικοῦ νόμου, διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ δικασταὶ τοῦ λοιποῦ ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν ἱππέων καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν συγκλητικῶν.

Ὁ Γάιος εὐρίσκειτο πλέον εἰς τὸ κατακρύφον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος. Ἐκλεχθεὶς καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δῆμαρχος ἐπρότειπε δύο νόμους, α') περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν καὶ β') περὶ ἐπεκτάσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχους. Ὁ πρῶτος νόμος ἐψηφίσθη, ἀλλ' ὁ δεύτερος εὗρε σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ ἀπερρίφθη, συνετέλεσε δὲ εἰς τὸ νὰ ψυχρανθῇ ὁ λαὸς πρὸς τὸν Γάιον. Ἡ ἔλλοχεύουσα σύγκλητος ἔσπευσε νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς ψυχρότητος ταύτης τοῦ λαοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Γάιος ἐπρότεινε νὰ ἰδρυθῇ ἀποικία ἐν Καρχηδόνι ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡραία, θέλων οὕτω νὰ δώσῃ εἰς τὸν κόσμον περιφανῆ ἀπόδειξιν τοῦ νέου φιλελευθέρου πνεύματος, ἡ σύγκλητος ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἔπεισε τὸν Γάιον νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας ταύτης. Ἀλλ' ἡ ἀπουσία τοῦ Γαίου ἐκ τῆς Ῥώμης καθ' ἣν μάλιστα ἐποχῆν ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοια τοῦ λαοῦ εὐρίσκειτο ἐν μειώρῳ, ὑπῆρξεν ὀλεθρία δι' αὐτόν. Ὅτε ὁ Γάιος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Καρχηδόνος, εὗρε τὰ πράγματα μεταβεβλημένα. Ἡ δημοικότης του εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Ζητήσας δ' ἐκ τρίτου νὰ γίνῃ δῆμαρχος ἀπέτυχεν, ἐν ᾧ ὁ ἄσπονδος καὶ βαιοπαθὴς ἐχθρὸς του Ὀπίμιος ἐξελέχθη βραχὺς. Τὰ πράγματα ἐχώρουν πρὸς τὴν σιᾶσιν καὶ ἐξερράγη αὕτη. Ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου τρισχίλιοι ἐφονεύθησαν, αὐτὸς δὲ καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ἠτύχησεν.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῶν Γράκχων, ἀγωνισθέντων ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαταλειφθέντων ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην, τὴν ὅποιαν ἔδειξε πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργασθέντας καὶ θυσιασθέντας Γράκχους. Ἀπασαὶ αἱ δικαστικαὶ τῶν Γράκχων περιέπεσαν εἰς ἀχρησίαν, πλὴν τοῦ δικαστικοῦ νόμου, ὁ δὲ λαὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν του ἀθλίαν κατάστασιν.

Ἡ Κορνηλία ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συμφορᾷ ἔδειξεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τῆς ἀφηγουμένη μετὰ ψυχικῆς ἀταραξίας τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον τῶν δύο ἡρωϊκῶν τέκνων τῆς.

f

§ 56. 'Ιουγουρθικός πόλεμος (112—106 π.Χ.)

Ὁ 'Ιουγουρθικός πόλεμος, ὅστις ἔγινεν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαίου Γράκχου, εἶνε κατὰ τοῦτο ἀξιοσημείωτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὅτι ἀπεκάλυψε καὶ κατέδειξε τὴν διαφθορὰν τῆς ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας. Προεκλήθη δὲ ὁ πόλεμος αὗτος ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, νῦν Ἀλγερίας, Μικίφας, υἱὸς τοῦ Μασσανάσου, ἀποθνήσκων διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἰέμφαλον καὶ Ἀδέρβαλον καὶ εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἰουγούρθαν. Ὁ Ἰουγούρθας ὢν πονηρὸς καὶ ἄπληστος ἐφρόνευσε μετ' ὀλίγον τὸν Ἰέμφαλον καὶ ἐσφετερίσθη τὸ μερίδιόν του. Ὁ Ἀδέρβαλος ἐπεχείρησε νὰ ἐκδικήσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουγούρθα κατέφυγεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐξήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Ἰουγούρθας προλαβὼν ἔστειλεν εἰς Ῥώμην πρέσβεις μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ καὶ ἐδέξασε τοὺς πλείστους τῶν συγκλητικῶν. Ἡ σύγκλητος ἐπεμφεν εἰς Ἀφρικὴν δέκα συγκλητικούς, τῶν ὁποίων πρῶτατος ὁ Ὀπίμιος, ὅπως διανεμῶν τὸ βασίλειον τῆς Νουμιδίας μεταξὺ τοῦ Ἀδερβάλου καὶ τοῦ Ἰουγούρθα.

Ἀλλ' ὁ Ὀπίμιος δεκαθεὶς ἀπένειμεν εἰς τὸν Ἰουγούρθαν τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον μέρος τοῦ Νουμαδικοῦ κράτους. Ὁ Ἰουγούρθας ἀποθρασυνθεὶς ἐκ τούτου ἐφρόνευσε καὶ τὸν Ἀδέρβαλον καὶ ἐσφετερίσθη ἅλον τὸ Νουμαδικὸν κράτος. Ἀλλ' ὁ εὐθαρσῆς δήμαρχος Γάϊος Μέμμιος ἠπέλησεν ὅτι ἤθελεν ἀποκαλύψει εἰς τὸν δῆμον τὴν διαφθορὰν τῶν συγκλητικῶν καὶ αὕτω κατώρθωσεν ὥστε νὰ προσκληθῇ εἰς Ῥώμην ὁ Ἰουγούρθας καὶ δώσῃ εὐθύνας εἰς τὸν δῆμον περὶ τῶν καταχρήσεων τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ.

Ὁ Ἰουγούρθας ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἐδέξασε τὸν δήμαρχον Βαίθιον, καὶ ὅτε ὁ Μέμμιος ἐκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀποκαλύψῃ τοὺς συνεργοὺς τῶν κακούργιων του, ὁ Βαίθιος τῇ ἀπηγόρευσε ν' ἀπαντήσῃ. Εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὴν αὐθαδείας ἔφθασεν ὁ Ἰουγούρθας, ὥστε ἐφρόνευσεν ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἕτερον συγγενῆ του, ὀνόματι Μασσίδαν, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδερβάλου κατέφυγεν εἰς Ῥώμην, ἵνα ζητήσῃ τὸν θρόνον τῆς Νουμιδίας. Μετὰ τὸ νέον τοῦτο ἔγκλημα ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν αὐστηρότητα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἀπῆτει ἡ βαρεῖα κατὰ τῆς Πολιτείας ὕβρις καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ φυλακίσῃ τὸν ἀνθρωποκτόνον βασιλέα ὡς ὄντα ἐξησφαλισμένον διὰ δημοσίας ἐγγυή-

σεως τῆς Πολιτείας, διέταξεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ πάραυτα. Ὁ Ἰουγοῦρ-
θας ἐξεληθὼν ἐκ τῶν πολῶν τῆς Ῥώμης ἐστράφη πρὸς αὐτὴν καὶ ῥί-
πιων βλέμμα καταφρονήσεως εἶπεν «ὦ πόλις ὦνία, πόσον ταχέως
ἤθελες πωληθῆ, ἐὰν εὐρίσκατο ὁ δυνάμενος νὰ σὲ ἀγοράσῃ».

Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν ὕπατον Πιστούμιον Ἀλβίνον ἠκολού-
θησε τὸν Ἰουγοῦρθαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀλλ' ὁ Ἰουγοῦρθας ἐπιτεθείς
αἰφνιδίως ἐν ὄρα νυκτὸς ἐνίκησε τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν καὶ ἠνάγκα-
σεν αὐτὸν νὰ διέλθῃ ὑπὸ ζυγόν. Τότε ἡ σύγκλητος ἀνέθηκε τὴν διεξα-
γωγὴν τοῦ κατὰ τοῦ Ἰουγοῦρθα πολέμου εἰς τὸν τιμιώτατον καὶ δρα-
στηριώτατον Καικίλιον Μέτελλον, ἀνεψιὸν τοῦ Μακεδονικοῦ, ὅστις
ἐξέλεξεν ὕπαρχόν του τὸν Γάιον Μάριον.

Ὁ Ἰουγοῦρθας ἀπεπειράθη νὰ σαγηνεύσῃ καὶ τὸν Μέτελλον,
ἀλλὰ πάραυτα ἐνόησεν ὅτι πρὸς τοιοῦτον ἀντίπαλον ἦσαν ἀνίσχυρα τὰ
παλαιὰ του τεχνάσματα. Ὁ Μέτελλος ἐνίκησε τὸν Ἰουγοῦρθαν καὶ
ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν πενθερόν του Βόκχον, βασι-
λέα τῆς Μαυριτανίας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ πόλεμος ἦτο ἐν τῇ τελειοσθαι,
ὁ Μέτελλος ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ὕπαρ-
χόν του Γάιον Μάριον, ὅστις ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν παρὰ
τοῦ Μετέλλου εἶχεν ἐπιστρέφει πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐπέτυχε
νὰ ἐκλεχθῆ ὕπατος.

Ὁ Μάριος ἦτο υἱὸς χωρικοῦ ἐξ Ἀρπίνης τοῦ Λατίου, ἀγράμμα-
τος καὶ τραχὺς· εἶχεν ἕως ἐξοχα στρατιωτικὰ προτερήματα, διὰ τῶν
ὁποίων ἀνεδείχθη καὶ διεδράμάτισε σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τῇ
Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ. Ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν. «Οἱ
ἄνθρωποι οὗτοι—ἔλεγε—καταφρονοῦν τὴν καταγωγὴν μου· ἀλλ' ἐγὼ
καταφρονῶ τὰς κακίας τῶν λησμονοῦν ὅτι εὐγενέστερος εἶνε ὁ γεν-
ναιώτερος».

Ὁ Μάριος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ἀφρικῇ στρατοῦ κατε-
τρόπως παρὰ τὴν Κίρταν τὰ ἠνωμένα στρατεύματα τοῦ Ἰουγοῦρθα
καὶ τοῦ Βόκχου καὶ οὕτω ἔβηκε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Βόκχος
ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων· ὁ δὲ νεαρὸς καὶ εὐγε-
νὴς Σύλλας, ὅστις ὑπηρετεῖ παρὰ τῷ Μάριω ὡς ταμίαις, πεμφθεὶς ὑπὸ
τοῦ Μαρίου ἵνα διαπραγματευθῆ τὴν εἰρήνην κατώρθωσε νὰ πείσῃ
τὸν Βόκχον νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Μάριον τὸν Ἰουγοῦρθαν. Ὁ Ἰου-
γοῦρθας ἀχθεὶς σιδηροδέσμιος εἰς Ῥώμην ἐρρίφθη εἰς ζοφερὰν φυλα-

κὴν, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ τῆς πείνης (104 π. Χ.). Τῆς Νουμιδίας τὸ με-
δυτικὸν μέρος παρεχωρήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸν Βέκχον, τὸ δὲ
ἀνατολικὸν προσηρτήθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν.

§ 57. **Κίμβροι καὶ Τεῦτονες (108—101 π. Χ.).**

Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν ἐν Ἀφρικῇ κατὰ τοῦ Ἰουγοῦρθα,
ἕτερος κίνδυνος πολὺ σπουδαιότερος ἠπέιλησε τὴν Ῥώμην. Δύο ἀγρία
καὶ μάχιμα ἔθνη, γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεῦ-
τονες. περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας, κατέλιπον τὴν παρά τὴν Βαλ-
τικὴν θάλασσαν χώραν τῶν καὶ διηυθύνθησαν πρὸς μεσημβρίαν ζη-
τοῦντες θερμότερας καὶ καλλιτέρας χώρας· προχωρήσαντες δ' ἔφθασαν
εἰς τὸν Ἰστρον ποταμὸν καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν Νωρηϊάν (σημε-
ρινὴν Αὐστρίαν). Ἐξ ὑπατικῶν στρατῶν ἐπελθόντες κατ' αὐτῶν κἀτε-
κεραματίσθησαν. Τὰ βερβερικὰ ταῦτα σίφη ἐπὶ τρία ἔτη ἐληλάτου
φρικωδῶς τὴν Νωρηϊάν, τὴν Παγνονίαν (σημερινὴν Οὐγγαρίαν) καὶ
τὴν Ἰλλυρίαν μέχρι τῶν ὄριων τῆς Μακεδονίας. Ἐπειτα οἱ βάρβαροι
διαβάντες τὸν Ῥῆνον εἰσῆλθον εἰς τὴν χώραν τῶν Ἑλβετῶν καὶ προ-
χωροῦντες εἰσέβαλον εἰς τὴν ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ἣς ἐπὶ
ἐν ἔτος ὑπέστη φρικαλέας καταστρεφάς. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ διαθοῦν τὰς
Ἀλπεὶς ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου παρέμειναν τρία ἔτη.
Ἡ βραδύτης αὐτῆ ἔσωσε τὴν Ῥώμην. Τόσος ἦτο ὁ καταλαβὼν τοὺς
Ῥωμαίους τρόμος ἀπέναντι τῶν ἀγρίων ἐκείνων σιφῶν τοῦ βορρᾶ,
ὥστε κατὰ τὸ ἔτος 104 π. Χ. οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπατείαν.
Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν ἐξ Ἀφρικῆς τὸν νικητὴν τοῦ Ἰουγοῦρθα
Μάριον, ἐξέλεξαν αὐτὸν ὑπατον, καὶ τὸν ἐπεμφαν ἵνα φυλάττῃ τὰς
εἰσόδους τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ πέντε συνεχῆ ἔτη (105—101 π. Χ.) ἐξε-
λέγετο ὑπατος ὁ Μάριος, ἐν ᾧ κατὰ τὸν νόμον οὐδεὶς ἠδύνατο ἀπὸν
νὰ ἐκλεχθῆ ὑπατος οὐδὲ πρὸ τῆς παρῶν δεκαετίας ἀπὸ τῆς προη-
γουμένης αὐτοῦ ὑπατείας.

Τέλος οἱ βάρβαροι ἐπανήλθον μετὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσβάλουν εἰς
τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλ' ἀπεχωρίσθησαν καὶ οἱ μὲν Κίμβροι διηυθύνθησαν
πρὸς τὰ ἀριστερά, ἵνα διὰ τῶν κεντρικῶν ἢ Τυρρῶν Ἀλπεων εἰσ-
βάλουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δὲ Τεῦτονες διηυθύνθησαν πρὸς τὰ δεξιὰ,
ἵνα εἰσβάλουν διὰ τῶν δυτικῶν Ἀλπεων. Ὁ Μάριος προσβαλὼν τοὺς
Τεῦτονας παρά τὰ Σέξτια ὕδατα τῆς Προβηγκίας τῷ 102 π. Χ. κατε-
τρόπωσεν αὐτοὺς ὀλοσχερῶς, φονεύσας καὶ αἰχμαλωτίσας πλείονας τῶν

κατὸν χιλιάδων. Ἐπειτα στραφεῖς κατὰ τῶν Κήφρων, οἵτινες δια-
βάντες τὰς Ἀλπεῖς εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, κατέστρεψε
καὶ τούτους τῷ 101 π.Χ. ἐξ ὀλοκλήρου ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Βερκελλῶν.

Διὰ τῶν δύο τούτων περιφανῶν νικῶν τοῦ ὁ Μάριος ἔσωσε τὴν
πατρίδα, ἐπανῆλθε δὲ εἰς Ῥώμην. Ὁ δῆμος ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν θείας
τιμὰς, ἣ δὲ σύγκλητος ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ ἐπισήμως ὅτι ὁ
Μάριος ἔσωσε τὴν πολιτείαν καὶ συνήνεσε ν' ἀναγορευθῇ αὐτὸς τρίτος
κτίστης τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Ῥομύλον καὶ τὸν Κάμιλλον.

§ 58. *Δημαγωγικαὶ στάσεις ἐν Ῥώμῃ. — Ἀντισηλία
Μαρίου καὶ Σύλλα.*

Ὁ Μάριος καταστάς δ' ἂ τῶν ἐκτάκτων πολεμικῶν κατορθωμάτων
τοῦ ἀγαπητότατος εἰς τὸν λαόν, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἠθέλησε
νὰ καταβάλλῃ ὀλοτελῶς τὴν δύναμιν τῶν ἀριστοκρατικῶν, τοὺς ὁποίους
ἐμίσει θανασίμως. Ὁθεν συνεδέθη μὲ τοὺς μάλλον ἐπικινδύνους δη-
μαγωγούς, τὸν δῆμαρχον Λεύκιον Σατουρνίνον καὶ τὸν πραιτώρα Σερ-
βίλιον Γλαυκίαν, καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῶν ἐξελέχθη τὸ ἕκτον
ὑπατος τῷ 100 π.Χ. παρ' ἑλῆν τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀριστοκρατικῶν,
οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι ἀρκετὰς τιμὰς ἔλαβεν ὁ ἀγρότης τῆς Ἀρπίνης.

Ὁ θρασυτάτος Σατουρνίνος ἐκλεχθεὶς καὶ πάλιν δῆμαρχος ἠθέ-
λησε ν' ἀναδιβάσῃ εἰς τὸ ὑπάτικόν ἀξίωμα τὸν φίλον τοῦ Γλαυκίαν
ἀποτυχῶν ὅμως ἐτόλμησε νὰ φονεύσῃ ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τὸν ἐπιτυχόντα
ὑπεψήφιον τῆς ἀντιπάλου μερίδος Γάτον Μέμμιον. Ἄλλ' ἢ κακοῦργος
αὕτη πράξις ἐπροκάλεσε στάσιν τοῦ λαοῦ ἐν Ῥώμῃ. Οἱ δημαγωγοὶ
φοβηθέντες τὸν κίνδυνον κατέφυγον εἰς τὸ Καπιτώλιον. Τότε ἐξεδόθη
ὑπὸ τῆς συγκλήτου τὸ εἰς ταραχώδεις περιστάσεις ἐκδιδόμενον συγ-
κλητικὸν δόγμα (Senatus consultum). «Νὰ προσέχουν οἱ ὑπατοὶ ἵνα
μὴ πάθῃ κακὸν τι ἢ πόλις» «videant consules ne quid res publica
detrimenti caperet». Ὁ δὲ Μάριος ἠναγκάσθη ἄκων νὰ ἐνωθῇ μετὰ
τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ νὰ προσῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Καπιτω-
λίου. Οἱ πολιορκούμενοι στενοχωρηθέντες παρεδόθησαν εἰς τὸν Μά-
ριον, ἀλλὰ τὸ ἐξηγγιωμένον πλῆθος ἐφόρευσε τὸν Σατουρνίνον καὶ
πολλοὺς ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ.

Ἡ ἀσύνητος αὕτη πράξις τοῦ Μαρίου αὐτὸν μὲν ἐταπεινώσε καὶ
ἠλάττωσε τὴν ἐπέληψίν του, τὴν δὲ ἀριστοκρατικὴν μερίδα ἐνίσχυσεν.
Ὁ Μάριος μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας του μετέβη ἐπὶ τινα χρόνον

εις τὴν Ἀσίαν ἀναμένων εὐνοϊκώτεραν περίστασιν διὰ τὰ φιλόδοξα σχέ-
διὰ του. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ηὔξανετο ἡσήμεραι ἢ ὑπόληψις καὶ ἡ ἐπιπροϋ-
τοῦ πανούργου Σύλλα, ὅστις γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς
μερίδος ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Μαρίου.

§ 59. *Συμμαχικὸς πόλεμος (91—88 π. Χ.).*

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμφυλίων τούτων στάσεων καὶ ταραχῶν ἕτερος
μέγας κίνδυνος ἠπειλήσεν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν λαῶν
τῆς Ἰταλίας, οἱ συντελέσαντες διὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως οὐχ
ὀλίγον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ῥώμης, ἐζήτουν ἀπὸ πολλοῦ νὰ μετά-
σχουν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ οὐχὶ νὰ θεωρῶνται ἀπλῶς σύμμα-
χοι τῆς Ῥώμης. Τὴν δικαίαν ταύτην ἀπαίτησιν τῶν συμμαχῶν ὑπε-
στήριξεν ἐκθρομῶς ὁ δήμαρχος Λίβιος Δροῦσος, ἀνὴρ διακρινόμενος
ἐπὶ γενναίοις αἰσθήμασι καὶ θερμῇ φιλοπατρίᾳ. Ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπὲρ
τῶν συμμαχῶν ἐκθρομὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἐδολοφονήθη πρὸ τῆς οἰκίας
του ὁ ἐντιμὸς οὗτος ἀνὴρ.

Ἄλλ' ὁ βίαιος θάνατος τοῦ Δροῦσου διήγειρε γενικὸν ἀναβρασμὸν
καθ' ἕλλην τὴν Ἰταλίαν. Οἱ σύμμαχοι Ἰταλοὶ, ἡγουμένον τῶν Σαυιτιῶν
καὶ τῶν Μάρσιων, ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ ἔδρυσαν ἀνε-
ξάρτητον ὀλοσπονδίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰταλικῆς ἑμοσπονδίας,
τῆς ὁποίας πρωτεύουσαν ἀνέβλεψαν τὸ Κορφίνιον, πόλιν τῆς Σαυιτι-
δος. Καὶ ἡ μὲν ἀνωτάτη διεθυσίς τῶν πραγμάτων ἀνετέθη εἰς βου-
λὴν ἐκ πεντακοσίων μελῶν, ἡ δὲ διοίκησις τοῦ πολέμου εἰς δύο ὑπά-
τους, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάτερος εἶχε παρ' ἑαυτῆ ἕξ πραιτώρας.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠσθάνθησαν τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις προήρχετο
ἐκ τῆς ἔδρυσεως τῆς νέας πολιτείας ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἰταλίας καὶ
πρὸ τῶν θυρῶν αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὅθεν ἔθεσαν εἰς κίνησιν ἀπάσας
αὐτῶν τὰς δυνάμεις καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν ἐνωθέντων ἐκείνων λαῶν.
Ἐντεῦθεν ἐξερράγη ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, ὅστις καὶ Μαρσι-
κὸς καλεῖται ἐκ τῶν Μάρσιων, ἑνὸς ἐκ τῶν μαχιμωτέρων λαῶν τῆς
ἑμοσπονδίας. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε τρία ἔτη (91—88 π. Χ.)
καὶ διεξήχθη ἑκατέρωθεν μετὰ πειρήματος μεγάλου· εἶνε δὲ ἀμφίβο-
λον ἂν ἢ ἐσφύζετο ἡ Ῥώμη, εἴαν ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος δὲν ἐνήργει
μετὰ φρονήσεως. Μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ πολέμου ἐσπευσεν αὕτη νὰ
χρησθῆσιν τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν
λαῶν, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ῥώμην, ἦτοι εἰς τοὺς Τυρρηνοὺς,

τοὺς Ὀμβροὺς καὶ τοὺς Λατίνους. Ἐπειτα καὶ εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν ἀποστατησαντων, αἵτινες ἐκουσίως κατέθεσαν τὰ ὄπλα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν θὰ κατεπνίγετο ὁ ἀναβρασμός, ἂν ἕτερος κίνδυνος ἀπειλῶν τοὺς Ῥωμαίους ἐξ ἀνατολῶν, ὁ ἐκ τοῦ Μιθραδάτου, δὲν ἠνάγκαζε τὴν σύγκλητον νὰ χορηγήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς ἐλευθέρους πολίτας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπερατώθη ὁ ἐλεύθερος αὗτος πόλεμος, καθ' ἑν-τριακόσιαι χιλιάδες ἀνδρῶν ἐκατέρωθεν ἀπωλέσθησαν, ἐλόκληροι δὲ χῆρσαι ἤρημώθησαν.

§ 60. *Πρῶτος Μιθραδατικός πόλεμος (88—84 π.Χ.)—Μεγάλος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα.*

Ὁ βρασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθραδάτης Γ', ὁ ἐπικαλούμενος Εὐπάτωρ, μετὰ τὸν Αννίβαν ὑπῆρξεν ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων. Ἀπ' ἀναβᾶς εἰς τὸν θρόνον διενεχθή νὰ συγκροτήσῃ ἰσχυρὰν Ἀσιανὴν μοναρχίαν δυναμένην νὰ ἀντεπεξέλθῃ τελεσφόρως κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Κολχίδος καὶ ἐπὶ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου. Ἐπειτα δέ, ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, συμμαχήσας μετὰ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ του Τιγράνου, βρασιλεῶς τῆς Ἀρμενίας, ἐκυρίευσεν τὴν Παφλαγονίαν, Καππαδοκίαν, Φρυγίαν, Βιθυνίαν. Νικήσας δὲ τοὺς κατ' αὐτὸν πεμφθέντας Ῥωμαίους στρατηγούς, ἔγινε κύριος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Μετὰ ταῦτα μετέθεσε τὴν ἔδραν του ἐκ τῆς Σινώπης εἰς τὸ Πέργαμον καὶ ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀγανακτικῆς, τὴν ὁποίαν οἱ κατοικοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἠσθάνοντο διὰ τὰς Ῥωμαϊκὰς καταθλίψεις, διέταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν διαικητὰς καὶ τὰς πόλεις νὰ σφάζουν ἐν ὁρισμένη ἡμέρᾳ πάντας τοὺς ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ῥωμαίους καὶ Ἰταλοὺς, ἐν μὲν δὲ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐσφάγησαν ὀγδοήκοντα χιλιάδες.

Τὰ συμβάντα ταῦτα ἔσχον τὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν γείτονα Ἑλλάδα. Ἐπὶ τῇ ἀγγέλιματι τῶν κινήσεων τοῦ Μιθραδάτου αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐνεπλήσθησαν ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐστείλαν πρέσβεις ἵνα προσφωνήσουν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ὁ Μιθραδάτης ἔσπευσε νὰ ἐπιωφεληθῇ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Στόλος λοιπὸν εἰσέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἀπ' οὗ κατέλασε τὰς πλείστας ἐκ τῶν νήσων μετήγαγεν ἔπειτα στρατιὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀρχελαίου, ἐν ᾧ ἑτέρα στρατιὰ βαδίσασα διὰ τῆς Θράκης

κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν. Πρῶται ἀπεστάτησαν αἱ Ἀθηναὶ κατὰ παρακίνησιν τοῦ στωμύλου σοφιστοῦ ἀλλ' αἰσχροῦ δημαγωγοῦ Ἀριστίωνος, τὸν ὅποιον καὶ ἀνηγόρευσαν στρατηγὸν ἐπὶ τῶν ἐπλων. Κατόπιν δὲ ἀπεστάτησαν ἡ Βοιωτία, ἡ Λακωνική, ἡ Ἀρχαία καὶ ἡ Εὐβοία. Ὁ Ἀρχέλαος καταπλεύσας εἰς Πειραιᾶ κατέλαβεν αὐτὸν καὶ τὰς Ἀθήνας, ὁπόθεν μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος ὤρμησαν εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὰς Θεσπίας, αἵτινες ἔμειναν πισταὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἄμ' ἀπαλλαγέντες ἀπὸ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου εὐθὺς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἀνέθηκαν τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλαν, τὸν ὅποιον ἐμοθύμως ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Σύλλας εὐρίσκετο ἐν Καμπανίᾳ παρασκευαζόμενος, ὁ δήμαρχος Σουλπίκιος Ῥούφος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ σωματοφυλακῆς ἐξ ἑξακοσίων νέων, τοὺς ὅποιους ἐκάλει ἀντισύγκλητόν του, καὶ ὑπὸ τρισχιλίων μαχαιροφόρων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπελευθέρων, κατώρθωσεν ἐν τινι θορυβῷδε συνεδριάσει τοῦ δήμου ν' ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τοῦ Σύλλα ἡ στρατηγία τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ν' ἀνατεθῆ εἰς τὸν Μάριον ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνθυπάτου, ἐπανελθόντα ἤδη ἐκ τῆς Ἀσίας. Μαθὼν τοῦτο ὁ Σύλλας ὤρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Ῥώμης. Φοβερά βῆξις ἐπῆλθε μεταξύ τῶν δύο μερίδων, πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἀφθονον αἷμα ἔρρευσεν. Ὁ Σουλπίκιος φρονέεται καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, ὁ δὲ Μάριος σώζεται διὰ τῆς φυγῆς εἰς Ἀφρικήν κατέκριν πολλῶν προσηλυτῶν.

Ἐκστρατεία τοῦ Σύλλα κατὰ τοῦ Μιθραδάτου. — Ὁ Σύλλας τακτοποιήσας τὰ ἐν Ῥώμῃ πράγματα κατὰ τὸ συμφέρον του καὶ ἀφῆσας τὸν δῆμον ἐλευθέρου νὰ ἐκλέξῃ ὑπάτους τὸν Ὀκτάβιον καὶ τὸν Κίνναν ἐξεστράτευσεν ἔπειτα κατὰ τοῦ Μιθραδάτου. Τὸ ἔαρ τοῦ 87 π. Χ. προσωρμίσθη εἰς τὴν Ἠπειρον ἄγων στρατιὰν ἐκ τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, στερούμενος δὲ χρημάτων καὶ στόλου. Μόλις ἤσθάνθησαν πάλιν αἱ ἐν Ἑλλάδι τὸ σιδηροῦν βῆμα τῶν Ῥωμαίων, ἀμέσως κατέπεσε πανταχοῦ τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων. Ὁ Σύλλας προελάσας ἐκ Θεσσαλίας διηυθύνθη εἰς Βιωτίαν, ὅπου ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ὁ Ἀρχέλαος καὶ ὁ Ἀριστίων. Ἐκδιώξας δὲ αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἠνάγκασε τὸν μὲν Ἀρχελαόν νὰ κλει-

σθῆ εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸν δὲ Ἀριστίωνα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐν ᾧ συγ-
χρόνως ἄπασαι αἱ πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ αὐταὶ αἱ Θῆβαι προσε-
χώρησαν πρὸς τὸν Σύλλαν. Ἐξασφαλίσας τὰ νῦτα ὁ Σύλλας ὤρμη-
σεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διαιρέσας τὴν στρατιάν του εἰς δύο μοίρας
πολιορκεῖ διὰ τῆς μιᾶς τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὸν Πειραιᾶ.

Ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν παρετάθη ἐπὶ ὀκτῶ μηνάς. Διαρκού-
σης τῆς πολιορκίας, ἡ Ἑλλάς κατεπονείτο διαρκῶς δι' ἀληθῶς τερα-
στίων εἰσφορῶν. Ὅτε κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἔλλειψις ξύλου πρὸς κα-
τασκευὴν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ὁ Σύλλας δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ κα-
τακόψῃ τὰ ἀρχαῖα ἄλση τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Λυκείου, ὑπὸ τῶν
πυκνὰ φυλλώματα τῶν ὁποίων ἐδίδασκον ἄλλοτε οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι
Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. Ἐχὼν δὲ ἀνάγκην χρημάτων, ἐσύλησε τοὺς
θησαυροὺς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὀλυμπίας, καὶ τῶν Δελφῶν.
Τέλος τὸν ὄγδοον μῆνα διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου ὁ Σύλλας ἔγινε κύ-
ριος τῶν Ἀθηνῶν (1 Μαρτίου 86 π. Χ.), μεθ' ὃ ἐπηκολούθησεν ἀ-
γρία σφαγὴ τῶν κατοίκων.

Ἡ μανία τοῦ Σύλλα ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Δὲν ἐφέισθη αὐτος οὐδὲ
τῶν ὠραίων οἰκοδομῶν οὐδὲ τῶν ἱερῶν μνημείων. Τὰ πάντα παρέδω-
κεν εἰς τὴν καταστροφὴν. Μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὁ
Ἀριστίων, ἄφ' οὗ ἐμπροσθέντος τὸ Ὀρδεῖον, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν Ἀκρό-
πολιν· ἀλλὰ πιεσθεὶς ὑπὸ λειψυδρίας παρεδόθη ἐπὶ τέλους καὶ ἐσφά-
γη μετὰ τῶν περὶ αὐτόν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Σύλλας κατέστησε στενωτέραν
τὴν πολιορκίαν τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνθίστατο ἀκόμη ὁ Πει-
ραιεύς, ἐπεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη ἀσιατικὴ στρατιά, ἐρχο-
μένη νικηφόρος ἐκ Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Ταξίλην. Ὁ Ἀρχέλαος ἐξε-
κένωσε τότε τὴν Μουνηχίαν καὶ ἔσπευσε νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Ταξίλου.
Ὁ Σύλλας γενόμενος κύριος τοῦ Πειραιῶς κατηδάψισε τὰ ὀχυρώματα
αὐτοῦ καὶ ἐμπροσθέντος τὰ νεώρια καὶ τοὺς νεωσοίκους καὶ τὰ λοιπὰ
οἰκοδομήματα τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς.

Μετὰ τὴν ἐμπροσθίαν τοῦ Πειραιῶς ὁ Σύλλας διηυθύνθη εἰς
Βοιωτίαν καὶ μετὰ τριάκοντα μόνον χιλιάδων προσβαλὼν παρὰ τὴν
Χαιρώνειαν τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Ταξίλην ἀγοντας ἑκατὸν εἴκοσι
χιλιάδας ἄνδρας κατετρόπωσεν αὐτοὺς ὁλοσχερῶς (86 π. Χ.). Μόνον
δεκακισχίλιοι ἐκ τῶν Ἀσιανῶν ἐσώθησαν καταφυγόντες μετὰ τοῦ Ἀρ-

χελάου εἰς Χαλκίδα. Τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους κατέφθασε καὶ ἑτέρα μιθραδατικὴ στρατιὰ ἐξ ὀγδοήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δορύλαον, μετὰ τῆς ἐποίας ἠνώθησαν καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀρχελάου. Καὶ τὴν στρατιάν ταύτην ὁ Σύλλας προσβαλὼν πάλιν ἐν Βιωτίᾳ περὰ τὸν Ὀρχομενὸν μετ' ἀγωνιώδη μάχην συνέντριψε νόλοτελως καὶ οὕτω ἑστερέωσεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἐν ᾧ ὁ Σύλλας ἐν Ἑλλάδι κατῆγε λαμπρὰς νίκας, ὑπερισχύσαντες ἐν Ῥώμῃ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἐπεμφαν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου ἕτερον στρατηγόν, τὸν Φλάκκον. Ἀλλὰ τοῦτον ἐφόνευσε καθ' ἑδὼν ὁ ὑπαρχος Φιμβρίας, ὅστις καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου. Ὁ Σύλλας διαβὰς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξηνάγκασε τὸν Μιθραδάτην νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ἐν Δαρδάνῳ περὰ τὸν Ἑλλησπόντον (84 π. Χ.) καὶ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ ἕρους βραχυτάτους, α') νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ παλαιοῦ βασιλείου του, β') νὰ παραδώσῃ ἑβδομήκοντα ναῦς, καὶ γ') νὰ πληρώσῃ δισχιλία τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου. Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας καταδιώξας τὸν Φιμβρίαν ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' αὐτοκτονήσῃ.

Τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἵτινες εἶχον προσχωρήσει εἰς τὸν Μιθραδάτην, ἐτιμώρησεν ὁ Σύλλας αὐστηρότατα. Τοὺς μὲν πρωταίτιους τῆς προσχωρήσεως ἐθανάτωσεν, εἰς δὲ τὰς πόλεις ἐπέβαλε πρόστιμον εἴκοσι χιλιάδων τάλαντων. Τοῦναντίον ἀντήμειψε γενναίως τὰς πόλεις, αἵτινες ἔμειναν πισταὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μάλιστα τὴν Ῥόδον.

Ἐπάνοδος τοῦ Μαρίου εἰς Ῥώμην. — Προγραφαὶ καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Καθ' ἐν χρόνον ὁ Σύλλας ἐπολέμει ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔπειτα ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ Μιθραδάτου, ἀγριαὶ σκηναὶ διεδραματίζοντο ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Κίννας εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα θελήσας ν' ἀνατρέψῃ τὰς διατάξεις αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν συνύπατόν του Ὀκτάβιον. Ἐνεκα τούτου λυσώδης ἀγὼν συνέφη ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ δεκαχιχιλοὶ ἐφονεύθησαν. Ὁ Κίννας νικηθεὶς κατέφυγεν εἰς Καμπανίαν. Ὁ φυγὰς Μάριος μαθὼν τὴν κατὰ τοῦ Σύλλα ἐπανάστασιν ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως ἐξ Ἀφρικῆς ἀγῶν σίτες Νουμάδων. Ἀποβιασθεὶς εἰς Τυρρηνίαν διηυθύνθη πρὸς συνάντησιν τοῦ Κίννα. Ἀμφότεροι αὐτοὶ μετὰ στρατοῦ, τὸν ὅποιον ἐστρατολόγησαν, ὤρμησαν κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ μετὰ στενὴν πολιορκίαν ἠνάγκασαν

αὐτὴν νὰ παραδοθῆ. Ὁ Μάριος προέβη ἀμέσως εἰς φοβερὰς προειρη-
φάς καὶ χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σύλλα ἐφονεύθησαν. Ἐπὶ πέντε
ἡμέρας καὶ πέντε νύκτας στίφη στρατιωτῶν περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς
ἀρπάζοντες, σφάζοντες καὶ τὸ πᾶν πληροῦντες φόβου καὶ τρόμου. Τὰ
σώματα τῶν φονευθέντων κατὰ σωροὺς ἐκείντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἄταφα καὶ
ἐχρησμέμευον ὡς βορὰ τῶν κυνῶν.

Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐκόρεσαν τὴν δίψαν των καὶ οἱ δύο ἐκείνοι
τύρανοι Μάριος καὶ Κίννας, οἵτινες τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 86 π.Χ.
ἀνέλαβον τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν ἄνευ ἐκλογῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ
τέλος ὑπῆρξεν οἰκτρὸν. Ὁ Μάριος ταρασσόμενος ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ
τῆς συνειδήσεως διὰ τὰ τόσα θύματά του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου
τῆς τιμωρίας ἐκ μέρους τοῦ Σύλλα, οὕτως τὰ καθήκοντα ἐμάν-
θανε, παρεδόθη εἰς ἀκόλαστον βίον καὶ εἰς κατάχρησιν πνευματω-
δῶν ποτῶν. Ἐνεκα τούτου ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐν ἡλικίᾳ ἐβδομήκοντα
ἔτων ἐπὶ τῆς ἐβδόμης ὑπατείας του. Ὁ Κίννας ἐκράτησεν αὐθαριέ-
τως τὴν ὑπατείαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, διορίζων αὐτὸς τὸν συνύπατον
τοῦ ἄνευ ἐκλογῆς τοῦ δήμου. Ἐν τούτοις ὁ Κίννας κατὰ τὰ τέσσαρα
ταῦτα ἔτη ἐπέδειξε μωρατὴν ἀνικανότητα. Ἐν ᾧ ἐπλήρωσε τὴν
πόλιν αἵματος, εἶχε δὲ προγράψει τὸν Σύλλα, ὅμως οὐδὲν ἐπραξεν
ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ Σύλλα καθ' ἣν ἡμέραν ὁ νικητῆς τοῦ Μι-
θραδάτου ἠθέλει ἐμφανισθῆ ἐκδικητῆς ἑαυτοῦ, τοῦ οἴκου του, καὶ τῆς
πατρίδας του. Ἐξηγγέρθη τοῦ ληθάργου μόνον ὅτε ὁ Σύλλας ἐπανερ-
χόμενος ἔγραψεν ἀγέρωχον ἐπιστολὴν πρὸς τὴν σύγκλητον, διὰ τῆς
ὁποίας ἀνεκοίνου τὸ τέλος τοῦ ἀσιατικοῦ πολέμου, ἀλλὰ προσέθετεν
ὅτι ἐπανάρχετο νὰ τιμωρῆσῃ τοὺς ἐχθρούς του. Τότε διὰ τῆς βίας ὁ
Κίννας συνήθροισε στρατιὰν καὶ ἤγαγεν αὐτὴν εἰς Ἀγκῶνα, σκοπῶν
νὰ διαπεραιωθῆ εἰς Ἠπειρον καὶ καταπολεμήσῃ τὸν Σύλλα πρὶν ἢ
οὗτος ἀποβιβάσθῃ εἰς Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἐν Ἀγκῶνι στασιάσαντες οἱ
στρατιῶται ἐφόνευσαν τὸν Κίνναν.

Ἐπ' ἀνοδος τοῦ Σύλλα εἰς Ῥώμην. — Δικτατωρία
καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Ὁ Σύλλας περατώσας τὸν κατὰ τοῦ
Μιθραδάτου πόλεμον ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην ἀκολουθούμε-
νος ὑπὸ τοῦ πλουσίου ἐκ λαφύρων καὶ ἀφωσιωμένου εἰς αὐτὸν στρα-
τοῦ του. Τὸ ἔαρ τοῦ 83 π. Χ. προσωρμίσθη εἰς Βρινδῆσιον. Ἐπὶ
ἔτος καὶ πλέον ἐξηκολοβήθησε πολεμῶν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῶν πολλαχού

ἀντιπαχθέντων ἐχθρῶν του. Ἄφ' οὗ δὲ κατέβαλε πάντας, ὄρμησε θριαμβευτικῶς κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἐξῶθεν αὐτῆς καὶ παρὰ τὴν Κολλίην πύλην συνήφθη λυσσώδης ἀγών. Ὁ Σύλλας νικήσας τοὺς ἀντιπάλους εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν πλήρης βρῆγης καὶ προσέθη εἰς φρικώδεις προγραφὰς κατὰ τῶν ἀντιπάλων του Μαριανῶν διατάξας νὰ φονεύουν αὐτοὺς ὅπου καὶ ἂν τοὺς συναντοῦν, καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἐπὶ ἕξ μῆνας ἠδύνατο πᾶς τις νὰ φονεύῃ Μαριανούς, λαμβάνων καὶ ἀμοιβὴν δωδεκακισχιλίας δραχμὰς δι' ἑκάστην κεφαλὴν.

Ὁ Σύλλας ὅπως δώσῃ κύρος νομιμότητος εἰς τε τὰς ἐκδικήσεις αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς θεσμούς, τοὺς ὁποίους ἐμελέτα νὰ εἰσαγάγῃ, ἐνήργησε νὰ χειροτονηθῇ δικτάτωρ ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ἄλλ' ἢ δικτατωρῶν τοῦ Σύλλα πλὴν τοῦ ὀνόματος οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὴν ἀρχαίαν δικτατωρίαν. Ἡ δικτατωρία τοῦ Σύλλα ἦτο ἄπλοῦν πρόσχημα μοναρχίας· δι' ὃ καὶ εὐλόγως ὁ Σύλλας ἐχαρκτηρίσθη ὡς ὁ πρῶτος μονάρχης τῆς Ἐλευθέρας Ῥωμαϊκῆς Πολιτείας· προσωνόμασε δὲ ἑαυτὸν Εὐτυχή (Felix), διότι ἐφρόνει ὅτι ἡ δύναμις του καὶ τὸ μεγαλεῖόν του ὀφείλετο κυρίως εἰς τὴν τύχην.

Ὁ Σύλλας ἐξέδωκε τοὺς ἀπ' αὐτοῦ κληθέντας Κορνηλίους νόμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐνίσχυσε τὴν σύγκλητον, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἠῤῥησεν εἰς 600 διὰ τῆς προσθήκης 300 ἰππέων, καὶ συνέτριψε τὴν ἀρχὴν τῶν δημάρχων. Διὰ τῶν Κορνηλίων νόμων οἱ δήμαρχοι κατέστησαν ὑποχέριτοι τῆς συγκλήτου. Ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ συνεδρίου τούτου οἱ δήμαρχοι δὲν εἶχαν πλέον τὸ δικαίωμα νὰ συγκαλοῦν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, ἐξ οὗ δικαίωματος εἶχεν ἐκπηγάσει πᾶσα ἡ ἰσχὺς αὐτῶν. Ἀπέμεινεν εἰς αὐτοὺς μόνον τὸ veto, ὅπερ ὅμως περιορίσθη εἰς μέτρον ἀπλῆς προστασίας τῶν προσώπων. Ὁ ἀπαξ ἐκλεχθεὶς δήμαρχος ἀπεκλείετο διὰ παντὸς πάσης ἄλλης ἀρχῆς. Διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ δὲ τούτου φυσικὰ οἱ μεγαλοψυχότεροι καὶ θαρραλεώτεροι ἐκ τῶν πολιτῶν δὲν εἶχον πλέον καμμίαν διάθεσιν διὰ τὴν δημαρχίαν, ἥτις οὕτω κατέστη εἰκὼν ἄνευ πράγματος. Διὰ τῶν Κορνηλίων νόμων ἡ σύγκλητος κατέστη τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ εἰσήγαγε τοὺς νόμους εἰς τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν πρὸς ἐπιψήφισιν. Αὐτὴ διώριζε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς κατ' ἐπαρχίας πραιτωρας καὶ ἀνθυπάτους. Αὐτὴ ἐκήρυττε πόλεμον.

Ὁ Σύλλας θέλων νὰ ἐξοντώσῃ τελείως τοὺς δημοκρατικοὺς ἐδή-
μεισε τὰς περιουσίας αὐτῶν καὶ διὰ νόμου ἀπέκλεισεν ἀπὸ παντὸς
ἀξιώματος τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ὡς ἀτίμους· θέλων δὲ νὰ ἔχῃ ὑπὲρ
ἑαυτοῦ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς χώρας διένειμεν εἰς τοὺς ὑπὲρ
αὐτοῦ πολεμήσαντας στρατιώτας τὰς γαίας ὀλοκλήρων πόλεων καὶ χω-
ρῶν, ἰδίως τῆς Τυρρηνίας, Σαυνίτιδος καὶ Λευκανίας. Ἀλλὰ μετὰ διετῆ
κυβέρνησιν πρὸς ἔκπληξιν πάντων ὁ Σύλλας ἀπέθετο τὴν δικτατωρίαν
καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἐν Κύμῃ λαμπρὰν ἑπαυλίαν του καὶ ἐκεῖ πα-
ρεδόθη εἰς πᾶν εἶδος τρυφηλότητος, μετὰ ἔν δὲ ἔτος ἀσθενήσας ἀπέ-
θανε (78 π. Χ.). Ἐγράψε δὲ ὁ ἴδιος τὸ ἐπιτάφιον ἐπιγράμμα του ἔχον
ὡς ἑξῆς «Οὐδεὶς εὐηγοῦντο περισσότερο τὸς φίλους του· οὐδεὶς
ἔδραψε περισσότερο τὸς ἐχθροὺς του».

§ 61. *Γναῖος Πομπήϊος.*—*Ἀποστασία τοῦ Λεπίδου.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς με-
ρίδος ἀνεδείχθη ὁ Γναῖος Πομπήϊος, εἰς ἕκ τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν
τῆς Ῥώμης. Νεώτατος εἰσέτι ὁ Πομπήϊος διεκρίθη εἰς τοὺς τελευ-
ταίους σπαραγμοὺς καὶ ἐμφυλίους πολέμους καταδιώξας τοὺς Μαρι-
ανοὺς ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ καὶ εἶχε προσελκύσει τὴν ἀγάπην
καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου δικτάτωρος. Ὅτ' ἐπέστρεφεν
ἐξ Ἀφρικῆς εἰς Ῥώμην, ὁ Σύλλας ἐξῆλθε μεθ' ὄλου τοῦ λαοῦ εἰς
προὔπαντησιν αὐτοῦ, τὸν ἐχαιρέτισε καὶ τὸν ἐπεκάλεσε Μέγαν. Ἀλλ'
ὁ Πομπήϊος ἐζήτηε νὰ τελέσῃ θρίαμβον, ἐν ᾧ δὲν εἶχε περιβληθῆ οὐ-
δεμίαν ἐκ τῶν μειζόνων ἀρχῶν, ἦτο δὲ ἄπλοὺς ἵππεύς. Ὁ Σύλλας
ἠρνήθη. «Ἄς προσέξῃ—εἶπε μετὰ τόλμης ὁ ὀρμητικὸς νεανίας.
—Ὁ ἀνατέλλων ἥλιος ἔχει περισσοτέρους θαυμα-
στὰς ἢ ὁ δῦων». Ὁ δικτάτωρ ἐμβρόντητος ὑπέκυψεν ἀνακράξας
δὲς «Ἄς θριαμβεύσῃ, ἄς θριαμβεύσῃ».

Ὁ Πομπήϊος λοιπὸν ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος,
τὴν δὲ ἀρχηγίαν τῶν Μαριανῶν λειψάνων ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς νὰ
ἀναλάβῃ ὁ Μάρκος Λέπιδος. Ὁ Λέπιδος ἐκλεχθεὶς ὑπατος τῷ 78 π. Χ.
ἐπειράθη ν' ἀνατρέψῃ πάσας τὰς διατάξεις τοῦ Σύλλα. Ἐναντιωθεί-
σης ὅμως τῆς συγκλήτου, ἀπῆλθε πρὸ τοῦ ὀρισμένου χρόνου εἰς τὴν
ἐπαρχίαν του τὴν ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Ναρβωνίτιδα, καὶ στρατολογή-
σας ἠτοιμάζετο νὰ βυθίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ἐπελθὼν κατ' αὐ-

τοῦ ὁ Πομπήϊος τὸν ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαρδίᾳ, ἔπου ἀπέθανε (77 π.Χ.).

§ 62. Πόλεμος κατὰ τοῦ Σερτωρίου (79—71 π.Χ.)

Ὁ μόνος ἄξιος ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Μάριον ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τῶν δημοκρατικῶν ἦτο ὁ Σερτώριος, εἰς ἐν τῶν διακρειπεστάτων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Ὁ Σερτώριος μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἦσαν τῶν Μαρριανῶν κατέφυγεν εἰς Ἰσπανίαν ἀλλὰ προγγραφεὶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀφρικήν. Προσκλησθεὶς δ' ἔπειτα ὑπὸ τῶν Λυσσιτιανῶν, οἵτινες κατεθλίβοντο ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Σύλλα, ἔπως βοηθήσῃ αὐτοῦ πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τῆς Ῥώμης, ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν (80 π.Χ.). Καὶ νῦν ὁ πρόφῃν ἠττημένος Μαρριανὸς παρουσιάζεται ὡς ἐλευθερωτῆς. Ὡν δὲ πεπρακισμένος διὰ σπανίων ἀρετῶν καὶ φύσει φιλόανθρωπος ἐφείλκυσεν ἐντὸς ὀλίγου τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην πάντων τῶν ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ λαῶν, οἵτινες θεώρουν αὐτὸν ὡς ἄλλον Ἀντίον. Πρὸς τὸν Σερτώριον κατέφυγεν ὁ ὑπαρχὸς τοῦ Περίπιδου Περπένας μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του καὶ πάντες οἱ ἐκ Ῥώμης φυγάδες Μαρριανοί.

Ὁ Σερτώριος ἀποτελέσας στρατὸν ἀξιόμαχον ἐκ δημοκρατικῶν καὶ Λυσσιτιανῶν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἐνίκησε πάντας τοὺς κατ' αὐτὸ πεμφθέντας στρατηγούς τῆς Ῥώμης καὶ ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπ' ὅλην τὴν Ἰσπανίαν. Θεωρῶν δὲ τὴν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατίαν καταλυθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἔδρυσε τῆς αὐτῆς ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ συνεκρότησε σύγκλητον ἐκ τριακοσίων μελῶν.

Τὰ καταθώματα τοῦ Σερτωρίου ἐνέπνευσαν φόβον εἰς τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἀριστοκρατικούς. Ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἔπεμψε κατὰ τοῦ Σερτωρίου τὸν ἐπὶ ἀνδρεία φημιζόμενον Μέτελλον Πίον καὶ τὸν Πομπήϊον, ἀλλ' ἀμφοτέροι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλουν τὸν φοβερὸν ἀνταγωνιστήν. Ἄλλ' ὁ ἀήττητος Σερτώριος ἔπεσε θύμα συνωμοσίας, τὴν ὅποιαν ἐξέφανε ὁ στρατηγὸς τοῦ Περπένας εἰτ' ἐκ φθόνου εἰτ' ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λάθῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου προκηρυχθεῖσαν διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Σερτωρίου ἀμοιβὴν ἑξ ἑκατῶν ταλάντων καὶ εἰκοσιχιλιάδων πλέθρων γῆς.

Ὁ Πομπήϊος μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Σερτωρίου ὤρμησεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Περπένας, ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ συλλαβὼν ἀπεκεφάλισε, τὸν δὲ στρατὸν αὐτοῦ διεσκόρπισε.

§ 63. Πόλεμος κατά τῶν δούλων (73—71 π.Χ).

Δὲν εἶχε λήξει ἀκόμη ὁ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος καὶ νέος κίνδυνος φοβερὸς ἠπειλήσῃ τὴν Ῥώμην, ὁ ἐκ τῶν δούλων.

Εἶπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον μεταφέρει ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικής καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν μυριάδας δούλων, τοὺς ἐποιοὺς διεσκόρπισαν καθ' ἑλλην τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς διαφόρους ἐργασίας τῆς Πολιτείας, ἄλλοι δ' ἐπωλοῦντο εἰς πλουσίους ἰδιώτας, οἵτινες μετεχειρίζοντο αὐτοὺς εἰς καλλιέργειαν τῶν κτημάτων τῶν καὶ εἰς ἄλλας βχυρτάτας ἐργασίας (ἴδ. σ. 130).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠρέσκοντο καθ' ὑπερβολὴν εἰς μονομαχίας καὶ θηραιομαχίας. Πρὸς τέρψιν λοιπὸν ἑαυτῶν μετεχειρίζοντο εἰς τὰ δημόσια θεάματα κατ' ἀρχὰς μὲν κακούργους καταδεδικασμένους εἰς θάνατον, οἵτινες ὄφειλον νὰ μονομαχοῦν κατ' ἀλλήλων ἢ κατ' ἀγρίων θηρίων μέχρι θανάτου. Βραδύτερον δ' ἐπὶ τοσοῦτον ἐπετάθη ἡ κλίσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ πρὸς τὰ φοικαλέα ταῦτα θεάματα, ὥστε ἐλόκληρα στήφη δούλων ἠγοράζοντο ὑπὸ κερδοσκόπων καὶ ἐγυμνάζοντο ἐν διαφόροις σχολαίαις τὴν ξιφιομαχίαν. Ὅφειλον δὲ οἱ δούλοι οὗτοι, οἵτινες

ἐκαλοῦντο μονομάχοι (gladiatores), νὰ μανθάνουν νὰ φονεύονται ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασι τῶν Ῥωμαίων μετὰ περισσῆς χάριτος ἢ μεταξύ τῶν ἢ ὑπὸ τῶν θηρίων, ἵνα οὕτω παρέχουν μεγαλειτέραν τέρψιν εἰς τὸν θεώμενον Ῥωμαϊκὸν λαόν. Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος βίος ἦτο ἀνυπόφορος διὰ τοὺς μονομάχους.

Ἡμέραν τινὰ τοῦ ἔτους 73 π.Χ. ἑβδομήκοντα περίπου μονομάχοι ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς ἐν Καπύῃ φυλακῆς τῶν καὶ ἀναδείξαντες ἀρχηγὸν τῶν ἐκ Θράκης γενναίων σύντροφόν των Σπάρτακον ἐσώθησαν εἰς τὸ ὄρος Βεζουβίου, μετ' αὐτῶν δὲ ἠνώθησαν καὶ ἄλλοι δούλοι. Τρισχίλια Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν πραιτώρα Βαρίνιον ἐστάλησαν κατ' αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ Σπάρτακος καταβάς ἐκ τῶν ἀπαρῶγων βράχων τοῦ Βεζουβίου προσέβαλεν ἀπροσδοκῆτως τοὺς Ῥωμαίους καὶ διεσκόρπισεν αὐτοὺς. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Σπάρτακου εἴλκυσε

Μονομάχος

πρὸς αὐτὸν μέγαν ἀριθμὸν ποτιμένων καὶ βουκόλων καὶ ἄλλων μονομάχων ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἐντὸς δὲ μικροῦ χρόνου ἑβδομήκοντα χιλιάδες εἶχον συρρέσει περὶ τὸν Σπάρτακον, ὅστις ἔχων ἐκ φύσεως προτερήματα στρατηγῶ ὠργάνωσε τὰ στήθη ἐκεῖνα εἰς στρατὸν καὶ ἐνίκησεν ἐκ παρατάξεως δύο πραιτωρας καὶ δύο ὑπάτους.

Οἱ ὄπαδοι τοῦ Σπάρτακου κινούμενοι ὑπὸ ἀπληστίας καὶ ἐκδικήσεως προέβησαν εἰς φοβεράς δηλώσεις καὶ λεηλασίας καὶ ἐνέπνευσαν καθ' ἑλλην τὴν Ἰταλίαν φόβον καὶ τρόμον, ὑπεχρέωσαν δὲ τὸν ἀρχηγόν των νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἡ σύγκλητος τότε ἀνέβηκε τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Λικίνιον Κράσσον. Ὁ Κράσσος ἐπελθὼν προσέβαλε τοὺς δούλους παρὰ τοῦ Σίλαρον, ποταμὸν τῆς Δευκανίας, τῷ 71 π.Χ. καὶ κατετρόπωσε αὐτούς, φονευθέντος καὶ τοῦ Σπάρτακου. Ἐξ χιλιάδες δούλοι συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἀνεσταυρώθησαν κατὰ μῆκος τῆς Ἀππίας ὁδοῦ, τῆς ἀγοῆς ἐκ Ῥώμης εἰς Καπύην.

Τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατοῦ τῶν δούλων ἀνερχόμενα εἰς δύο χιλιάδας περίπου διηθύνθησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἵνα διὰ τῶν Ἄλπεων ἀπέλθουν εἰς τὰς πατρίδας των. Συναντήσας ἕμως αὐτὰ ὁ ἐξ Ἰσπανίας ἐπανερχόμενος Πομπηΐος κατέστρεψεν ὀλοτελῶς. Τὸ κατέρθωμα τοῦ Πομπηΐου ἦτο ἀσήμαντον. Καὶ ἕμως οὗτος μεγαλαυχῶν, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ἔγραψεν εἰς τὴν σύγκλητον «Ὁ Κράσσος ἐνίκησε τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐγὼ ἀπέσπασα τὰς ρίζας τοῦ πολέμου τούτου». Ἡ πόλις σύμπασα ἐξῆλθεν εἰς προὔπαντησιν τοῦ ἥρωος, προσήνεγκε δὲ εἰς αὐτὸν πλείονα τῶν ὅσα ἐζητεί. Ὅχι μόνον μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον ἐτέλεσεν οὗτος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπατείαν ἔλαβε, καίτοι οὐδεμίαν πρότερον ἀρχὴν ἤρξεν.

Ἄλλ' ὁ Πομπηΐος ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ. Ὅθεν κολακεύων οὐστὸν λαὸν εἰσήγαγε νόμον, διὰ τοῦ ὅποιο ἀπεδόθησαν εἰς τὴν δημαρχίαν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀφαιρεθέντα δικαιώματα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις ὑπῆρξεν ἡδεϊκῶς χεῖρ τοῦ Σύλλα ἐν τῇ καταδίωξί τῶν δημοκρατικῶν, νῦν χάριν τοῦ πολιτικοῦ του συμφέροντος δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάργησιν τῶν νόμων τοῦ Σύλλα.

§ 64. Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν (67 π.Χ.)

Ἀνέκαθεν οἱ πειραταὶ ἐμάστιζον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, πολλαπλα-

σιασθέντες καταπληκτικῶς ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Κορίνθου. Οἱ πειραταὶ κατατίσαντες στόλον χιλίων πλοίων καὶ ἔχοντες ὡς ὄμηται τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κιλικίαν περιέπλεον κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν λεηλατοῦντες τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια καὶ ἐνσπείροντες πανταχοῦ τὸν τρόμον. Ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῶν Ἑρακλείων στηλῶν δὲν ἠδύνατο νὰ πλεύσῃ πλοῖον χωρὶς νὰ πληρώσῃ φόρον. Τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα ἄλλογον ἐνδιέφερον αὐτοῦς. Τοῦναντίον τοσαύτη ἦτο ἡ τόλμη των, ὥστε ἐπέπλεον καὶ μέχρι τῶν πρὸ ἑσθίων τῆς Ῥώμης.

Ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος εἶχε λάβει δραστήρια μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῆς πειρατείας. Τῷ 79 π. Χ. ἀπέστειλε κατὰ τῶν πειρατῶν τὸν Πόπλιον Σεργίλιον, ἕως ὡς ἀνθύπατος πολεμῶν ἐπὶ τριετίαν ὑπέταξε τὴν Κιλικίαν, ἐξεπύρρωσε δὲ ὄχυράς τινας πόλεις, μεταξύ δὲ αὐτῶν καὶ τὰ Ἰσαυρα, ἐξ οὗ καὶ Ἰσαυρικὸς προσωνομάσθη. Ὡσαύτως ὁ ὑπατος Καϊκίλιος Μέτελλος ὑπέταξε τὴν Κρήτην, ἐφ' ᾧ καὶ προσωνομάσθη Κρητικὸς. Ἀλλὰ διὰ μεμονωμένων ἐκστρατειῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταβληθῇ ἡ πειρατεία, διότι καταπολεμουμένη ἐν τι τόπῳ ἀνεφαίνετο ἄλλαχοῦ φειβερωτέρα. Καὶ πράγματι οἱ πειραταὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κρήτης ἀπέβησαν βλαβερώτεροι εἰς τὴν Ῥώμην, παρακωλύοντες τὰς ἐκ Σικελίας καὶ Σαρδύουσι τοπομπούρας, ἐξ οὗ ἡ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ λιμοκτονήσῃ.

Ὅπως εἶχον τὰ πράγματα, εἴ' ἐν ἔτει 67 π. Χ. ὁ δήμαρχος Γαβίνιος ἐπρότεινε ν' ἀνατεθῇ ἐπὶ τρία ἔτη εἰς ἕνα ἐκ τῶν ὑπατικῶν μὲ ἐξουσίαν ἀπόλυτον καὶ ἀνεύθυνον ἢ ἀρχηγία τῶν θαλασσῶν καὶ ὄλων τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου μέχρι τετρακοσίων σταδίων. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐταράχθησαν ἐκ τῆς ἀσυνήθους ταύτης ἐξουσίας, τῆς προσωριζομένης διὰ τὸν Πομπηϊόν, τὸν ὁποῖον ἄλλως καὶ ἐμίσουν ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτικῶν φρονημάτων του. Ὅθεν ἐπολέμησαν μετὰ σφοδρότητος τὴν πρότασιν τοῦ Γαβίνιου, ἣτις ἔφερε τυραννικὸν χαρακτήρα. Ἐν τούτοις ἐψηφίσθη αὕτη. Ὁ Πομπηϊὸς ἐκλεχθεὶς αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ἐδικαίωσε πληρέστατα τὰς προσδοκίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Παραλαβὼν πεντακόσια πλοῖα, ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας πεζοῦς καὶ εἴκοσι τέσσαρας ὑπάρχους, μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος ἐγήγησεν, ὥστε ἐν διαστήματι μόνον τριῶν μηνῶν ἐκαθάρισεν ἅπασαν τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῶν πειρατῶν. Ὑπὲρ τὰ χίλια τριακόσια

πειρατικά πλοία ἐπυρπόλησε καὶ ἑκατὸν εἴκοσι λιμένας καὶ φρούρια κατέστρεψεν. Ὡσαύτως ἤχμαλύτισεν εἴκοσι χιλιάδας πειρατῶν, τοὺς ὅποιους ἐπεικῶς καὶ συνετῶς φερόμενος κατήκτισεν ἄλλους μὲν ἐν τῇ Δύμῃ τῆς Ἀχαΐας, ἄλλους δ' ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ πόλει Σόλοις, ἧς ἔκτοτε πρὸς τιμὴν του μετωνομάσθη Πομπηίουπολις.

§ 65. Δεύτερος Μιθραδατικός πόλεμος (71—64 π. Χ.).

Ὁ φιλοπόλεμος βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθραδάτης μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἠσθάνθη ἐν αὐτῷ ἀναγεννώμενον τὸ πολεμικὸν μένος καὶ παρεσκευάσθη πρὸς νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁφελούμενος δ' ἐκ τῶν διαφόρων πολέμων, ἰσθρικοῦ, δουλικοῦ, πειρατικοῦ, εἰς τοὺς ὅποιους ἦσαν περιπεπλεγμένοι οἱ Ῥωμαῖοι, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βιθυνίαν, τὴν ὅποιαν ὁ πρὸ μικροῦ ἀποθανὼν βασιλεὺς αὐτῆς Νικόδημος Γ' εἶχε κληροδοτήσει εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν. Καὶ ἐπῆλθε μὲν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου ὁ ὑπάτος Αὐρήλιος Κόττας, ἀλλ' ἐνίκηθη παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, μεθ' ὃ ὁ Μιθραδάτης προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου.

Μετ' ὀλίγον ἐστάλη κατὰ τοῦ Μιθραδάτου ὁ ἕτερος τῶν ὑπᾶτων Λικίνιος Λούκουλλος, ὅστις ἐκέκτητο μεγάλην στρατηγικὴν ἰκανότητα. Ὁ Λούκουλλος ἠνάγκασε τὸν Μιθραδάτην νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ κράτος τοῦ. Εἰσβαλὼν δὲ κατόπιν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου ἔγινε κύριος αὐτοῦ, ὃ δὲ Μιθραδάτης καταδιωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὸν γαμβρὸν του Τιγράνην, βασιλέα τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Τιγράνης ἦτο ὁ ἰσχυρότερος τῶν μοναρχῶν τῆς Ἀσίας· νικήσας δὲ τοὺς Πάρθους καὶ κατακτήσας τὴν Συρίαν ἐκάλει ἑαυτὸν πομπωδῶς βασιλέα τῶν βασιλέων. Ὁ Λούκουλλος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Τιγράνου τὴν παράδοσιν τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἐπειδὴ ὁ Τιγράνης ἠρνήθη, διαβὰς τὸν Εὐφράτην εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν μετὰ εἴκοσι περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν· προσβαλὼν δὲ παρὰ τὴν πρωτεύουσάν τῆς Ἀρμενίας Τιγρανόκερτα τὸν δεκαπλάσιον στρατὸν τοῦ Τιγράνου κατετρόπωσε αὐτόν, ἐκυρίευσεν δὲ καὶ τὰ Τιγρανόκερα καὶ μέγα μέγα μέρος τῆς Μεσοποταμίας.

Ὁ Λούκουλλος ἐσκέπτετο νῦν νὰ ὀδηγήσῃ τὰ νικηφόρα στρατεύματα του εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' οἱ στρατιωταὶ του ἀποκαμόντες ἐκ τῶν μακρῶν ὁδοποριῶν, συγχρόνως δὲ δυσηρησθημένοι κατὰ

τοῦ στρατηγοῦ των ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας, ἐστασίασαν καὶ ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Τότε ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὴν πορείαν του, ἐπιστρέφων δὲ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μεσοποταμίας Νίσιβιν. Ἐπειδὴ δ' ἐσυκοφαντεῖτο ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δημοσιωπῶν, τῶν ὁποίων κατὰ πολὺ εἶχε περιορίσει τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς καταπιέσεις, ἀνεκλήθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐστάλη ὁ Γλαυρίων. Ἄλλ' ἢ ἀνικανότης τοῦ Γλαυρίωνος εἰδείχθη εὐθύς ἐν ἀρχῇ, τοῦ Μιθραδάτου ἀνακτήσαντος τὸ τοῦ Πόντου βασιλείον του. Τότε τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Γαίου Μανιλίου ἀνετέθη ἡ διαξαγωγή τοῦ πολέμου εἰς τὸν ἐν Κιλικίᾳ εἰσέτι εὐρισκόμενον Πομπήιον.

Ὁ Λούκουλλος ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἀπεσύρθη εἰς τὰς λαμπρὰς παρὰ τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως ἐπαύλεις του, ἵνα ζήσῃ ὡς ἰδιώτης ἐκ τῶν θησαυρῶν, τοὺς ὁποίους τόσον ἐνδόξως ἀπέκτησεν. Ἡ πελυτέλεια καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ βίου του κατέστη παροιμιώδης· ἔθεν καὶ Ῥωμαῖος Ξέρξης ἐπωνομάσθη. Ὁ Λούκουλλος ἀπήρτισε βιβλιοθήκην πλουσίαν, τὴν ὁποίαν ἤνοιξεν εἰς τὸ κοινόν, πάντες δὲ εἰ λόγιοι ἔτυχον φιλοξένου ὑποδοχῆς παρ' αὐτῷ.

Ἀρχηγία τοῦ Πομπήϊου. — Ὁ Πομπήϊος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὸν Λύκον, ποταμὸν τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Κολχίδα (66 π. Χ.). Πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος ἔκτισεν ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς μάχης πόλιν κληθεῖσαν Νικόπολιν. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Πομπήϊος διηυθύνθη κατὰ τοῦ Τιγράνου, ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλείων ἔσπευσε νὰ ὑποταχθῇ ἀμαχητί. Ὁ Πομπήϊος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Τιγράνῃν νὰ ἀρχῇ τοῦ παλαιοῦ κράτους του, ἀπ' οὗ ἀποδώθη τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ πληρώσῃ ἑξακισχίλια τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου. Μετὰ ταῦτα ὁ Πομπήϊος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην καὶ ἔπειτα διηυθύνθη κατὰ τῆς Παλαιστίνης, ἧτις ἐταράσσετο τότε ἐκ τῶν περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων τῶν δύο ἀδελφῶν Ὑρκανοῦ καὶ Ἀριστοβούλου. Ὁ Πομπήϊος ἐκπορθήσας τὴν Ἱερουσαλήμ, τὸν μὲν ἀντιστάνα Ἀριστοβούλον ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς δὲ τὸν Ὑρκανὸν ἔδωκε τὸν θρόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Ὁ ἀκαταπύνητος Μιθραδάτης ἀναφαίνεται καὶ πάλιν ἐν Βοσπόρῳ.

Παρασκευάζει στρατὸν καὶ μέλει τὴν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν μεγάλην κοιλάδα τοῦ Δουνάβειος καὶ συμπαρασύρῃ τοὺς βαρβάρους τῶν χωρῶν ἐκεῖνων νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης ὡς ἄλλος Ἄννιβας. Ἄλλ' οἱ στρατιῶταί του δειλοῦν πρὸ τοῦ τολμηροῦ τούτου σχεδίου τοῦ βασιλέως των καὶ τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ Φαρνάκου, εἰς τοῦ Μιθραδάτου, στασιάζουν. Ὁ Μιθραδάτης τότε, ἵνα μὴ παραδοθῇ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ἠτοκτόνησεν.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Πομπήϊος ἐπέστρεφεν ἐκ Παλαιστίνης εἰς Ἀμισὸν τοῦ Πόντου, ἔπου ὁ Φαρνάκης ἔφερεν εἰς αὐτὸν μετὰ βαρυτίμων δώρων τὸ σῶμα τοῦ πατρὸς του. Τότε ὁ Πομπήϊος διερρῦθιμισε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος. Τὸν Φαρνάκην κατέστησε βασιλέα τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου. Τὴν Κιλικίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην προσήρησεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, τὴν δὲ Παλαιστίνην κατέστησε φόρου ὑποτελῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπειτα δ' ἐπέστρεφεν εἰς Ῥώμην τῷ 61 π. Χ. κομίζων ἀπειρὰ λάφυρα.

Ὁ δεῦτερος οὗτος Μιθραδατικὸς πόλεμος ὑπήρξε καταστραπτικώτατος εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα, τὴν Κύζικον, τὴν Ἀμισὸν καὶ τὴν Σινώπην. Ἄλλ' ἦτο μέγα εὐτύχημα εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ οἱ δεξαγαγόντες τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου Λούκουλλος καὶ Πομπήϊος ἠσθάνοντο θερμὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ προσεπάθον νὰ μὴ ἐπαυξάνουν τὰ ἀπαραίτητα δεινὰ τοῦ πολέμου διὰ βιαίων πράξεων, ὡς ἔπραττεν ὁ Σύλλας ἐν τῇ πρώτῃ Μιθραδατικῷ πολέμῳ. Ὁ Λούκουλλος ἐβλήθησε πολὺ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἰδιαιτέρως δ' ἔτυχον τῆς ἐπιμελείας του καὶ παντοιοτρόπως προσήχθησαν αἱ πόλεις Ἀμισός, Σινώπη καὶ Ἡράκλεια. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐργάσθη κατόπιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Πομπήϊος, ὅστις διερρῦθιμισεν ὀριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας. Εἰργάσθη καὶ οὗτος ζωηρῶς ὅπως προαγάγῃ κατὰ δύναμιν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Συρίᾳ τὸ σύστημα τοῦ αὐτονόμου βίου τῶν πόλεων καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων.

§ 66. *Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα* (63 π. Χ.)

Ἐν τῷ ὁ Πομπήϊος νικητῆς περιήγε τὰ Ῥωμαϊκὰ ἔπλα ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, ἢ Ῥώμῃ διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον ἐκ τινος στυγεραῆς συνωμοσίας, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κατιλίνας.

Ὁ Κατιλίνας κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου. Εἶχε πολλὰ πνευματικὰ προτερήματα· ἀλλ' ἦτο εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀνήθικος. Κατασκοπιαλήσας ἄπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς παντοίας ἀσωτίας καὶ ἀκολασίας καὶ περιπεσὼν εἰς χρεὴν μεγάλη ἐζήτηε ν' ἀπαλλαγῆ αὐτῶν διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς πολιτείας. Καὶ πρῶτον σταλεῖς ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς Ἀφρικὴν ἐνήργησεν ἐκεῖ φρικώδη ἀργυρολογίαν· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην ὑπέβαλεν ὑποσηφίοντα διὰ τὴν ὑπατείαν (65 π. X.). Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἦλθον πρέσβεις ἐξ Ἀφρικῆς καὶ κατήγγειλαν τὰς φρικτάς αὐτῶν παρανομίας, τοῦτου δ' ἕνεκα διεγράφη τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὑποσηφίων. Ὁ Κατιλίνας ἐξεμάνη διὰ τοῦτο καὶ ἐσχέδιασε τὴν ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας. Συνήθροισεν λοιπὸν περὶ αὐτὴν πάντας τοὺς φυλοβίους, τοὺς κακούργους, καὶ τοὺς βεβητισμένους εἰς χρεὴν, καὶ ἀπεφάσισε μετ' αὐτῶν νὰ φονεύσουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς συγκλητικούς πάντας καὶ διὰ προγραφῶν καὶ δημεύσεων νὰ κορέσουν πάσας αὐτῶν τὰς ἐπιθυμίας. Ἐν τούτοις ὁ Κατιλίνας ἐπέδωξε καὶ πάλιν τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, ἀποτυχῶν δὲ ἀπεφάσισε νὰ προβῆ μετὰ τῶν ὁμοφρόνων του εἰς πολὺ φοβερώτερον πραξικόπημα, ἤτοι νὰ φονεύσουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς συγκλητικούς, νὰ ἐξαφανίσουν πάντα τὰ χρεωστικὰ βιβλία, νὰ πυρπολήσουν τὴν Ῥώμην, νὰ προβοῦν εἰς ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας καὶ ἐν τῇ γενικῇ συγχύσει καὶ ταραχῇ νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν. Ἦτο δὲ ἡ περίστασις καταλληλὴς, διότι ὁ μὲν στρατὸς εὐρίσκειτο ἐν Ἀσίᾳ, τὴν δὲ πόλιν ἐπλήρου φόβου καὶ ἀχαλίνωτος ὄχλου.

Ἀλλὰ τὸ τερατώδες αὐτὸ σχέδιον δὲν ἐξετελέσθη. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (63 π. X.) Ὑπάτος εἶχεν ἀναδειχθῆ ὁ Κικέρων, ἀνὴρ δραστήριος καὶ φιλόπατρις καὶ ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς καθ' ἣν ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Κικέρων παρηκολούθει μετ' ἀγρύπνου προσοχῆς τὰ διαβήματα τῶν συνωμοτῶν· κατορθώσας δ' ἐπὶ τέλους νὰ μάθῃ διὰ τινος γυναικὸς, φίλης ἑνὸς τῶν συνωμοτῶν, πάσας τὰς λεπτομερείας τοῦ καταχθονίου αὐτῶν σχεδίου, κατήγγειλε διὰ κεραυνοβόλων λόγων τὴν συνωσίαν εἰς τε τὴν σύγκλητον καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἔπεισε δὲ τὴν σύγκλητον νὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ συνωμότες καταδικάζοντο εἰς θάνατον. Ὁ Κατιλίνας φεύγει διὰ νυκτὸς ἐκ Ῥώμης καὶ σπεύδει εἰς Τυρρηλίαν, ὅπου ἦτο τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν συνωμοτῶν, ἀφίνει δὲ ἀλίγους συνωμότες ἐν Ῥώμῃ, ἵνα ἐν ὧρι-

ομένη ημέρα πυρπολήσουν αυτήν. Ἄλλ' ὁ Κικέρων ἀνευ ἀναβολῆς συλλαμβάνει τοὺς ἐν Ῥώμῃ συνωμώτας καὶ τοὺς παραδίδει εἰς τὴν ἀγχόνην. Κατὰ δὲ τοῦ Κατιλίνα ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ ὁ ἕτερος ὑπάτος Γάιος Ἀντώνιος. Γενομένης μάχης παρὰ τὴν Πιστωρίαν τῆς Τυρρηνίας οἱ συνωμῶται ἐνίκηθησαν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Κατιλίνας ἐφονεύθη (62 π. Χ.). Οὕτω ἡ Ῥώμη ἐσώθη ἐκ βεβαιοτάτου κινδύνου, ὁ δὲ Κικέρων ὠνομάσθη πατὴρ τῆς πατρίδος,

§ 67. Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο ὁ ὑπὸ τῆς τύχης προωρισμένος νὰ διαδραματίσῃ τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ὑπῆρξεν ἐν ταυτῷ ῥήτωρ ἔξοχος, πολιτικὸς μέγας, καὶ στρατηγὸς μεγαλοφύεστατος. Ὁ Καῖσαρ κατήγετο ἐκ τοῦ ἀρχαίου γένους τῶν Ἰούλων, ὅπερ ἀνήγε τὴν ἀρχὴν του εἰς τὸν Αἰνεΐαν, καὶ ἦτο ἀνεψιὸς τῆς γυναικῆς τοῦ Μαρίου. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ὀκτῶ ἐτῶν συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Κίννα Κορνηλίαν. Ὅτε ὁ Σύλλας προσέβη εἰς τὰς φοβερὰς ἐκείνας προγραφάς, ἀπήτησε παρὰ τοῦ νεαροῦ Καίσαρος νὰ διαζευχθῇ τὴν γυναϊκά του, ἂν ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν προγραφὴν. Ἄλλ' ὁ Καῖσαρ ἐπροτίμησε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης παρὰ νὰ υποκύψῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ φοβεροῦ δικτάτωρος. Τὰ δάκρυά ἕως τῆς οἰκογενείας του καὶ αἱ ἰκεσίαι τῶν Ἐστιάδων κατῴρθωσαν νὰ κάμψουν τὸν ἀκαμπτον Σύλλαν, ἐν' ἀμνηστεύσῃ τὸν Καίσαρα. «Σὰς τὸν χαρίζω, εἶπεν ὁ Σύλλας, ἀλλ' ἐν τῷ νεανίᾳ τούτῳ διαβλέπω πολλοὺς Μαρίους».

Μετὰ τὴν ἀμνησίαν ὁ Καῖσαρ μετέβη εἰς Ῥόδον διὰ νὰ ἀκροασθῇ τοῦ περιφήμου ῥήτορος Ἀπολλωνίου τοῦ Μόλλωνος. Κατὰ τὸν πλοῦν περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πειρατῶν, οἵτινες ἐζήτησαν ὡς λύτρα εἴκοσι τάλαντα. «Θὰ λάβετε πεντήκοντα, εἶπεν ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ θὰ σὰς κρεμάσω»· καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του. Βραδύτερον ἐξοπλίσας πλοῖά τινα ἐπῆλθε κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ συλλαβὼν αὐτοὺς ἐσταύρωσεν.

Ὁ Καῖσαρ διεπλέγετο ὑπὸ ἀκρατῆτου φιλοδοξίας. Εἰσελθὼν ποτε εἰς τὸν ἐν Γαδεΐροις τῆς Ἰσπανίας ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἰδὼν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔστη πρὸ αὐτοῦ δακρῶν καὶ εἶπεν «Ὁ ἴμοι! εἰς τὴν ἡλικίαν μου ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἶχε κατακτίσει τὸν κόσμον, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἀκό-

μ
5 διον ενεργείας θ' απέστρεψε τὸ βλέμμα του ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἢ εἴ τι τὸ
ξίφος θαρβάρου τινὸς θ' ἀπήλλαττε τὴν Ῥώμην τοῦ φιλοδόξου τούτου
καὶ λίαν ἐπικινδύνου ἀνδρός.

Ἀπὸ τοῦδε κυρίως ἀρχεται τὸ ἐνδοξον στάδιον τοῦ Καίσαρος. Πο-
ρευθεὶς οὗτος εἰς τὴν ἐκτὸς τῶν Ἀλπειῶν Γαλατίαν μετὰ τεσσαράκον-
τα χιλιάδων στρατοῦ, ὅστις διὰ νέας στρατολογίας ἐτριπλασιάσθη,
κατεπολέμησε τοὺς Ἑλβετοὺς, τοὺς Βέλγους, τοὺς Γερμανοὺς καὶ
ἄλλα ἔθνη, καὶ ἐν διαστήματι ἑκτῶ ἐτῶν (58—50 π. X.) ὑπέταξεν
ἅπασαν τὴν Γαλατίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ἐπειδὴ ἐν Ῥώμῃ ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία διὰ τοῦ Κικέρωνος καὶ
τοῦ Κάτωνος τοῦ νεωτέρου ἐγένινεν ἰκανὴ νὰ παράσχη πράγματα εἰς τὴν
τριαρχίαν, οἱ τρίαρχοι συνήλθον ἐν Λούκῃ τῆς Τυρρηνίας τῷ 56 π.
X. ἵνα συεννοηθοῦν περὶ παρατάσεως τῆς τριαρχίας. Κατὰ τὴν συν-
έντευξιν ταύτην συνεφώνησαν εἰς μὲν τὸν Καίσαρα ν' ἀνανεωθῇ ἡ
διοίκησις τῶν γαλατικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῆς Ἰλλυρίας ἐπὶ πέντε ἀκόμῃ
ἔτη, ὁ δὲ Πομπήϊος καὶ ὁ Κράσσος νὰ γίνουσι ὑπατοὶ διὰ τὸ ἐπόμε-
νον ἔτος (55 π. X.) καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας τῶν ὁ μὲν Πομ-
πήϊος ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ πέντε ἔτη, ὁ δὲ
Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας ἐπὶ ἴσον χρόνον. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐγι-
ναν ταῦτα, ὁ μὲν Κράσσος μετέβη εἰς τὴν Συρίαν, ὅπου ἐφανεύθη πο-
λεμῶν πρὸς τοὺς Πάρθους, ὁ δὲ Πομπήϊος διαμένων ἐν Ῥώμῃ διέ-
κει τὴν Ἰσπανίαν διὰ τῶν ὑπάρχων του.

§ 69. Μέγας ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Καίσαρος
καὶ Πομπηίου (49—48 π. X.).

Ὁ Κράσσος διετῆρει τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομ-
πήϊου. Ἀποθανόντος ὅμως αὐτοῦ, ἐξεραγή ἀχαλίνωτον αἰσθημα ἐχ-
θρότητος μεταξὺ τῶν δύο ἐταίρων. Ἐφ' ἑσῶν ηὔξανετο ἡ φήμη τοῦ
περιδόξου κατακτητοῦ τῆς Γαλατίας, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήπτετο εἰς τὴν
ψυχὴν τοῦ Πομπηίου ἡ ζηλοτυπία πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις διὰ
τῶν ἄθλων του ἠμαύρωνε τὴν αἴγλην τῶν ἰδικῶν του προτέρων τρο-
παίων. Εἶχε δ' ἄλλως ἀπεθάνει καὶ ἡ Ἰουλία, ἣτις πάντοτε διὰ συμ-
βιβαστικοῦ τρόπου προσεπάθει νὰ καταπραύνη πατέρα καὶ σύζυγον.
Ἡ δὲ σύζευξις τοῦ Πομπηίου μετὰ τῆς Κορνηλίας, θυγατρὸς τοῦ
Μετέλλου Σκιπίωνος, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Πομπήϊος συνεδέθη στενωτέ-
ρον μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας, ἐπετάχυνε τὴν ῥῆξιν μεταξὺ τῶν

δύο έταίρων. Είς τήν βήξιν ταύτην συνετέλεσαν προσέτι και αί έν Ρώμῃ έμφύλιοι ταραχαί μεταξύ τών ασπόνδων έχθρῶν Κλωδίου και Μίλωνος, έκ τών οποίων ό μὲν πρώτος έθήρευε τήν στρατηγίαν, ό δέ δεύτερος τήν ύπατείαν. Αμφότεροι ήκολουθούντο υπό σσιφών δούλων και μονομάχων και συνετάρασσον τήν πολιτείαν. Ημέραν τινά συνηνητήθησαν κατά τήν Αππίαν όδόν, προκληθείσης δέ βήξεως ό Μίλων έφόνευσε τόν Κλωδίον. Η πόλις ώς έκ τούτου διετέλει είς μανιώδη αναρχίαν. Η σύγκλητος τότε ανηγόρευσε τόν Πομπήϊον ύπατον άνευ συνάρχοντος (consul sine collega) και τόν περιέβαλε διά δικτατωρικής εξουσίας. Διετήρησε δέ ούτος και τήν ύπατικήν διοίκησιν τής Ισπανίας. Ο Πομπήϊος έργασθεις δραστηριώς αποκατέστησε τήν διασαλευθεύσαν τάξιν. Τότε παρετάθη δι' αυτόν ή διοίκησις τής Ισπανίας επί έτέραν πενταετίαν.

Αηξιάσης τής ύπατείας του Πομπήϊου, διά τής υποσηρήξεως αυτού εξέλεχθη ύπατος ό Κλαύδιος Μάρκελλος, έχθρός του Καίσαρος. Νυν ή σύγκλητος τή υποκινήσει και ενεργεία του Πομπήϊου και κατά πρότασιν του ύπατου Μαρκέλλου απεφάσισε να προσκαλέση τόν Καίσαρα, πριν ή λήξη ό χρόνος τής αρχής του, να διαλύση τόν στρατόν του και επανέλθη είς Ρώμην. Οτε ή πρότασις τής ανακλήσεως εισήχθη είς τήν σύγκλητον, ό δήμαρχος Κουρίων παρέβαλεν ότι ή δικαιοσύνη και τό συμφέρον άπήτει να εφαρμοσθῆ τό αυτό μέτρον και διά τόν Πομπήϊον. Ο Πομπήϊος υποκρινόμενος έδήλωσεν ότι είνε πρόθυμος να παραιτήση τήν αρχήν· άλλ' έτε ό Κουρίων επέισε τουτόν να εκτελέση τήν δήλωσίν του, εύρε προφάσεις προς αναβολήν.

Τα πράγματα έφέροντο μοιραίως προς τήν σύγκρουσιν. Αλλ' έν τῷ ό Καίσαρ είχε στρατόν πολυάριθμον και γεγυμνασμένον και αφωσιωμένον είς αυτόν, έντός τών Αλπεων ουδεμία προετοιμασία εγίνετο. Ερωτηθείς δέ ό Πομπήϊος διά τίνος στρατού θ' ανεχάιτιζε τόν αντίπαλόν του, αν ούτος υπερέβαινε τά όρη, απήντησεν ώς εξής: «Οπουδήποτε τής Ιταλίας και αν πληξω διά του ποδός τήν γήν, θα εξέλθουν λεγεώνες». Πόσον επλανάτο όμως! Η πρότασις περι ανακλήσεως υπεβλήθη εκ νέου είς τήν σύγκλητον, άλλ' ό Κουρίων έτροποποίησεν αυτήν ώς εξής «Οί δύο ανθύπατοι, Καίσαρ και Πομπήϊος, έφείλουν να καταθέτουν ταυτόχροτως τήν αρχήν». Η πρότασις του Κουρίωνος έψηφίσθη. Αλλά μετά τινας ήμέρας διεδόθη ή φήμη ότι ό στρατός τής Γαλατίας διέβη τās Αλπεις. Αληθώς ό Καίσαρ μετά

της στρατιᾶς του διαβάς τὰς Ἄλπεις ἦλθεν εἰς Ῥαβένναν, ἵνα παρακολουθῆ ἐκεῖθεν τὰ ἐν Ῥώμῃ συμβαίνοντα. Ἡ σύγκλητος τότε παρὰ τὴν ἀρνησιχυρίαν τῶν δημάρχων ἐξέδωκε ψήφισμα, καθ' ὃ ὁ Καῖσαρ ἐκηρύσσεται ἐχθρὸς τῆς πατρίδος, ἀν μέχρως ὠρισμένης ἡμέρας δὲν διέλυε τὸν στρατὸν καὶ δὲν ἐπανήρχετο εἰς Ῥώμην. Τότε ὁ Καῖσαρ ἠγούμενος τοῦ στρατοῦ του βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης. Φθάσας εἰς τὸν Ῥουβίκωνα ποταμόν, ὅστις ἦτο τὸ τελευταῖον ὄριον τῆς ἐπαρχίας του, ἔστη ἐπὶ πολὺ δισταζών. Ἐπὶ τέλους ἀνέκραξεν «Ἐρρίφθω ὁ κύβος» καὶ διαβάς τὸν Ῥουβίκωνα ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης.

Ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Καῖσαρ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπήνεγκεν ἀναστάσεων ἐν αὐτῇ. Ὁ Πομπήϊος καταληφθεὶς ἀνέτιμος ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης μετὰ τῶν ἐμοφρονούντων συγκλητικῶν. Ἦλθον εἰς Καπύην καὶ ἐκεῖθεν διὰ Βρινθησίου διεπεραιώθησαν εἰς Ἡπειρον, ἀφῆσαντες ἐκ φόβου καὶ ἐξ ἀπρονοησίας ἀθικτὸν τὸ δημόσιον ταμεῖον, τὸ ὅποσον κατέσχευε ὁ Καῖσαρ. Ὁ Πομπήϊος ἐξέλεξε τὰς ἐλληνικὰς χώρας ὡς τὸ κύριον στάδιον τῆς πάλης, βασιζόμενος εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν συμπαιθείας τῶν Ἑλλήνων, καὶ δὲν ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων. Σὺμψασα σχεδὸν ἡ Ἑλλάς ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Καῖσαρ εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦτοι τὴν Γαλατίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν, ὁ Πομπήϊος ἐντὸς ὀλίγου ἠδυνήθη νὰ συγκροτήσῃ ἀξιόλογον πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν.

Ὅτε ὁ Καῖσαρ εἰσηλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, πάντες περιέμενον νὰ ἴδουν ἐπαναλαμβανόμενας τὰς προγραφὰς τοῦ Σύλλα, ἀλλ' ὁ Καῖσαρ προσηνέχθη πολὺ ἡπίως. Ἀφ' οὗ δ' ἐν διαστήματι ἐξήκοντα ἡμερῶν ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νήσων Σικελίας καὶ Σαρδοῦς, ἐπήλθον ἔπειτα κατὰ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ στρατευμάτων τοῦ Πομπηίου λέγων «Ἄς προσβάλωμεν πρῶτον τὸ σῶμα ἄνευ κεφαλῆς καὶ κατόπιν τὸν κεφαλὴν ἄνευ σώματος.» Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὰ στρατεύματα τοῦ Πομπηίου, ἐντὸς δὲ τεσσαράκοντα ἡμερῶν καθυπέταξε καὶ ὅλην τὴν Ἰσπανίαν. Ἐπειτα ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην ἐξελέχθη δικτάτωρ καὶ μετὰ ἔνδεκα ἡμέρας παραιτήσας τὴν δικτατορίαν ἔγινεν ὕπατος. Ἀφ' οὗ δ' ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, κατεδίωξεν ἔπειτα τὸν Πομπηίου. Ἦλθεν εἰς Βρινθήσιον

καὶ ἐκείθεν προσωρμίσθη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου. Τέσσαρες μῆνες κατηναλώθησαν ἐκεῖ εἰς ἔργα ἐπιμοχθότατα καὶ εἰς συνεχεῖς ἀψιμαχίας. Τέλος ἤρχισεν ὁ ἀγὼν· ἀλλ' εἰς τὴν μάχην τὴν γενομένην πρὸ τοῦ Δυρραχίου ἕνεκα τοῦ ἀναταλλήλου τόπου ἐνίκηθη ὁ Καῖσαρ. ταχέως ἑμὸς ἐπληρώθησε τὰς ζημίας. Ἀναξεύξας τὴν στρατιὰν ἤγαγεν αὐτὴν εἰς Θεσσαλίαν, ἔπου ἐστοχάζετο ἢ νὰ προσελκύσῃ τὸν Πομπηϊὸν ἢ νὰ καταλάβῃ μεμονωμένον τὸν ἐξ Ἀνατολῆς μετὰ δύο λεγεῶνων ἐρχόμενον Μέτελλον Σκιπίωνα, πενθερὸν τοῦ Πομπηϊοῦ. Ἐστρατοπέδευσε δὲ παρὰ τὴν Φάρσαλον, ἔχων μόνον εἴκοσι δύο χιλιάδας πεζῶν καὶ χιλίους ἵππους. Μετ' ὀλίγον ἠκολούθησε τὸν Καῖσαρα καὶ ὁ Πομπηϊός, ὅστις ἀντέταξε κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του πεσσαράκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ ἑπτὰ χιλιάδας ἵππῶν. Τῇ 9ῃ Αὐγούστου τοῦ 48 π. Χ. συνεχροτήθη ἡ μεγάλη παρὰ τὴν Φάρσαλον μάχην, ἣτις ἐπέπρωτο νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἐλευθέραν Πολιτείαν τῆς Ῥώμης εἰς αὐτοκρατορίαν. Ὁ Πομπηϊός κατετροπώθη. Τὰ στρατεύματά του ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν καὶ καταδιωκόμενα ἐσφάζοντο. Δέκα πέντε χιλιάδες Πομπηϊανοὶ ἐφονεύθησαν, εἴκοσι χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ θεσσαλικά ὄρη. Ὁ Πομπηϊός ἀποβλήτων πᾶσαν ἐλπίδα ἐτρέπη τὴν πρὸς τὴν Λάρισαν ἀγούσαν καὶ διὰ τῶν Τερπιῶν ἐφθασεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκείθεν διὰ λέμβου ἦλθεν εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ ἀφ' οὗ παρέλαβε τὴν ἀπαρηγόρητον σύζυγόν του διηυθύνθη εἰς Αἴγυπτον, ἐλπίζων νὰ τύχῃ φιλοξενίας παρὰ τοῦ νεαροῦ τῆς Αἰγύπτου βασιλέως Πτολεμαίου Διονύσου, ὅστις ἐχρεώσκει τὸν θρόνον εἰς τὸν Πομπηϊόν. Ἀλλ' ἀντὶ φιλοξενίας εὔρε τὸν θάνατον. Καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεδιβάζετο εἰς τὴν ξηρὰν ἐδολοφρήθη ὑπὸ τῶν συμβούλων τοῦ νεαροῦ ἐκείνου βασιλέως, νομιζόντων εἶναι διὰ τῆς πράξεως τῶν ταύτης ἦθελον ἐφελκύσει τὴν εὐνοίαν τοῦ ἰσχυροτάτου Καίσαρος.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν φρικτὴν ταύτην τραγηδίαν ἐφθασε καὶ ὁ Καῖσαρ, εἰς τοῦτον δὲ παρουσίασαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Πομπηϊοῦ τεταριχευμένην. Ὁ Καῖσαρ ἐδάκρυσε διὰ τὴν τύχην τοῦ ἀντιπάλου του καὶ καύσας τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀτυχοῦς ἀνήγειρεν βωμὸν εἰς τὴν θεῶν Νέμεσιν.

Μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλαις μάχην ὁ Καῖσαρ ἐδείχθη λίαν ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοὺς μετὰ τοῦ Πομπηϊοῦ συνταχθέντας. Τὴν Θεσσαλίαν ἀπῆλλαξε πάσης φορολογίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης νίκης

του, εἰς δὲ τοὺς Ἀθηναίους παραδοθέντας εἶπε «Ποσάκις ἡμᾶς ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένους ἢ τῶν προγόνων δόξα σώσει;» Ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ εὐεργετικώτερον δῶρον παρεχώρησεν ὁ Καίσαρ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας ἀνοικοδομήσας τὴν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη ἔρημον οὖσαν Κόρινθον. Ἐντὺς ὀλίγου ἡ Κόρινθος ἀνέλαβε καὶ πάλιν, γενομένη ἔδρα τοῦ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου, ὅστις ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐφεξῆς διήκει τὴν Ἑλλάδα.

§ 70. Πόλεμοι τοῦ Καίσαρος ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἤρριζον τότε περὶ τοῦ θρόνου ὁ Πτολεμαῖος καὶ ἡ ἀδελφή του Κλεοπάτρα, οἵτινες κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς τῶν ἔμελλον νὰ συμβασιλεύουν. Ἡ Κλεοπάτρα ἐκβληθεῖσα ἐκ τοῦ θρόνου ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τοῦ Καίσαρος· ὁ δὲ Καίσαρ δελεασθεὶς ἐκ τῶν θελημάτων τῆς Κλεοπάτρας διεκήρυξεν ὅτι ὁ ἀδελφός καὶ ἡ ἀδελφή θέλουν βασιλεύει ὁμοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπήνεγκε φοβερὸν πόλεμον. Ὁ Καίσαρ ἔχων μόνον τετρακισχιλίους ἄνδρας εὐρέθη πολιορκούμενος ἐν ταῖς ἀνακτόροις τῶν Πτολεμαϊδῶν. Ἐκείθεν ἐπὶ πέντε μῆνας ἡμύνητο ἀποκρούσας πάσας τὰς προσβολὰς τῶν Αἰγυπτίων ἀνερχόμενων εἰς τριακασίας χιλιάδας, ἐπυρπόλησε δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ λιμένι ναυλοχοῦντα στόλον αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ πῦρ μετεδόθη καὶ εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ ἐπυρπολήθη καὶ ἡ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμένη περιώνυμος βιβλιοθήκη τῶν Πτολεμαίων. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἐξ Ἀσίας ἐπικουρία εἰς τὸν Καίσαρα. Τότε οὗτος ἐξελθὼν ἐκ τῶν ἀνακτόρων συνέκροτήσε μεγάλην μάχην παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου καὶ ἐπήνεγκε τελείαν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ νεαρὸς Πτολεμαῖος φεύγων ἐπνίγη εἰς τὸν Νεῖλον, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἀνεβιβάσθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου (47 π.Χ.)

Μετὰ ταῦτα ὁ Καίσαρ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Φαρνάκου, βασιλέως τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, ὅστις ὠφελούμενος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ῥωμαίων ἐκυρίευσεν τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν. Τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Καίσαρ ἐπεράτισεν εἰς πέντε ἡμέρας, ἀνήγγειλε δὲ τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην διὰ τριῶν λέξεων, «Ἦλθον εἶδον ἐνίκησα» (veni, vidi, vici).

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην τὸ ἄγγελμα περὶ τῆς ἐν Φαρσάλαις μάχης καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου, ἀκράτητος ἐνθουσιασμός ἐξηγέρθη ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος. Ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος ἔσπευσαν νὰ

ἐπιδαφιλεύσουσιν τὰς μεγίστας τιμὰς εἰς τὸν νικητὴν. Ἐξέλεξαν αὐτὸν δικτάτωρα μετὰ τῆς εἰς τὸν Σύλλαν δοθείσης ἐξουσίας, ὑπατον διὰ μίαν πενταετίαν, καὶ δῆμαρχον ἰσοβίως. Παρέσχον εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίξῃ εἰς τὸν δῆμον τοὺς ἐκλεκτέους ἄρχοντας, ἐξαιρουμένων τῶν δημάρχων καὶ τῶν δημοτικῶν αγορανόμων, καὶ νὰ διανέμῃ ἄνευ κλήρου τὰς στρατηγικὰς ἐπαρχίας.

Τακτοποιήσας ὁ Καῖσαρ τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Ἀφ' οὗ δὲ ὡς δικτάτωρ ἀποκατέστησεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἕνεκα στρατιωτικῆς τιμῆς στάσεως διασκαλευθεῖσαν τάξιν, περὶ τὸ τέλος τοῦ 47 π. Χ. ἐξέπλευσεν εἰς Ἀφρικήν, ὅπου οἱ κράτιστοι τῶν στρατηγῶν τοῦ Πομπηίου εἶχον συναγάγει μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Τὰ πομπηϊανά ταῦτα στρατεύματα, μετὰ τῶν ἐποίων ἠνώθη καὶ ὁ βρασιλεύς τῆς Νουμιδίας Ἰόδας, ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Σκιπίωνος Μετέλλου, πενθεροῦ τοῦ Πομπηίου. Ὁ Καῖσαρ προσβαλὼν τοὺς Πομπηϊανούς παρὰ τὴν Θάψον (46 π. Χ.) ἐπήγευκεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν. Τινὲς ἐκ τῶν στρατηγῶν ἠτύχοντο, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ Ἰόδας καὶ ὁ ἐν Ἰγύκῃ διατρέβων Κάτων ὁ νεώτερος.

§ 71. *Τιμαὶ καὶ θριάμβοι τοῦ Καίσαρος. Ὁ τελευταῖος τοῦ Καίσαρος πόλεμος κατὰ τῶν Πομπηϊανῶν.* — Ὁ Καῖσαρ ἐν τῷ μεγαλεῖοι του. — Δολοφονία αὐτοῦ.

Ἐν Ῥώμῃ ἀνέμενον τὸν Καῖσαρα τιμαὶ ἔκτατοι καὶ σχεδὸν θεϊκαί. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Θάψῳ μάχης ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος ἀμιλλώμενοι ἐν τῇ δουλοπρεπεῖᾳ ἔσπευσαν νὰ ἐπισωρεύσουσιν εἰς τὸν Καῖσαρα πάσας τὰς τιμὰς καὶ πάντα τὰ ἀξιώματα. Ἀνεκήρυξαν αὐτὸν δικτάτωρα ἐπὶ δέκα ἔτη, καὶ τιμητὴν ἄνευ συνάρχοντος ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν ἐπὶ τρία ἔτη. Πικροχόρησαν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ διορίξῃ τοὺς τακτικούς καὶ τοὺς ἐκτάκτους ἄρχοντας. Ἐφήμισαν ἄνατεθῆναι τὸ θριαμβευτικὸν τοῦ ἄρμα εἰς τὸ Καπιτώλιον πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς, καὶ νὰ στηθῆναι ἐκεῖ χαλκοῦς ἀνδριάς τοῦ Καίσαρος, φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ἡμίθεος.

Ὁ Καῖσαρ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε τέσσαρας μεγαλοπρεπεστάτους θριάμβους διὰ τὰς ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ, κατὰ Φαρνάκου, καὶ κατὰ Ἰόδα νίκας του. Περὶ Φαρσάλου καὶ Θά-

Χαυδης

Χαυδης

Επισημοσεν

φου ούδεις λόγος. Μεταξύ δὲ τῶν αἰχμαλώτων οὐδεις Ῥωμαῖος. Μετὰ τοὺς θριάμβους ἔτερεψε τὸν βῶμαικὸν λαὸν διὰ πολυτελῶν ἐστιάσεων ἐπὶ εἰκοσι τριῶν χιλιάδων τροπέων καὶ διὰ παντοειδῶν θεαμάτων, εἰς δὲ τοὺς στρατιώτας διένειμε χορήματα καὶ γαίας.

Ὡς τιμητὴς ὁ Καῖσαρ ἐνήργησε νέαν καταγραφὴν τῆς συγκλήτου, ἐξητέλισε δὲ τὸ συνέδριον τοῦτο, ὅπερ εἶχεν ὑπάρξει ἡ ἀκρόπολις τῶν ἀριστοκρατικῶν, εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὸ πολλοὺς ἀναξίτους. Ὡς μέγιστος ἀρχιερεὺς προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ βῶμαικοῦ ἡμερολογίου διὰ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἀστρονόμου Σωσιγέου εἰσαγαγὼν ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ τὸ ἡλιακὸν ἔτος. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ὀνομάζεται ἀπ' αὐτοῦ Ἰουλιανὸν καὶ εἶνε ἐν χρήσει ἀκόμη σήμερον παρὰ ταῖς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς.

Ἰούλιος Καῖσαρ

Ἄλλ' ὁ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του ἀγὼν δὲν εἶχε λήξει ἀκόμη. Τὰ πομπηριὰν λείψανα συνηθροίσθησαν καὶ πάλιν ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ τοὺς οὐλοὺς τοῦ Πομπηίου Γναίον καὶ Σέξτον. Ὁ Καῖσαρ ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὰς νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ νὰ στρατεύσῃ εἰς Ἰσπανίαν. Ἐντὸς εἴκοσι ἐπτὰ ἡμερῶν φθάσας εἰς Ἰσπανίαν συγκροτεῖ παρὰ τὴν Μουνδαν (45 π. Χ.) λυσώδη καὶ ἐναγωνίον μάχην, καθ' ἣν ὁ Καῖσαρ κατετρόπωσε τοὺς ἀντιπάλους. Τριάκοντα χιλιάδες ἐκ τῶν Πομπηριανῶν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γναῖος. Ὁ Σέξτος ὁμοῦς διέφυγεν εἰς τὰ Πυρηναία ὄρη καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς Ῥώμην ἡ ἀγγελία περὶ τῆς παρὰ τὴν Μουνδαν νίκης, ὁ ἐπίσημος ἐνθουσιασμὸς ἐξεδηλώθη καὶ αὐθις παταγωδῶς. Ἡ συγκλήτος ἐψήφισε πεντηκονθήμερον εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ

παρέσχεν εἰς τὸν Καίσαρα τὸ δικαίωμα νὰ φορῆ διηνεκῶς τὸν περφυροῦν μανδύαν τῶν θριαμβευτῶν, νὰ περιβάλλεται στέφανον ἐκ δάφνης, καὶ νὰ φορῆ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος βασιλέων. Μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ μάχην ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀνακηρύξει αὐτὸν ἡμίθεον. Νῦν τὸν ἀνεκήρυξε τέλειόν θεόν, τὸ δὲ ἀγαλμὰ τοῦ ἱερῶθι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «τῷ ἀηττήτῳ θεῷ». Τὸν ἀνεκήρυξε δικτάτωρα διὰ βίου καὶ ὁ δῆμος προεχείρισεν αὐτὸν ὑπατον διὰ δέκα ἔτη. Τοῦ ἀπένειμεν ἡ σύγκλητος ὡς ἰσόδιον προσωνυμίαν τὸ ὄνομα αὐτοκράτωρ (imperator), ὅπερ τῶς ἐχρησίμευεν ὡς προσωρινῆ τιμητικῆ προσηγορίας τῶν θριαμβευόντων στρατηγῶν. Ἐκήρυξεν ἑορτάσιμον τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του καὶ τὸν πέμπτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μηνῆ, καθ' ὃν ἐγεννήθη, ὠνόμασε πρὸς τιμὴν του Ἰούλιον.

Ὁ Καίσαρ ὡς δικτάτωρ καὶ ὡς ὑπατος εἶχεν ἅπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ὡς imperator εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων. Ὡς δήμαρχος εἶχε τὴν ἀρνησιουρίαν κατὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ὡς ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν συνεκρότει τὴν σύγκλητον κατ' ἀρέσκειαν. Ὡς ἄκρος ἀρχιερεὺς ἐχρησιμοποίησε τὴν θρησκείαν κατὰ τὸ συμφέρον του. Ὡστε κατὰ τύπους μόνον ὑφῆκτατο ἐλευθερία πολιτεία, πράγματι δὲ ἦτο μοναρχία.

Τοιαύτην ἔχων ἰσχὺν ἐν τῇ πολιτείᾳ ὁ Καίσαρ εἰσήγαγε πολλοὺς καὶ καλοὺς νόμους, διενεῖτο δὲ νὰ ἐκτελέσῃ πλεῖστα μεγαλεπήβολα σχέδια, ἐν οἷς ἦτο νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν Καρχηδόνα καὶ τὴν Καπύην, καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὸ μαχιμώτατον ἔθνος τῶν Πάρθων. Καὶ εἶχε μὲν ἀξιοθῆ τιμῶν οὕτω περισσῶν ὥστε νὰ κορεσθῇ καὶ ἡ μάλλον ἀχαλίνωτος φιλοδοξία, ἀλλ' ἐκ τῶν τιμῶν τούτων ἔλειπε μία, ἥτις ἦτο οἶοναί τὸ κορυφῶμα καὶ ἡ κορωνὶς πασῶν, ἡ προσωνυμία βασιλέως, διὰ τῆς ὁποίας μόνης ἐνεμιμοποιεῖτο ὁ θεσμὸς τῆς μοναρχίας. Διανοήθη λοιπὸν ὁ Καίσαρ νὰ προσλάβῃ καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἀπὸ μηνῶν διωργανοῦτο συνωμοσία κατὰ τοῦ Καίσαρος ὑπὸ πολλῶν εὐπατριδῶν ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρου πολιτείας. Εἰς τοὺς συνωμώτας περιλαμβάνοντο καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Πομπηϊανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Καίσαρ μετὰ τὴν ἐν Μούνδα μάχην εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀρχηγοὶ δὲ τῆς συνωμοσίας ἦσαν ὁ Δέκιμος Βρούτος, ὁ Κάσιος Λογγίνος, καὶ ὁ Μάρκος.

Βρούτος, ἀνεψιὸς τοῦ Κάτωνος, τὸν ἑποῖον ὁ Καῖσαρ ὄχι μόνον εἶχεν ἐυεργετήσαι, ἀλλὰ καὶ εἶχε σώσει κατὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην.

Τῇ 15 Μαρτίου τοῦ 44 π. Χ. ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ συγκλήτῳ τὸ ζήτημα τῆς βασιλείας καὶ ὁ Καῖσαρ μετέβη εἰς τὴν συνεδρίαν. Ἄμα τῇ εἰσόδῳ του οἱ συναωμίαι περιεκύκλωσαν αὐτὸν δῆθεν διὰ νὰ τοῦ ὀμιλήσουν, ἐπιτεθέντες δὲ δι' ἐγχειριδίων κατήνεγκαν κατ' αὐτοῦ εἴκοσι-τέσσαρας πληγὰς. Ὁ Καῖσαρ διακρίνας μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τὸν προσφιλέτου Μάρκον Βρούτον ἀνεφάνησε μετὰ βαθείας θλίψεως «Καὶ σύ, τέκνον Βρούτε;» καὶ καλύψας τὸ πρόσωπον διὰ τῆς τηβέννου ἔπεσε νεκρός.

§ 72. Ἐπακολουθήματα τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος.

Ὁ ἄγριος φόνος τοῦ Καίσαρος συνετάραξε τὴν Ῥώμην καὶ προσέκαλεσεν ἐπὶ τινὰς ὥρας τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ δολοφόνοι φεύγοντες τὴν ὄργην τοῦ λαοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον μετὰ σίφους μονομάχων. Ὁ φιλόδοξος Μάρκος Ἀντώνιος, ὁ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὕπατος, ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ τῆς ἀναρχίας κατέλαβε πρῶτον καὶ μετέφερον εἰς τὸν εἰκόν του τὸν δημόσιον θησαυρὸν ἐκ τριάκοντα χιλιάδων ταλάντων. Ἐπειτα ἐπειθανάγκασε τὴν σύζυγον τοῦ Καίσαρος Κάλπυρναν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὰ ἔγγραφα καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ ἀποθανόντος περιέχον τετρακισχίλια τάλαντα. Μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ κάπως τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν πόλιν, συνεκάλεσε τὴν σύγκλητον εἰς τὸν Ἐσχυλίτιον λόφον, μάκρᾰν τοῦ Καπιτωλίου, διὰ τὴν 17ην Μαρτίου. Ἡ συνεδρία ὑπῆρξε θεελλώδης. Ἄλλοι μὲν ἐπρότειναν νὰ κηρυχθῇ τύραννος ὁ Καῖσαρ καὶ ν' ἀκυρωθοῦν πάντα αἱ πράξεις αὐτοῦ καὶ νὰ μένουν ἀκαταδίωκτοι οἱ φονεῖς. Ἄλλοι δὲ ὑπεστήριζον τὰ ἐναντία. Ἐν τῇ μέσῳ τῶν σφοδρῶν συζητήσεων ὁ Κικέρων ἀγορεύσας μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δυνάμειως συνέστησεν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ ἐπρότεινε νὰ μὴ κηρυχθῇ τύραννος ὁ Καῖσαρ καὶ νὰ ἐπικυρωθοῦν αἱ πράξεις αὐτοῦ, εἰς δὲ τοὺς φονεῖς νὰ δοθῇ ἄμνηστία. Ἡ πρότασις τοῦ Κικέρωνος ἐψηφίσθη, αἱ δὲ δολοφόνοι ἀναθαρρήσαντες κατήλθον ἐκ τοῦ Καπιτωλίου.

Ἄλλ' ἡ συμφιλίωσις ὑπῆρξε πρόσκαιρος, διότι ὁ Ἀντώνιος ἐπιθυμῶν νὰ καταλάβῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ τοὺς δολοφόνους ἐμπόδιον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγινε λαμπροπάτη ἡ κηδεία τοῦ Καίσαρος. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἀντώνιος διὰ τεχνικῶ-

τάτου λόγου ανέμνησε τὰ κατορθώματα τοῦ Καίσαρος καὶ ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας καθίστα γενικὸν κληρονόμον τὸν ἀνεψιὸν καὶ θετὸν υἱὸν τοῦ Ὀκταβιανόν, εἰς δὲ τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν ἐκληροδοτεῖ τοὺς κατὰ μῆκος τοῦ Τιβέρεως κήπους του, ὥριζε δὲ εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν δολοφόνων τοῦ ἄξια λόγου κληροδοτήματα, καὶ εἰς ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν ἀπόρων πολιτῶν χρηματικὸν τι ποσόν. Ἡ ἐλευθεριότης αὕτη τοῦ Καίσαρος εἶχε συγκινήσει τὸν λαὸν μέχρις ἀλλοφροσύνης. Ὅτε δὲ εἰς τὸ τέλος ὁ Ἀντώνιος ἀφαιρέσας τὴν καλὸν πούσαν τὸν νεκρὸν διάτρητον καὶ αἰμόφυρτον τῆβεννον ἐπέδειξεν εἰς τὸν λαόν, ὑπὸ τσαύτης ὀργῆς κατελήφθη ὁ λαός, ὥστε ὄρησε καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἀνεξήτει πανταχοῦ τοὺς δολοφόνους ἵνα κατασπαράξῃ αὐτούς. Ἄλλ' οὗτοι προλαβόντες ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς Ῥώμης, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Καίσαρ εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτούς, ἦτοι ὁ μὲν Δέκιμος Βροῦτος μετέβη εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Ἀλπεῶν Γαλατίαν, ὁ Μάρκος Βροῦτος εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ὁ Κάσιος Λογγίνος εἰς τὴν Συρίαν.

§ 73. Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβιανός. — Ὁ περὶ τὴν Μουτινήν πόλεμος.

Ἡ σύγκλητος, ὡς προείπομεν, ἐπεκύρωσε πάσας τὰς πράξεις τοῦ Καίσαρος. Ἄλλ' ὁ Ἀντώνιος ἐξέτεινε τὸ κύρος αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ὅπ. μελέτην πράξεις τοῦ δικτάτωρος. Γενόμενος δὲ κάτοχος τῶν ἐγγράφων τοῦ Καίσαρος παρεποίησεν αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν. Ἐπώλησε θέσεις, τιμὰς καὶ ἐπαρχίας ὡς διατάξεις δῆθεν τοῦ Καίσαρος καὶ διὰ τῶν αἰσχυρῶν τούτων κερδοσκοπιῶν ἐθησαύρισεν ἀπείρους θησαυρούς, διὰ τῶν ὁποίων ἠγόρασε στρατιώτας, συγκλητικούς, καὶ λαόν. Θέλων δὲ νὰ ἀφοπλίσῃ τοὺς ἀντιπάλους ἐπρότεινε εἰς τὴν σύγκλητον τὴν κατάλυσιν τῆς δικτατωρίας, ἔπερ ἀπεδέχθη αὕτη. Τοιούτοτρόπως ὁ Ἀντώνιος κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ κυρίου του, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ τὴν μεγάλην ἐκείνου.

Ἐν τῷ μεταξύ ἔρχεται ἐξ Ἀπολλωνίας τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὁ Γάιος Ὀκταβιανός, ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος καὶ γενικὸς κληρονόμος αὐτοῦ. Ὁ Ὀκταβιανός ἦτο νεανίας δέκα ἐννέα ἐτῶν, συνετὸς ἀπὸ χαρακτῆρος, ἀλλὰ καὶ τολμηρὸς ὅσον ὁ θετὸς πατήρ του. Ἐπειδὴ ὁ Ἀντώνιος ἤρνεϊτο νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν χρηματικὴν περιουσίαν τοῦ θετοῦ του, ὁ Ὀ-

καταβιανός ἐπόλησε πάσας τὰς γαίας τοῦ Καίσαρος καὶ τὰς ἰδικάς του καὶ οὕτω διένειμεν εἰς τὸν λαὸν πάντα τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ ἀναφερόμενα κληροδοτήματα. Διὰ τῆς γενναιοδωρίας του ταύτης ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν παρὰ τῷ λαῷ.

Ὁ Ἀντώνιος θέλων νὰ ἔχῃ στρατὸν καὶ ἐπαρχίαν πλησίον τῆς Ῥώμης, ὡς ἄλλοτε ὁ Καίσαρ, κατώρθωσε νὰ παραχωρηθῇ εἰς αὐτὸν διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἡ ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατία, τὴν ὁποίαν τότε κατείχεν ὁ Δέκιμος Βροῦτος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Βροῦτος ἠρνήθη ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς ἐπαρχίας του, ὁ Ἀντώνιος ἐστράτευσε κατ' αὐτοῦ μετὰ πολυαριθμοῦ στρατιᾶς καὶ τὸν ἐπολιορκήσεν ἐν Μουτίνῃ, τῇ σημερινῇ Μοδένᾳ. Ἄλλ' ὁ Κικέρων, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὴν παλαιὰν πολιτικὴν του δύναμιν, διὰ τῆς φλογερᾶς εὐγλωττίας του ἔπεισε τὴν σύγκλητον νὰ κηρύξῃ τὸν Ἀντώνιον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ὅθεν ἀπεστάλησαν κατ' αὐτοῦ οἱ ὕπατοι Ἰρτίας καὶ Πάννας, μετ' αὐτῶν δὲ ὡς ἀντιστράτηγος καὶ ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανός. Ὁ Ἀντώνιος, νικηθεὶς παρὰ τὴν Μουτίνην (43 π. X.), ἠναγκάσθη κακῶς ἔχων νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν Λέπιδον, διοικητὴν τῆς ἐκτὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. Ἐφρονεῖσθησαν ὅμως καὶ οἱ δύο ὕπατοι καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔμεινε κύριος τῶν νικηφέρων στρατευμάτων μόνος ὁ Ὀκταβιανός. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ σύγκλητος ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατ' Ἀντωνίου πολέμου εἰς τὸν Δέκιμον Βροῦτον καὶ ἐν γένει ἐδείκνυεν εὐμένειαν πολλὴν πρὸς τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος, ὀργισθεὶς ὁ Ὀκταβιανός ἔσπευσεν εἰς Ῥώμην μετὰ ὀκτὼ λεγεῶνων καὶ ἠνάγκασε τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον ν' ἀναγορεύσουν αὐτὸν ὕπατον, καίτοι ἦτο μόλις εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν.

§ 74. Δευτέρα τριαρχία (43 π. X.)

Ὁ Ὀκταβιανὸς εὐλόπων ἔτι τὸ μεγαλείτερον πρόσκομμα εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του ἦσαν οἱ δημοκρατικοί, θέλων δὲ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν σύγκλητον καὶ νὰ καταφέρῃ καίριον κτύπημα κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἐξῆλθε πάλιν ἐκ τῆς Ῥώμης, ἵνα πολεμήσῃ δῆθεν τὸν Λέπιδον καὶ τὸν Ἀντώνιον, πράγματι ὅμως ἵνα λάβῃ μετ' αὐτῶν συνέντευξιν. Συνητήθησαν λοιπὸν οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἐν τινι νησιδρίῳ παρὰ τὴν Βοωνίαν καὶ ἐκεῖ συνεκρότησαν τὴν δευτέραν τριαρχίαν (43 π. X.). Κατὰ ταύτην ἀνέλαβον ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ διοικῶν τὰ τῆς πολιτείας ἐπὶ πενταετίαν καὶ νὰ διορίζουν τοὺς ἄρ-

χοντας και να διανέμουν τὰς στρατηγίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, χωρὶς τὰ διατάγματα αὐτῶν νὰ ὑπόκηνται εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συγκλήτου και τοῦ δήμου. Διένειμαν προσέτι πρὸς ἀλλήλους τοὺς λεγεῶνας και τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας πλὴν τῆς Ἰταλίας. Ἐπειτα δὲ ἐλθόντες εἰς Ῥώμην ἠνάγκασαν και τὸν δῆμον και τὴν σύγκλητον ν' ἀνακηρύξουν ὡς νόμους τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀποφασισθέντα.

Μετὰ ταῦτα οἱ τρίαρχοι ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Λέπιδος νὰ μείνῃ ἐν Ῥώμῃ, ὅπως φρουρῇ τὰ συμφέροντα τῆς τριαρχίας, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς και ὁ Ἀντώνιος νὰ καταδιώξουν τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχον ἀνάγκην χρημάτων, προσέβησαν εἰς φρικώδεις προγραφάς. Ἐρβνευταν τριακοσίους συγκλητικούς, δισχιλίους ἵππεις, και πλείστοις ἄλλους πλουσίους, και ἤρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν. Δὲν ἐφείσθησαν δὲ οὐδὲ τῶν συγγενῶν και φίλων. Ὁ Ἀντώνιος προέγραψε τὸν θεῖόν του Λούκιον, ὁ Λέπιδος τὸν ἀδελφόν του Παῦλον, και ὁ Ὀκταβιανὸς τὸν εὐεργέτην του Κικέρωνα, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἀντωνίου.

§ 75. Τρίτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη (42 π.Χ.). — Ἀντώνιος και Κλεοπάτρα — Περουσιανὸς πόλεμος. — Καθαίρεισι τοῦ Λεπίδου.

Οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν Μάρκος Βρούτος και Κάσιος Λογγίνος * ἠτχολήθησαν μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ συλλέξουν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ῥωμαικοῦ κράτους μεγάλην στρατιάν ἐξ ὀγδοήκοντα χιλιάδων πεζῶν και εἴκοσι χιλιάδων ἵππῶν. Ὁ Βρούτος κατ' ἀρχὰς μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐχαιρετίσθη μετὰ ζῶηρῶν ἐπευφημιῶν. Τὸ ἀπεσθεσμένον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων ἀφουπνίσθη μετ' ὀρμῆς ἰσχυρᾶς. Ψηφίσματα ἐψηφίσθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Μάρκου και τοῦ Κάσιου και χαλκοὶ ἀνδριάντες αὐτῶν ἰδρύθησαν πλησίον τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἀριστογείτονος και τοῦ Ἀρμόδιου. Ἀπασα ἡ Ἑλλάς, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, περιήλθεν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Βρούτου. Πάμπολλοι Ῥωμαῖοι νεανίαι σπουδάζοντες εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὰς σχολὰς, ἐν οἷς και ὁ υἱὸς τοῦ Κικέρωνος και ὁ ποιητὴς Ὀράτιος, κατετάχθησαν ὑπὸ τὰς ση-

* Ὁ Δέκιμος Βρούτος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν λεγεῶνων του και θελήσας νὰ μεταβῇ εἰς Μακεδοσίαν πρὸς τὸν Μάρκον Βρούτον ἐφρονεῦθη ἐν Ἀκυλιῆ ἐπὶ τινος Γαλάτου ἡγεμότος.

μαίας τῶν δημοκρατικῶν. Ὁ Βρούτος ἐν βραχεῖ χρόνῳ κατέλαβεν ἄνευ δυσχερείας καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Ἰλλυρίας.

Καὶ ὁ Κάσιος ἐγένετο κύριος τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τὴν δὲ Ῥόδον μὴ θελήσασαν νὰ προσχωρήσῃ εἰς αὐτόν, ἐκυρίευσεν διὰ πολιορκίας καὶ σκληρῶς ἐτιμώρησεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος στρατολογήσαντες ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ, σχεδὸν ἰσῶπαλοι, συνηγήθησαν ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας. Γενομένης δὲ μάχης τῇ 42 π. Χ. οἱ δημοκρατικοὶ ἐνίκηθησαν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἠτύχτησαν.

Ἡ ἐν Φιλίπποις νίκη ἔδωκεν εἰς τοὺς νικητὰς τὴν κοσμοκρατορίαν. Ἄλλ' ἤρχετο νῦν ἡ σειρά τῶν στρατιωτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα διανεμῇ εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ γαίαι, ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ· ὁ δὲ Ἀντώνιος μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν ἵνα συλλέξῃ χρήματα διὰ τὸν στρατὸν καὶ ἵνα τιμωρήσῃ πάντας ὅσοι εἶχον παράσχει βοήθειαν εἰς τοὺς δημοκρατικούς. Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Ἀντώνιος ἐξέδωκεν ἐν Ἐφέσῳ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας νὰ πληρώσουν ἐντὸς δύο ἐτῶν τοὺς φόρους ἑλοκλήρου ἐννεατίας. Ἐπειτα δ' εὐρισκόμενος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐκάλεσε τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν ὅπως παραστῇ ἐνώπιόν του καὶ δώσῃ λόγον διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὅποιαν παρέσχεν εἰς τὸν Κάσιον διὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην. Ἄλλ' ἡ Κλεοπάτρα ἦλθεν εἰς Ταρσὸν ἐν ὄλῃ τῆς τῇ λαμπρότητι καὶ ἐπιδείξει καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνήρπασε τὸν δικαστὴν διὰ τῶν θελγήτρων τῆς, τῆς μεγαλοπρεπέας, καὶ τῆς ἐξόχου καλλονῆς τῆς, ὥστε ὁ Ἀντώνιος ἀφήσας τὴν διοίκησιν τῆς Ἀσίας εἰς τοὺς ὑπάρχους ἠκολούθησε τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην σειρήνα ὡς αἰχμάλωτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς ἐν Ἰταλίᾳ ἀπήντησε μεγίστας δυσχερείας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ. Οἱ μέγροι τοῦδε κάτοχοι τῶν γαιῶν ἐζήτησαν ἀποζημιώσεις, οἱ δὲ στρατιῶται δὲν ἤρχοντο εἰς ὅσα ἔλαβον. Τότε ἡ φιλόδοξος καὶ θρασεῖα καὶ μηχανορραφὸς σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου Φουλβία καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λεύκιος Ἀντώνιος, ὑπατος ὢν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, κινούμενοι ὑπὸ φθόνου πρὸς τὸν Ὀκταβιανὸν διήγειραν κατ' αὐτοῦ στάσις παρουσιασθέντες ὡς προστάται τῶν δυσχερεστῶν. Ὁ Λεύκιος συγκεντρῶσας ἐν

Πραινέρτω του Λατίου δέκα ἑπτὰ λεγεῶνας εἰσήλασεν εἰς τὴν Ῥώ-
μην, ἔπου ἔχαιρετίσθη ὡς imperator Μόλις ἕμως ἐνεφανίσθη ὁ στρα-
τηγὸς τοῦ Ὀκταβιανοῦ Ἀγρίππας, ὁ ὑπατος ἔφυγεν ἐκ Ῥώμης καὶ
καταδιωκόμενος ἐκλείσθη εἰς τὴν πόλιν Περουσιάν, ἐκ τῆς ἐπόας καὶ
ἢ στάσις αὐτῆ διομάζεται Περουσιανὸς πόλεμος. Ὁ Λευ-
κιος στενοχωρηθεὶς ὑπὸ λιμοῦ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ· ἀλλ' ὁ
Ὀκταβιανὸς ἐφέισθη αὐτοῦ χάριν τοῦ ἀδελφοῦ του.

Διαρκούσης ἀκόμη τῆς στάσεως, ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατὰ πρό-
κλησιν τῆς συζύγου του Φουλβίας καὶ τοῦ Λευκίου ἔσπευσε μετὰ
διακοσίων πλοίων καὶ πολυαριθμοῦ πεζικῆς δυνάμεως. Ἐξ ἄλλου
δὲ μέρους ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ ὁ Ὀκταβιανός. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται
ἐκατέρωθεν ἠνίγκασαν τοὺς ἀρχηγοὺς των νὰ εἰρηνεύσουν. Δὲν ἦτο
δὲ δύσκολος ἡ συμφιλίωσις, διότι καὶ ἡ στάσις εἶχε καταβληθῆ καὶ ἡ
Φουλβία εἶχεν ἀποθάνει. Ἐπῆλθε λοιπὸν συμφιλίωσις ἐν Βρινδισίῳ
καὶ μετὰ τοῦτο ἔγινε νέα διανομὴ τοῦ κράτους. Καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος
ἔλαβε τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πάρθους,
ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὴν Δύσιν· εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ Λέπιδον ἔδωκαν τὴν
Ἀφρικὴν. Πρὸς ἑβραίοισιν τῆς συμφιλίωσεως ταύτης ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε
σύζυγον τὴν σεμνὴν Ὀκταβίαν, ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἐπιέζετο ὑπὸ λιμοῦ, διότι ὁ
Σέξτος Πομπήϊος κατέχων τὴν Σικελίαν διεκώλυε διὰ τοῦ στόλου τὴν
αιταγωγίαν εἰς Ἰταλίαν, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἠναγκάστη-
σαν νὰ παραχωρήσουν εἰς τὸν Σέξτον ὡς ἐπαρχίας του τὴν Σικελίαν,
τὴν Σαρδίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ τὴν Ἀχρῶαν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει· ἔτι ἤ-
θελεν ἐπιτρέπει τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ μετ'
οὐ πολὺ ἐξεφράγη πόλεμος μετὰξὺ Σέξτου καὶ Ὀκταβιανοῦ, ὁ δὲ Σέξ-
τος νικηθεὶς κατέφυγεν εἰς Μυτιλήνην, ἔπου ἐφρονέθη κατὰ διαταγὴν
τοῦ Ἀντωνίου. Τὰ πεζικὰ στρατεύματα τοῦ Σέξτου ἠνώθησαν μετὰ
τοῦ Λεπίδου, οὗτος δὲ ἤξίου νὰ δοθῆ εἰς αὐτὸν ἡ Σικελία. Ἀλλ' ὁ
Ὀκταβιανὸς διαφθείρας διὰ χρημάτων τὰ στρατεύματα τοῦ Λεπίδου
ἀπεγύμνωσεν αὐτὸν πάσης δυνάμεως καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἔλθῃ καὶ
νὰ πέσῃ πρὸ τῶν ποδῶν του ζητῶν χάριν. Ὁ Ὀκταβιανὸς φεισθεὶς τῆς
ζωῆς τοῦ Λεπίδου ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ
βίου του ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκροῦ ἀρχιερέως.

§ 71. *Δυσσυχία Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου.* — Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἡ παρὰ τὸ Ἀκίον ναυμαχία (31 π. Χ.)

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Λεπίδου ἐκ τῆς τριαρχίας ὁ Ὀκταβιανὸς κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀποκαταστήσῃ ἐν τῇ Δύσει τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν καὶ διὰ διαφόρων μέτρων κατώφθωσεν τοῦτο ἐντὸς βραχείου χρόνου· δι' ὃ καὶ ἀπέκτησε μεγάλην εὐνοίαν παρὰ τῷ δήμῳ. Ἀντιθέτως ὁ Ἀντώνιος διὰ τῆς διαγωγῆς του ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν κοινήν περιφρόνησιν καὶ παρέσχεν εἰς τὸν ἀντιζηλόν του τὸ μέσον νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτόν.

Ὁ Ἀντώνιος διεξήγαγε κατ' ἀρχὰς τὸν κατὰ τῶν Πάρθων πόλεμον διὰ τῶν ὑπάρχων του, αὐτὸς δὲ διεχείμασεν ἐν Ἀθήναις. Ἐκεῖ ἔλαβε τὸ μήνυμα τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν κατὰ τῶν Πάρθων καὶ ἠθέλησε νὰ ἐορτάσῃ αὐτὰς διὰ δημοσίων ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους παρέστη ἐνδεδυμένος ὡς Ἡρακλῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπ' οὗ ἐξήντησαν πᾶσαν ἐξευτελιστικὴν κολακίαν, ἐτέλεσαν καὶ τοὺς μυστικοὺς γάμους τοῦ Ἀντωνίου μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ μεταμεληθεῖν, τοῦ Ἀντωνίου ἀπατήσαντος νὰ πληρώσουν εἰς αὐτὸν χίλια τάλαντα ὡς προίκα διὰ τὴν θεῖαν σύζυγόν του. Ἐπειτα ἐπλευσεν ὁ Ἀντώνιος εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων, καθ' ὃν ὑπέστη ἔχι μικρὰς ζημίας. Μετὰ ταῦτα παρεδόθη πάλιν εἰς τὸν μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἀκόλαστον βίον. Κατέστη ἀληθῆς δεσμότης τῆς πολυμηχάνου ἐκείνης βασιλείσης. Μέχρι τοσούτου δὲ ἀναισχυντίας ἐφθασεν, ὥστε λησμονῶν ὅτι ἦτο Ῥωμαῖος ἐδώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν καὶ εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ δύο υἱοὺς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας. Ἐπὶ πλέον δ' ἐπεμψε καὶ πρὸς τὴν σεμνήν καὶ ἐνάρετον σύζυγόν του διαζύγιον. Ἡ θρασύτης καὶ ἡ ἀναισχυντία τοῦ Ἀντωνίου ἐχώρησε καὶ περαιτέρω· ἐζήτησε δηλαδὴ οὗτος παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου τὴν ἐπικύρωσιν τῶν δωρεῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς τῆς. Τότε πλέον ἡ ἀγανάκτησις ἐκορυφώθη, ἡ δὲ σύγκλητος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κλεοπάτρας καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίου τὴν στρατηγίαν τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Ἀντώνιος ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς Ἰταλίαν καὶ προλάβῃ τὸν ἀντιπαλόν του Ὀκταβιανὸν ἀνέτοιμον, διηυθύνθη μετὰ τῆς Κλεοπάτρας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διεχείμασεν ἐν Πάτραις ἐν μέσῳ ἐσρτῶν καὶ διασκεδάσεων. Οὕτω δ' ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν νὰ ἐτοιμα-

σθή και ἐπέλθη κατ' αὐτοῦ. Ἡ Ἑλλάς πάσα σχεδόν, πλὴν τῶν Μαντινέων και τῶν Λακεδαιμονίων, ἐτάχθη μετὰ τοῦ Ἀντωνίου, καθυπεβλήθη δὲ εἰς καταπίεσεις και στρατολογίας ὀλεθρίας. Αἱ δύο ἀντίπαλοι στρατιαὶ εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι τῇ 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 31 π. Χ. κατὰ τὰς ἀντικειμένας ἀκτῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἢ μὲν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐξ ὀγδοήκοντα χιλιάδων πεζῶν και δώδεκα χιλιάδων ἰππέων ἐπὶ τῆς ἠπειρωτικῆς παραλίας, ἢ δὲ τοῦ Ἀντωνίου ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν και δώδεκα χιλιάδων ἰππέων ἐπὶ τῆς ἀκαρνανικῆς παραλίας πλησίον τοῦ Ἀκτίου, τῆς σημερινῆς Πούντας. Πρὸ αὐτῶν ἐναυλόχουν οἱ δύο στόλοι, τοῦ μὲν Ἀντωνίου ἐκ πεντακοσίων πλοίων, τοῦ δὲ Ὀκταβιανοῦ ἐκ διακοσίων πενήκοντα. Τοῦ στόλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐναυάρχει ὁ ἰκανώτατος Ἀγρίππας. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἀντωνίου ἐγνωμοδότουσαν ὑπὲρ τῆς κατὰ ξηρὰν μάχης, ἥτις ἠγγυατο τὴν νίκην· ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Κλεοπάτρας προέκρινε τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα.

Ἦρχισε λοιπὸν κραταιὰ ναυμαχία, ἥτις ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἔμενεν ἀκριτος. Ἀλλ' αἰφνης ἡ Κλεοπάτρα μετὰ ἐξήκοντα τριήρων τρέπεται εἰς φυγὴν· ταύτην δ' ἠκολούθησε και ὁ Ἀντώνιος ἐγκαταλιπὼν τὸν στόλον και τὸν στρατὸν, ἀμφότεροι δὲ διηυθύνθησαν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ στόλος και ὁ στρατὸς τοῦ Ἀντωνίου παρεδόθη εἰς τὸν νικητὴν. Πρὸς τοὺς ἠττημένους δ' Ὀκταβιανὸς ἐδείχθη μακρόθυμος. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος ἔκτισε βραδύτερον ἐν τῷ χώρῳ, ἔπου εἶχε στρατοπεδεύσει, τὴν Νικόπολιν, πλησίον τῆς σημερινῆς Πρεβέζης.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὀκταβιανὸς διερρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα και τὴν Ἀσίαν, ἔπειτα δὲ ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον, ἔπου διεχειμάσατο. Τὸ ἔαρ τοῦ ἐπιόντος ἔτους ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ἀντώνιος παρεσκευάσθη πρὸς ἀμυναν· ἀλλ' ἰδὼν ὅτι τὸ ἰππικὸν και ὁ στόλος τῆς Κλεοπάτρας ἠῤτοκτόνησαν πρὸς τὸν ἐπιφανέστα νικητὴν και περιελθὼν εἰς ἀμηχανίαν ἠῤτοκτόνησεν, ἀφ' οὗ προηγουμένως τοῦ ἀνήγγειλαν ψευδῶς ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ἐδηλητηριάσθη. Ἡ Κλεοπάτρα ἐπεχείρησε νὰ σαχηνεύσῃ και τὸν Ὀκταβιανόν, ἀλλ' οὗτος ἐδείχθη ψυχρὸς και ἀδιάφορος πρὸς τὰ θέληγτρα αὐτῆς. Μὴ θέλουσα δὲ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ θριαμβευτικὸν ἄρμα τοῦ νικητοῦ ἠῤτοκτόνησε και αὐτὴ. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Κλεοπάτρας ὁ Ὀκταβιανὸς καταλύσας τὴν δυ-

ναστέϊαν τῶν Πτολεμαϊδῶν μετέβαλε τὴν Αἴγυπτον εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. (30 π. X.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΝ ΡΩΜῃ

Α'. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΖΟΥΣΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

§ 77. Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος (30 π. X. — 14 μ. X.)

Ἐκ τῆς Αἴγυπτου ὁ Ὀκταβιανὸς μετέβη εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἠρχολήθη ἐκεῖ εἰς τὸ νὰ ρυθμίσῃ τὰ τῆς διοικήσεως τῶν χωρῶν ἐκεῖνων· ἔπειτα δὲ κατ' Αὔγουστον τοῦ 29 π. X. ἐπανῆλθε διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐτέλεσε τριήμερον θρίαμβον διὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ νίκην καὶ διὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Αἴγυπτου. Ὁ λαὸς καὶ ἡ σύγκλητος ἔδειξαν μεγάλην ἀφοσίωσιν πρὸς αὐτόν. Ἦτο νῦν ἀρκούντως ἰσχυρὸς ὁ Ὀκταβιανός, ὥστε ν' ἀνατρέψῃ βιαίως τὴν ἐλευθέραν πολιτείαν καὶ νὰ ιδρύσῃ ἀναφανδὸν τὴν μοναρχίαν. Ἀλλ' ἀνεμνήσθηκε τὸ πάθημα τοῦ θετοῦ πατρὸς του Καίσαρος. Δι' ὃ ἀπεφάσισε δι' ἑλιγμῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Οὕτω κατώρθωσε νὰ τοῦ δοθῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάντα τὰ ὑπουργήματα καὶ πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἐπεξίτηται αὐτάς.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 31 π. X. ἦτο ὑπάτος καὶ ἐπὶ δικταετίαν διετήρησε τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἧτις καθίστα αὐτὸν τὸν ἐπίσημον ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ παρεῖχε νομίμως πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Μετὰ τῆς ὑπατείας συνήνωσε καὶ τὴν τιμητείαν, ὡς ἦτο ἠνωμένη πρὸ τοῦ 444 π. X., προσλαβὼν δὲ συνύπατον καὶ συντιμητὴν τὸν Ἀγρίππαν ἐτέλεσε τῆ 28 π. X. τὴν ἀπογραφὴν τῶν πολιτῶν, ἧτις ἀπὸ ἐβδομήκοντα ἐτῶν δὲν εἶχε γίνεαι, καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν ἀπῆλειψε δὲ ἀπ' αὐτοῦ πάντας τοὺς ἐχθροὺς τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ περιώρισε τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ ἑνεακασίων εἰς ἑξακασίους, ὅστις ἀριθμὸς ἔκτοτε ἔμεινεν ἀναλλοίωτος.

Ὁ Ὀκταβιανὸς κατ' οὐσίαν ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἠθέλησε καὶ κατὰ τύπους νὰ εἶνε τοιοῦτος. Ὅθεν ἐνήργησε νὰ τοῦ ἀπονεμηθῇ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἡ προσωνομία αὐτοκράτορος (imperator) * ὅψ' ἦν ἔνομιον εἶχε δοθῆ αὕτη καὶ εἰς τὸν Καίσαρα.

* Τὸ ὄνομα αὐτοκράτορος ἑλληνιστὶ ἐσήμαινεν ἐν ἀρχῇ ὁ ἔχων τελείαν, πλήρη ἐξουσίαν, ἀναλογεῖν πρὸς τὸ μαρ' ἡμῖν πληρεξουσίος, ἐδίδοτο δ' ἐν πολιτικῇ γλώσσῃ εἰς στρατηγούς ἢ πρέσβεις (αὐτοκράτορος στρατηγός, αὐτοκράτορος πρέσβεις), οἵτινες εἶχον ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἀνα-

Διὰ τῆς προσωνομίας ταύτης ὁ Ὀκταβιανὸς κατέστη καὶ νομίμως ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων τῆς πολιτείας. Οὕτω οἱ στρατηγοὶ ἔγιναν ὑπαρχοὶ τοῦ καὶ εἰ στρατιωτικαί ὄμωσαν εἰς αὐτὸν πίστιν.

Κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τῶν τιμητῶν ὁ Ἀγρίππας κατέστησε τὸν συντιμητὴν τοῦ Ὀκταβιανὸν πρόκριτον τῆς συγκλήτου (princeps senatus). Ἡ προσωνομία αὕτη παρέμεινεν ἰσοβίω, εἰς τὸν Ὀκταβιανόν, παρέιχε δὲ εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα ν' ἀποφαίνεται πρῶτος γνώμη ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων. Ἡ δὲ γνώμη αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν τότε εἶχεν, ἰσοδυναμεῖ πρὸς κέλευσμα. Οὕτω ἡ σύγκλητος ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς τῶν τύπων ὑπεβιάσθη εἰς ἄλλοῦν συμβουλευτικὸν συνέδριον.

Ὡς imperator ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε καὶ τὴν ἀνθυπατικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ἄλλων τῶν ἐπαρχιῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθυπάτου ἐθεωρήθη ὡς μέγα βάρος, ἀπεφασίσθη νὰ συμμερισθῇ αὐτὸ μετὰ τῆς συγκλήτου. Ἀνέλαβε λοιπὸν ὁ Ὀκταβιανὸς νὰ διοικῇ τὰς ταραχώδεις καὶ ὑπὸ βαρβάρων ἀπειλουμένας παραμεθορίους ἐπαρχίας, τὴν δὲ διοικῆσιν τῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡσυχῶν ἐπαρχιῶν ἀφῆκεν εἰς τὴν σύγκλητον. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἐπαρχίαι εἶχον διπλὴν διοίκησιν, πολιτικὴν μὲν αἱ συγκλητικαί, στρατιωτικὴν δὲ αἱ καισαρικαί ὡς ὀνομάζοντο αἱ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διοικούμεναι.

Ἐν τῇ ἑρμῇ τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ἡ σύγκλητος τῇ 16 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 27 π. Χ. ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανόν τὸ ὄνομα Αὐγούστος (Augustus), ἕπερ μόνον εἰς θεοὺς ἐδίδετο. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπεδέχθη μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως τὴν προσωνομίαν ταύτην καὶ ὅπ' αὐτὴν εἶνε γνωστὸς ὁ πρῶτος μονάρχης τῶν Ῥωμαίων.

Ἐν ἔτει 23 π. Χ. ὁ Ὀκταβιανὸς ἀποθέσας τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἔλαβε τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν διὰ βίου. Οὕτω ἡ μοναρχικὴ ἐξουσία ἐλάμβανε κατ' ὄνομα δημοκρατικὴν βάσιν καὶ ὁ ἔθνος ἠδύνατο νὰ

τεθεῖσιν εἰς αὐτοὺς ἐντολῆς. Ἀπὸ τῶν ὀρμαϊκῶν ὁμοῦ χρόνων μέχρι σήμερον αὐτοκράτωρ σημαίνει ὑπὲρ τὰ τοῦ ἡγεμόν, ἄσκων ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει. Ἡ νεωτέρα αὕτη ἐννοία τοῦ ὀνόματος προήλθεν ἐκ συνδυασμοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοκράτωρ πρὸς τὸ λατινικὸν imperator. Καὶ τὸ ὄνομα imperator ἐδίδετο κατ' ἀρχάς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς προσωρινῇ τιμητικῇ προσωνομίᾳ εἰς στρατηγὸν νικῆσαντα μεγάλην νίκην. Πρῶτον εἰς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, ὡς εἶδομεν, ἀνεμνήθη τὸ ὄνομα imperator ὡς ἰσόβιος προσωνομία ἀπὸ δὲ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐφεξῆς τὸ ὄνομα imperator κατέστη ἡ συνήθης προσωνομία τῶν μοναρχοῦντων ἀρχηγῶν τοῦ ὀρμαϊκοῦ κράτους.

πλατάζει νομίζων ότι έχει ακόμη την κυριαρχίαν, ἐν ᾧ πράγματι ἀσκει αὐτήν εἰς μένος ἀνὴρ ἰσοβίως. Ἐν ἔτει 19 π.Χ. ὁ Αὐγούστος ἔλαβε καὶ τὴν τιμητείαν διὰ βίου ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀνέλαβεν ἐκ νέου καὶ τὴν ὑπατικήν ἐξουσίαν, ἰσοβίως νῦν. Ἦσκει δὲ τὴν ὑπατείαν καὶ τὴν δημαρχίαν ἀνευ συναρχόντων, ἐπέτρεπε δὲ εἰς ἄλλους νὰ φέρουν ἀπλῶς τὸν τίτλον καὶ τὰ σύμβολα καὶ διώριζε μάλιστα κατ' ἔτος τρεῖς καὶ τέσσαρας καὶ ἐνίοτε περισσοτέρους ὑπάτους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεπίδου (13 π. Χ.) ἀνέλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκροῦ ἀρχιερέως (maximus pontifex).

Ὁβιω λοιπὸν ὁ Αὐγούστος συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ ἱερατικὴν ἐξουσίαν, ἦσκει δὲ αὐτὴν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης. Οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς ἐλευθέρας πολιτείας δὲν κατηργήθησαν. Ὁ δῆμος συνήρχετο εἰς τὴν φυλετικὴν καὶ τὴν λοχίην ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τυπικῶς τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποφασισθέντα.

Ἡ κυβερνήσις τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡπία καὶ φιλόανθρωπος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐπέδειξεν ὡς τρίαρχος. Ἀνέπτυξεν ὁ Αὐγούστος ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ σύνεσιν καὶ προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ἐξέδωκε διαφόρους εἰδικούς νόμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐπέδιώξε τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς πολυτελείας, δοὺς πρῶτος αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς λιτότητος. Ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἔχων πρὸς τοῦτο βοηθοὺς καὶ συμπράκτορας τὸν φιλομουσάτατον σύμβουλόν του Μαικήναν καὶ τὸν ἔνδοξον νικητὴν τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας Ἀγρίππαν. Ἐξωράτισεν τὴν Ῥώμην διὰ πολυαριθμῶν αἰκοδομῶν, οἶον θεάτρων, λουτρῶν, ναῶν. Συνέστησε δύο νέα ἀξιώματα, τὸ τοῦ πολιάρχου, ὅστις εἶχε τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, καὶ τὸ τοῦ ὑπάρχου τοῦ πραιτωρίου, ὅστις προϊστάτο τῶν πραιτωριανῶν, τῶν ἀποτελούντων τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ εὐεργετικὴ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου ἐξετάθη ἐφ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Εἰς τὰς καισαρικὰς ἐπαρχίας οἱ ἐπαρχοὶ ἦσαν ἐμμισθοὶ καὶ παρέμενον ἐν αὐταῖς ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἠγγρόπνευε δὲ ὁ ἴδιος ἐπὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν καὶ ἐτιμώρει

πάσαν παρεκτροπήν. Τιοιουτρόπως αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ ἔπαυσαν νὰ εἶνε τὰ θύματα φοβερῶν καταχρήσεων, τὰς ἑποίας διέπραττον ἄλλοτε οἱ κατ' ἔτος πεμπόμενοι ἀνθύπατοι.

Ὁ Αὐγούστος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους, ἅτινα ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, ἱδρύσει μόνιμα στρατόπεδα (castra stativa) πρὸς τὸν Ῥήνον, τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην.

Κράτος ὅμως τόσο ἀχανές καὶ περιστοιχιζόμενον πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ διαρκή εἰρήνην. Ἔνεκα τούτου ὁ Αὐγούστος ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ἐπιχειρήσῃ νέους πολέμους, οὐχὶ ὅμως πρὸς νέας κατακτήσεις, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κρά-

Πραιτωριανοί.

τους. Ἄλλ' ἐκ τῶν νέων πολέμων τοῦ Αὐγούστου οἱ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ πρόγονός του Δροῦσος νὰ ὑποτάξῃ τὴν δυτικὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἀλβίου χώραν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ἄλλ' ὁ ἀγέρωχος καὶ δεσποτικὸς τρόπος τοῦ Ῥωμαίου ἐπάρχου Οὐάρου διήγειρεν ἐπὶ τασσῶτον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Γερμανῶν, ὥστε αὐτοὶ ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Χερούσκων Ἀρμινίου καὶ ἐνεδρεύσαντες κατέκοψαν τρεῖς Ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας ἐν τῇ Τευτοβουργεῖ δάσει, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Οὐάρου. Ἐκτοτε ἡ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀλβίου Γερμανία ἔμεινεν ἐλευθέρα.

Ὁ Αὐγούστος ἤρξε 44 ἔτη. Ἐν ἔτει 14 μ. Χ. περιοδεῖων

ήσθηνεσε και απέθανεν εν Νώλα της Καμπανίας εν ηλικία έβδομή-
κοντα εξ έτων. Το σώμα του μετεκομίσθη εις Ρώμην και έτάφη εν
τάφῳ, τὸν ὅποιον εἶχεν ἐγείρει ὁ ἴδιος ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρειου. Οἱ
Ῥωμαῖοι ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν θείας τιμὰς καὶ τὸν ἔκτον ἀπὸ τοῦ Μαρ-
τίου μῆνα ὠνόμασαν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξε τὰ μέγιστα ἀξιοσημει-
ωτος, διότι κατ' αὐτὴν ἐγεννήθη ἐν Βηθλεέμ της Ἰουδαίας ὁ Κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

§ 78. Αἱ ἐν Ἑλλάδι διατάξεις τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος εἶχε συμπληρώσει τὴν συμφορὰν
τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς ὁ ψυχρὸς Αὐγούστος διερχόμενος διὰ τῆς Ἑλ-
λάδος κατὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπάνοδόν του εἰς Ρώμην καὶ ἰδὼν τὰς
μεγάλας καταστροφὰς συνεκινήθη βαθέως δι' ὃ καὶ ἔλαβε πανταχοῦ
διάφορα μέτρα πρὸς ἀνακούφισιν τῶν παθόντων. Κατόπιν γενόμενος
μονάρχης ἐπέδειξε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὸ
παράδειγμα τοῦ μεγάλου θετοῦ πατρός του, καὶ πολυειδῶς εὐηργέ-
τησεν αὐτούς. Ἰδρυσεν νέας πόλεις ἐν Ἑλλάδι, αἵτινες ἐπὶ αἰῶνας σπου-
δαίως ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς. Ἡ πρώτη καὶ περιφη-
μοτάτη ἐκ τῶν ταιούτων ἐν Ἑλλάδι πόλεων ἦτο ἡ προρρηθεῖσα Νικό-
πολις. Αὕτη προικισθεῖσα δι' εὐρυτάτης περιοχῆς καὶ πολλαχῶς τιμη-
θεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἔγινε πρωτεύουσα τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς
νοτίου Ἠπείρου καὶ ἔλαβε ταχεῖαν ἐπίδοσιν. Ὁ Αὐγούστος ἰδρυσεν
ἐν Ἀκτίῳ πεντητηρικὸν ἀγῶνα, τὰ Ἀκτια, καὶ ἀνέθηκε τὴν προε-
δρεῖαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, τοὺς ὁποίους καὶ ἄλλως εὐηργέτησε
πολυειδῶς ὡς συναγωνισθέντας μετ' αὐτοῦ ἐν Ἀκτίῳ. Αἱ Πάτραι
ἤδη ἀπὸ τοῦ 280 π. Χ. ἦσαν ἔρημοι κατοίκων. Ὁ Αὐγούστος συν-
ῶφισε καὶ αὖθις τὴν πόλιν ταύτην πέμψας εἰς αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν
ἀποικίαν καὶ ὑποχρεώσας πολλοὺς κατοίκους ἐκ τῶν πέριξ γειτονικῶν
πόλεων νὰ μετακινήσουν εἰς αὐτήν. Οὕτω ἡ πόλις τῶν Πατρῶν, ἡ κατέ-
χουσα ἐπιτρεῖται θέσιν ὑπὸ ἔποψιν ἐμπορικὴν καὶ στρατηγικὴν, κατα-
στάσα πρωτεύουσα τῆς δυτικῆς Ἀχαΐας καὶ δι' αὐτονομίας προικι-
σθεῖσα, προήγατο ὀσημέραι διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ
ἀνηλλθεν εἰς περιωπήν. Καὶ ἄλλας πολλὰς Ῥωμαϊκὰς ἀποικίας ἐπεμ-
ψεν ὁ Αὐγούστος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω δὲ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ

σφριγώντος ἰταλικοῦ στοιχείου μετὰ συγκεντρουμένων ἐκ νέου ἑλληνικῶν πληθυσμῶν προήγαγεν ἐν Ἑλλάδι τὸ ἀφομοιωτικὸν σύστημα τῆς αὐτοκρατορίας. Πλὴν δὲ τῶν ἀποικίων ὁ Αὐγούστος ἐξέδωκε καὶ σειράν διατάξεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκανονίσθησαν μονίμως καὶ διαρκῶς οἱ πολιτικοὶ ὄργανισμοὶ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ αἱ σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τὴν ἐποψίν τοῦ δημοσίου δικαίου.

§ 79. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλολογίας.

Τὸ ὄνομα τοῦ Αὐγούστου κατέστη ἐνδοξότατον ὡς συνδεθὲν μεθ' ἐνὸς ἐκ τῶν μεγάλων φιλολογικῶν αἰώνων, ὅστις φέρει καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ «Αἰὼν τοῦ Αὐγούστου». Ἄλλ' ἵνα δικαίως ὀνομασθῇ ὁ αἰὼν ὅστος «χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλολογίας» εἶνε ἀνάγκη νὰ περιληφθοῦν εἰς αὐτὸν καὶ οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς οἱ ἀναφανέντες ὀλίγον πρὸ τοῦ Αὐγούστου. Τοιοῦτοι εἶνε:

1) Ὁ Κικέρων (106—43 π. Χ.), ὁ πρῦτανις τῶν Ῥωμαίων ῥητόρων, ὁτινος ἡ εὐγλωττία εἶνε ἀπαράμιλλος. Ὁ Κικέρων ἔχων μεγάλην ἰσχὺν πνεύματος καὶ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς μετ' ἐπιστοσίας μελετήσας ἐπλούτισε τὰ Ῥωμαϊκὰ γράμματα διὰ νέων γνώσεων καὶ ἀπέβη ὁ δημιουργὸς τοῦ πεζοῦ λόγου. Πλὴν τῶν ῥητορικῶν λόγων του, ἐν εἰς διαπρέπουσιν οἱ κατὰ Οὐάρου, οἱ Κατιλινιακοί, οἱ κατ' Ἀντωνίου Φιλιππικοί, καὶ ἄλλοι, ἔγραψε καὶ διαφόρους φιλοσοφικὰς πραγματείας καὶ ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων ἀνεδείχθη ὁ πνευματικὸς πατὴρ τῶν μεταγενεστέρων καὶ εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

2) Ὁ Ἰούλιος Καίσαρ (100—44 π. Χ.), ὅστις μετὰ μοναδικῆς ἀφειλείας καὶ ζωηρότητος καὶ μετὰ τέχνης ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα τῶν ἐν Γαλατίᾳ πολέμων του (Commentarii de bello gallico) καὶ τοῦ ἐμφυλίου κατὰ Πομπηίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του (Commentarii de bello civili)

3) Ὁ Σαλλούστιος (87—34 π. Χ.), ὅστις ἔγραψε δύο ἱστορικὰ ἀριστουργήματα περὶ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλινᾶ (de conjuratione Catilinae) καὶ περὶ τοῦ Ἰουγυρθικοῦ πολέμου (de bello Jugurthino). Ἐγραψε δὲ καὶ Ἱστορίας εἰς πέντε βιβλία, τῶν ὁποίων μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν.

4) Ὁ Λουκρήτιος Κάρος (99—55 π. Χ.), ὁ πρωτοτυπώ-

τερος τῶν Λατίνων ποιητῶν. Ἐγραψε φιλοσοφικὸν ποίημα «περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων» (de rerum natura), πραγματευθεὶς ἐν ἑξαμέτροις στίχοις μετὰ μεγάλης δεξιότητος καὶ τέχνης τὸ θέμα τοῦτο, τὸ ἥκιστα εὐαρμοστοῦν εἰς τὴν ποίησιν. Ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Ὀυκράτητος ἀκολουθοῦν τὴν ἠθικὴν τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου Ἐπικούρου καταπολεμῶν τοὺς θεοὺς καὶ ἀρνεῖται εἰς αὐτοὺς πᾶσαν δρᾶσιν καὶ ῥοπήν ἐν τῇ διοικήσει τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου.

Ἐγγύτερον τοῦ Αὐγούστου εὐρίσκονται ὁ Τίτος Λίδιος, ὁ Ὀράτιος καὶ ὁ Βιργίλιος, ἧτοι ἡ ἱστορία, ἡ ᾗδῆ καὶ τὸ ἔπος.

1) Ὁ Τίτος Λίδιος (59 π.Χ. — 16 μ. Χ.) ἔγραψεν ἐκτεταμένην ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν (ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι τοῦ ἔτους 9 π. Χ.), ἧτις διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ὅρους, τὴν ἐπιβλητικὴν διάταξιν τοῦ θέματος, τὸ ὕφος τῶν ἰδεῶν, καὶ τὴν γλαφυρότητα δὲν ἔχει ἐφαμιλλὸν τῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ φιλολογίᾳ.

2) Ὁ Ὀράτιος (65 π.Χ. — 8 μ. Χ.), φίλος τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Μαικήνα, ὁ μέγιστος λυρικός τῶν Ῥωμαίων, οὐτινος ἡ γλῶσσα διακρίνεται διὰ τὴν ἀνυπέβλητον λεπτότητα, καλαισθησίαν καὶ γλαφυρότητα. Ὁ Ὀράτιος ἐποίησε σατύρας, ᾗδᾶς καὶ ἐπιστολάς.

3) Ὁ Βιργίλιος (70—19 π.Χ.) εἶνε ὁ μέγιστος τῶν Ῥωμαίων ἐπικός ποιητής. Τὸ τελειότερον τῶν ποιημάτων αὐτοῦ εἶνε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὅποια ὕμνει τὴν γεωργίαν, τὴν εἰρήνην, τὰ ἀγροτικά ἦθη μετὰ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς τιμιότητος. Ἄλλ' ἡ Αἰνεΐδης εἶνε τὸ ποίημα ἐκεῖνο, ἐξ οὗ προήλθεν ἡ ἀθάνατος δόξα τοῦ ποιητοῦ. Ἐν τῇ Αἰνεΐδι ὁ Βιργίλιος ἔχων πρότυπον τὸν Ὅμηρον περιγράφει τὰς πλάνας τοῦ Αἰνεΐου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας καὶ ἐξυμνεῖ τὴν μυθικὴν ἀρχὴν τῆς Ῥώμης.

Μετὰ τὸν Ὀράτιον καὶ τὸν Βιργίλιον ἐξοχος Ῥωμαῖος ποιητὴς εἶνε ὁ Ὀβίδιος (43 π.Χ. — 7 μ.Χ.), ὅστις διακρίνεται διὰ τὴν δαψίλειαν καὶ ἰδιορρυθμίαν τῆς ποιήσεως, ὡς καὶ διὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν στίχων του. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ποιημάτων του εἶνε αἱ Μεταμορφώσεις.

Καὶ ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ ἀνεφάνησαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, αἱ οἱ Ὀβιδίου (54—19 π.Χ.), τοῦ ὁποῦ αἱ ἐλεγείαι γεγραμμέναι εἰς ὕφος γλαφυρὸν καὶ ἐράσιμον ἀποπνεύου γλυκεῖαν με-

λαγχολίαν, καὶ ὁ Προπέρτιος (49—15 π.Χ.), ὅστις ὑπῆρξε μὲν κατώτερος τοῦ Τιβούλου ὡς πρὸς τὸ πάθος, ἀνώτερος δὲ αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν παιδείαν.

§ 80. Τέχνη, συγκοινωνία, ἐμπόριον.

Ἐν Ῥώμῃ δὲν ὑπῆρξαν, ὡς ἐν Ἑλλάδι, μεγάλοι γλύπται καὶ ζωγράφοι. Ἡ ῥωμαϊκὴ τέχνη περιωρίζετο εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Τὰ ἔργα δὲ τῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης ἦσαν μνημεῖα.

Ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ οἱ Ῥωμαῖοι παρέλαβον τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν τῶν κιόνων καὶ τοῦ κιονοκράνου καὶ ἤρχισαν νὰ οἰκοδομοῦν οἰκίας κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον· ἀλλὰ μετεχειρίσθησαν ἐν σύστημα οἰκοδομήσεως, τὸ ὅποιον δὲν ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, τὴν θέλον (καμάραν). Ἡ θέλος συνίστατο εἰς τὸ νὰ τοποθετοῦν εἰς ἐφαπτόμενα τόξα λίθους πελεκητοὺς συνδεδεμένους τὸν ἓνα μετὰ τοῦ ἄλλου κατὰ τρόπον, ὥστε οἱ λίθοι ἐκάστου τόξου νὰ συγκρατοῦνται ὁμοῦ διὰ τινος λίθου, ὅστις τοποθετεῖται ἀνωθεν καὶ εἰς τὸ μέσον καὶ ὅστις καλεῖται κλειδίον. Διὰ τοῦ μέσου τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἤδυνήθησαν νὰ κατασκευάσθωσι οἰκοδομήματα εὐρυχωρότερα καὶ ὑψηλότερα τῶν οἰκοδομημάτων τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐχρειάζοντο λίθους πελεκητοὺς μόνον διὰ τὴν θέλον καὶ διὰ τὴν ἐπέδυσιν τῶν οἰκοδομημάτων.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοίχων ἔκτιζον μὲ ὑλικά εὐτελέη, μὲ λίθους ἀκατεργάστους, μὲ χάλικας, μὲ πλίνθους συνδεομένους διὰ στερεῆς ἀμμοκονίας ἐξ ἄμμου καὶ ἀσβέστου.

Μνημεῖα. — Πρὸ τοῦ Αὐγούστου μνημεῖα ἐν Ῥώμῃ δὲν ὑπῆρχον ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου καὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Πομπηίου. Ὁ Αὐγούστος ἐξωράτισε τὴν πόλιν. Ἐπεσκεύασε τὰ ἀρχαῖα ἱερά, ἅτινα εἶχον καταρρεῦσει, καὶ ἀνήγειρε νέα. Ὁικοδόμησε τὸ μέγα θέατρον, τὸ ὅποιον καθιέρωσεν εἰς μνήμην τοῦ ἀνεψιοῦ του Μαρκέλλου, καὶ τὴν Ἰουλίαν βασιλικήν, ἔπου συνηθροίζοντο οἱ ἔμποροι. Ἡ βασιλικὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἐπίμηκες οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον ἀπέληγεν εἰς κυκλωτερὴ ἀψίδα. Ὁ μεσαῖος χώρος τοῦ ἐσωτερικοῦ περιεβάλλετο ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς κιόνων καὶ ἦτο προσωρισμένος δι' ἐμπορικῆς ἐργασίας. Ἐχρησίμευε δὲ ἡ βασιλικὴ καὶ ὡς δικαστήριον.

Τὸ λαμπρότερον ἐκ τῶν ἐπὶ Αὐγούστου ἀνεγερθέντων μνημείων ἦτο τὸ Πάνθεον, οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππα καὶ διατηρούμενον ἀκόμη. Εἶνε υπερμεγέθης κυκλοτερῆς ναὸς στεγαζόμενος διὰ τετραστίχης θόλου, ἣτις ἔχει εἰς τὴν κορυφὴν ἀναιγμα διὰ τὴν εἰσέρχεται τὸ φῶς. Τοσοῦτον δὲ ὑψηλὴ εἶνε ἡ θόλος, ὥστε δὲν ἀφίνει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οὐδεμίαν πνοὴ ἀνέμου, ἡ δὲ εἰσερχομένη βροχὴ πίπτει τόσον εὐθέως, ὥστε σχηματίζει κύκλον ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου δαπέδου.

Ὁ Αὐγούστος ἐμίλων περὶ τῆς Ῥώμης ἔλεγεν «Εὖρον μίαν πόλιν πλινθίνην καὶ ἀφίνω μίαν πόλιν μαρμαρίνην».

Ὁ Δοί.—Οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηκολούθουν νὰ κατασκευάζουν ὁδοὺς ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Τὸ Πάνθεον

Αἱ ὁδοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐθεταὶ λεωφόροι κατεσκευασμένοι διὰ χαλκῶν καὶ ἀμμοκονίας. Αἱ ἀποστάσεις ἐδεικνύοντο διὰ λιθίνων ἐροσῆμων ἀνὰ πᾶν μίλιον (τὸ Ῥωμαϊκὸν μίλιον = 1000 βήματα). Ἐν Ἰταλίᾳ ἐμέτρουν τὰ μίλια μεταχειριζόμενοι ὡς ἀφετηρίαν κεντρικὴν στήλην ἐστημένην ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας ὑπῆρχον σταθμοὶ μὲ ἵππους καὶ μὲ ταχυδρόμους πρὸς μεταφορὰν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ἀγρίππας συνέταξεν ἓν εἶδος χάρτου ὄλων τῶν ὁδῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσημείωσε τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰς ἀποστάσεις τοῦ ἑνὸς σταθμοῦ ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Ὁ ὁδοπορικὸς αὗτος χάρτης χαραχθεὶς ἐπὶ λίθου ἐτοποθετήθη εἰς δημόσιον μέρος, ἔκαμον δὲ ἀντίγραφα αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν ταξειδεύοντων.

Ἐμπόριον.—Αἱ ὁδοὶ ἦσαν κατεσκευασμένοι πρὸ πάντων διὰ

νά διέρχωνται τὰ στρατεύματα. Οἱ σταθμοὶ ἦσαν ὀργανωμένοι διὰ νὰ μεταβιάζουσι τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἐχρησίμευον ὡσαύτως διὰ τὰ ἐμπορεύματα καὶ τοὺς ταξειδιώτας. Εὗρισκοντο ἐν τοῖς σταθμοῖς ταχυδρομικοὶ ἵπποι καὶ μαγειρεῖα. Τὰ μαγειρεῖα ταῦτα ἦσαν πενιχρῶς ἐφωδιασμένα, ἀλλ' ἐπωσθήποτε οἱ ταξειδιῶται εὗρισκον ἐν αὐτοῖς καὶ μέρος διὰ νὰ κοιμηθοῦν καὶ κάτι διὰ νὰ φάγουν. Αἱ συγκοινωνίαι οὕτω ἔγιναν εὐκολώτεραι.

Ἡ Ῥώμη ἐμποδίζουσα τοὺς λαοὺς νὰ πολεμοῦν ἀναμεταξύ των ἀποκατέστητε τὴν εἰρήνην καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἡ δὲ εἰρήνη κατέστη ὡς τὰς συγκοινωνίας ἀσφαλεστέρας. Τότε ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν τοῦ κράτους ἐν μέγα ἐμπορικὸν σύστημα.

Ἡ μεγαλειτέρα ἀγορὰ ἦτο ἡ Ῥώμη, ἣτις εἶχε νὰ διαθρέψῃ πληθυσμὸν ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἕως δύο ἑκατομμυρίων καὶ εἰς τὴν ὅποιαν κατοικοῦν οἱ πλουσιώτεροι ἄνθρωποι, ἐκεῖνοι οἵτινες ἠγόραζον τὰ ἀντικείμενα τῆς πολυτελείας.

Τὰ ἐμπορεύματα ἤρχοντο πρὸ πάντων διὰ θαλάσσης καὶ ἐξεφορτώνοντο εἰς τὴν Ὠσίαν. Τὰ διὰ τὴν Ἰταλίαν προωρισμένα ἐξεφορτώνοντο κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως καὶ ἐκεῖθεν ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς διαφόρους πόλεις. Ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Ἰταλία ἠγόραζον μᾶλλον ἢ ἐπώλουν. Τὸ ῥωμαϊκὸν ἐμπόριον ἦτο εἰσαγωγικόν. Συνεκέντρωνον τὰ ἐμπορεύματα ἐνὸς τόπου εἰς μίαν πόλιν, συνήθως εἰς ἓνα λιμένα, ὅπου τὰ πλοῖα κατέπλεον διὰ νὰ παραλάβουν καὶ μεταφέρουν αὐτὰ εἰς Ἰταλίαν. Ἐμποροὶ Ἰταλοὶ ἐγκατεστημένοι εἰς ὅλας τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ κράτους διηύθουν τὸ ἐμπόριον τοῦτο.

Αἱ χῶραι τῆς μεσημβρίας, Σικελία, Ἀφρική, Αἴγυπτος, ἔδιδον πρὸ πάντων σίτον καὶ ξηρὰ ὄσπρια παρελάμβανον δὲ αὐτὰ ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Πανόρμου, τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Αἱ ἡμιθάραροι χῶραι τῆς Δύσεως ἐπρομήθευον πρὸ πάντων οἰκοδομήσιμον ξυλείαν, δέρματα, ἔρια καὶ δούλους. Κέντρα τοῦ ἐμπορίου ἦσαν ἐν Ἰσπανίᾳ τὰ Γάδειρα, ὅπου εὗρισκον τὰ λιὰ ὑφάσματα καὶ τὰ ἔρια τῆς Βετικής (σημερινῆς Ἀνδαλουσίας) καὶ τὸν ἄργυρον ἐξαγόμενον ἐκ τῶν μεταλλείων ἐν Γαλατίᾳ ἢ Ναρβωνίτις, ἐν τῇ Ἄνω Ἰταλίᾳ ἢ Γένουα, καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς ἢ Ἀκυληθία.

Ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Βορρᾶ ἐκομίζοντο ὁ κασσίτερος τῆς Ἀγγλίας, αἱ κόμαι τῶν γυναικῶν, καὶ βραδύτερον τὸ ἤλεκτρον, τὸ ὅποιον συνέ-

λεγον εις τὰς ἄχθας τῆς Βιλιτικῆς καὶ τὸ μετέφερον διὰ τῆς Γερμανίας μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Τὸ μεγαλύτερον κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον ἦτο τὸ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖθεν ἤρχοντο τὰ ἀντικείμενα τῆς πολυτελείας, τῶν ὀπῶν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ στερηθοῦν. Οἱ ἔμποροι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἀραβίας ἐνόμιζον τὰ προϊόντα τῶν θερμῶν χωρῶν, ἦτοι τὰ ἀρώματα τῆς Ἀραβίας, τὰ ἀρωματικά τραγήματα (μπαχαρικά), τὰ φάρμακα (ζλόην, ὕπνον), τὸ Ἰνδικόν, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ τοὺς μαργαρίτας, τὰ λεπτὰ βαμβακερὰ υφάσματα τῶν Ἰνδιῶν, τὰ μεταξωτὰ υφάσματα τῆς Κίνας. Τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα διὰ θαλάσσης καὶ ἔπειτα διὰ τῶν καραβανίων ἐπὶ καμήλων φορτωμένα μετεφέροντο εἰς τρία μεγάλα κέντρα, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Νείλου, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς συριακῆς ἐρήμου, καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου Ὀλβίαν διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας καὶ διὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ὑπολογίζεται ὅτι τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κατ' ἔτος ἀνῆρχετο εἰς 25 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

§ 81. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες.

α') Τιβέριος (14—37 μ.Χ.). — Τὸν Αὐγούστου ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ πρόγονός του, υἱὸς τῆς τρίτης συζύγου του Λιβίας, Τιβέριος ἐν ἡλικίᾳ πενήκοντα ἕξ ἐτῶν. Ὁ Τιβέριος ἦτο ἐκ φύσεως κακός, μοχθηρός, ὑποκριτής, καὶ ὠμός, ὑπῆρξε δὲ ὁ πρόδρομος τῶν πολυαριθμῶν ἐκείνων τεράτων, τὰ ὁποῖα ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καὶ τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία ὀνομάζει ἐστειμμένους κακούργους.

Οἱ παρὰ τὸν Ἰῆνον λεγεῶνες στασιάζαντες ἀνεκίηρξαν αὐτοκράτορα τὸν Γερμανικόν, υἱὸν τοῦ Δρούσου καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Τιβερίου· ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων νεανίας ἀπέρριψε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν πειθαρχίαν ὠδήγησε τοὺς λεγεῶνας πέραν τοῦ Ἰῆνου. Προχωρήσας δὲ μέχρι τοῦ Τευτοβουργείου (Teutoburg) δάσους, ὅπου κατεκόπησαν οἱ λεγεῶνες τοῦ Οὐάρου, κατετρόπωσε τὸν ἡγεμόνα τῶν Χερούσκων Ἀρμίνιον, καὶ διενεοῖτο ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἐν Γερμανίᾳ ἰδρυθεῖσαν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἀλλ' ὁ δῦσπιστος Τιβέριος ἀνεκάλεσεν ἐξαίφνης τὸν Γερμανικὸν καὶ

ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα ἀποκαταστήσῃ δὴθεν τὴν δια-
σαλευθεῖσαν ἐκεῖ τάξιν. Μόλις ὅμως ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐδηλη-
τηριάσθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Συρίας κατὰ μυστικὴν παραγγελίαν
τοῦ Τιβερίου.

Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Γερμανικός, ὁ Τιβέριος ὑπεκρίνετο τὸν πρῶτον καὶ
εὐπροσῆγορον. Ἄλλ' ἄφ' οὗ ἀπηλλάγη τοῦ Γερμανικοῦ, ἀπέβαλλε τὸ
προσωπεῖον καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀγρίαν αὐτοῦ φύσιν. Ἐκτοτε ἤρχισε
νὰ κυβερνᾷ τυραννικώτατα. Καθ' ἑκάστην διέτασσε θανατώσεις οἰκείων,
συγγενῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων προσώπων, τῶν ὁποίων τὰς περιουσίας
ἤρπαζε. Συμβοηθὸν δὲ εἰς τὰς κακουργίας ταύτας εἶχε τὸν ὑπαρχόν
τῶν πραιτωριανῶν Σηϊανόν, τὸν ὁποῖον εἶχε περιβάλει διὰ μεγάλης
εὐνοίας καὶ ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης. Ἄλλ' ὅτε ὁ Σηϊανὸς ἐτόλμησε
νὰ δηλητηριάσῃ καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ αυτοκράτορος Δροῦσον, ὁ Τιβέ-
ριος ἐκ τῆς νήσου Καπρέας, ἀπέναντι τῆς Νεαπόλεως, ἔπου προσω-
ρινῶς διέμενε, διέταξε νὰ φονεύσουν τὸν Σηϊανὸν μετὰ πάντων τῶν
οἰκείων του.

Ἄλλ' ὁ ὄμις καὶ ἀπάνθρωπος οὗτος αυτοκράτωρ πρὸς τὴν Ἑλ-
λάδα ἐπολιτεύθη ἐπιεικῶς. Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἀχαΐα παρε-
πονοῦντο διὰ τὰς καταχρήσεις τῶν κατ' ἔτος πεμπομένων διοικητῶν,
ὁ Τιβέριος κατέστησε τὰς δύο ταύτας ἐπαρχίας προσωρινῶς καισαρι-
κῆς. Τὸ Αἴγιον παθὸν ἐκ σεισμοῦ ἀπηλλάγη ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐπι-
τρία ἔτη παντὸς φόρου κατὰ πρότασιν τοῦ Τιβερίου.

Ὁ Τιβέριος ἀπέθανε στραγγαλισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραι-
τωριανῶν Μάκρωνος κατὰ διαταγὴν τοῦ Καλιγέλα, ὅστις μικρὸν πρὸ
τοῦ θανάτου εἶχεν ἀνακηρυχθῆ διάδοχος αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας
τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

β') Γάτος Καλιγέλας (37—41 μ.Χ.).— Ὁ Γάτος Καλιγέ-
λας ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου Γερμανικοῦ. Κατὰ τοὺς πρώτους ἡμέρας οὗ-
τος ἐκυβέρνα καλῶς· ἔπειτα δὲ περιπεσὼν εἰς βαρειάν τινα νόσον καὶ
ἀναλαθὼν ἐκ ταύτης κατέστη παντελῶς ἀγνώριστος εἰς πάσας αὐτοῦ
τὰς πράξεις. Δὲν ἦτο πλέον αυτοκράτωρ, ἀλλ' ἐν τέρας ἀσεβείας,
κακουργίας, ἀναιδείας καὶ μωρίας, τέλειος τύπος φρενοβλαθοῦς. Καθ'
ἑκάστην διέτασεν ἀποκεφαλίσαι καὶ ἠσθάνετο μεγίστην τέρψιν παρ-
στάμενος ὁ ἴδιος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Μέχρι τοιοῦτου δὲ βαθ-
μοῦ ἔφθασεν ἡ ὀμότης αὐτοῦ, ὥστε πολλάκις παρεπονείτο, διότι ὁ

ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν εἶχε μίαν κεφαλὴν διὰ τὴν κέψη διὰ μιᾶς.

Πρὸς τὴν ὠμότητα αὐτοῦ ἤμιλλᾶτο καὶ ἡ μωρία του. Ἐπιθυμῶν ν' ἀπολαύῃ θεῶν τιμῶν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἐνεφανίζετο πολλάκις ἐνώπιον αὐτῶν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἄλλοτε μὲν ὡς Ζεὺς μετὰ κεραυνοῦ, ἄλλοτε ὡς Ποσειδῶν μετὰ τριαινῆς, καὶ ἄλλοτε ὡς Ἡρακλῆς μετὰ βροχάλου καὶ λεοντῆς.

Τέσσερα ἔτη ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς υπέμεινε τὸν φρενολήπτον αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅστις ἐν τῇ μανίᾳ του δὲν ἤμποδίσθη καὶ τὸν ἵππον του ν' ἀνακηρύξῃ ὑπατον. Τέλος ἕμως εἰς χιλιάρχος τῶν πραιτωριανῶν, ὁ Χαιρέας, ἔσφαξεν αὐτὸν ἐν τῇ λουτρῷ καὶ ἀπήλλαξε τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ ἔστεμμένου αὐτοῦ κακούργου.

γ) Κλαύδιος (41—54 μ. Χ.). — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλιγόλα οἱ πραιτωριανοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γερμανικοῦ καὶ θεῖον τοῦ Καλιγόλα, τὸν πεντηκονταετῆ Κλαύδιον, εὐρόντες αὐτὸν κεχυρμένον ἐκ φόβου ἐν τινὶ γωνίᾳ τῶν ἀνακτόρων ὀπισθεν παραπετάσματος. Ὁ Κλαύδιος ὠδηγήθη ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν εἰς τὸ στρατόπεδόν των. Ἐκεῖ συνελθὼν ἐκ τοῦ φόβου προσεφώνησε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἤμειψεν ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν στρατιωτῶν διὰ δωρεᾶς τριακοσίων ἐβδομήκοντα πέντε δραχμῶν ἀντὶ τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ἑποῖαν προσήνεγκαν εἰς αὐτόν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κλαύδιος ὤρισεν τὸ τίμημα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, τὸν δὲ νειωτερισμὸν τοῦτον οἱ πραιτωριανοὶ μετὰ ταῦτα ἀνήγαγον εἰς νόμον.

Ὁ Κλαύδιος εἶχεν ἀγαθὰς διαθέσεις· ἀλλ' ἦτο ἀσθενικὸς καὶ κατὰ τὸν νοῦν καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἀνεξίκακος μέχρι βλακειᾶς. Δι' ὃ καὶ ἀπέθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν περιστοιχιζόντων αὐτόν. Ἀπασα ἡ κυβέρνησις περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν δύο διεφθαρμένων εὐνοουμένων του Πόλλαντος καὶ Νερκίσσου, οἵτινες διέπραξαν μυρία ἀτιμίας καὶ ἐγκλήματα, καὶ εἰς τὴν διαβόητον σύζυγον του Μεσσαλίαν, τῆς ἑποίας τὸ ὄνομα παρέμεινεν ὡς συνώνυμον τῆς ἀναιδестаίας ἀκολασίας. Ὁ Κλαύδιος λαθὼν γνώσιν τῆς αἰσχροτάτης διαγωγῆς τῆς Μεσσαλίνας ἐφόνευσεν αὐτήν, ἔλαβε δὲ δευτέραν σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καλιγόλα Ἀγριππίναν, γυναῖκα φίλαρχον καὶ δοξομανῆ. Ἡ Ἀγριππίνα ἔπεισε τὸν Κλαύδιον νὰ συζεύξῃ τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸν τῆς Νέρωνα μετὰ τῆς θυγατρὸς του Ὀκταβίας καὶ

νά ἐρίσῃ αὐτὸν ὡς διάδοχον, παραγκωνίζων τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν Βρετανικόν, κατόπιν δὲ ἐδηλητήριασε τὸν σύζυγον.

δ') Νέρων (54 — 68 μ. Χ.). Ὁ Νέρων ἦτο υἱὸς τοῦ Δομιτίου, ἀνδρὸς ἔχοντος κακούργους ἐρμάς, καὶ τῆς Ἀγριππίνης, ἐπαιδευθὴν δὲ ὑπὸ τοῦ διασήμου φιλοσόφου Σενέκα καὶ δεκαεπταετῆς ἀνηλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς βασιλείας του ὑπὸ τὰς διηνεκεῖς συμβουλάς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου του ἐκυβέρνα μετὰ πολλῆς ἠπιότητος. «Ἐῖθε νὰ μὴ ἐγνώριζον νὰ γράφω», εἶπεν ἡμέραν τινά, ὅτε τοῦ ἔφεραν νὰ υπογράψῃ καταδικαστικὴν τινα ἀπόφασιν ἐπιβάλλουσαν θάνατον. Καὶ ἔμως τίς θὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ ἦπιος καὶ φιλόανθρωπος αὐτὸς αὐτοκράτωρ ἀπέβη μετ' ὀλίγον ὁ αἰμοχαρέστατος καὶ ἀγριώτατος πάντων τῶν τυράννων τῆς ὑψηλίου, ἀληθῆς μάστιξ τῆς ἀνθρωπότητος; Ἐμαίνετο οὗτος ὄχι μόνον κατὰ τῶν ξένων, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν του. Ἄλλ' ἡ πρώτη ὠθήσασα τὸν Νέρωνα εἰς τὸ ἐγκλημα ἦτο ἡ μήτηρ του Ἀγριππίνα. Ἡ φίλαρχος καὶ δεσποτικὴ αὕτη γυνὴ ἤθελε νὰ ἐξασκῇ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τῆς τὴν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ἐπιρροήν, μὴ κατορθώσασα δὲ τοῦτο ἠπειλόησε τὸν Νέρωνα ὅτι θὰ ὀδηγήσῃ τὸν Βρετανικὸν εἰς τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἠ' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον, ὅστις καὶ τοῦ ἀνήκεν. Ἄλλ' ὁ Νέρων προλαβὼν ἐδηλητήριασε τὸν Βρετανικόν, μετ' ὀλίγον δ' ἐφόβησε καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα του καὶ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καὶ ἐνομφεύθη τὴν ἑταῖραν Ποπαίαν Σαβίνην. Ἐκτοτε οὐδὲν πλέον ἠδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν Νέρωνα. Περιεστοιχίσθη οὗτος ὑπὸ φαυλοβίων καὶ χυδαίων προσώπων καὶ μετ' αὐτῶν ἐκυλίετο διηνεκῶς εἰς παντοειδεῖς ἀκολασίας. Ἐξήρχετο τὴν νύκτα, περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως μετημφισμένος ὡς δούλος, εἰσῆρχετο εἰς τὰ καπηλεῖα, ἔτυπτε τοὺς ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένους, παρὰ τῶν ὁποίων ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ὄχι ὀλίγα κτυπήματα.

Ἐν στιγμαῖς παραφροσύνης ὁ Νέρων θέλων νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας διάταξε νὰ πυρπολήσουν τὴν Ῥώμην. Ἐν ᾧ δὲ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι μετ' ἀπελπισμοῦ ἐσλεπον τὰς οἰκίας των καιομένας, ὁ ἀπαίσιος τύραννος ἔθεάτο ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Μαικήνα τὴν φοβερὰν ἐκείνην καταστροφὴν ἐνδεδυμένος ὡς ἠθοποιὸς καὶ ψάλλων πρὸς λύραν τὸν ἐμπροησμένον τῆς Τροίας. Κατόπιν ἔνα καταστείλῃ

τὴν ἐξ-χειρομένην ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ ἀπέδωκε τὴν πυρπόλησιν εἰς τοὺς Χριστιανούς καὶ διέταξε τρομερὸν κατ' αὐτῶν διωγμὸν (ιδ. κατωτέρω).

Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου ἀνεκαινίσθη καὶ πάλιν ἐπὶ νέου σχεδίου. Ὁραιοτέρας ἐδοὶ κατεσκευάσθησαν. Ἐγκατέλιπεν ὁ Νέρων τὴν μετρίαν κατοικίαν τοῦ Αὐγούστου καὶ φιλοδόμησε νέον ἀνάκτορον, ἔπερ ἐκαλεῖτο χρυσοῦς οἶκος (domus aurea). Ἄλλ' ἵνα καλύψῃ τὰς ἀμέτρους δαπάνας τῶν ἀλογίστων οἰκοδομῶν καὶ τοῦ ἀσώτου βίου του, ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐξορίας καὶ τὰς δημεύσεις καὶ ἔθεσε τὰ διάφορα ἀξιώματα εἰς πλειστηριασμὸν· προσέτι δὲ ἐλεηλάτησε τὴν τε Ἰταλίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας. Τότε ἐπεμφεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπεσταλμένους καὶ ἐσύλησαν τοὺς Δελφοὺς, τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν· ἐκ δὲ τῶν μετακομισθέντων εἰς Ῥώμην καλλιτεχνημάτων ἄλλα κατεχωνεύθησαν καὶ ἐκόπησαν εἰς νομίσματα καὶ ἄλλα ἐκόσμησαν τὴν Ῥώμην. Κατὰ τοῦ ἀπαισίου τούτου τυράννου ἐξυφάνθη συνωμοσία· ἀλλ' αὕτη ἀνεκαλύφθη καὶ πλείστοι διακεκριμένοι Ῥωμαῖοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Σενέκας, ἔπεσαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου.

Ὁ Νέρων δὲν ἤρκειτο νὰ θεωρῆται μέγας καὶ κραταῖος αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἤθελε νὰ ὀνομάζεται καὶ ἔξοχος καλλιτέχνης. Διὰ τοῦτο δὲν ἠσχύνετο νὰ παρίσταται δημοσίᾳ ὡς κιθαρωδὸς καὶ ὡς αἰδός, ὡς ὑποκριτὴς καὶ ὡς ἄρματηλάτης, πάντοτε δὲ ἀνεκέρυσσετο νικητὴς καὶ ἐστεφανούτο. Ἴνα μάλιστα ἐκτιμηθῇ περισσότερον ἢ καλλιτεχνικῆ αὐτοῦ ἰδιοφυΐα, μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν τῆς καλλιτεχνίας, καὶ παρέστη κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς ἀγῶνας ὡς κιθαρωδὸς καὶ ὡς ἄρματηλάτης, πανταχοῦ δὲ, ἔπου διηγωνίσθη, ἀνεκέρυχθη νικητὴς καὶ ἐστεφανώθη. Διὰ τὰς παρασχεθείσας εἰς αὐτὸν ταύτας τιμὰς ὁ Νέρων ἀνεκέρυξε τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους κατὰ τοὺς ἐν Κορίνθῳ τελουμένους Ἰσθμικοὺς ἀγῶνας· ἀπεγύμνωσεν ἕμως πάντας τοὺς ναοὺς ἀπὸ τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων, ἵνα κοσμήσῃ ἰδί' αὐτῶν τὰ ἀνάκτορά του, καὶ τὴν χώραν ἐλεηλάτησε, καὶ πολλοὺς φόνους διέπραξεν, ἵνα σφετερισθῇ τὰς περιουσίας τῶν φονευθέντων.

Ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέμενον τὴν ἀποτρόπαιον κυβέρνησιν τοῦ Νέρωνος. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος ἐσήμανεν ἡ τελευταία ὥρα τοῦ θηριώδους τούτου τυράννου. Οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ λεγεῶνες ἐπανεστά-

τησαν και ανέδειξαν αυτοκράτορα τὸν διοικητὴν αὐτῆς Σουλπίκιον Γάλβαν. Ὅτι δὲ οὗτος ἐπῆρχετο κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐκυρῶθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ λεγεῶνες καὶ οἱ πραιτωριανοὶ τῆς Ῥώμης καὶ αὐτὴ ἡ σύγκλητος, ἥτις ἐκήρυξε τὸν Νέρωνα ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ὁ ἀπαίσιος τύραννος ἐγκαταλειφθεὶς ἤδη ὑπὸ πάντων κατέφυγεν εἰς ἀγροτικὴν τινα οἰκίαν· κινδυνεύων δὲ νὰ συλληφθῆ, ἐνέπηξε τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ ἀναφρωνῶν «Ὁ ἴου καλλιτέχνου ἀποστερεῖται ὁ κόσμος» (68 μ. Χ.). Σὺν τῷ Νέρωνι ἐξέλιπε καὶ ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου.

§ 82. *Τρεῖς αυτοκράτορες ἀναγορευθέντες ὑπὸ τῶν λεγεῶνων.*

α') Σουλπίκιος Γάλβας. — Οὗτος ἀνηγορεύθη αυτοκράτωρ ὑπὸ τῶν λεγεῶνων ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρνήθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πραιτωριανούς τὴν εἰς αὐτοῦ ὑποσχεθεῖσαν ἐκ μέρους τοῦ δωρεάν (donativum), καθηρέθη μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν καὶ ἐφονεύθη, ἀνεκηρύχθη δὲ αυτοκράτωρ ὁ διοικητὴς τῆς Λυσιτανίας Ὁθων.

β') Ὁθων. — Οὗτος γενόμενος αυτοκράτωρ ἐδείχθη ἐπεικὴς καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὴν διοίκησιν· ἀλλ' οἱ λεγεῶνες τοῦ Ῥήνου ἀνηγόρευσαν ἕτερον αυτοκράτορα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βιτέλλιον. Ὁ Ὁθων μὴ δυνήθεις νὰ καταβάλῃ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπερχόμενον Βιτέλλιον ηὔτοκτόνησεν, ὁ δὲ Βιτέλλιος κατέλαβε τὸν θρόνον.

γ') Βιτέλλιος. — Ὁ αυτοκράτωρ οὗτος ἦτο σκληρὸς καὶ σπάταλος διὰ τὴν πρωτοφανῆ ἀδηφαγίαν του. Ἐνεκα τῆς ἀθλίης διοικήσεως ἐξερράγησαν πανταχοῦ στάσεις. Οἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς φιλοτιμούμενοι καὶ αὐτοὶ νὰ δώσουν τὸν αυτοκράτορά των ἀνηγόρευσαν τοιοῦτον τὸν στρατηγὸν Βεσπασιανόν, ὅστις τότε εὕρισκετο ἐν Ἰουδαίᾳ πολεμῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἰουδαίων. Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βεσπασιανοῦ εἰς Ῥώμην φριδραὶ ταραχαὶ συνέβησαν ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ Βιτέλλιος μετὰ πολλὰς καὶ ποικίλας ὕβρεις ἐφονεύθη.

Β'. ΑΓΑΘΟΠΟΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

§ 83. *Αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλαβίων.*

α') Βεσπασιανὸς (69—79 μ.Χ.). — Ἡ Ῥώμη μετὰ τοσοῦτους κλονισμοὺς εἶχεν ἀνάγκην αυτοκράτορος δραστηρίου καὶ ἱκανοῦ ν' ἀνορθώσῃ τὸ καταπεπιτωκὸς κράτος καὶ τοιοῦτον εὗρεν ἐν τῷ προσώπῳ

τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ὁ Βεσπασιανός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχειται τὸ ἐν Ῥώμῃ γένος τῶν Φλαβίων αυτοκρατόρων, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος λαμπρὸς αυτοκράτωρ μετὰ τὸν Αὐγουστον. Ἦτο ἀνὴρ συνετός, ἐπιεικὴς καὶ δραστήριος, ἐκυβέρνησε δὲ τὸ κράτος ὡς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον. Κατὰ πρῶτον ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ.

Ἐπειτα ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ διὰ συνετῆς φειδοῦς καὶ σώφρονος διοικήσεως. Ἀνώρθωσε τὸ ἀξίωμα τῆς συγκλήτου ἀποβαλὼν ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀναξίους. Ἐν ἔτει 74 μ.Χ. κατήργησε τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπήγαγεν αὐτὴν εἰς φορολογίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν εἶχεν ἀπαλλάξει ὁ Νέρων. Τότε κατέστη καὶ πάλιν συγκλητικὴ ἡ ἐπαρχία ἡ Ἑλλάς. Προήγαγεν ὁ Βεσπασιανός τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ πρῶτος εἰσήγαγε τὴν πληρωμὴν τῶν διδασκάλων ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐπεδίωξε τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῆς διεφθαρμένης καὶ ἐκτεθηλυμμένης ἀνωτάτης ῥωμαϊκῆς κοινωνίας ὄχι διὰ νόμων ἀλλὰ διὰ τοῦ ἴδιου του παραδείγματος. Ὅλος ὁ βίος τοῦ Βεσπασιανοῦ ἦτο παράδειγμα ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος. Καὶ τὴν πόλιν ἐξωρῶσε διὰ διαφόρων οἰκοδομῶν. Ἀνήγειρε μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς Εἰρήνης καὶ κατεσκευάσε τὸ περίφημον Κολοσσαίον, ἀμφιθέατρον χωροῦν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας θεατῶν (ἴδ. κατωτέρω).

Ἡ βασιλεία τοῦ Βεσπασιανοῦ ἐλάμπρυνθη καὶ διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων. Καὶ πρῶτον κατεστάλη ἡ ἐπὶ Βιτελλίου ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις τῶν Βαταυῶν ἐν τῇ σημερινῇ Ὀλλανδίᾳ· ἔπειτα δὲ ὑπετάχθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ Βρετανία διὰ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Ἀγρικόλα. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον ἐκ τῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βεσπασιανοῦ ἦτο ἡ ἄλωσις καὶ καταστροφή τῆς Ἰερουσαλῆμ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου.

Οἱ Ἰουδαῖοι, ἀφ' ὅτου ὑπέκυψαν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐδοκίμασαν πολλάκις ν' ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τοῦτο. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Νέρωνος ἐπανέλαβον καὶ πάλιν ἡρωϊκῶς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ξενικῆς δεσποτείας. Ἐνόμιζον ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου διὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Μεσσία, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραφον τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία, καὶ ἀρνούμενοι νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς τοιοῦτον τὸ ἅγιον θῦμα, ἔπερ προσηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπίστευον ὅτι ὁ Μεσσίας ἔμελλε νὰ ἐμφανισθῇ, ἐνδοξος καὶ ἰσχυρὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κράτους τῶν ὀπλων.

Κατὰ τῶν ἐπαναστησάντων Ἰουδαίων ἀπεστάλη ὁ τότε στρατηγὸς Βεσπασιανὸς, παραλαβὸν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Τίτου. Ὁ Βεσπασιανὸς νικήσας τοὺς Ἰουδαίους προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πρωτεύουσας Ἱερουσαλήμ. Τότε ἔμως ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀναγκασζόμενος νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ῥώμην ἀνέθηκε τὴν ἐξακολουθήσασιν τῆς πολιορκίας καὶ τὴν τελείαν ὑποταγὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τίτου.

Οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐπέδειξαν πρωτοφανῆ καὶ ἀξιοθαύμαστον ἡρωισμόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους ν' ἀντισταθοῦν. Ἡ Ἱερουσαλήμ τέλος ἐκυριεύθη (70 μ. Χ.). Ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐπυρπολήθη. Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη πόλις μετεβλήθη εἰς ἐρείπια. Περί τὰς πεντακοσίας χιλιάδας Ἰουδαίων ἐφονεύθησαν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, πολλαὶ δὲ χιλιάδες διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χώρας. "Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ διασπορὰ τῆς ἑβραϊκῆς φυλῆς, ἥτις ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον. "Ὅτε παρὰ τοῦ Πιλάτου ἀπήτουν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀνέκραζαν «Τὸ αἶμα αὐτοῦ ἴαι ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν». Ἡ κατάρα αὕτη, τὴν ὅποιαν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ, ἐπληρώθη κατὰ τρόπον φοβερόν.

Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε μετὰ δεκαετῆ ἔνδοξον καὶ λαμπρὰν βρασιλείαν. Μέχρι τελευταίας στιγμῆς τοῦ βίου του εἰργάζετο πάντοτε καὶ εἰς τοὺς παρακινουήσοντας αὐτὸν νὰ ἡσυχάζῃ ἔλεγεν «Ὁ αὐτοκράτωρ πρέπει ν' ἀποθνῄσκη ὄρθιος».

β') Τίτ ος (79—81 μ. Χ.).—Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Τίτου, ὁ νικητὴς τῶν Ἰουδαίων, ἐκ τῶν καλλίστων αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης. Ἡ βασιλεία τοῦ Τίτου ὑπῆρξε βραχεῖα μὲν, ἀλλ' ἀληθινῶς. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἔτεινον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ· δι' ὃ καὶ οἱ ὑπηκοοὶ τοῦ ὠνόμαζον αὐτὸν «ἀγάπην καὶ ἐντροπὴν ματισοῦ ἀνθρώπων γενέουσας». Οὐδέποτε ὁ Τίτος ἐτιμῶρει τοὺς κακολογοῦντας αὐτόν. Ἡ πρὸς τὸ εὐεργετεῖν τῆς αὐτοῦ ἀπέβη δυναστή· δι' ὃ καὶ ἐθεώρει ὡς ἀπολεσθεῖσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὅποιαν δὲν ἐποίηι εὐεργεσίαν τινά. Κατὰ τὴν βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Τίτου φρικαλέαι θεομηγνῖαι ἐπισυνέβησαν εἰς τὸ κράτος. Μεγάλῃ πυρκαϊᾷ ἐκραγεῖσα ἐν Ῥώμῃ ἀπετέφρωσε τὰς καλλιτέρας συνοικίας τῆς πόλεως. Ἐθῶδες κατόπιν πανώλης ἐνσκήψασα ἀπε-

δεκάτισεν ἀμειλίκτως πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν. Ἐτέρα μάλιστα φοβερὰ κατετρόμαξε τὴν Καρπανίαν. Ἐπῆλθε δηλαδή αἰφνιδίως ἔκρηξις τοῦ Βεζυβίου ἐν μέσῳ φοβερῶν σεισμῶν, τρεῖς δὲ πόλεις ἐγγὺς κείμεναι, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι, κατεχώσθησαν ὑπὸ τῆς ἀνατιναχθείσης τέφρας καὶ λάβας καὶ ἅπανα ἢ περὶ τὴν σημερινὴν Νεάπολιν χώρα ἠρημώθη. Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ δυστυχήματα μόνῃ παρηγορία ἦτο ὁ Τίτος, ὅστις ἔτρεχε πανταχοῦ καὶ ἐβοήθει τοὺς πάσχοντας. Ἄλλ' ὁ κάλλιστος αὗτος ἡγεμῶν ἀπέθανε πρόωρος δηλητηριασθεὶς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Δομιτιανοῦ (81 μ. Χ.).

β') Δομίτιανος (81—95 μ. Χ.).—Ὁ Δομιτιανὸς συνήνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὴν ὠμότητα καὶ αἰμοδιψίαν τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Νέρωνος καὶ τὴν μωρίαν καὶ δοξομανίαν τοῦ Καλιγόλα. Καθ' ἐκάστην διέτασσε πολυαριθμούς φόνους εἴτε ἐξ ἀπλῆς ὑπεφίας εἴτε διὰ νὰ ἀρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν φονευομένων. Ἐνεκα τῆς ματαιοδοξίας του διέταξε ν' ἀγεῖρουν πρὸς τιμὴν του εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους ἀνδριάντας αὐτοῦ καὶ νὰ προσαγορεύουν αὐτὸν ὡς θεόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἠρνοῦντο νὰ τὸν ὀνομάσουν θεόν, διέταξε κατ' αὐτῶν φοβερὸν διωγμὸν.

Ὁ Δομιτιανὸς ἐφιλοδόχησε νὰ δρέψῃ ἰδίαις χερσὶ πολεμικὰς δάφνας. Ὅθεν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Δακῶν, προγόνων τῶν σημερινῶν Ῥωμάνων· ἀλλὰ νικηθεὶς ἠναγκάσθη διὰ χρημάτων ν' ἀγοράσῃ τὴν εἰρήνην. Τέλος ἐφρονεῦθη αὗτος ὑπὸ συνωμοτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ σύζυγός του Δομιτία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Αἰὼν τῶν Ἀντωνινῶν (97—180 μ. Χ.)

§ 84. Νέρβας (66—98 μ. Χ.).—Μᾶρκος Οὐλλπιος

Τραϊανὸς (98—117 μ. Χ.).

Σὺν τῷ Δομιτιανῷ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Φλαβίων, ἡ δὲ σύγκλητος ἔσπευσε ν' ἀναγορεύσῃ αὐτοκράτορα τὸν γέροντα ὑπατικὸν Νέρβαν. Μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἄρχεται νέα περίοδος, ὑπὲρ τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη διαρκέσασα, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ εὐδαιμονεστέρα περίοδος τῆς βωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ περίοδος αὕτη ὀνομάσθη Αἰὼν τῶν

Ἄντωνίνων ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ λαμπροτέρου ἐκ τῶν αυτοκρατόρων τῆς περιόδου ταύτης.

Ὁ Νέρβας ἔδειξεν ἀμέσως ἀγαθὰς διαθέσεις ἐν τῇ κυβερνήσει, ἀλλ' ἔσπερευτο χαρακίτηρος ἰσχυροῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πραιτωριανοὶ ἤρχισαν νὰ παρεμβάλλουν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ πλεῖστα προσκόμματα, ὁ Νέρβας συναισθανόμενος τὴν ἀδυναμίαν του υἱοθέτησε καὶ ὤρισεν ὡς διάδοχόν του τὸν ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενον διάσημον στρατηγὸν Τραϊανόν. Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Νέρβας ἀπέθανε καὶ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ Τραϊανός.

Ὁ Τραϊανός ἔβλεν τοῦ τὸν βίον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ του· δι' ὃ καὶ ἡ σύγκλητος ὁμοθυμῶς ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὴν προσωνυμίαν τοῦ ὀρίστου (optimus).

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ὁ Τραϊανός προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Πρῶτος αὐτὸς ὑπέκυψεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Ἐγχειρίζων εἰς τὸν ὑπαρχεν τῶν πραιτωριανῶν τὸ ξίφος, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τῆς ἀρχῆς του, εἶπε «Σοῦ ἐμπιστεύομαι τὸ ξίφος τοῦτο διὰ νὰ μὲ ὑπερασπίξῃς, ἐὰν διοικῶ καλῶς, ἢ διὰ νὰ μεταχειρισθῇς αὐτὸ κατ' ἐμοῦ, ἐὰν διοικῶ κακῶς». Εἰς τὴν σύγκλητον ἐπέτρεψεν ἐλευθερὰν συζήτησιν ἐπὶ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ βίῳ ἦτο λιτότατος, τοῦ δὲ δημοσίου πλοῦτου λίαν φειδωλός. Οὕτω κατώρθωσε νὰ ἐλαττώσῃ τοὺς φόρους, ἐν ᾧ συγχρόνως ἠὔξησε τὰς δημοσίας προσόδους. Διηκόλυνε σημαντικῶς τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν, γεφυρῶν καὶ λιμένων. Προήγαγε τὴν ῥωμαϊκὴν τέχνην. Ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ βελισθήκην, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὠνομάσθη Ὁ Ὀλπείσις. Ἄλλ' ὁ μέγας οὗτος ἡγεμὼν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὰς πλάνας τῶν συγχρόνων του· διὰ τοῦτο δὲ καὶ διέταξε διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀρχῆς τοῦ Τραϊανοῦ πληροῦν οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνενέωσεν οὗτος τὴν πολεμικὴν λάμψιν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Καὶ πρῶτον μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἐπενειδιστον συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιβάλει εἰς τὸν ἄθλιον Δομιτιανὸν ὁ ἡγεμὼν τῶν Δακῶν Δεκέβαλος, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Δακῶν καὶ διαβάς τὸν Δούναβιν ἐνίκησεν τὸν Δεκέβαλον καὶ τὸν ἠνάγκασεν νὰ ζητήσῃ εἰρήνην (102 μ.Χ.). Τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐπειδὴ οἱ Δακοὶ κατεπά-

τησαν τὴν εἰρήνην, ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν, νικήσας δὲ τοὺς Δακοὺς ἐκυρίευσεν τὴν Δακίαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν

Ὁ Τραϊανὸς νικητὴς τῶν Πάρθων.

κράτορος, κρατοῦντος ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ Ἴλιος, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σφαιραν. Ὁ Τραϊανὸς ἔπειτα ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ κατορθώματα ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐνδοξα καὶ θαυμαστά.

Ἐπειδὴ οἱ Πάρθοι ἠπέλλουν τὰ μεθόρια τοῦ κράτους, ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλώνα, τὴν Σελεύκειαν, τὴν Κιτισφῶντα καὶ τὰ Σοῦσα, ὑπέταξε δὲ καὶ κατέστησεν ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀσσυρίαν, καὶ κατέθη νικητὴς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐυφράτου εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. Ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε λάβει τὴν μεγίστην ἑκτασιν. Ἄλλ' αἱ ταχέαι αὗται καὶ λαμπραὶ κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ὑπῆρξαν διαρκεῖς. Μόλις οὗτος ἀπεμακρύνθη, καὶ πανταχοῦ οἱ ἠττημένοι ἐξηγέρθησαν, ποταμοὶ δὲ αἵματος ἔρρυσαν. Ὁ Τραϊανὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπνίξῃ ὅλοσχερῶς τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας, διότι ἀσθενήσας ἀπέθανεν τῷ 117 μ. Χ. ἐν τῇ πόλει

προκατόχου του. Κατ' αντίθεσιν πρὸς τὸν πολεμικώτατον Τραϊανὸν ὁ Ἄδριανὸς ἦτο εἰρηνικώτατος. Φρονῶν ὅτι τὸ κράτος του ἦτο ἀρκούντως ἐκτεταμένον, δὲν ἐπεξήτησε νέας κατακτήσεις, ἀλλ' ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους. Ἴνα δὲ μᾶλλον ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Πάρθους τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου κατακτηθείσας χώρας Ἀσσυρίαν καὶ Μεσοποταμίαν καὶ κατέστησεν εἰς τὸ ἐξῆς νοτιοανατολικὸν ὄριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸν ποταμὸν τοῦτον. Ὡσαύτως κατέλιπε καὶ τὴν μεσημβρινὴν Σκωτίαν καὶ ἀνήγειρε τείχος φέρον τὸ ὄνομά του (Vallum Adrianum) πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βρετανίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πίκτων καὶ τῶν Σκώτων.

Τὴν εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἄδριανοῦ εἰς μόνον πόλεμος διετάραξεν, ὁ κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ ὁ Ἄδριανὸς ἠθέλησε ἵ ἀνεγείρῃ ἐπὶ τῶν εἰρηπλῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰλίια Καπιτωλίνα, οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανεστατήσαν καὶ ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη (132—135 μ. Χ.) ἐπολέμησαν μετὰ λυσσώδους φανατισμοῦ, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν. Ἐξακόσια περίπου χιλιάδες ἐσφάγησαν. Ὀλόκληρος ἡ Ἰουδαία ἠρημώθη. Οἱ ὑπολειπόμενοι διεσκορπίσθησαν τῆδε καὶ κεῖσε καὶ τὰ τελευταῖα λείψανά τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους ἐξηφανίσθησαν.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ἐπέδειξεν ὁ Ἄδριανὸς μέγαν διοργανωτικὸν νοῦν. Κατήργησε τοὺς δημοκρατικοὺς τύπους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμενοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους μορφήν μᾶλλον μοναρχικὴν. Ἰδιαιτέρως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν δικαστικῶν πραγμάτων. Συνέλεξε διὰ τοῦ ἐξόχου νομομαθοῦ Σαλβίου Ἰουλιανοῦ τὰ ἀρχαῖα διατάγματα τῶν πραιτῶρων, συνηρμολόγησε τὰς διατάξεις αὐτῶν καὶ κατήρτισε κώδικα, ὅστις ὀνομάσθη Ἄδριον διάταγμα (Edictum perpetuum) καὶ ἐχρησίμευεν ἐπὶ μακρὸν ὡς ἀσφαλὴς ὁδηγὸς τῶν δικαστηρίων. Τὸν στρατὸν ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν. Ἦτο εἰρηνικός. Ἄλλ' ἵνα διατηρῇ τὴν εἰρήνην, εἶχε πάντοτε τὸν στρατὸν τοῦ ἐτοιμοπόλεμον, ἀκολουθῶν τὸ ἀξίωμα «Si vis pacem, para bellum».

Ἡ ἀκούραστος δραστηριότης τοῦ Ἄδριανοῦ δὲν περιωρίζετο μό-

νον ἐν Ρώμῃ, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ καθ' ἕλας τὰς ἐπαρχίας. Ἐπιθυμῶν ἰδίοις ὀφθαλμοῖς ν' ἀντιληφθῆ τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους, ἐπεχείρησε μακροχρόνιους περιοδεῖας ἀνά τὰς ἐπαρχίας, ἐπισκεφθεὶς πάσας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Ἐπορεύετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τὸς καὶ ἄνευ πομπῆς. Διήρκεσαν δὲ αἱ περιοδεῖαι τοῦ αὐτοῦ ἔνδεκα ἔτη (121 — 132 μ. Χ). Οὕτω βλέπων τὰ πάντα ἰδίοις ὀφθαλμοῖς ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, νὰ ἐπιφέρῃ τὰς προσηκούσας θεραπείας εἰς τὰς καταχρήσεις, καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους.

Αἱ περιοδεῖαι αὐτοῦ ἔχι μόνον δὲν ἐπεβάρυναν οἰκονομικῶς τὰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ τοῦναντίον πανταχοῦ, ὅπόθεν διήρχετο, κατέλειπεν ὁ Ἀδριανὸς πολυεῖδη μνημεῖα τῆς ἐκτάκτου ἐλευθεριότητός του. Ἰδιαιτέραν δὲ ἀγάπην ἐπέδειξεν ὁ Ἀδριανὸς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Πεντάκις ἐπεσκέψθη αὐτὰς καὶ διέμεινεν ἐν αὐταῖς ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ζῶν οὐχὶ ὡς δυνάστης ἀλλ' ὡς πολίτης Ἀθηναῖος. Ἐκδόμησε τὴν πόλιν διὰ διαφόρων ἰδρυμάτων. Ὁκοδόμησε καὶ τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια εἶχε θέσει ὁ Πεισίστρατος. Κατεσκεύασε τὸ μέχρι σήμερον σφριζόμενον Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον. Ἀνήγειρε πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ νέαν πόλιν, ἣτις ἐκλήθη πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως διὰ τοῦ μέχρι σήμερον σφριζομένου ἐπωνύμου αὐτοῦ Ὄρου, κοινῶς Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι παντοειδῶς ἐξεδήλωσαν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν Ἀδριανόν. Καὶ ἔχι μόνον αἱ Ἀθηναῖαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις ἔτυχον τῆς μεγαλοδωροῦ εὐνοίας τοῦ λαμπροῦ τούτου ἡγεμόνος.

Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἀνεξίτητος, δι' ὃ καὶ ἐξέδωκε διάταγμα ἀπαγορεύον πάντα διωγμὸν λόγῳ θρησκείας. Ἐκαλλώπισε τὴν Ρώμην διὰ διαφόρων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων. Ἐκ τούτων ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶνε τὸ Ἀθηναῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχε βιβλιοθήκη καὶ ἐτρέφοντο πολυάριθμοι διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς γραμματικῆς, καὶ τὸ παρὰ τὸν Τίβεριν Μουσώλειον, ὅπερ ἀνηγέρθη χάριν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ σφριζεται μέχρι σήμερον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Πύργος τοῦ Ἀγγέλου.

§ 86 Τίτος Ἀντωνίνος ὁ Εὐσεβής (138—161 μ.Χ.)

Μάρκος Αὐρηλῖος (161—180 μ.Χ.)

Τὸν Ἀδριανὸν διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ υἰοθετηθεὶς Τίτος Ἀντωνίνος, ὅστις ἕνεκα τῆς μεγάλης του εὐλαβείας πρὸς τοὺς γονεῖς του ἐπωνομάσθη Πίος ἦτοι Εὐσεβής. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀντωνίνου ὑπῆρξεν αὐτόχρονον πατρικὴ, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη τὴν εὐδαιμονεστέραν περίοδον τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἐπὶ εἴκοσι τρεῖς ἔτη, καθ' ἃ ἐκυβέρνησιν ὁ Ἀντωνίνος, τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπέλαυσεν ἀδιάτακτου εἰρήνης, ἣ δὲ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ἀντωνίνου φήμη τοσοῦτον διεδόθη, ὥστε οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ὑρκανίας καὶ τῆς Βακτριανῆς ἐξέλεξαν αὐτὸν ὡς διαιτητὴν τῶν διαφορῶν των.

Ὁ Ἀντωνίνος ἐσεβάσθη τὰ δικαιώματα τῆς συγκλήτου. Ἐν ᾧ δὲ αὐτὸς ἔζη λιτότατα καὶ ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης, πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἦτο λιαν ἐλευθέριος διαπανθὸν ἐκ τῶν ἑαυτοῦ. Ὁ Ἀντωνίνος ἀπεστρέφeto τὸν πόλεμον. «Προτιμῶ, ἔλεγε, νὰ σώσω τὴν ζωὴν ἑνὸς πολίτου παρά νὰ φονεύσω χιλίους ἐχθροὺς». Ἀλλ' ἐν τοῦτοις ἠναγκάσθη πολλάκις νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ν' ἀποκρούσῃ ἐχθροὺς προσβαλόντας τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐπέδειξεν ἀνεξιθρησκείαν. Βεβαιωθείς ὅτι ἦσαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἀηγόρευσε πάντα διωγμὸν κατ' αὐτῶν.

Τὸν Ἀντωνίνον διεδέχθη ὁ θετὸς αὐτοῦ υἱὸς Μάρκος Αὐρηλῖος, ὁ ἐπονομαζόμενος φιλόσοφος. Ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος εἶχε τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Ἀντωνίνου, ἐδικαίωσε δὲ πληρέστατα τὸν Πλάτωνα εἰπόντα ὅτι «Τότε οἱ λαοὶ θὰ εὐτυχήσουν, ὅταν οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσουν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσουν». Καὶ ἀληθῶς τόσο λαμπρὰ καὶ εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Μάρκου Αὐρηλῖου, ὥστε ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν ἠσθάνετο ὅτι διατέλει ὑπὸ σκῆπτρον μοναρχικόν. Ἐν γένει οὐδὲν ἄλλο εἶχεν οὗτος πρὸ ὀφθαλμῶν εἰ μὴ μόνον πῶς νὰ καταστήσῃ τοὺς ὑπηκόους του εὐτυχεῖς.

Ὡς ἐπὶ τοῦ Τίτου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλῖου πολλὰ καὶ φοβερὰ δυστυχήματα συνέβησαν εἰς τὸ κράτος, λοιμὸς, πλῆμμυθαι, σεισμοί, σιτοδεία. Ὁ στωϊκὸς ἑμὸς φιλόσοφος ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲν ἐπιτόχη, ἀλλὰ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως περιορίσῃ τὰ κακὰ ταῦτα. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀνεγνωρισμένην ἀγαθότητα καὶ

φιλανθρωπίαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀντίκειται μόνον ὁ ὕπ' αὐτοῦ δια-
ταχθεὶς διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν. Τοῦτο ὅμως ἐξηγεῖται, ἂν παραδε-
χθῶμεν ὅτι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὸ συμφέ-
ρον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του παρεσύρθη ὑπὸ τῆς γενικῆς
πλάνης ὅτι τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον ἦτο ἐπιβλαβὲς εἰς τὸ κράτος.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ὡς φιλόσοφος ἐθεώρει τὸν πόλεμον ὀνειδος
καὶ συμφορὰν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ὅμως ἐσάκις αὐτῇ ἢ ἀνάγκῃ
ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους, ἐδειξε
ψυχικὸν σθένος ὑπέροχον. Καὶ πρῶτον διὰ τῶν γενναίων στρατηγῶν
του ἀπέκρουσε τοὺς Πάρθους, οἵτινες ἐπεχείρουν συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς
τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Βραδύτερον τὰ πρὸς ἄμυναν
τοῦ Δουναβέως κατοικοῦντα βάρβαρα γερμανικὰ φύλα, καὶ ἰδίως οἱ
Μαρκομάννοι ὀρμώμενοι ἐκ τῆς σημερινῆς Βοημίας καὶ οἱ Κουάδοι ἐκ
τῆς νῦν Οὐγγαρίας, προσέβαλον τὴν Δακίαν. Τὴν προσβολὴν ταύτην
ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι, καὶ ἕλος ὁ βάρβαρικὸς κόσμος ἐτέθη εἰς
κίνησιν.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀντεπεξῆλθεν αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν βαρ-
βάρων καὶ μετὰ διαφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου ἀπέκρουσεν αὐτοὺς
πέραν τοῦ Δουναβέως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οὗτοι ἐπανέλαβον τὰς ἐπι-
δρομὰς. Ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ, ὁ καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης νὰ
διέλθῃ τὴν βίον του ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ
βαδίσῃ κατ' αὐτῶν. Οἱ βάρβαροι ἀντέταξον κραταῖαν ἄμυναν. Ὁ Μάρ-
κος Αὐρήλιος βρῆκως φέρων τὴν κατάστασιν ταύτην ἠσθένησε καὶ
ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ τῇ 180 μ.Χ. χωρὶς νὰ δυνήθῃ νὰ ὑποτάξῃ ἔλο-
σχερῶς τὰ γερμανικὰ σίφη.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος διαμένων ἐν τοῖς παρὰ τὸν Δουναβιν στρα-
τοπέδοις καὶ πολεμῶν κατὰ τῶν Μαρκομάννων κατεγίνετο εἰς φιλο-
σοφικὰς μελέτας. Τότε συνέγραψεν ἑλληνιστὶ «Τὰ εἰς ἑαυτόν»,
φιλοσοφικὸν σύγγραμμα περιέχον τὰ θαυμάσια ἀξιώματα τῆς στωϊκῆς
φιλοσοφίας.

§ 87. Κόμμοδος (180—192 μ.Χ.)

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀποτελῶν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χρηστὸν πατέρα
του Μάρκον Αὐρήλιον, τὸν ὅποιον διεδέχθη, ὑπῆρξεν ὁ χυδαιότερος
τῶν τυράννων. Ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον παρεδόθη εἰς τὴν παχυ-
λὴν καὶ κτηνώδη ἀπόλαυσιν, τὸ δὲ κράτος κατέλιπε εἰς τὴν τύχην.

του. Ἐξέδιδε καθ' ἑκάστην θνατικὰς ἀποφάσεις κατὰ συγγενῶν καὶ κατὰ συγγλητικῶν. Καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν νομοδιδάσκαλον Σάλβιον Ἰουλιανὸν ἐφόνευσε· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τέλος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν αὐλικῶν του.

§ 88. Αἱ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαί.

Αἱ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σχολαί ἀπετέλουσαν ἓν εἶδος σημερινῶ πνευματικῆς. Καὶ μέχρι μὲν τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίων οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ῥήτορες ἐδίδασκον κατ' ἰδίαν ἐπὶ μισθῶ, τὸν ὅποιον παρεῖχον οἱ ἀκροαταί. Ἄλλ' ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος θέλων νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς σπουδὰς καὶ νὰ θέσῃ αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους διωργάνωσεν τὰς σχολὰς ἐπὶ τὸ τελειότερον. Κατὰ τὴν ὀργανισμόν τοῦ Μάρκου Αὐρηλῖου διηροῦντο αἱ ἐν Ἀθήναις σχολαί εἰς δύο, τὴν φιλοσοφικὴν καὶ τὴν σοφιστικὴν. Καὶ ἡ μὲν φιλοσοφικὴ περιελάμβανεν ἰδίως τὴν διδασκαλίαν τῶν τεσσάρων ἐπιστημάτων αἰρέσεων, Στωϊκῶν, Πλατωνικῶν, Περιπατητικῶν καὶ Ἐπικουρείων, ἡ δὲ σοφιστικὴ ἰδίως τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἤτοι τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ἡ μαθηματικὴ καὶ ἡ ἱστορία καὶ αὐτὴ ἡ ἱατρικὴ ὑπῆρχον ἐν μέρει εἰς τὴν μίαν σχολὴν καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν ἄλλην. Αἱ καθηγητικαὶ ἔδραι ἐκλήθησαν θρόνοι καὶ ἐμισθοδοτοῦντο ὑπὸ τοῦ δημοσίου· ἦσαν δὲ ἕξ, τέσσαρες εἰς τὴν φιλοσοφικὴν (ἀνὰ εἰς δι' ἑκάστην τῶν αἰρέσεων) καὶ δύο εἰς τὴν σοφιστικὴν. Οἱ προϊστάμενοι τῶν τεσσάρων τούτων φιλοσοφικῶν αἰρέσεων καθηγηταὶ ἐκαλοῦντο σχολάρχαι, οἱ δὲ τῆς σοφιστικῆς σχολῆς ὡς ἐπισημότεροι τῶν ἄλλων ὠνομάζοντο προεστῶτες τῆς νεότητος. Πλὴν τούτων ἐν ἀμφοτέραις ταῖς σχολαῖς ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι, ἀνάλογοι πρὸς τοὺς σημερινοὺς ὑφηγητάς. Ἐπὶ πᾶσι τῆς μὲν φιλοσοφικῆς σχολῆς προϊστάτο ἄρχων, ὅστις ὠνομάζετο ἔφορος· ἐκ δὲ τῶν δύο θρόνων τῆς σοφιστικῆς ὁ μὲν εἰς, μισθοδοτούμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος δαψιλέστερον μάλιστα, ἐπωνομάζετο βασιλικὸς θρόνος, ὁ δὲ ἕτερος συντηρούμενος ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐλέγετο πολιτικὸς θρόνος. Ὁ βασιλικὸς θρόνος προϊστάτο τῆς ἕλης σοφιστικῆς σχολῆς. Ἀπαντες οἱ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμεῖου μισθοδοτούμενοι καθηγηταὶ τῶν ἄνω σχολῶν διορίζοντο συνήθως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἐτήσιος μισθὸς ἐκά-

στου τῶν σχολαρχῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ ὁ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἦτο ὄρισμένος εἰς δεκαοικισχίλιας αἰτιακὰς δραχμὰς, ὁ δὲ τοῦ πολιτικοῦ θρόνου ἐτήσιος μισθὸς ἦτο ἐν τάλαντον ἦτοι 25 χιλιάδες δραχμαί. Οἱ καθηγηταὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος ἐκ τῶν σφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς. Τούτων ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ἀκμάσας Κάσιος Λογγίνος, ὅστις διὰ τὴν πολυμαθειάν του ἐπεκλήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περιπατοῦν μουσεῖον καὶ τὸν ὅποιον θὰ συναντήσωμεν ἔπειτα εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Παλμύρας μαρτυροῦντα ὑπὲρ ἐλληνικῶν ἰδεῶν.

§ 89. Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἤκμαζεν ἐν Ἀθήναις ὁ πολυθρύλητος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, τοῦ ὁποῦ αἱ πράξεις ἀμιλλῶνται πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐπιφανεστάτων αυτοκρατόρων, τὸ δὲ ὄνομά του συνδέεται πρὸς τὴν ἄλλην τύχην τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὁ πατήρ του Ἰούλιος ὁ Ἀττικὸς ἀνεκάλυψεν ἀμέτρητον θησαυρὸν ἐν τινι οἰκίᾳ του, τὸν ὅποιον ἠΰξησεν ἀκόμη περισσότερον διὰ τῆς μεγάλης προικῆς τῆς γυναικῆς του. Ὡν δὲ ἐνθουσιώδης θαύμαστῆς τῆς ῥητορικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπεμελήθη ἰδιαζόντως τῆς παιδείας τοῦ υἱοῦ του Ἡρώδου. Ὁ δὲ Ἡρώδης ὢν εὐφυσέτατος καὶ φιλομαθέστατος ἀπέβη εἰς ἐκ τῶν δεινωτάτων ῥητόρων καὶ φιλοσόφων τῆς τότε ἐποχῆς.

Ὁ Ἡρώδης καταστὰς βαθμηδὸν περιώνυμος καθηγητῆς τῆς ῥητορικῆς μετέβη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἔσχεν ἐν τοῖς μαθηταῖς του τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, θετὸν υἱὸν τοῦ Ἀντωνίνου. Τότε δ' ἐπιμήθη καὶ διὰ τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου διήλθεν εἰς τὰς λαμπρὰς ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Κηφισῷ ἐπαυλεις του, φιλοσοφῶν καὶ ῥητορευῶν ἐν μέσῳ ἀπειρῶν σοφιστῶν καὶ ποιούμενος ἐλευθεριωτάτην χρῆσιν τοῦ μεγάλου πλούτου, τὸν ὅποιον παρὰ τοῦ πατρὸς του ἐκληρονόμησεν. Ἀθάνατον δὲ κατέστησεν τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρώδου ἰδίως τὰ πολυάριθμα κατασκευάσματα, διὰ τῶν ὁποίων αὐτὸς ἐκόσμησε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα ἅπασαν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα ἐδαπάνησε μυθῶδη ἀληθῶς ποσά. Ἐκ τῶν πλείστων ἔργων τοῦ Ἡρώδου μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς μόνον: α) τὸ ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου Παναθηναῖκὸν στάδιον πέραν τοῦ Ἰλισοῦ, οὗτι-

νος τὰ ἔγνη ἐσφίζοντο μέχρις ἐσχάτων καὶ ὕπερ ἀναμαρμαρωθὲν πρὸ τριῶν περίπου δεκαετηρίδων δαπάναις τοῦ φιλογενοῦς Γεωργίου Ἀδέ-
ρωφ εἶνε ἐν ἓκ τῶν ὠραιότερων κοσμημάτων τῶν νεωτέρων Ἀθηνῶν.
β') τὸ Ὁδεῖον εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς κλιτύς τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς μνή-
μην τῆς ἀποθανούσης συζύγου τοῦ Ῥηγίλλης.

Καὶ δὲν ἐπεδαφίλευσεν εἰς μόνας τὰς Ἀθήνας τὰς εὐεργεσίας του
ὁ Ἡρώδης, ἀλλὰ μιμούμενος τὸν Ἀδριανὸν ἐξέτεινεν αὐτὰς καὶ εἰς
τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας. Ἐνέπλησεν ἀναθημάτων καὶ κοσμημάτων
τὸν ἐν τῷ Ἴσθμῷ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστα-
σίαν του τὰ λουτρά τῶν Θερμοπολῶν καὶ κατέστησε χρήσιμα εἰς τοὺς
νοσοῦντας τὰ ἱαματικά ὕδατα, κατασκευάσας ὠραίας ἐκ μαρμάρου
δεξαμενάς. Κατεσκεύασε μεγαλοπρεπὲς ὕδραγωγεῖον ἐν Ὀλυμπίᾳ. Πα-
ρέσχε προσέτι γενναίας βοήθειας εἰς τὰς ἐν Εὐβοίᾳ, Βοιωτίᾳ, Πελο-
ποννήσῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπειρῷ πόλεις καὶ εἰς πολλὰς ἐκ τῶν ἐν
Ἰταλίᾳ. Διὰ τοῦτο δὲ αἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεις διὰ πολυα-
ρίθμων ἐπιγραφῶν ἐξεδήλωσαν τὴν πρὸς τὸν Ἡρώδη εὐγνωμοσύνην
τῶν καλοῦσαι αὐτὸν προστάτην καὶ εὐεργέτην. Ὁ Ἡρώδης ἀποθανὼν
ἐτάφη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθὲν Παναθη-
ναϊκὸν στάδιον.

§. 90. Αἱ τέχναι, τὰ θεάματα τὰ γράμματα.

Μεγάλαι μνημεῖα ἐν Ῥώμῃ — Κατὰ τοὺς δύο πρώτους
αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ῥώμη ηὐξήθη καὶ πρὸ πάντων ἐξωραΐ-
σθη. Οἱ αὐτοκράτορες ἀνήγειραν μέγαν ἀριθμὸν μνημείων.

Ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ λόφου, ὅπου ὁ Αὐγουστος εἶχε τὴν μετρίαν κα-
ταικίαν του, ὁ Καλιγόλας φιλοδόμησεν ἀνάκτορον, τὸ ὅποιον ἐκοσμεῖτο
μὲ ζωγραφίας καὶ μὲ ἀγάλματα ἑλληνικά, ἐξετείνετο δὲ μέχρι τῆς Ἀγο-
ρᾶς. Ἐν τῇ πεδιάδι παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατινοῦ ὁ Νέρων, ὡς προ-
εἶπομεν, φιλοδόμησε τὸν χρυσοῦν οἶκον καὶ παρ' αὐτὸν κατεσκεύα-
σε λίμνην καὶ ἄλλοις. Κατακρημνισθέντος τοῦ χρυσοῦ οἴκου, ἐπὶ
τοῦ χώρου αὐτοῦ ὁ Δομιτιανὸς φιλοδόμησε νέον ἀνάκτορον μετὰ μεγά-
λης μαρμαρίνης αἰθούσης μὲ κίονας. Εἰς τὴν αἰθουσαν ταύτην ὁ αὐ-
τοκράτωρ ἐδέχετο τοὺς πρέσβεις τῶν ξένων βασιλέων.

Ἐπὶ τοῦ χώρου, τὸν ὅποιον κατελάμβανε τὸ ἄλλοις τοῦ Νέρωνος,
ὁ Βεσπασιανὸς εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνή-

γειρε τὸ τάξον τοῦ Τίτου μετ' ἀναγλύφων, παριστανόντων τὸν θρίαμβον τοῦ ἡγεμονόπαιδος κατὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸ Κολοσσιαίων. Τὸ Κολοσσιαίων ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν ἀμφιθε-

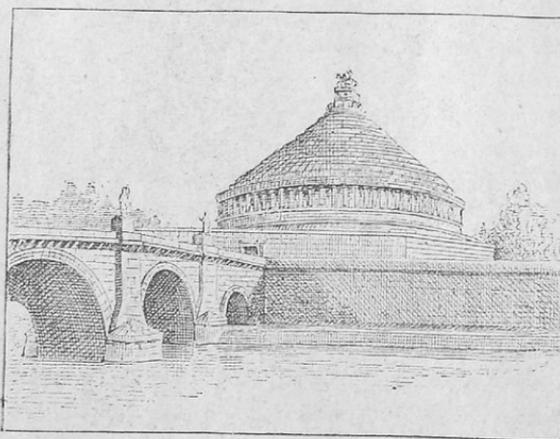

Τὸ Κολοσσιαίων

άτρων, τόσον δὲ στερεόν, ὥστε σφίζεται ἀκόμη. Ἔχει μῆκος 188 μέτρων, πλάτος 156 μ. καὶ ὕψος 50 μ. Ὁ στίβος ἔχει μῆκος 75 μ. καὶ πλάτος 46 μ.

Ἐχώρει δὲ τὸ Κολοσσιαίων 87,000 θεατὰς καθημένους καὶ ὑπελείπετο χῶρος ἑὶ 20,000 ὄρθιους.

Ἐπῆρχον τρεῖς ἀγοραί, ἡ παλαιὰ (Forum Romanum), ἡ τοῦ Καίσαρος καὶ ἡ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Τραϊανὸς κατεσκεύασε τὴν φερόμενον αὐτοῦ Forum Trajani μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Κυριναλίνου λό-

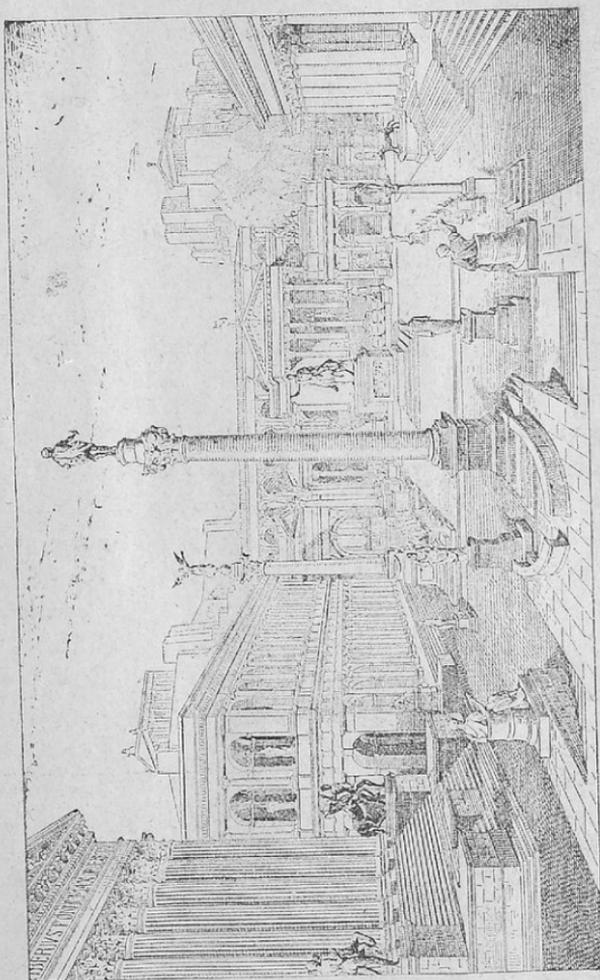
Τὸ Μανσώλειον τοῦ Ἀνδριανοῦ

φου. ἦ τις ἦτο ἡ μεγαλύτερα καὶ ὠραιότερα ἔλων. Ἐν τῇ Ἀγορᾷ τοῦ Τραϊανοῦ ἀνηγέρθησαν πᾶμ πολλα μνημεῖα, τὸ θριαμβευτικὸν τάξον τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ἐπιππος, ἡ ἐκ τοῦ αὐτοκράτορος ὀνομαζομένη Οὐλ

πίεις βιβλιοθήκη, ἡ βασιλική, καὶ ἡ μεγάλη στήλη τοῦ Δακικοῦ πολέμου. Ἡ Forum Trajani ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν ἐκ τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου.

Παρὰ τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως ἀνηγέρθη μέγας ἀριθμὸς βασιλικῶν

ἦτοι στοῶν μετὰ κίωνων, ὑπὲρ τὰς ἑποίας οἱ ἄνθρωποι ἠδύναντο νὰ κυκλωφορεῦν προφυλασσόμενοι ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς. Ὁ Ἀδρι-

Forum Trajanum

ανὸς παρὰ τὸν Τίβεριν κατεσκεύασε τὸ φερόνυμον αὐτοῦ Μ α υ σ ῶ-
λειον μετὰ λιθίνης γεφύρας.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρχον ἑπτὰ ὕδρα-

γωγεία, διὰ τῶν ὁποίων μεταφέρετο εἰς τὴν Ῥώμην τὸ ὕδωρ τῶν πηγῶν. Κατεσκευάσθησαν ἕτερα τρία ἀκόμη. Ἐν μέρος τοῦ ὕδατος ἐχρησίμευε διὰ τὰ δημόσια λουτρά, τὰς καλουμένας θέρμας, αἵτινες πᾶσαι κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων (θέρμαι τοῦ Ἀγρίππα, θέρμαι τοῦ Νέωνος, θέρμαι τοῦ Τίτου, θέρμαι τοῦ Τραϊανοῦ). Αἱ θέρμαι ἦσαν οἰκοδομήματα τεράστια κεκοσμημένα με ἀγάλματα διὰ 1600 λουομένους. Εἰς τὰς θέρμας ἤρχοντο οἱ Ῥωμαῖοι ἔχι μόνον διὰ νὰ λουθῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συναντῶνται ἐκεῖ καὶ συνδιαλέγωνται.

Αἱ μεγαλειότεραι ἐκ τῶν θερμῶν ἦσαν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα. Αὐταὶ ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ θάλων, οἱ ὅποιοι ἐχρησίμευον ὡς ἀποθήκαι καὶ ὡς θερμιγῶγοι. Περιελάμβανον δὲ αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα 1) μεγάλην μαρμαρίνην δεξαμενὴν ψυχροῦ ὕδατος, 2) μεγάλην αἴθυσαν (50 × 25 μέτρα) διὰ τὰς ἐφιδρώσεις, 3) μεγάλην αἴθυσαν θερμὴν, πέριξ τῆς ὁποίας ὑπῆρχον μικρὰ δωμάτια λουτροῦ, 4) δύο υπερμεγέθεις στοὰς μετὰ κίωνων, 5) ἱματιοφυλάκια, 6) αἰθούσας δι' ἐντριάζς. Πάντα ταῦτα ἦσαν ἐστρωμένα διὰ μωσαϊκῶν καὶ κεκοσμημένα δι' ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων. Παραπλευρῶς ἐξετείνετο μέγας κήπος περιβαλλόμενος διὰ ζώνης οἰκοδομημάτων. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἦσαν στοὰί, βιβλιοθήκαι, γυμναστήρια, αἰθουσαι συνδιαλέξεων. Τὸ ὕδωρ δι' ἐνὸς ὕδραγωγείου διωχετεύετο εἰς μίαν δεξαμενὴν, ἀποτελουμένην ἐξ ἐξήκοντα μεγάλων θολωτῶν διαμερισμάτων.

Ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Τραϊανὸς κατεσκευάσαν τοὺς δύο λιμένους τῆς Ὠστίας διὰ νὰ δύνανται τὰ μεγάλα πλοῖα νὰ ἐκφορτώσων τὰ ἐμπορεύματα.

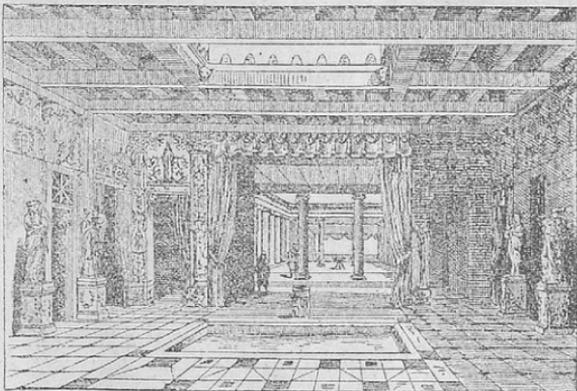
Ἡ Ῥωμαϊκὴ οἰκία. — Ἡ οἰκία ἐνὸς πλουτοῦ Ῥωμαίου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ὁμοιάζει πλέον πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν οἰκίαν. Ἦτο κατεσκευασμένη κατ' ἀπομίμησιν τῶν οἰκιῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ πρόσιψις δὲν ἦτο πρὸς τὸ μέρος τῆς ἑδοῦ, καθὼς εἶνε ἢ τῶν ἡμετέρων οἰκιῶν. Ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Εἰσερχόμενός τις διήρχετο διὰ στοᾶς ἐστεγασμένης, ἥτις ἀντικαθίστα τὸ ἀρχαῖον πρόθυρον (vestibulum) καὶ ἐφθανεν εἰς τὴν αἴθυσαν τῆς ὑποδοχῆς. Ἐκαλεῖτο ἀκόμη αὕτη atrium, ἀλλ' ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αἴθυσαν. Ἐφερε κίονας ἐκ μαρμάρου, τὸ δὲ ἔδαφος ἦτο

έστρωμένον διὰ μωσαϊκοῦ καὶ ἐκοσμεῖτο δι' ἀγαλμάτων. Αἱ αἴθουσαι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περὶ τὸ atrium καὶ συνεκινῶνόν μετ' αὐτοῦ, δὲν ἦσαν πλέον δωμάτια ὕπνου· ἦσαν αἴθουσαι συνδιαλέξεων, αἴθουσαι φαγητοῦ ἐστολισμέναι μὲ κλῖνας ὀρειχαλκίους ἢ καὶ ἀργυρᾶς, ἢ πινακοθήκη, ἢ βιβλιοθήκη, ἢ μεγάλη αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς.

Ἡ ἀρχαία ἀλλή ὄπισθεν τῆς οἰκίας ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ περιστευλίου.

Τὸ περιστύλιον ἦτο οὐκ ὑποστηρίξιμη ὑπὸ σειρᾶς κίονων, αἵτινες περιέβαλλον ἓνα μικρὸν κήπον ἐστολισμένον μεθάρμους, μὲ διάφορου σχήματος πρασιάς ἀν-

Τὸ ἐσωτερικὸν οἰκίας πλουσίου Ῥωμαίου.

θέων καὶ μὲ μίαν δεξαμενήν, ὅπου ἀνεπήδα τὸ ὕδωρ.

Τέλος ὄπισθεν τοῦ κήπου ὑπῆρχεν ἄλλο κτίριον. Ἐν αὐτῷ ὑπῆρχον τὰ δωμάτια τοῦ ὕπνου διὰ τὸν οἰκοδεσπότην, τὴν οἰκοδέσποιαν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Ὡσαύτως ὑπῆρχον αἴθουσαι λουτροῦ καὶ αἴθουσαι γυμναστικῆς.

Ἐσωτερικῶς αἱ αἴθουσαι ἦσαν νῦν κεκοσμημέναι. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ μωσαϊκῶν. Οἱ τοῖχοι ἦσαν κεκοσμημένοι διὰ ζωγραφιῶν καὶ διὰ πλακῶν μαρμαρίνων, εἰς δὲ τὰς θύρας ὑπῆρχον παραπετάσματα ἐξ ὄψασμάτων. Ἡ ὄροφή ἦτο ἐκ ξύλου πολυτελείας. Εἶχον τραπέζας ἐκ πολυτίμου ξύλου, σκευοθήκας ὀρειχαλκίους ἢ ἀργυρᾶς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεδείκνυον τὰ ἐπιτραπέζια ἀργυρᾶ σκευή.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον καὶ ἐξοχικὰς οἰκίας. Παρ' αὐτὰς κατεσκευάζον ἄλση, λίμνας, δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας ἔτρεφον ἰχθῦς, κλωθὸς σπανίων πτηνῶν, ὑπογελοῦς στοὰς διὰ τὰ μεγάλα καύματα. Τὰ προσκείμενα κτίρια, τὰ μαγειρεῖα, τὰ πλυντήρια, ὁ μύλος, ὁ κλίβανος, τὸ σιδηρουργεῖον, τὰ ἐργαστήρια, ὅπου αἱ γυναῖκες ἐνήθον καὶ ὄφραινον

τὰ ἐνδύματα, τὰ κελλῖα τῶν δούλων, ἐσχημάτιζον πολλάκις ὁλόκληρον χωρίον κατοικοῦμενον ὑπὸ ἑκατοντάδων δούλων.

Τὰ θεάματα. — Ἐν Ῥώμῃ ὑπῆρχε παλαιὰ συνήθεια νὰ τελοῦν ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν δι' ἀγῶνων. Ἐκαστος ἀγὼν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πλείστας ἡμέρας καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ σειρᾶς δημοσίων θεαμάτων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγῶνων ἠδξάνετο ἀδιακόπως. Ἐπὶ Αὐγούστου ὑπῆρχον ἑπτὰ ἑορταὶ τὸ ἔτος, αἱ ἐποῖται διήρκουν 66 ἡμέρας. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρχον κατ' ἔτος 175 ἡμέραι θεαμάτων (101 θεάτρων, 64 ἵπποδρομίων, 10 δι' ἀγῶνας μονομάχων). Τὰ θεάματα ἠδύναντο νὰ διαρκοῦν ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας. Οἱ πολῖται ἐκάθηντο εἰς αὐτὰ εὐχαρίστως. Τὸ θέαμα κατέστη πάθος δεσπόζον τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ.

Τὸ θέατρον ὠργανώθη κατ' ἀρχὰς κατὰ τρόπον ἐλληνικόν. Οἱ ὑποκριταὶ παρίστανον μὲ προσωπεῖα, καθ' ἑλληνικὴν ἀπομίμησιν. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠγάπων τὸ θέατρον. Ἦτο πολὺ λεπτὸν δι' αὐτοὺς. Ἐπρωτίμων τὰς μίμους, εἶδος κωμικῆς ψάσας. Οἱ ὑποκριταὶ μὲ ἐνδυμασίαν κωμικὴν, ἐμοίαν πρὸς ἐνδυμα γελωτοποιῶ, ὑπεδύοντο πρόσωπα γελοῖα, ἐδίδον κτυπήματα ἀναμεταξύ των, καὶ ἐξετέλουν χοροὺς ἀλλοκότους. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀρχαίας συνήθειας τὰ γυναῖκα ἐπρόσωπα ὑπεδύοντο γυναῖκες.

Ἡγάπων ὡσαύτως τὴν παντομίμην. Εἰς ὑποκριτῆς μόνος ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐπαιξε δραματικὸν τι ἔργον χωρὶς νὰ ὁμιλῇ, μὲ χειρονομίας μόνον καὶ μὲ ἐκφράσεις τοῦ προσώπου. Ἐνίοτε παρίστανον χοροὺς (ballets) ἐκτελουμένους ὑπὸ χορευτῶν ἐξ ἐπαγγέλματος. Ἐδίδοντο ὡσαύτως, ἀλλὰ σπανιώτερον, παραστάσεις ἄσματος καὶ ἀπαγγελίας, ὅπως ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Νέρων, ὡς προείπομεν, ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς αἰδὸς. Ὁ Δομιτιανὸς ἠκοδόμησε θέατρον εἰδικὸν διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἄσματος, ὅπερ ἐκαλεῖτο Ὀδεῖον.

Ὁ Ἴπποδρόμος προωρισμένος διὰ τὰς ἀρματαδρομίας περιεῖχε γύρω ἑξῆς διὰ τοὺς θεατὰς. Ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ πολλοὶ ἵπποδρομοί. Ὁ κυριώτερος, ὁ μέγας Ἴπποδρόμος, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου, ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ 250,000 θεατὰς. Ἐπὶ τοῦ στίβου, ἐστρωμένου δι' ἄμμου, ἦσαν ἐστημένοι εἰς τὰ δύο ἄκρα ὅροι θρειχάλικται κεχρυσωμένοι, περίξ τῶν ὀπίων τὸ ἄρμα ὤφειλε νὰ περιστραφῇ. Ἐπρεπε νὰ κάμῃ ἑπτὰκις τὸν γῦρον τοῦ στίβου (περισσότε-

ρον τῶν ἑπτὰ χιλιομέτρων.) Ὁ ἄρματηλάτης ὄρθιος ἐπὶ ἐλαφροῦ ἄρματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν ἐξευγμένοι συνήθως τέσσαρες ἵπποι, μὲ τὴν μάλιστα εἰς τὰς χεῖρας καὶ τὰ ἡνία προσδεδεμένα εἰς τὴν ζώνην του παρῶτερνε τοῦ ἵππου φωνάζων. Πολλάκις κατὰ τὴν στροφὴν τὸ ἄρμα ἐθραύετο κατὰ τοῦ ὄρου. Ὁ νικητὴς ἐλάμβανε βραβεῖον. Ἐκκινον συνήθως 24 δρόμους, ἑπτὰ χιλιομέτρων ἕκαστον, συνεχῶς τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ὑπῆρχον ἑταιρεῖαι ἀντίπαλοι, αἵτινες διεγωνίζοντο εἰς τὸν δρόμον. Ἐκάστη ἐνέδνε τοὺς ἄρματηλάτας τῆς μὲ χρώμα διάφορον. Ὑπῆρχον τέσσαρα χρώματα, τὸ ἐρυθρόν, τὸ λευκόν, τὸ πράσινον καὶ τὸ κυανοῦν, τὰ ὁποῖα τέλος περιωρίσθησαν εἰς δύο, τὸ κυανοῦν καὶ τὸ πράσινον. Οἱ θεαταὶ ἐλάμβανον μέρος ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου ἐκ τῶν δύο χρωμάτων. Διαρκοῦντες τοῦ δρόμου ἐφώναζον, ἐποδοκρότου, ἐκίουν μανθλία· ἐνίστε ἤρχοντο εἰς χεῖρας ἀναμεταξύ των. Ἡ πρὸς τὰς ἄρματοδρομίας κλίσις τῶν Ῥωμαίων εἶχε καταστῆ πάθος. Ἐστοιχημάτιζον, ὠμίλου περι τῶν ἄρματοδρομικῶν ἀγῶνων καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία. Ὅσάκις ὁ αὐτοκράτωρ ἐλάμβανε μέρος ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς χρώματος, ἢ ἕρις προελάμβανε πολιτικὴν χροιάν.

Τὸ Ἀμφιθέατρον ἐχρησίμευε διὰ διάφορα εἶδη θεαμάτων. Τὸ κυριώτερον ἦτο ἡ μονομαχία τῶν καλουμένων μονομάχων (gladiatores) (ἴδ. σελ. 147.) Ἄνθρωποι ὠπλισμένοι μὲ ξίφη ἐμονομάχουν μέχρι θανάτου διὰ νὰ διασκεδάζουσι τοὺς θεατάς. Ἦτο παλαιὰ συνήθεια, πιθανῶς ἐτρουσκική, νὰ προσφέρεται ἀνθρωπὸς τις θυσία πρὸς τιμὴν ἑνὸς νεκροῦ. Διότι αἱ μονομαχίαι ἐγίνοντο κατ' ἀρχὰς μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς κηδείας εὐγενοῦς τινός.

Ἐπειτα αἱ μονομαχίαι αὐταὶ κατήντησαν θέαμα κανονικὸν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μονομαχοῦντων ἠρξήθη. Μονομάχοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν βάρβαροι αἰχμάλωτοι ἐν πολέμῳ, οἵτινες ἐμονομάχουν μὲ τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ τύπου των. Κατόπιν μεγάλου πολέμου ὑπεχρέωνον χιλιάδας αἰχμαλώτων ν' ἀγωνίζωνται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἐπειτα μετεχειρίζοντο κακούργους καταδεδικασμένους εἰς θάνατον ἢ δούλους. Ἐπὶ τέλους κατήντησεν ἐπάγγελμα, καθ' ὃ ἄνθρωποι ἐλευθεροὶ ἐμονομάχουν χάριν διασκεδάσεως ἢ διὰ νὰ κερδίσουσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐδιδάσκοντο τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο εἰς εἰδικὴν σχολήν. Ἐκρατοῦντο κεκλεισμένοι ὑποβαλλόμενοι εἰς διαρκεῖς ἀσκήσεις καὶ εἰς τρομερὰν

πειθαρχίαν. Ἐκαστος ἐδεσμεύετο δι' ἔρκου «να ἀφεθῆ νὰ τὸν δείρῃ ὁ ἀρχηγὸς μὲ βράβδον, νὰ τὸν καύσῃ μὲ βροχστὸν ὕδωρ, καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ ἀκόμη».

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θεάματος οἱ μονομάχοι ἔκαμνον παρέλασιν εἰς τὸν στίβον χαιρετῶντες τὸν αὐτοκράτορα. «Χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελοθάνατοι σὲ προσαγορεύουν» (Ave, Caesar, morituri te salutant). Ἐπειτα ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν κεράτων καὶ τῶν σαλπίγγων ἐμονομάχουν εἰς καθ' ἑνός, ἐνίοτε ἐν πλῆθος κατ' ἄλλου πλῆθους. Ὅτε ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο μονομάχων ἐπιπτε κατὰ γῆς, οἱ θεαταὶ ἀπεφάσιζον ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν φονεύσῃ ὁ νικητὴς ἢ νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν. Ἐπιηρέται ἔσυρον μὲ σχοινία τὰ σώματα τὰ ἐκτάδην κείμενα ἐπὶ τοῦ στίβου, τὰ ἔφερον εἰς μίαν αἰθουσαν καὶ ἐκεῖ τὰ ἐξήταζον. Ἀνθρωπὸς τις μετημφιεσμένος ὡς Ἑρμῆς ἔκαὶ τὸ σῶμα μὲ πετυρακτωμένον αἰθῆρον διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ἔξῃ ἀκόμη. Εἰς ἄλλος μετημφιεσμένος ὡς Χάρων ἀπετελείωνε μὲ ἐν κτύπημα διὰ βροχάλου τοὺς βρωχεῖς πληγωμένους, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύνατο νὰ θεραπευθῶν. Οἱ ἐλαφρῶς πως πληγωμένοι ἐτύγχανον περιποιήσεως μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς υγείας των.

Τὸ Ἀμφιθέατρον ἐχρησίμευεν ὡσαύτως διὰ κ ο υ ν ἡ γ ι ο ν. Ἀπὸ λυον εἰς τὸν στίβον ἄγρια θηρία, λέοντας, λεοπαρδάλεις, πάνθηρας, ἄρκτους, ἀγριοχοίρους, ἐλέφαντας, βουβάλους, ἐλάφους, ταύρους, στρουθοκαμήλους. Ὁ Πομπήσιος καὶ ὁ Καῖσαρ παρουσίασαν νέα ζῷα ἵπποποτάμους, καμηλοπαρδάλεις, κροκοδείλους. Θηρευταὶ ὀπλισμένοι μὲ τόξα, μὲ βέλη, μὲ ἀκόντια ἤρχοντο νὰ φονεύσων τὰ ζῷα ταῦτα. Ἐμονομάχουν ὡσαύτως δύο θηρία, ἄρκτος καὶ βουβάλος, ταῦρος καὶ ἐλέφανς. Ἐμονομάχει εἰς ἄνθρωπος ὀπλισμένος μὲ ἀκόντιον καὶ ξίφος μόνον, ἄνευ θώρακος καὶ ἄνευ ἀσπίδος, ἐναντίον λέοντος ἢ ἄρκτου.

Ἐπὶ τέλους εὗρον μᾶλλον ἐνδιαφέρον ν' ἀπολύσων τὰ ἄγρια θηρία ἐναντίον ἀνθρώπων γυμνῶν καὶ προσεδεδεμένων εἰς πασσάλους. Ἡ εὐχαρίστησις συνίστατο εἰς τὸ νὰ βλέπουν τὰ θηρία νὰ κατασπαράττων καὶ κατατρώγουν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίζοντο ἢ ἄνδρας ἢ γυναῖκας καταδεδικασμένους εἰς θάνατον.

Ἡ φιλολογία. — Καθ' ὅλον τὸ κράτος ἐξήκολούθουν νὰ ὀμιλοῦν τινὰς ἐκ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, τὴν ἑτρουσκικὴν καὶ τὴν ὀσικικὴν ἐν Ἰταλίᾳ, τὴν κελτικὴν ἐν Γαλατίᾳ καὶ Βρεττανίᾳ, τὴν βασιτικὴν ἐν Ἰσπανίᾳ, τὴν φοινικικὴν ἐν Ἀφρικῇ, τὴν συριακὴν ἐν τῇ

Επιτομή

Ἀνατολῇ. Ἀλλ' ἔγραφον εἰς δύο μόνον γλώσσας, εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν. Οἱ λαοὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους δὲν εἶχον ἰδίαν φιλολογίαν ἐν τῇ γλώσσῃ των, ἀλλὰ παρέλαβον τὴν φιλολογίαν τῶν δύο μεγάλων λαῶν, Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Ὑπῆρχον ἤδη σχολαὶ ἑλληνικαὶ ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ῥόδῳ, ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Καρθαγένῃ τῆς Ἰσπανίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων πόλεις τινὲς ἵδρυσαν λατινικὰ σχολεῖα διὰ τοὺς νέους τοὺς πλουσίους καὶ ἤρχισαν νὰ πληρώνουν τοὺς καθηγητάς, πρὸ πάντων τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἐγιναν συρμὸς τότε τὰ δημόσια ἀναγνώσματα. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀγορᾶς καὶ οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ ἀγῶνες ἔπαυσαν. Οἱ ῥήτορες δὲν ἤξευρον πῶς νὰ ἐπιδειχθοῦν. Εὐνοούμενός τις τοῦ Αὐγούστου ἔκαμε τὴν ἀρχὴν νὰ προσκαλέσῃ τοὺς φίλους του διὰ νὰ ἀναγνώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἔργα του. Ἐκτοτε καθιερώθη ἡ συνήθεια μεταξὺ τῶν λογίων τῆς Ῥώμης νὰ συνέρχωνται εἰς μίαν αἴθουσαν ἐνὸς τῶν προσκεκλημένων καὶ νὰ ἀναγινώσκουν τὰ συγγράμματά των, ποιήματα, πανηγυρικοὺς λόγους, ἱστορικὰ ποιήματα, καὶ τραγωδίας ἀκόμη.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπῆρξαν ῥήτορες διάσημοι. Οἱ νέοι ἐφοίτων εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν διὰ νὰ μάθουν τὴν τέχνην τοῦ γράφειν λόγους. Ὁ δεῦτερος μ. Χ. αἰὼν ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς λατινικῆς φιλολογίας ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Τότε ἀνεφάνησαν σύγχρονοι Λατίνοι καὶ Ἑλληνεὶ συγγραφεῖς. Οἱ Λατίνοι συγγραφεῖς ἔζησαν πρὸ πάντων ἐπὶ Τραϊανῷ. Ταῦτοιοι ἦσαν ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος, γνωστὸς πρὸ πάντων διὰ τὰς ἐπιστολάς του, αἷτινες εἶνε γεγραμμέναι ἐν γλώσσῃ ἐκλεκτῇ καὶ βεβούσῃ, τερπνὰ διὰ τὴν ποικιλίαν τοῦ περιεχομένου καὶ σπουδαία διὰ τὴν γνώσιν τοῦ χρόνου ἐκείνου, ὁ Ἰουθενῆς ἄλιος περίφημος διὰ τὰς σατύρας του, ὁ Σουητιώνιος, συγγραφεὺς τῶν βίων τῶν δώδεκα πρώτων αὐτοκρατόρων, καὶ ὁ ἐνδοξότερος πάντων Τάκιτος ὁ ἱστορικός.

Οἱ Ἑλληνεὶ συγγραφεῖς ἔζησαν πρὸ πάντων ἐπὶ Ἀδριανῷ. Γνωστότεροι ὑπῆρξαν ὁ Πλούταρχος ἐκ Χαιρωνείας τῆς Βοιωτίας, γράψας τοὺς παραλλήλους βίους ἐνδόξων ἀνδρῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ ἄλλας φιλοσοφικὰς πραγματείας, ὁ ῥήτωρ Δίων ὁ Χρυσόστομος, οἱ δύο ἱστορικοὶ Ἀππιανὸς ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀρριανὸς, διοικητὴς τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ Ἀδριανῷ, ὁ σατυρικός φι-

λόσφος Λουκιανός, ὁ γεωγράφος Πτολεμαῖος καὶ ὁ ἰατρός Γαληνός. Ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αἰνείδιος ἔγραψεν ἑλληνιστὶ «Τὰ εἰς ἑαυτὸν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙΣ ΧΩΡΑΙΣ ΚΑΙ ΕΝ Τῷ
ῬΩΜΑΪΚῷ ΚΡΑΤΕΙ

§ 91. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία.

Ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ διδασκαλία του. Ἐπὶ Αὐγούστου, ὡς προείπομεν, ἔγινεν ἐν Παλαιστίνῃ ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καθ' οὓς δὲ χρόνους ἕνεκα τῆς ἀρξαμένης πάλης μεταξὺ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν θρησκευμάτων αἱ ἀρχαῖαι δοξασαί εἶχον νεκρωθῆ, ἡ δὲ κοινωνία, μάλιστα ἡ λογιωτέρα κοινωνία, εἶχε στερηθῆ πάσης πίστεως καὶ ἡ ἀνθρωπότης πλανωμένη ἠθικῶς ἐπεζῆται ψυχικὴν τινα παραμυθίαν, ἠκούσθη ἐκ Παλαιστίνης τὸ κήρυγμα τοῦ θεανθρώπου καλοῦντος τὴν ἀνθρωπότητα εἰς θρησκευτικὴν, ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνάπλασιν καὶ ἀναμόρφωσιν.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤρχισε τὸ κήρυγμά του ἐν ἡλικίᾳ 30 ἐτῶν. Ἐπὶ τρία καὶ ἥμισυ ἔτη διέτρεξε τὴν Παλαιστίνην κηρύττων ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν ὑπαίθρῳ εἰς τὰ πλήθη τὴν νέαν αὐτοῦ θρησκείαν. Κατόπιν ὅμως συνελήφθη παρὰ τὰς πύλας τῆς Ἱερουσαλήμ κατὰ διαταγὴν τοῦ συνεδρίου (ἀνωτάτου θρησκευτικοῦ δικαστηρίου) τῶν Ἰουδαίων καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς βλασφημῶν, διότι ἔλεγεν ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· ἐπικυρωθεῖσης δὲ τῆς καταδίκης του ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ Πιλάτου ἐσταυρώθη ἐπὶ τοῦ λόφου Γολγοθᾶ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη παρὰ ἐλάχιστον ἀριθμὸν πιστῶν ὁπαδῶν, τοὺς 12 μαθητάς του, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ὁ εἰς τὸν ἐπρόδωκεν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἶχεν ἀναγγεῖλαι ὅτι ἡ θρησκεία του ἔμελλε νὰ ἔχῃ ἀπαρχὰς εὐτελεῖς. «Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ —εἶπε— εἶνε ὁμοία πρὸς κόκκον σινάπεως, ὅστις εἶνε μὲν ὁ μικρότερος ἐκ τῶν σπόρων, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ ἐξέρχεται τὸ μεγαλύτερον τῶν λαχάνων, εἰς τοὺς κλάδους τοῦ ὁποῦ ἐρχονται καὶ κατασκηνοῦν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ (Ματθ. ΙΓ', 31).

Ἡ νέα θρησκεία τοῦ Χριστοῦ συνίστατο εἰς τὸ νὰ πιστεύῃ τις εἰς αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ. Αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ ἐκτίθενται εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία, τὰ ὅποια καλοῦνται Εὐαγγέλια, ὡς περιέχοντα τὴν καλὴν εἰδησιν

ὅτι ὁ θεὸς κατέβηεν εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Χριστοῦ ἵνα σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους ὅσοι ἠθελον πιστεῦσαι εἰς αὐτόν. Τὰ Εὐαγγέλια ἐγράφησαν ἑλληνιστί.

Ὁ Ἰησοῦς ὁ ἐπονομαζόμενος Χριστός, ἦτοι κεχορισμένος δι' ἁγίου ἑλαίου, εἶνε ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων, ἔλθων εἰς τὴν γῆν ἵνα ἰδρῶσῃ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπίστευον ὅτι ἠθελε νὰ γίνῃ βασιλεὺς, δι' αὐτὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ ἑποίου καθηλώθη ὁ Χριστός, ἔθεσαν πρὸς χλευασμὸν τὴν ἐπιγραφήν «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων». Ἀλλὰ δὲν ἦτο αὕτη ἡ βασιλεία, τὴν ὁποίαν ἐζητεῖ ὁ Χριστός. Τὸ εἶπεν ὁ ἴδιος. «Ἡ βασιλεία ἣ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εἶνε ἡ ἔνωσις ἔλων τῶν πιστῶν παρὰ τῷ θεῷ. Διὰ νὰ καταστῇ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ προσφέρῃ θυσίας καὶ νὰ τελῇ μικρολόγους ἐφορτάς, ὅπως οἱ εἰδωλολάτραι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ὀφείλει νὰ καταστῇ τέλειος· ὡς τοιοῦτος θὰ λατρεύῃ τὸν θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Αὐτὸς ὁ Χριστός εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του «Ἔσεσθε τέλειοι ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Ὁ τέλειος Χριστιανὸς πρέπει πρῶτον ν'ἀγαπᾷ τὸν θεὸν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς του, ἔπειτα ν'ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του ὡς τὸν ἑαυτὸν του. Ἀγαπᾷ τὸν πλησίον σημαίνει ποιεῖν καλὸν εἰς αὐτόν. Ἐἴς τινα νέον, ὅστις ἠθελε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Χριστόν, αὐτὸς τοῦ εἶπεν «Ὑπάγε, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ διαμοίρασον αὐτὰ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔπειτα ἀκολούθει με.» Ἡ πρώτη λοιπὸν χριστιανικὴ ἀρετὴ εἶνε ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον «Ἀγαπήσεις τὸν φίλον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου». Ἀλλ' ὁ Χριστός εἶπεν «Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθρούς σας, εὐεργετεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν καταδικαζόντων ὑμᾶς διὰ νὰ γίνετε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὁ ὁποῖος ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐδεήθη ὑπὲρ τῶν δημίων του εἰπὼν «Πάτερ ἄφεες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι». Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον «Ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρω μὴ ποιήσεις», ἔπερ εἶνε ἀρετὴ ἀρνητικὴ. Ὁ Χριστός εἶπεν «Πάντα ἔσα ἂν θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς.»

Ὁ Χριστός ἐδίδαξε ν'ἀγαπᾷμεν τοὺς πτωχοὺς. «Ἐκεῖνος ὅστις δὲν

ἀπαρνείται τὰ ὑπάρχοντά του—εἶπε—δὲν δύναται νὰ γίνῃ μαθητής μου». Εἰς τοὺς μαθητάς του εἶπε· «Μὴ μεριμνᾶτε τί θὰ φάγητε καὶ πῶς θὰ ἐνδύθητε· τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ δὲν νήθουν καὶ δὲν κοπιᾶζουν καὶ ἐν τούτοις ὁ Σολομῶν ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ του δὲν ἦτο λαμπρότερον ἀπὸ τὰ κρίνα ἐνδεδυμένος. Παρατηρήσατε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, δὲν σπεύρουν οὔτε θερίζουν καὶ ἐν τούτοις ὁ Πατὴρ οὐρῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς τὰ τρέφει».

Ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε τὴν ταπεινότητα. Ἐνδιεφέρετο πρὸ πάντων διὰ τοὺς πτωχοὺς, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, διὰ τὰς γυναῖκας, διὰ τὰ παιδιά καὶ δι' ἐκείνους ἐν γένει, τοὺς ὁποίους ὁ κόσμος ἐλάχιστα ἐκτιμᾷ. Δι' αὐτὸ καὶ προσέλαβε μαθητάς του ἀνθρώπους πτωχοὺς καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς «Ἔστε ἀγαθοὶ καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ».

Ὁ Χριστὸς δὲν ἔκαμε διάκρισιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπέθανε διὰ νὰ σώσῃ ὄχι ἓνα λαὸν ἀλλ' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ διδάξουν πάντα τὰ ἔθνη. Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἴσοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀρκεῖ νὰ εἶνε χρηστοὶ καὶ ἐνάρετοι.

Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.— Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διεδόθη διὰ τοῦ κηρύγματος. Ὁ Χριστὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ εἶπεν εἰς αὐτούς· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη». Ἐκτοτε οἱ μαθηταὶ του ὠνομάσθησαν Ἀπόστολοι (ἀπεσταλμένοι) καὶ διεσπάρησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἵνα κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον.

Οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ πρῶτον ἐν Παλαιστίνῃ. Πολλοὶ προσήλθον εἰς τὴν νέαν πίστιν. Εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ ἰδρύθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία. Οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μάλιστα τὸ ἱερατεῖον ἐκήρυξαν διωγμὸν κατὰ τῆς νέας θρησκείας καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐχύθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἷμα. Ὁ Στέφανος, ὁ ἐπικληθεὶς πρῶτομάρτυς, ἐφρονεύθη διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ τότε διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην καὶ διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ τὸ πρῶτον οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ὠνομάσθησαν Χριστιανοί.

Τὸ κύριον ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύχθη καὶ διεδόθη ὁ χριστιανισμός, ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἄπασα ἡ Ἀνατολή, ὡς εἶνε γνωστὸν, ἦτο ἤδη ἐξελληνισμένη διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

καὶ τὸν διαδόχων αὐτοῦ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν εὐγενεσιτέρων καὶ ἐργατικωτέρων τάξεων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν λεπτότητα αὐτῆς ἦτο ἐπιτηδαιότερα πάσης ἄλλης πρὸς δῆλωσην καὶ ἐρμηνείαν τῶν ὑψηλῶν δογματικῶν τοῦ νέου θρησκευματος. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ εἰπωμεν ὅτι τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ διηκούλυον ὄχι ὀλίγον καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ κυριαρχία. Διὰ τῆς ἐξάπλώσεως τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας εἰς ἅλῃν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον εἶχον καταπέσει οἱ πολιτικοὶ φραγμαὶ, οἱτινὲς διήρουν τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὅποια ἔμελλε πρὸ πάντων νὰ κηρυχθῆ τὸ νέον δόγμα.

Οἱ Ἀπόστολοι κατ' ἀρχὰς ἐκήρυττον τὸ Εὐαγγέλιον εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους. Ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Παῦλος συγκατελέχθη μετὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκήρυξεν «Ὅχι ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλλητι, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐν ἄρσεν οὐδὲ θήλει· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ», ὁ χριστιανισμὸς προσέλαβεν οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα καὶ ὁ νέος Ἀπόστολος ἀπέβη ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὥπως καὶ ὠνομάσθη δικαίως.

Ὁ Παῦλος ἐργάσθη μὲ ἀκαταπύνητον δραστηριότητα πρὸς διάδοσιν τοῦ θεοῦ κηρύγματος, τρέχων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἰδρύων χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ναυθετῶν τὰς κοινότητας τῶν πιστῶν δι' ἐπιστολῶν, καὶ στηρίζων τὴν νέαν πίστιν διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων. Ἀφ' οὗ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ ἔδρυσεν εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐκκλησίας, διέβη περὶ τὸ 53 ἢ 54 ἔτος μ.Χ. εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐπεσκέψθη τοὺς Φιλίππους, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέροιαν. Ἐκήρυξε καὶ ἐνταῦθα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πολλοὺς προσέελκυεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἐκ Μακεδονίας ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν μητρόπολιν τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος καὶ τὴν κοιτίδα ὑπερηφάνων φιλοσοφικῶν σχολῶν, καὶ ἐδίδασκεν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τοὺς συνηγμένους Ἀθηναίους τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεόν, τὸν ἄγνωστον θεὸν τοῦ Σαωκράτους. Ἀλλ' ὀλίγοι ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἐπίστευσαν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Ὁ Παῦλος ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν χωρὶς νὰ ἰδρῦσῃ ἐν αὐταῖς ἐκκλησίαν ἀξίαν λόγου, μετέβη δὲ εἰς Κόρινθον, ὅπου ἰδρυσεν ἐπιφανῆ ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ δεκαοκτὰ μηνῶν ἐν Κορίνθῳ διατριβὴν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ὁ χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Μόνον ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἡ διάδοσις τῆς νέας θρησκείας προσέκρουσε κατὰ πολλῶν ἐμποδίων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔμειναν ἀκόμη προσκεκολλημένοι εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θρησκείαν, τὴν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία κατέπεσε σοβαρῶς μετὰ τρεῖς αἰῶνας καὶ πλέον ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως.

Πολὺ ταχύτερον ἢ ἐν Ἑλλάδι ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν (τὴν νῦν Γαλλίαν), τὴν νότιον Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Βρετανικὰς νήσους ἰδρῦθησαν πλεῖστοι ἐκκλησίαι. Ἐπιφανεστάτη δὲ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ τῆς Ρώμης.

§ 92. Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν πρώτων χρόνων.

Ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπηθύνοντο κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς ἀποκλήρους τοῦ κόσμου τούτου. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς χριστιανοὺς ἀπετέλουσαν πτωχοὶ ἄνθρωποι, ἐργάται, μικροῦπάλληλοι, δοῦλοι, ζῶντες εἰς τὰς πόλεις, ὅπου ὠμίλειτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Οἱ Χριστιανοὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως συνθηροῦζοντο εἰς μίαν οἰκίαν διὰ νὰ τελέσουν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθηκόντα. Ἡ συνάθροισις αὕτη ὠνομάζετο ἐκκλησία. Τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας ἀπετέλουσαν εἰδος οἰκογενείας. Συμπεριεφέροντο μεταξύ των ὡς ἀδελφοί, ἐδοῦθε ἕως εἰς τὸν ἄλλον, ὅσοι δὲ εἶχον πλεονάζματα ἔφερον εἰς τὸ κοινὸν πρὸς διατροφὴν τῶν ἀπόρων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν χηρῶν. Οἱ Χριστιανοὶ ἐκάστης πόλεως ἀπετέλουσαν τὴν ἐκκλησίαν τῆς πόλεως ταύτης· οὕτω λ. χ. ὠνομάζετο «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας», «ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου»· πάντες δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἠνωμένοι εἰς μίαν πίστιν ἀπετέλουσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἢ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν.

Εἰς τὰς πρώτας ἐκκλησίας τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐτελοῦντο μετὰ μεγάλης ἀπλότητος. Προσηύχοντο εἰς τὸν θεόν, ἔφαλλον ὕμνους πρὸς αὐτόν, ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως τὸ Εὐαγγέλιον ἢ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, καὶ μέλος τι τῆς ἐκκλησίας ἐξήγει τὴν Ἀγίαν Πραφὴν καὶ προέτρεπεν εἰς ἀρετὴν.

Ἡ μεγάλη τελετὴ ἦτο ἡ τοῦ μυστικοῦ δείπνου, ὅστις ὠνομάζετο καὶ εὐχαριστία, ἐτελεῖτο δὲ εἰς μνήμην τοῦ μυστικοῦ δείπνου τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν του. Παρεκάθηντο ὅλοι εἰς κοινὸν λιτὸν.

δειπνον, τὸ ὅποτον ὠνόμαζον ἀγάπην καὶ ἠδωχρίστου τὴν θεὸν ἀσπαζόμενοι ἀλλήλους.

Οἱ προσήλυτοι ἔπρεπε κατὰ πρῶτον νὰ κατηχηθοῦν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατηχήσεως δὲν εἶχον δικαίωμα εἰσόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ παρέμενον εἰς τὴν θύραν καὶ ἐκεῖθεν ἤκουον τὴν προσευχὴν, τοὺς ὕμνους, τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἀγάπην. Μετὰ τὸ πέρας τῆς κατηχήσεως ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ἢ εἰσόδος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐβαπτίζοντο. Ἐτελεῖτο δὲ τὸ βάπτισμα ἐντὸς δοχείου ὕδατος, ὃ δὲ βαπτιζόμενος ἐνεδύετο λευκὸν χιτῶνα καὶ ὠνομάζετο νεόφυτος ἢ νεοφώτιστος ὡς νεωστὶ καταχρηθεὶς καὶ βαπτισθεὶς.

Ἐν ἐκάστη πόλει ἡ ἐκκλησία ἀπετέλει μικρὰν κοινότητα, ὁμοίαν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ ἐπισημότεροι τῆς κοινότητος ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας, ἐδίδασκον τοὺς προσήλυτους, καὶ ἐπερίμων τοὺς κακῶς συμπεριφερομένους. ὠνομάζοντο δὲ οὗτοι πρεσβύτεροι (ἱερεῖς). Τοὺς παρέβαλλον πρὸς τοὺς ποιμένας, διότι ἐπροφύλασσαν τὸ ποίμνιον τῶν πιστῶν ἀπὸ τοῦ λύκου, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ἀπίστου. Ἡ κοινότης εἶχε τοὺς ὑπηρετάς της, αἵτινες ὠνομάζοντο διάκονοι. Οἱ διάκονοι ἦσαν ἐπιφορισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος, νὰ διανέμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς, νὰ ἐπισκεπτόνται τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐν ἐκάστη πόλει ὑπῆρχε καὶ εἰς ἀρχηγός, ὅστις ἐκαλεῖτο ἐπίσκοπος. Ὁ ἐπίσκοπος διήθυνε τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις τῆς κοινότητος, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, περιβεβλημένος ὑπερφυσικὴν δύναμιν, καὶ ὡς θεματοφύλαξ τῆς ἀληθοῦς πίστεως.

§ 93. Οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μεγάλοι διωγμοί.

Ὁ χριστιανισμὸς μέχρις ἐτοῦ ἐμπεδωθῆ καὶ κατεχύσῃ ἐν τῷ κόσμῳ εἶχε ν' ἀντιπαλαίση ὄχι μόνον πρὸς τὰς παλαιὰς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἀνεξίθρησκος, ἀλλ' ἡ ἀνεξίθρησκεία αὕτη ἀνεφέρετο εἰς θρησκείας ἀνεγνωρισμένας λαῶν ὑποτασσομένων. Κατὰ τὸν Γ' μάλιστα αἰῶνα ἐπῆλθε πλήρης σύγχυσις τῶν διαφόρων θρησκειῶν ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει. Ἐλάτρευον συγχρόνως τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς καὶ ῥωμαϊκοὺς θεοὺς, τοὺς θεοὺς τῆς Αἰγύπτου Ἰσιδα καὶ Ὀσιριν, τὴν

μεγάλην θεάν τῆς Φρυγίας Ἐρέαν, τὸν Βάαλ τῆς Συρίας, τὸν ὅποιον συνέχεον μὲ τὸν Δία, καὶ πρὸ πάντων τὸν περσικὸν θεὸν Μίθραν ἦτοι τὸν ἀήτητον Ἡλίον.

Ἄλλως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ Χριστιανῶν. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἦτο θρησκεία λαοῦ τινος, θρησκεία ἐθνική. Ὁ χριστιανισμὸς κατ' ἀρχὰς ἐθεωρήθη ὡς κοινή τις αἵρεσις τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ὁ δὲ Χριστὸς ὡς αἰρεσιάρχης ἦτοι ἀποστάτης τῆς πατρῴου θρησκείας. Τοιαύτης δὲ αἵρέσεως θιασώτας ἐθεώρουν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐν Ῥώμῃ διατείνοντας Χριστιανούς καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἡ βωμικὴ πολιτεία ἐδείξεν ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ νέον θρησκευμα. Ἄλλ' ἐν τῇ βωμικῇ κράτει ἐτελοῦντο ἐορταὶ θρησκευτικαὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας πᾶς Ῥωμαῖος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπόσχη. Ὁφείλε νὰ παρίσταται εἰς τὰς δημοσίας ἐορτὰς τὰς διδομένας πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν· ἐὰν εἶχε δίκην τινά, ὄφειλε νὰ ἐρκισθῆ εἰς τοὺς θεοὺς. Πλὴν τούτου εἶχεν ἐγκατασταθῆ καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων θεῶν, ἡ ὁποία εἶχε τοὺς ἱερεῖς τῆς καὶ τὰς τελετὰς τῆς. Τὸ ἀποδίδειν τιμὰς εἰς τοὺς αὐτοκράτορας θεοὺς ἐθεωρεῖτο ὡς πράξις πίστεως εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' οἱ Χριστιανοὶ καὶ τὸ παρίστασθαι εἰς τὰς δημοσίας τελετὰς τὰς γινομένας πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, καὶ τὸ δοκίμεισθαι εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ τὸ λατρεύειν τοὺς αὐτοκράτορας θεοὺς θεώρουν ὡς πράξεις ἀσεβεῖς ἀπαγορευόμενας εἰς τοὺς λάτρας τοῦ ἑνὸς καὶ μόνοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ. Ὅθεν ἠρνοῦντο νὰ λάβουν μέρος εἰς ἕλα αὐτὰ καὶ δι' αὐτὸ ἐξετίθεντο εἰς τὸν κίνδυνον νὰ καταδικασθοῦν ὄχι ὡς Χριστιανοὶ ἀλλ' ὡς ἀπειθεῖς εἰς τοὺς νόμους.

Ὁ λαὸς τῶν πόλεων ἀπεστρέφετο τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι δὲν προσήρχοντο εἰς τὰς τελετὰς, εἰς τὰ θεάματα, εἰς τὰς εὐωχίας, ἀλλ' ἔζων κεχωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἐφαίνοντο ὅτι περιεφρόνουν τὸν λοιπὸν κόσμον· τοὺς ἐξελάμβανον συχνάκις ὡς ἀγύρτας καὶ μάγους.

Οἱ Χριστιανοὶ συνήρχοντο εἰς μέρη ἀπόκρυφα διὰ νὰ λατρεύσουν τὸν θεόν των· ἀλλ' ὁ λαὸς ἐφαντάζετο ὅτι εἰς τὰς ἀποκρύφους ἐκεῖνας συναθροίσεις ἐτελοῦντο ἔργα, ὅτι ἐφόνευον ἔν παιδίον διὰ νὰ τὸ φάγουν, ὅτι συνωμύτουν κατὰ τοῦ καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο ἤρχισεν ἐπίσημος διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔγιναν δέκα. Ὁ πρῶτος ἔγινεν ἐπὶ Νέρωνος. Μετὰ τὴν πυρκαϊάν τῆς Ῥώμης ὁ Νέρων διὰ νὰ καταστείλῃ,

τὴν ἐξεγειρομένην ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ κατηγόρησε τοὺς Χριστιανούς ὡς θέσαντας τὸ πῦρ. Δὲν εὗρον οὐδεμίαν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν. Καὶ ὅμως τοὺς κατεδίωξαν «ὡς ἐχθροὺς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους». Τὰ βρασιανιστήρια ἦσαν ἀπανθρωπότηατα. Ἄλλους περιέβαλον μὲ δο-
ράς ἀγρίων θηρίων καὶ τοὺς ἔριψαν εἰς τοὺς κύνας διὰ νὰ τοὺς κατασπαράξουν· ἄλλους ἐθανάτωσαν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· ἄλλους ἤλειψαν διὰ βητίνης καὶ τοὺς προσέδεσαν εἰς πασσάλους, τοὺς ἤναψαν δὲ διὰ νὰ φωτίζουσιν ὡς ἑνσαρκοὶ λαμπάδες τοὺς κήπους τοῦ Νέρωνος. Τότε ἐμαρ-
τύρησαν ἐν Ῥώμῃ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος.

Ἐκεῖνος δευτέρως διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, ὁπότε ὁ Εὐαγγελι-
στὴς Ἰωάννης κατεκλείσθη ἐν Πάτμῳ, ὅπου ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν.

Ἐκεῖνος Τραϊανὸς εἶνε ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ, ὁ ὅποιος ἔλαβε μέτρον τι-
γενικὸν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἀπηγόρευσε ἐπὶ ποινῇ
θανάτου τὰς συναθροίσεις τῶν Χριστιανῶν θεωρῶν αὐτοὺς ὡς ἀποτελοῦν-
τας ἐπικινδύνους μυστικὰς ἐταιρείας.

Ἐκεῖνος Πιλίνιος ὁ νεώτερος, διοικητὴς τῆς Βιθυνίας, ἔγραψεν εἰς τὸν αὐτο-
κράτορα ὅτι προσήγαγον ἐνώπιον αὐτοῦ Χριστιανούς καὶ ὅτι ἐθανάτωσε
τοὺς μᾶλλον ἰσχυρογνώμονας, ἡρώα δὲ τὸν αὐτοκράτορα τί ἐπρεπε
νὰ κάμῃ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἐξῆς δὲ διευτύπωνε τὸ συμπέρασμα τῆς ἀ-
νακρίσεως κατὰ τῶν κατηγορουμένων. «Καταθέτου ἐπὶ τὸ σφάλμα τῶν
εἶνε ὅτι συνέρχονται καθ' ὅρισμα ἡμέρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ
ἡλίου διὰ νὰ λατρεύουσιν τὸν Χριστὸν ὡς θεόν, νὰ ψάλλουσιν ὕμνους
πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ συνδεθοῦν ἀναμεταξύ των δι' ὄρκου ὅχι ὅπως ἐγ-
κληματήσουσιν, ἀλλ' ὅπως μὴ διαπράξουσιν κλοπὴν, φόνον, μοιχείαν, καὶ
ὅπως μὴ ἀθετήσουσιν τὴν πίστιν των· ὅτι μετὰ τοῦτο ἔχουσιν τὴν συνή-
θειαν νὰ ἀποσύρωνται καὶ κατόπιν νὰ συνέρχωνται καὶ πάλιν ὅπως
γευματίουσιν ἐλοιδομοῦ. . .» Ἐκρίνα ἀναγκαῖον—προσέθετεν ὁ Πιλίνιος
—ν' ἀναζητήσω τὴν ἀλήθειαν ὑποβαλὼν εἰς βρασιανιστήρια δύο ὑπη-
ρετικὰς, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον δ ι α κ ο ν ἰ σ ο α ς. Οὐδὲν ἀνεκάλυψα
παρὰ μόνον ἄλογον δεισιδαιμονίαν. . . Ὅχι μόνον εἰς τὰς πόλεις, ἀλλὰ
καὶ εἰς τὰ χωρία καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν ἐνέστηψεν ἡ κελλητικὴ
αὕτη δεισιδαιμονία».

Ἐκεῖνος Τραϊανὸς ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς. «Δὲν πρέπει ν' ἀναζητῶνται οἱ Χρι-
στῖανοί. Ἐὰν τοὺς καταγγέλλουσιν καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ἐνοχὴ των, τότε
νὰ τιμωρῶνται· ἀλλὰ πρέπει νὰ συγχωρῶνται ἕσσι ἐξ αὐτῶν δηλαδὴ»

ἔτι δὲν εἶνε Χριστιανοὶ καὶ τὸ ἀποδεικνύουσιν ἐμπράκτως προσευχόμενοι εἰς τοὺς θεοὺς μας. Ὡς πρὸς τὰς ἀνωμότους καταγγελίας, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται αὐταὶ ὑπ' ὄψιν, διότι εἶνε πρᾶγμα ἀποτρόπαιον καὶ ἄλλως ἀνάξιον τῆς ἐποχῆς μας».

Ἐκτοτε οἱ Χριστιανοὶ κατεδικάζοντο ἄνευ διακοπῆς εἰς θάνατον, ἰδίως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω διαταγῆς τοῦ Τραϊανοῦ. Οἱ ἄρχοντες συνήθως δὲν ἤρχιζον ἀφ' ἑαυτῶν τὴν καταδίωξιν. Συνήθως ὁ λαὸς τῶν μεγαλοπόλεων ἀπήτει τοῦτο. Εἰς τὰς σιτοδείας, εἰς τὰς ἐπιδημίας, εἰς τοὺς σεισμοὺς ἐνόμιζον ἔτι ἔβλεπον σημεῖα τῆς ὀργῆς τῶν θεῶν, ὠργισμένων διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν Χριστιανῶν. Τότε ἤκούετο ἡ τρομερὰ κραυγὴ «Τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τοὺς λείοντα!». Καὶ ὁ λαὸς ἐξηνάγκαζε τοὺς ἄρχοντας νὰ καταδικάζουσιν τοὺς Χριστιανούς καὶ νὰ τοὺς ῥίπτουσιν εἰς τὰ θηρία.

Ο ἑ μ ἄ ρ τ υ ρ ε ς. — Οἱ Χριστιανοὶ οἱ καταδικαζόμενοι εἰς θάνατον ἐθανατοῦντο ἀναλόγως τῶν συνηθειῶν τῆς ἐποχῆς. Οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἀπεκεφαλίζοντο, οἱ ἄλλοι ἐσταυρώνοντο ἢ ἐκείοντο καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξετίθεντο εἰς τὰ ἀμφιθέατρα διὰ νὰ τοὺς κατασπαράξουσιν τὰ θηρία. Ἐν ὅτε καθίστων δεινότεραν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς τιμωρίας διὰ τῶν βασανιστηρίων.

Ἐν ἔτει 177 ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν ἐν Γαλατία πόλιν Λούγδουνον (νῦν Λυὼν) κοινότητα Χριστιανῶν, ἣτις ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας. Τοὺς συνέλαβον καὶ τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὰς φυλακάς, ἐν ᾧ τὸ πλῆθος ὠρύετο πέριξ αὐτῶν καὶ τοὺς ἐλιθοβόλει. Ὁ διοικητῆς ὑπέβαλεν αὐτοὺς εἰς δίκην καὶ κατεδίκασεν ὡς ἀθέτους ἐκείνους, οἵτινες ὠμολόγησαν ἔτι ἦσαν Χριστιανοί. Τοὺς ἐβασάνισαν διὰ νὰ ὁμολογήσουν ἔτι εἰς τὰς συναθροίσεις τῶν ἑτρωγον παιδία. Μία νεαρὰ δούλη, ὀνόματι Βλαντίνα, ἐν ᾧ ἐθραύοντο τὰ μέλη τῆς διὰ τῶν βασανιστηρίων, ἐπανελάμβανεν «Εἶμαι Χριστιανή, δὲν γίνεται κανὲν κακὸν εἰς τὰς συναθροίσεις μας». Ὁ διάκονος Sanctus βασανιζόμενος ἀπήντα «Εἶμαι Χριστιανός». Διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ὀμολογήσῃ, ἐπέθεσαν ἐπὶ τοῦ σώματός του σιδηρὰ ἐλάσματα πετυρακτωμένα. Αὐτὸς ἔμως ἐσιώπα. Τὸν ἀφήκαν ἡμέρας τινὰς εἰς τὴν φυλακὴν καὶ πάλιν τὸν ἐβασάνισαν.

Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λουγδούνου Pothin, γέρον ἀσθενικὸς, ὠδηγήθη

ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἐν μέσῳ τοῦ ὄρουμένου πλήθους. Ὁ δικαηγὴς τὸν ἠρώτησε: «Τίς εἶνε ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν;» «Θά τὸν γνωρίζετε — ἀπεκρίθη — ἂν γίνετε ἀξιοὶ αὐτοῦ». Τὸ πλῆθος ἐξορμήσαν τὸν ἐκακοποίησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετ' ὀλίγον ἀπέθανε.

Πολλοὶ καταδίκαι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ θηρία ἐν τῷ ἀμφιθέατρῳ τῆς Λυών. Ὁ διάκονος Σάνκτος προηγουμένως ἐμαστιγώθη. Κατόπιν τὸ πλῆθος ἐζήτησε τὸ σιδηροῦν κάθισμα. Ἐφεραν αὐτὸ καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτοῦ τὸν διάκονον. Ἡ ὄσμη τῶν καιομένων σαρκῶν ἐπλήρωσε τὸ ἀμφιθέατρον. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ θεάματος ὁ διάκονος ἀνέπνεεν ἀκόμη, τὴν ἀπετελείωσαν δὲ διὰ σπαθισμοῦ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν βασιανιστηρίων τοῦ Σάνκτου ἡ Βλαντίνα ἦτο προσδεδεμένη ἐπὶ νινος πασσάλου, ἀλλὰ τὰ θηρία δὲν ἠθέλησαν νὰ τὴν ἐγγίσουν. Τὴν ἐπανάφερον εἰς τὴν εἰρκτήν. Μετὰ τινὰς ἡμέρας τὴν ἔφεραν πάλιν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὰ μαρτύρια τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους, ἀφ' οὗ ἐθασάνισαν, ἔρριψαν εἰς τὰ θηρία. Τέλος ἦλθε καὶ ἡ σειρά τῆς Βαλεντίνας. Τὴν ἐμαστίγωσαν καὶ ἔπειτα τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ πεπυρακτωμένου καθίσματος καὶ τέλος τὴν ἔθεσαν ἐντὸς δικτύου καὶ τὴν ἔρριψαν εἰς ἕνα ταῦρον, ὅστις διὰ τῶν κεράτων του τὴν ἐξεσπενδόνησε εἰς τὸν ἀέρα. Παρέστη ἀνάγκη νὰ τὴν ἀποτελειώσῃ ὁ δῆμιος.

Οἱ Χριστιανοὶ ὀδηγούμενοι εἰς τὰ βασιανιστήρια ἠθάναντο εὐχαρίστησιν, βέβαιοι ὄντες ὅτι θ' ἀναδοῦν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ὀνομάζοντο ὄχι θύματα, ἀλλὰ μάρτυρες. Τὰ βασιανιστήρια αὐτῶν ἦσαν μία δημοσία μαρτυρία εἰς τὸν Χριστόν. Παρεβάλλοντο πρὸς ἀθλητὰς ἀγωνιζομένους διὰ τὸ βραβεῖον, τὸ ὁποῖον δι' αὐτοὺς ὀνομάζεται «στέφανος τοῦ μαρτυρίου». Διὰ τοῦτο ἡ ἡμέρα τῆς ἑορτῆς ἐνὸς μάρτυρος δὲν εἶνε ἡ ἐπέτειος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπέτειος τοῦ θανάτου του. Ἐπῆρξαν στιγμὰ καθ' ἃς χιλιάδες Χριστιανῶν διὰ νὰ λάβουν τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου μετέβαινον καὶ κατεβίδοντο μόνι των καὶ ἐζήτησαν τὴν καταδίκην των. Ἡμέραν τινὰ εἰς δικαηγὴς, ἀφ' οὗ ἤρχισεν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, εἶδε προσερχομένους εἰς τὸ δικαστήριον του πάντας τοὺς Χριστιανούς τῆς πόλεως, αἵτινες ἐζήτησαν νὰ καταδιωχθοῦν. Ἐθανάτωσε μερικοὺς, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους εἶπε: «Πηγαινέτε, δυστυχεῖς. Ἐὰν ἐπιθυμεῖτε τόσον πολὺ τὸν θάνατον, δὲν ἔχετε κρημνοὺς καὶ σχοινία;»

Ἡ Ἐκκλησία ἀποδοκιμάζουσα τὸν ζῆλον αὐτὸν τῶν Χριστιανῶν

ἀπηγγόρευεν εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ ἐπιζητοῦν τὸ μαρτύριον. Πολλάκις μάλιστα καὶ αὐτοὶ οἱ βρασανισταὶ τῶν Χριστιανῶν τόσον πολὺ ἐξεπλήττοντο ἐκ τοῦ θάρρους τῶν βρασανιζομένων, ὥστε ἐκήρυττον ἑαυτοὺς Χριστιανοὺς καὶ συναπέθνησκον μετ' αὐτῶν ὡς μάρτυρες.

Αἰ κατακόμβαι.—Οἱ Χριστιανοὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς ὁμοῦ ὡς ἀδελφοὺς ἴσους ἐν τῇ θανάτῳ. Ὁ τόπος, ὅπου τοὺς ἔθαπτον ὀνομαζέτο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κοιμητήριον (τόπος ἀναπαύσεως). Ἦτο δὲ τὸ κοιμητήριον οἰκογενειακὸς τάφος τῆς χριστιανικῆς κοινότητος.

Εἰς τὰς πόλεις, ὅπου τὸ ἔδαφος ἦτο πολὺ ἀκριθὸν, εἰσέδουν ἐντὸς τῆς γῆς καὶ κατεσκευάζον ὑπόγεια κοιμητήρια. Ταυτὰ ὑπῆρχον εἰς τὴν Κυρήνην, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν νῆσον Μήλον, εἰς τὰς Συρακούσας, εἰς τὴν Νεάπολιν, εἰς τὸ Μεδιόλανον. Τὸ ὀνομαστότερον ἕως καὶ σημαντικώτερον κοιμητήριον ἦτο εἰς τὴν Ρώμην. Ἐντὸς τοῦ ἐλαφροῦ πώρου λίθου, ἐπὶ τοῦ ὀποίου ἦτο ἐκτισμένη ἡ πόλις, ἦνοιξαν στοὰς ἀναριθμήτους, αἵτινες ἔφερον εἰς δωμάτια ὑπόγεια. Ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δωματίων ἐλάττειον καιώματα καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἐναπέθετον τὰ φέρετρα. Ἐπὶ αἰῶνας ἦνοιγον στοὰς εἰσχωροῦντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον βαθύτερον ἕως ἔτου ἐσχηματίσθησαν πέντε ἄραφοι στοῶν ἐπικείμενοι ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Οὕτω ἐσχηματίσθη μία ὑπόγειος νεκρόπολις. Τὰ ὑπόγεια αὐτὰ νεκροταφεῖα βραδύτερον ὀνομαζέσθησαν κατακόμβαι (λέξις ἀβεβαίας παραγωγῆς).

Αἱ κατακόμβαι αὗται δὲν ἦσαν μυστικά. Πολλοὶ ἐκ τούτων ἀρχικῶς ἦσαν οἱ τάφοι χριστιανικῆς πλουσίας οἰκογενείας, εἰς τοὺς ὁποίους τάφους οἱ ἰδιοκτῆται ἐπέτρεπον τὴν ταφὴν τῶν ἀδελφῶν τῶν Χριστιανῶν. Ἡ εἰσοδος ἦτο ἐνίοτε ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐσημειοῦτο δὲ διὰ παρεκκλησίου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν ὡς ἱεροὺς καὶ ὡς τοῦτου οἱ Χριστιανοὶ δὲν εἶχον νὰ φοβηθῶν εἰς τίποτε διὰ τοὺς τάφους τῶν.

Ἡ ὄραφὴ τῶν ὑπογείων τούτων αἰθουσῶν ἐκοσμεῖτο διὰ διαφόρων παραστάσεων εἰς τὰς κατακόμβας δὲ ἀκριθῶς εὗρίσκονται τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς χριστιανικῆς ζωγραφικῆς. Ἐν αὐταῖς εὗρίσκονται παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν συμβολικὸν χαρακτήρα, ὡς ἰχθύς, περὶστερά, ναῦς, ἄγκυρα, λύρα, ἀμνός, ἄμπελος. Εἰς τὸν ἰχθύν οἱ πιστοὶ διέβλεπον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Τὰ γράμματα τῆς λέξεως ταύτης

εἶνε τὰ ἀρχικά γράμματα τῶν λέξεων Ἰησοῦς Χριστός, θεοῦ υἱός, Σωτήρ. Ἡ περιστέρα ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ναῦς καὶ ἡ ἄγκυρα τὸ σύμβολον τῆς σωτηρίας. Αἱ συνηθέστεραι παραστάσεις ἦσαν «ὁ Καλὸς ποιμὴν» φέρων τὸν ἀπολεσθέντα ἀμνόν, εἰς πιστὸς προσευχόμενος μετὰ τοὺς βραχίονας τεταμένους, σκηναί τινες ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Γολιάθ, ὁ Δαυὶδ εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων. Δὲν παρίστανον ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τοὺς ὑπογείους αὐτοὺς τάφους εἶχον ταφῆ καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων. Οἱ πιστοὶ ἤρχοντο καὶ τοὺς ἐπισκέπτοντο κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου των καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς. Συνηθροίζοντο καὶ ἐπέτελλον ἑορτάς εἰς μνήμην αὐτῶν.

Δέγεται ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διωγμῶν τοῦ Γ' αἰῶνος οἱ Χριστιανοὶ κατέφευγον ἐνίοτε εἰς τὰς κατακόμβας διὰ νὰ τελέσουν τὰς τῆς λατρείας των καὶ διὰ νὰ ἀποφύγουν τοὺς διωγμοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΛΙΟΝ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ἈΝΑΡΧΙΑΣ.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 94. *Περτίναξ καὶ Δίδιος Ἰουλιανὸς* (193 μ. Χ.)

Οἱ δολοφόνοι τοῦ Κομμόδου ἔσπευσαν ν' ἀναβιβάσουν εἰς τὸν θρόνον τὸν γηραιὸν πολίταρον Περτίνακα. Οὗτος ἐδέχθη τὴν ἀρχὴν μετὰ δυσκολίας ἐν τούτοις κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὥπως ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν καὶ περιορίσῃ τὴν στρατιωτικὴν ἀναρχίαν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πραιτωριῶν μετὰ τρίμηνον ἀρχὴν.

Τότε διεδραματίσθησαν ἐν Ῥώμῃ σκηναὶ ἀκατονόμαστοι καὶ πρωτοφανεῖς. Ἡ ἀποθρασυνθεῖσα στρατοκρατία ἐξέθηκε κατὰ γράμμα εἰς πλειστηριασμὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ κατεκυρώθη τοῦτο εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Δίδιον Ἰουλιανὸν ἀντὶ ἑβδομήκοντα πέντε ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἐν ὄλῳ.

Ὅτε ἐγνώσθη εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὁ τηλικούτος ἐξευτελισμὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, ἐπήνεγκε γενικὴν ταραχὴν καὶ ἐπανάστασιν. Οἱ λεγεῶνες τῆς Βρετανίας ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν ἀρχηγὸν των Ἀλβίνον, οἱ τῆς Συρίας τὸν Νίγρον, καὶ οἱ τῆς Ἰλλυρίας τὸν

Σεπτίμιον Σεβήρον. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος ὡς ἐγγύτερον εὐρισκόμενος ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ὁ Δίδιος Ἰουλιανὸς ἐφρονεύθη κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου καὶ ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ.

§ 95. Σεπτίμιος Σεβήρος (193—211 μ.Χ.)

Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Σεβήρου ἦτο νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Νίγρου καὶ Ἀλβίνου. Ὁ Νίγρος ἐπὶ μίαν σιγμὴν ἐπεκράτησεν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους. Ἐν Θράκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτοκράτωρ. Ἄλλ' ἐπελθὼν ὁ Σεβήρος ἐβῆκε ταχέως τέρμα εἰς τὴν ἐφήμερον ἀρχὴν τοῦ Νίγρου. Κατὰ πρῶτον ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὴν Κύβικον, ἔπειτα παρὰ τὴν Νίκαιαν καὶ τέλος ἐν Ἰσοφί, ἔπου καὶ ἐφρονεύθη ὁ Νίγρος. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὸ ὑπερήφανον Βυζάντιον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Νίγρου. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ ἠρνήθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Σεβήρον. Ὅθεν προέβη αὐτὸς εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἀνδρεία, ἡ καρτερικότης καὶ ἡ πολεμικὴ ἐπινοητικότης τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ ἐκ Νικαίας στρατηγοῦ Πρίσκου ὑπῆρξεν ἀνυπέρβλητος. Τέλος μετὰ τριετῆ πολιορκίαν ἠναγκάσθησαν οἱ πολιορκούμενοι ὑπὸ φρικώδους πείνης νὰ παραδοθῶν. Ὁ Σεβήρος προσηνέχθη σκληρότατα, φρονέσας τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς ἄρχοντας, κατακρημνίσας τὰ γιγαντιαία τείχη, καὶ καταργήσας τὴν αὐτοτομίαν τῆς πόλεως. Ἐπειτα ὁ Σεβήρος ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ δύσει ἀντιπάλου τοῦ Ἀλβίνου, ὅστις νικηθεὶς παρὰ τὸ Λούγδουνον (νῦν Λυών) τῆς Γαλατίας ἠτύοκτόνησεν.

Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη κιλῶς. Βισήγαγε νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐκλελυμένων ἠθῶν· ἐπροσάτευσε τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν καταπιέσεων· διεχειρίσθη τὰ οἰκονομικὰ μετὰ μεγίστης χρηστότητος καὶ φειδοῦς· ἰδίως δὲ προσεπάθησε νὰ βελτιώσῃ τὸν δικαστικὸν κλάδον, ἔχων πρὸς τοῦτο συμβούλους τοὺς διασήμους νομομαθεῖς Παπινιανὸν καὶ Οὐλπιανόν. Πρὸς τοὺς Ἕλληνας προσηνέχθη μετὰ τὸν κατὰ τοῦ Νίγρου πόλεμον λίαν ἐπιεικῶς, δι' ὃ καὶ ἠγαπήθη ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ Σεβήρος ἐπολέμησε δύο ἐξωτερικοὺς πολέμους, πρῶτον κατὰ τῶν Πάρθων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκυρίευσεν τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Ἐπισηφῶντα, χωρὶς ὅμως νὰ δυγηθῇ νὰ διατηρήσῃ αὐτὰς ἐπὶ πολὺ· καὶ δεῦτερον κατὰ τῶν ὄρεινῶν Πίκτων καὶ Σκώτων, αἵτινες διαρρή-

Ξαντες τὸ τείχος τοῦ Ἀδριανοῦ προσέβαλον τὰ ὄρια τοῦ κράτους. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐν Ἐβροάκῳ τῆς Βρετανίας τῷ 211 μ. X.

§ 96. **Καρακάλλας.** — **Μακρίνος.** — **Ἐλεγάβαλος.**

Ὁ Σεβήρος ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Καρακάλλαν καὶ τὸν Γέταν. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ θηριώδης Καρακάλλας ἐφόρευσε τὸν Γέταν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς του καὶ ἐσφετερίσθη ἅπασαν τὴν ἀρχὴν (211—217 μ. X). Διέταξε δὲ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ ἀδελφοῦ του εἰπὼν «Ἐστω θεός, ἀρκεῖ νὰ μὴ ζῆ.» εἰς δὲ τὴν σύγκλητον ὑπέμνησεν οὕτω καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης ἐφόρευσε τὸν ἀδελφόν του. Ἐν τούτοις ἐζήτησε παρὰ τοῦ νομοδιδασκάλου Παπινιανοῦ νὰ γράψῃ ἀπολογίαν τῆς ἀδελφοκτονίας, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἠρνήθη, τὸν ἐφόρευσε. Μετὰ τοῦ Παπινιανοῦ ἐφρονεύθησαν καὶ εἴκοσι χιλιάδες ὄπαδοὶ τοῦ Γέτα. Ἐπανήρχοντο λοιπὸν διὰ τοὺς Ῥωμαίους οἱ χρόνοι τοῦ Κορμόδου.

Καὶ ὅμως ὁ τύραννος οὗτος, ὁ ἐν κακουργίαις ζῆσας, κατέστησε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀξιομνημόνευτον διὰ δύο πράξεων, αἵτινες παρ' ἡγεμόνος μόνον ἀρίστου ἠδύναντο νὰ προέλθουν. Ἡ πρώτη τῶν πράξεων αὐτοῦ ἦτο τὸ πολυθρόλητον διάταγμα τοῦ 212 μ. X., διὰ τοῦ ὁποίου «πάντες οἱ ἐλευθεροὶ κάτοικοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔγιναν Ῥωμαῖοι πολῖται». Καὶ ἦσαν μὲν λόγοι ἀργυρολογίας οἱ παρακινήσαντες τὸν Καρακάλλαν νὰ ἐκδώσῃ τὸ διάταγμα τοῦτο, διότι ἕνεκα τῆς μακρώδους σπατάλης του εἶχεν ἀνάγκην νὰ συλλέξῃ χρήματα, τὸ δὲ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἐλαμβάνετο ἀντὶ τιμῆματος· ἐν τούτοις εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι ὑπὸ κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν τὸ διάταγμα τοῦ Καρακάλλα εἶχεν ἰδιάζουσαν ἱστορικὴν σημασίαν. Δι' αὐτοῦ ἐξέλιπεν ἡ διάκρισις μεταξὺ Ῥώμης καὶ ἐπαρχιῶν καὶ ἔληξεν ἡ ἐπὶ τὴν οἰκουμένην τυραννὶς μιᾶς πόλεως. Ἐπῆλθεν ἤδη πολιτικὴ καὶ νομικὴ ἐξίσωσις μεταξὺ τῶν διαφόρων ἔθνοτήτων τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἑτέρα τῶν πράξεων τοῦ Καρακάλλα ἦτο ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν θερμῶν, τῶν ὁποίων τὰ γιγαντιαία εἰρήπια μετὰ τῶν τοῦ Κολοσσαίου προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου.

Ὁ Καρακάλλας ἐπεχείρησε περιηγήσεις ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας, ἀλλ' αἱ περιηγήσεις αὗται δὲν ἦσαν ἄλλο τι εἰ μὴ ἄρπαγαὶ καὶ λεηλα-

σίαι. Ὑπεκρίνετο τὸν Ἀχιλλέα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροίας καὶ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐνδικούμενος δὲ διὰ τινὰς λιθέλλους ἐναντίον τοῦ διέταξε γενικὴν σφαγὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τέλος ὅμως ἐφρονεύθη ἐν τινὶ κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατεία τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν σωματοφυλάκων Μακρίνου, ὅστις καὶ ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ (217 μ. Χ.)

Ὁ Μακρίνος θελήσας δι' αὐστηρῶν μέτρων ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν τῇ στρατῷ τὴν πειθαρχίαν ἀπεξένωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς στρατιώτας. Δι' οὗ καὶ ἀνηγόρευσαν οὗτοι ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸν Ἐλεγάβαλον, τὸν ὅποιον παρέστησαν ὡς υἱὸν τοῦ Καρακάλλα. Καὶ ἀντιτάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ Μακρίνος, ἀλλὰ νικηθεὶς ἐφρονεύθη.

Ἐλεγάβαλος.—Οὗτος ἦτο πρότερον ἱερεὺς τοῦ ἐν Ἐμέσῃ τῆς Συρίας ναοῦ τοῦ Ἥλιου, δεκατετραετῆς δὲ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἐλεγάβαλος ὑπῆρξεν ὁ βδελυρώτερος καὶ αἰσχροτέρος πάντων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Παρέδωκε τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ κράτους εἰς κουρεῖς καὶ χορευτάς, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεστρέφετο· ἐπὶ πλέον δὲ εἰσήγαγε καὶ τὴν ἀκόλαστον λατρείαν τοῦ Βάκχ μετὰ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν. Ἡ φρουρὰ καταληφθεῖσα ὑπὸ φόβου καὶ πρὸς τὴν κτηνώδη φύσιν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐφόνευσεν αὐτόν, ἀνεβίβασε δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἐξάδελφόν του Ἀλέξανδρον Σεβήρον, δεκατετραετῆ τὴν ἡλικίαν.

§ 97. Ἀλέξανδρος Σεβήρος (222—235 μ. Χ.)—Τὸ νέον
Περσικὸν κράτος τῶν Σασανιδῶν

Ὁ νέος οὗτος ἡγεμὼν ὑπῆρξεν ὁ ἀριστος ἡγεμὼν τῆς ἀξιοθαυνητοῦ ταύτης περιόδου, καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις εἰ μὴ ἐπαναστάσεις στρατιωτῶν, ἐγκλήματα αὐτοκρατόρων, ἐπιδρομὰς βαρβάρων, καὶ ἐν γένει τὴν παρακμὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβήρος ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς φύσεως ἦτο πεπρωτικισμένος δι' ἐξόχων ἀρετῶν, ἀλλ' ἔτυχε καὶ ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ἑλληνικῆς ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συνेतῆς μητρὸς του Μαμμαίας. Γενόμενος αὐτοκράτωρ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπαναφέρῃ τὸ δίκαιον καὶ τοὺς νόμους εἰς τὴν ἰσχύον αὐτῶν. Εἰς τὸ δυσχερὲς δὲ τοῦτο ἔργον ἐβοήθει αὐτὸν δεκαεξαμελής συμβούλιον, οὗτινος προϊστάτο ὁ διαπρεπὴς νομομαθὴς Οὐλιπιανός.

Ἠγωνίσθη παντὶ τρόπῳ νὰ περιορίσῃ τὰ ἀκέλαστα ἤθη τῶν συγχρόνων του καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς πολυτελείας. Ἄλλ' οὔτε αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἡγεμόνος οὔτε τὰ φῶτα τοῦ Οὐλπιανοῦ ἠδυνήθησαν νὰ θεραπεύσουν τὰ κακά, ἅτινα ἐλυμαίνοντο τὸ κράτος, οὔτε τὴν πειθαρχίαν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς πραιτωριανούς. Ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν πραιτωριανῶν τὸν πιστόν του Οὐλπιανόν, οἱ πραιτωριανοὶ στασιάζαντες ἐνέπλησαν τὴν πόλιν αἱμάτων, εἰσορμήσαντες δὲ καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐφόνευσαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος τὸν ἀρχηγόν των Οὐλπιανόν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς αἴτιον τῶν αὐστηροτάτων μεταρρυθμίσεων.

Ἐν ἔτει 226 μ. Χ. ὁ Πέρσης Ἀρταξέρξης καταλύσας τὸ πέραν τοῦ Εὐφράτου βασίλειον τῶν Πάρθων καὶ τὴν δυναστείαν τῶν Ἀρσακιδῶν ἱδρυσεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον περσικὸν βασίλειον ἢ τὸ τῶν Σασανιδῶν (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Σασάν, πατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου). Θεωρῶν δ' ἑαυτὸν ἀπόγονον τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων τῆς Περσίας ἠξίου νὰ καταλάβῃ πάσας τὰς χώρας, ὅσαι ἄλλοτε ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Δαρείου, ἤτοι ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' ὁ Σεβῆρος ἀπήντησεν εἰς τὰς ἀξιώσεις ταύτας τοῦ Πέρσου ἡγεμόνος διὰ προσβολῆς ἐκ τριῶν σημείων καὶ ἠνάγκασε τὸν ἐπικίνδυνον ἐκεῖνον ἐχθρόν νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιδράμει. Ἄλλ' ἡ εἶδησις ὅτι οἱ Γερμανοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλατίαν ἠνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον νὰ ἐπιταχύνη τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Ῥώμην καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν Ῥήνον κατὰ τῶν Γερμανῶν Ἐφρονεῦθη ἕμως μετὰ τῆς μητρὸς του ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι πέντε ἐτῶν (235 μ. Χ.) ὑπὸ τοῦ ἐκ Θράκης χιλιάρχου Μαξιμίνου ἐν τιμῇ ὀχλαγωγίᾳ ὑποκινηθεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ.

§ 98. *Οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον ἐξ αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ Βαλεριανοῦ.*

1) **Μαξιμίνος** (235—238 μ. Χ.)—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβῆρου ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ χιλιάρχος Μαξιμίνος, ὅστις κατὰ τὴν νεότητά του ἦτο ποιμῆν. Ὁ Μαξιμίνος εἶχεν ἀνάστημα γιγαντιαῖον καὶ Ῥώμην ἠράκλειον. Καίτοι οὗτος κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Γερμανούς, ἐν τούτοις τοσαῦται ἦσαν αἱ ἀθαιρεσίαι καὶ αἱ πικρανομίαι αὐτοῦ, ὥστ' ἐφαίνετο

μᾶλλον ὡς κατακτητῆς τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους παρά ὡς ἡγεμόν. Δὲν ἐτόλμησεν οὐδὲ ἅπαξ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην. Ὅτε δὲ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ κατ' αὐτῆς, ἔνα τιμωρήσῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν λαόν, ἔστις ἐκάλει αὐτὸν Κύκλωπα καὶ Τυφῶνα, ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν. Τσαυτῆ δ' ἐπεκράτει τότε σύγχυσις καὶ ταραχή, ὥστε καὶ ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δήμος καὶ οἱ πραιτωριανοὶ καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἀνεκέρυξαν ἰδίους αὐτοκράτορας. Ἄλλ' ὑπερίσχυσεν ὁ ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν ἀνακηρυχθεὶς Γορδιανὸς Γ'.

2) Γορδιανὸς Γ' (238—244 μ. Χ.)—Ὁ νεκρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐξεδίωξεν αὐτοπροσώπως τοὺς Γότθους ἐκ τῆς Μοισίας καὶ τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς Συρίας, ὁ δὲ χιλιάρχος αὐτοῦ Αὐρηλιανὸς ἐνίκησε παρά τὴν Μογουντίαν τοὺς τὸ πρῶτον νῦν ἐμφανισθέντας Φράγκους. Ἄλλ' ὁ ὑπαρχος τοῦ πραιτωρίου Ἄραψ Φίλιππος ἐφόνευσε τὸν Γορδιανὸν Γ' καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν θέσιν του.

3) Ὁ Ἄραψ Φίλιππος (244—249 μ. Χ.)—Οὗτος ἐώρτασε μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος τὴν χιλιετηρίδα τῆς Ῥώμης (248 μ. Χ.). μετὰ πέντε ὅμως ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀνεκέρυχθη αὐτοκράτωρ ὁ συγκλητικὸς Δέκιος.

4) Δέκιος (249—251 μ. Χ.)—Γοτθικὸς πόλεμος.—Ὁ Δέκιος ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε καλὸς ἡγεμόν. Ἐζήτησεν οὗτος νὰ θεραπεύσῃ τὰ κακὰ τοῦ κράτους ἐπαναφέρον τὰ ἀρχαία αὐστηρά ἦθη· ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέβησαν μάταιαι ἔνεκα τῆς γενικῆς διαφθορᾶς τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Δέκιος, θεωρῶν τοὺς ὁσημέραι αὐξανομένους Χριστιανούς ὡς ἐπικινδύνους εἰς τὴν πολιτείαν, διέταξε κατ' αὐτῶν διωγμόν· ἀλλὰ δὲν ἐφρονεῦθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν, διότι ταυτοχρόνως σχεδὸν ἐπῆλθεν ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, ἥτις ἀνέστειλε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ διωγμοῦ διατάγματος.

Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς, προσέλασαν ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς Βαλτικῆς ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ. εἰς τὰς βορείους παραλίους χώρας τοῦ Βῦξείνου Πόντου, κατ' ὀλίγον δ' ἐξετάθησαν πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Βορυσθένους (νῦν Δνειστέρου) καὶ εἶτα μέχρι τοῦ Τανάϊδος (νῦν Δὸν) καὶ οὕτω ἔγιναν λίαν ἰσχυροί, συχνὰ δὲ παρηνύχλουσαν τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν ῥωμαϊκὰς χώρας. Ἐν ἔτει 250 μ. Χ. εἰσῆλασαν πανστρατιᾷ εἰς τὴν Μοισίαν, ἐξ αὐτῆς

δ' ἐτρόπησαν ἐπὶ τὴν Θράκην. Κατὰ τῶν Γότθων ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Δέκιος· καὶ ἐνίκησε μὲν αὐτοὺς τετράκις, ἀλλ' ἐν τέλει ἐνίκηθη καὶ ἐφρονέθη τῷ 251 μ. Χ.

5) Γάλλος (251—253 μ. Χ.) — Ὁ Γάλλος διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον ἐξηγόρασε τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν Γότθων δι' ἐπαισχύντου συνθήκης. Μετὰ δύο ἔτη ἐφρονέθη οὗτος ὑπὸ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν του, ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ διοικητὴς τῆς Μοισίας Αἰμιλιανός.

6) Αἰμιλιανός (253 μ. Χ.) — Ὁ Αἰμιλιανός τέσσαρας μόνον μῆνας ἤρξε, φρονεθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του.

§ 99. Βαλεριανός (254—260 μ. Χ.) — Ἐπιδρομαὶ τῶν Γότθων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. — Περσικὸς πόλεμος

Ὁ Βαλεριανός ὁ διαδεχθεὶς τὸν Αἰμιλιανὸν εἶχε μὲν ἕξοχα προτερήματα, ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ κράτους του, ὅπερ διετέλει ἐν φρικώδει ἀνωμαλίᾳ. Οἱ Ἀλαμαννοὶ καὶ οἱ Φράγκοι εἶχον διαβῆ τὸν Ῥήνον, καὶ οἱ Γότθοι τὸν Δούναβι, καὶ οἱ Πέρσαι τὸν Εὐφράτην. Οἱ Γότθοι ἐντὸς βραχείου χρόνου κατέκλυσαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, αἱ δὲ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἐπεξετάθησαν μέχρι τῶν ὄριων τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Ὁ Βαλεριανός προσεπάθησε ν' ἀνακόψῃ τὴν ἐπικειμένην διάλυσιν τοῦ κράτους. Καὶ τὴν μὲν ἄμυναν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱὸν του Γαλλιηνόν, τὸν ὁποῖον προσέλαβε συνάρχοντα, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν υπεράσπισιν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὁ κίνδυνος ἦτο φοβερώτερος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Σαπῶρ Α' εἶχον καταλάβει τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἐλεηλάτουν τὴν Συρίαν. Ἄλλ' οἱ Γότθοι γενόμενοι κύριοι τοῦ Βοσπόρου διηύθυναν τὰς ἐπιδρομάς των κατὰ τῶν ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐλληνικῶν πόλεων, ἐκυρίευσαν δὲ τὴν Τραπεζοῦντα, ὡς καὶ τὰς πόλεις τῆς Βιθυνίας Νικομήδειαν, Νίκαιαν καὶ Προσσαν, καὶ φρικωδῶς ἐλεηλάτησαν αὐτάς. Καὶ ὡσεὶ μὴ ἤρχουν αἱ συμφοραὶ αὗται, τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπλήγη θανασίμως διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν αἰχμαλωσίας τοῦ Βαλεριανοῦ, γενομένης διὰ προδοσίας. Τρία ἔτη ἔμεινεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὁ Βαλεριανός ὑποστὰς μύριους ἐξευτελισμούς. Λέγεται ὅτι ὁ Σαπῶρ μετεχειρίζετο αὐτὸν ὡς βάνθρον, ἔνθα ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ ἔππου του, καὶ τέλος ἐξέδειρεν αὐτὸν ζῶντα.

§ 100 *Γαλληγός (260—268 μ. Χ.).—Μεγάλη επίδειξη τῶν Γότθων κατὰ τῆς Ἑλλάδος.*

Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ πατρὸς του ὁ Γαλληγός ἐκυβέρνα μόνος τὸ κράτος, ἐπὶ ὅκτι δὲ εἴη ἀδικόπως ἐπάλαιε κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν σφετεριστῶν τοῦ θρόνου. Δέκα ἑννέα ἢ εἴκοσι ἄλλοι ἀνηγορεύθησαν αὐτοκράτορες, ἡ δὲ ἐποχὴ αὕτη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἐκλήθη «ἐποχὴ τῶν τριάκοντα τυράννων». Ἄλλ' οἱ πλείστοι τῶν αὐτοκρατέρων τούτων ἐφρονεύθησαν ὑπ' ἀλλήλων ἢ ὑπὸ τοῦ Γαλλιγοῦ. Τότε οἱ Γότθοι ὠφελούμενοι ἐκ τῶν τρομερῶν τούτων ἀνωμαλιῶν διέπλευσαι τὸν Εὐξείνιον Πόντον, εἰσέβαλον εἰς τὸν θρακικὸν Βόσπορον καὶ κατέλαβον τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χρυσόπολιν. Ἐπειτα δὲ διαπλεύσαντες τὴν Προποντιδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον εἰσῆλθον εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Νῦν ἡ Ἑλλάς δὲν ἔμελλε νὰ διαφύγῃ τὸν κίνδυνον. Οἱ Γότθοι διαιρεθέντες εἰς πολλὰς μοίρας ἐπέπεσαν καθ' ἑλῶν τῶν νοτιωτέρων ἑλληνικῶν παραλίῶν, συγχρόνως δὲ σχεδὸν προσέβαλον καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, προσλάσαντες καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῆς, Ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων. Λεηλασίαι δὲ καὶ φόνοι καὶ ἐμπρησμοὶ ἐμαίνοντο εἰς τὰς ἀρχαίας ταύτας κοιτίδας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐταὶ αἱ Ἀθηναῖαι δὲν διέφυγον τὴν ἄλῳιν. Οἱ Γότθοι ἀποβιβάσθέντες εἰς Πειραιᾶ ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου καὶ τὴν ἄνω πόλιν. Φαίνεται ὅτι οἱ βάρβαροι ἐκπλαγέντες ἐκ τοῦ αἰωνίου κάλλους τῶν λαμπρῶν κτιρίων ἀπέφυγον τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς πόλεως. Ἐν τούτοις μέρη τινὰ ὠραία κατεστράφησαν, ἐν οἷς καὶ τὸ Ὀδεῖον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Λέγεται ὅτι Γότθος τις ἠθέλησε νὰ πυρπολήσῃ καὶ τὰς διαφόρους βιβλιοθήκας· ἀλλ' ἕτερος ἠμπεδίσειεν αὐτὸν λέγων «Ἄς ἀφήσωμεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν τὰ βιβλία ταῦτα, τὰ ἑποῖα ἀφαιροῦν τὴν πρὸς τὰ ὄπλα κλίση.» Καὶ ὅμως μετ' ὀλίγον ὁ βάρβαρος οὗτος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔλαβον πείραν ὅτι ἡ ἀληθὴς παιδεία παράγει αἰσθήματα ἱκανὰ νὰ κατισχύσουν καὶ τῶν φοβερωτέρων πολέμων.

Εἰς γενναῖος Ἀθηναῖος, ὁ ἱστορικὸς Δέξιππος, συναθροίσας περὶ αὐτὸν περὶ τοὺς δισχιλίους εὐτόλμους πολίτας ἐπέτεθῃ κατὰ τῶν Γότ-

θων καὶ μετὰ μικρᾶς ἀψιμαχίας κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς βαρβάρους ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Ἐν τῇ μεταξὺ ἀπεδιβάσθησαν ἀλληλοδιαδόχως δύο ῥωμαϊκαὶ στρατιαί, ἡ μὲν μία εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἡ δὲ ἄλλη ὑπ' αὐτὸν τὸν Γαλλικὸν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, καὶ προσέβαλον ἐκ διαφόρων μερῶν τοὺς φεύγοντας βαρβάρους. Ἐν τούτοις ὁ Γαλλικὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς λεηλασίας τῶν βαρβάρων εἰ μὴ ἀφοῦ ἐπλήρωσεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα. Ἐν ἔτει 268 μ. Χ. ὁ Γαλλικὸς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μεδιολάνου, ἐν ᾧ ἐπολιόρκει τὸν ὑπὸ τῶν Ἰλλυρικῶν λεγεῶνων ἀναγορευθέντα αὐτοκράτορα Αὐρόλοιο.

§ 101. **Παλμύρα.** — **Ὁδαινάθος Β΄.** — **Ζηνοβία** — **Λογγίνος.**

Ἐν βάσει τῆς συριακῆς ἐρήμου εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος, ὡς λέγεται, πόλις καλουμένη Παλμύρα*. Ἡ Παλμύρα κειμένη κατὰ τὴν ἑδρὴν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ πρὸς τὸν Εὐφράτην κατέστη σὺν τῇ χρόνῳ μέγα ἐμπορικὸν κέντρον μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τῶν χωρῶν τοῦ Εὐφράτου. Ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν εἰσῆχθη εἰς τὴν Παλμύραν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός. Οἱ Παλμυρηνοὶ οἰκοῦντες μεταξὺ τοῦ Παρθικοῦ βασιλείου καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας διετήρησαν ποιὰν τινα αὐτονομίαν ἕως οὗ ὁ Τραϊανὸς ὑπέταξε τὴν Παλμύραν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος. Βραδύτερον δὲ ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἀνέδειξε τὴν Παλμύραν ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν τὸ πρόνομιον νὰ ἔχῃ ἰδίου ἀρχοντας. Τότε ὁ ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ ἐπιφανέστατος ἐν Παλμύρᾳ οἰκὸς τῶν Ὁδαινάθων ἀνυψώθη εἰς ἡγεμονικὴν τάξιν, τοῦ Σεβήρου χορηγήσαντος εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ γένους.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βαλεριανοῦ ἡγεῖτο τοῦ οἴκου ἐκείνου ὁ Ὁδαινάθος Β΄, ὅστις προσήνεγκε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὸν μέγαν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον. Ὁσαύτως καὶ τὸν Γαλλικὸν ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὸ νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων ἐπελθοῦσαν ἀναρχίαν. Ὁ δὲ Γαλλικὸς ἐτίμησε τὸν Ὁδαινάθον διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ καίσαρος καὶ τοῦ αὐγού-

* Ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ γλώσσῃ ἡ πόλις ὀνομάζετο Θ α δ μ ὄ ρ· ἐπειδὴ δὲ τὸ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει φοίνικα, τὸ Παλμύρα τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων φαίνεται ὅτι εἶνε μετάφρασις τοῦ λατινικοῦ palmas=φοῖνις.

στου. Ἄλλὰ τῷ 267 μ. Χ. ὁ γενναῖος Ὀδαίναθος Β' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν αὐλικῶν του, ἐκληρονόμησε δὲ τὴν ἔλλην κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀρχὴν ἢ σύζυγος αὐτοῦ Ζηνοβία, ἡ πολυθρύλητος διὰ τὸ κάλλος, τὴν σύνεσιν, τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὸν ἀρρενωπὸν αὐτῆς χαρακτήρα.

Ἡ Ζηνοβία ἀναλαβοῦσα τὴν ἀρχὴν διωργάνωσε τὸ πολίτευμα κατὰ τὸ κράμα ἐκεῖνο τοῦ ἀσιατικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ βίου, ὅπερ ἐμελέτησε νὰ διασκευάσῃ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Πρῶτος σύμβουλος καὶ ὑπουργὸς τῆς Ζηνοβίας ἦτο ὁ ἐπιφανέστατος φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ Ἕλληνας Λογγίνος. Ἡ Ζηνοβία, καυχωμένη ὅτι κατήγετο ἐκ τῶν Πτολεμαίων, ἀπεινάζεν ἀμέσως τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἡ δὲ φερόντων πραγμάτων καὶ μάλιστα ἡ πρὸς αὐτὴν συμπάθεια τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἀσίας συνετέλεσεν ὥστε ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὴν. Ὁ Γαλληγὸς ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ ἡσυχον τὴν Ζηνοβίαν καὶ νὰ στρέψῃ τὰς δυνάμεις του κατὰ τῶν Γότθων, οἵτινες, ὡς προείπομεν, εἶχον κατακλύσει τὰς ἑλληνικὰς χώρας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

§ 102. *Κλαύδιος Β' (268—270 μ. Χ.). — Δευτέρα μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαλλιγνοῦ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς συγκλήτου αὐτοκράτωρ ὁ ἐκ τῆς Ἰλλυρίας καταγόμενος Κλαύδιος, ὁ διασημότερος τῶν στρατηγῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Κλαύδιος Β' ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Αὐρόλοιν. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐπῆλθε νέα τῶν Γότθων ἐπιδρομὴ, ἡ φοβερωτέρα πασῶν τῶν προγενεστέρων. Δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ ἀπλῆς εἰσβολῆς χάριν λαφυραγωγίας, ἀλλ' αὐτόκρημα περὶ μεταναστεύσεως λαῶν εἰς ἄλλας χώρας. Περί τὰς τριακοσίας χιλιάδας Γότθων, ἐν εἰς πλείστοι δοῦλοι, γυναῖκες καὶ παῖδες, ὄρμησαν ἀπὸ τοῦ Δνειστεροῦ ποταμοῦ ἐπὶ τὰς θρακοελληνικὰς ἐπαρχίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους διαιριθέντες εἰς δύο μοῖρας. Καὶ ἡ μὲν μία μοῖρα ὄρμησεν εἰς τὴν Μοισίαν, ἡ δὲ ἕτέρα μετὰ τοῦ στόλου ἐπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ ἐπῆλθε νέος διχασμὸς. Καὶ μέρος μὲν τῶν βαρβάρων ἀπέβη εἰς τὴν Ξηράν, διέδραμε τὴν Θράκην καὶ ἐπολιόρησε τὴν Κασσάνδρειαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, αἱ δὲ λοιποὶ διηυθύνθησαν εἰς τὰ νότια τῆς Ἑλλάδος πρὸς δῆψιν.

Ὁ Κλαύδιος ἐπῆλθε κατὰ τῶν Γότθων. Ἀναχωρήσας ἐκ Παννονίας ἔφθασεν εἰς τὴν ἄνω Μοισίαν (σημερινὴν Σερβίαν). Οἱ Γότθοι τότε ἀθροοὶ ὤρμησαν κατ' αὐτοῦ ἐκ Μοισίας, Θράκης καὶ Μακεδονίας, λύσαντες καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Κασσανδρείας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης· ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ναϊσσὸν τῆς Μοισίας ὁ Κλαύδιος ἐξωλόθρευσε τοὺς Γότθους. Ἐπίσης καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῶν Γότθων κατὰ τῶν νοτίων παραλίων τῆς Ἑλλάδος ἀπέτυχον, διότι οἱ Ἕλληνες συνηθίσαντες κατὰ μικρὸν νὰ φέρουν ἔπλα ἀπέκρουσαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν Γότθων. Ἄλλ' οἱ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐκδιωχθέντες βάρβαροι ἀφῆκαν ὄπισθεν ἐχθρὸν φοβερώτερον τῶν γοθικῶν ὄπλων, τὸν λοιμὸν, ὅστις ἐπληξε καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα ἐν Σιρμίου τῆς Παννονίας.

§ 103. *Ἀύρηλιανὸς (170—175 μ. Χ.)*

Τὸν Κλαύδιον Β' διεδέχθη ὁ ἐξοχος στρατηγὸς Ἀύρηλιανός. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ, δραστηριώτατος καὶ ἰσχυρὸς τὸν χαρακτήρα, ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῶν περιστάσεων καὶ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνορθωτοῦ τοῦ κράτους (Restitutor orbis). Οὗτος κατετρόπωσε μεγάλην στρατιὰν Σκυθῶν, Μαρκομάνων, καὶ Βανδῆλων ἐν Παννονίᾳ, ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τοὺς Ἀλαμαννοὺς καὶ ἠνάγκασε τοὺς Γότθους νὰ ὑποχωρήσουν πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ἀλλὰ βλέπων πόσον ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ Γότθοι καὶ ὅτι ἡ Δακία ἦτο πάντοτε ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ κράτους συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Γότθους συνθήκην, διὰ τῆς ἧποίας παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, μέρος δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς μετόπισεν εἰς τὴν Μοισίαν, ἧτις ἔκτοτε ὠνομάσθη Δακία τοῦ Ἀύρηλιανοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀύρηλιανὸς ἐπορεύθη κατὰ τῆς βασιλείας τῆς Παλμύρας Ζηνοβίας, ἧτις εἶχεν ἀδελφεῖται τὸ βασιλεῖόν της καταλαβοῦσα ἐλόκληρον τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον, καὶ πλεῖστον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Ἀύρηλιανὸς νικήσας τὴν Ζηνοβίαν εἰς δύο μάχας παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ παρὰ τὴν Ἐμεσαν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν της Παλμύραν, ὅπου ὁ Ἀύρηλιανὸς ἐλθὼν ἐπολιόρησεν αὐτήν.

Ὅτε αἱ τροφαὶ ἐξηντήθησαν, ἡ Ζηνοβία ἐπειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ συλληφθεῖσα ἤχθη ἐνώπιον τοῦ Ἀύρηλιανοῦ, ἡ δὲ πόλις παρεδόθη. Ἡ Ζηνοβία καταπτοηθεῖσα, ὅτε εἶδεν ἑαυτὴν αἰχμάλωτον,

και θέλουσα να σώση την ζωήν της επέρριψεν άπασαν την ευθύνην της κατά των Ρωμαίων αντιστάσεως εις τους περι αυτήν φίλους και ιδίως εις τόν Λογγίνον. Ο Αύρηλιανός εφείσθη των κατοίκων της Παλμύρας, εφόνευσεν όμως τους πιστούς της Ζηνοβίας φίλους, ως και τόν Λογγίνον, την δέ Ζηνοβίαν άπήγαγεν εις Ρώμην, ίνα κοσμήση τόν θρίαμβόν του. Οι Παλμυρηνοί μετά την άναχώρησιν του Αύρηλιανού επανεστάτησαν και εφόνευσαν την ρωμαϊκήν φρουράν· άλλ' ό αυτοκράτωρ επανελθών απέσφαξε τους κατοίκους και κατηδάφισε την λαμπράν πόλιν.

Ο Αύρηλιανός επανελθών εις Ρώμην παρασκευάζει έστρατείαν κατά των Περσών, ίνα τιμωρήση αυτούς δια τó αίσχος, υπερ ένεκόλαψιν εις τó ρωμαϊκόν κράτος δια της αιχμαλωσίας του Βακτριανού. Άλλ' ό γραμματεύς αυτού Μνησθεύς κατηγορούμενος επί καταχρήσει και φοβούμενος την τιμωρίαν ένήργησε και έδολοφονήθη ούτος. Ο Αύρηλιανός υπήρξεν άληθώς ήγεμών ίκανός και, εάν έξη, ήθελεν ίτως σώσει τó κταρρέον ρωμαϊκόν κράτος.

Μετά τόν θάνατον του Αύρηλιανού άνηγαρεύθη αυτοκράτωρ ό Τάκιτος και τούτου φονευθέντος ό αδελφός του Φλωριανός· άλλά και τουτον μετ' όλίγον διεδέθη ό Πρόβος, αυτόν δέ ό Κάρος, τόν δέ Κάρον ό υίός του Νουμεριανός. Φονευθέντος μετ' όλίγον του Νουμεριανού, ό στρατός άνεκήρυξεν αυτοκράτορα τόν άρχηγόν της αυτοκρατορικής φρουράς Διοκλητιανόν.

§ 104. Διοκλητιανός (285—305 μ. Χ.) και οι συνάρχοντες αυτού αυτοκράτορες.

Ο Διοκλητιανός κατήγετο εκ Δαλματίας. Έκ της κατωτάτης κοινωνικής βαθμίδος δια μόνης της πρωσωπικής του αξίας και δια των πολλών άρετών του ήδυνήθη ν' άνέλθη εις τó ύψιστον αξίωμα του αυτοκράτορος, υπερ και διετήρησεν έφ' έσον χρόνον ήθελε. Μετέβαλεν ούτος τόν οργανισμόν του κράτους. Κατέλυσε τόν στρατιωτικόν δεσποτισμόν. Επίσης έστέρησε την σύγκλητον πάσης πολιτικής έξουσίας και ούτω έξαλείψικ και τó τελευταίον τουτο άπομειναν εκ των παλαιών αναμνήσεων της Έλευθέρης Πολιτείας κατέστη μόνος και άπεριέριστος κύριος του κράτους.

Ο Διοκλητιανός, βλέπων ότι τά όρια του κράτους του ήσαν έκτεθειμένα εις τās προσβολάς των πολλών και διαφόρων έχθρών, κατενόη-

σεν βσι εἰς καὶ μόνος ἀνὴρ δὲν ἐπήρκει εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Ὅθεν προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἐκ Παννονίας τραχὺν μὲν ἀλλὰ γενναῖον στρατηγὸν Μαξιμιανόν. Καὶ εἰς τοῦτον μὲν ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς· εἶχον δὲ τὰς ἔδρας τῶν ὁ μὲν Μαξιμιανὸς ἐν Μεδιολάνῳ, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Β.θυνίας. Μετὰ τινα ἔτη προσέλαθεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Μαξιμιανοῦ δύο ἀκόμη συνάρχοντας, τὸν ἐκ Δακτίας Γαλέριον καὶ τὸν ἐκ Δαρδανίας Κωνστάντιον τὸν Χλωρόν ἧτοι χλωμόν, οἵτινες ὠνομάσθησαν καίσαρες καὶ ἦσαν ὑποδεέστεροι τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Μαξιμιανοῦ, οἵτινες ἐπεκαλοῦντο αὐγούστοι. Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἄρχοντες διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν ὁρίων καὶ ὁ μὲν Διοκλητιανὸς ἐκράτησε τὴν Ἀνατολήν, ὁ Γαλέριος ἔλαβε τὰς παριστρίους ἐπαρχίας, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, ὁ Μαξιμιανὸς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς νήσους, ὁ δὲ Κωνστάντιος τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Βρεττανίαν καὶ τὴν ἐν Ἀφρικῇ Μαυριτανίαν, ἔχων τὴν ἔδραν του ἐν Ἐβοράκῳ τῆς Βρεττανίας. Ἀλλὰ διὰ τῆς διανομῆς ταύτης δὲν διεσπάσθη ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ὁ Διοκλητιανὸς ἔμεινεν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξουν ἄνευ τῶν διαταγῶν αὐτοῦ.

Ὁ Διοκλητιανὸς μετὰ τῶν συναρχόντων του διεξήγαγεν ἐπιτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν διαφόρων ἐχθρῶν καὶ οὕτω ἀποκατέστησε πανταχοῦ τοῦ κράτους τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν· ἀλλὰ παρακινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κακεντρεχοῦς Γαλερίου κατεδίωξε τοὺς Χριστιανοὺς ἀπηνέστατα. Μετὰ τινα ἔτη ὁ Διοκλητιανὸς νοσήσας βαρῆως ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, ἠνάγκασε δὲ καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα του.

Οἱ δύο καίσαρες Γαλέριος καὶ Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς ἔγιναν αὐγούστοι.

§ 105 Οἱ τελευταῖοι μεγάλοι διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα οἱ Χριστιανοὶ ἔγιναν πολυαριθμότεροι, πρὸ πάντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἰπῆρχον ἤδη Χριστιανοὶ ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν πτωχῶν, ἀλλ' εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις.

Ἀπὸ τοῦ Β' ἤδη αἰῶνος, ὡς εἶδομεν, οἱ αὐτοκράτορες ἐδοκίμασαν

νά συντρέψουν τήν νέαν θρησκείαν. Οί διωγμοί κατά τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὑπῆρξαν πολὺ σφοδρότεροι κατά τὸν Γ' αἰῶνα.

Ἐὸ Δέκιος ἐξέδωκε τῷ 250 διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου διατάσσοντο αἱ διοικηταὶ νὰ καλέσουν πάντας τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ τοὺς υποχρεώσουν νὰ τελῶσιν τὰς ῥωμαϊκὰς θρησκευτικὰς τελετάς, ἤτοι νὰ προσφέρουν θυμίαμα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ θεοῦ τινος πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὅσοι δὲν ἤθελον προσέλθει, τοὺτους νὰ κρίνουν εἰς τὴν εἰρκτὴν καὶ νὰ βλασκάνουσιν διὰ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, τοὺς δὲ ἀρχηγοὺς τῶν ἐκκλησιῶν νὰ φονεύσιν. Πλείστοι τότε ἐπίσκοποι ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον.

Ἐὸ διωγμὸς καταπαύσας ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων ἐπανελήφθη ἐπὶ τοῦ Βαλεριανοῦ. Ἐν διάταγμα τοῦ Βαλεριανοῦ ἐκδοθὲν τῷ 258 διέταξε ν' ἀποκεφαλίσουν τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διακόνους, νὰ ἐξορίσουν τὰς χριστιανὰς γυναῖκας, καὶ νὰ ἀποστελλοῦν τοὺς Χριστιανοὺς ἄνδρας ἀλυσοδετοὺς εἰς τὰ καταναγκαστικὰ ἔργα ἐν τοῖς κτήμασι τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐπὶ 40 ἔτη κατόπιν οἱ Χριστιανοὶ δὲν κατεδιώχθησαν. Ἐὸ Ἀδρηλιανὸς ἐσκέφθη νὰ τοὺς καταδιώξῃ, ἀλλὰ τὸν ἐπρόλαβεν ὁ θάνατος. Ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ ὑπῆρχον στρατιῶται, ὑπάλληλοι τῆς αὐλῆς καὶ διοικηταὶ Χριστιανοί, οἵτινες ἐτέλουν τὰ τῆς θρησκείας τῶν φανερά. Ἀλλὰ Χριστιανοὶ τινες, πρὸ πάντων ἐν Ἀφρικῇ, ἐθεώρουν ὡς ἁμάρτημα νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν εἰδωλοατρῶν. Εἰς ἀξιωματικὸς, ὁ ἐκατόνταρχος Μάρκελλος, ἀπέριψε τὰ ὄπλα του (τὸν ζωστήρα τοῦ ξίφους καὶ τὴν διοικητικὴν ράβδον) λέγων «Δὲν θέλω νὰ ὑπηρετήσω τὸν αὐτοκρατορά σας· καταφρονῶ τοὺς θεοὺς σας τοὺς ξυλίνους καὶ λιθίνους.» Διὰ τοῦτο καὶ ἐφονεύθη. Τότε ὁ Διοκλητιανὸς διέταξε πάντας τοὺς στρατιώτας νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς. Πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν στρατιωτῶν ἐγκατέλειψαν τὸν στρατὸν. Ἀπὸ τότε ὁ Διοκλητιανὸς ἀπέβη ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, παρακινούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ κακεντρεχοῦς Γαλερίου ἐξέδωκε σειρὰν διαταγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων διέταξε νὰ καταστρέψουν τὰς ἐκκλησίας, τὰ κοιμητήρια καὶ τὰ βιβλία τὰ χριστιανικά, νὰ παύσουν τοὺς Χριστιανοὺς ὑπάλληλους, νὰ συλλάβουν τοὺς ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν καὶ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς. Τὸ πρῶτον διάταγμα ἐσχίσθη ὑπὸ τινος Χριστιανοῦ στρατιώτου. Ἐπειτα δύο φο-

ρὰς ἐξερράγη πυρκαϊὰ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Νικομηδείας καὶ κατηγορήθησαν οἱ Χριστιανοὶ ὅτι ἔθεσαν τὸ πῦρ. Ὁ Διοκλητιανὸς ὀργισθεὶς διέταξε νὰ φονεύσουν τὸν ἐπίσκοπον Νικομηδείας.

Ἦρχισαν τότε νὰ ἐξαναγκάζουν πάντας τοὺς Χριστιανοὺς νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς, ὅσοι δὲ ἤρνούντο ἐβασανίζοντο. Πλείστοι ἀπέθανον, τινὲς ὑπεχώρησαν. Τέλος, τῷ 304 ἕτερον διάταγμα διέτασσε πάντας τοὺς Χριστιανοὺς νὰ προσέλθουν καὶ νὰ θυσιάσουν. Οἱ ἀρνούμενοι ἐθανατοῦντο. Τότε ἤρχισέ διωγμὸς, ὅστις διήρκεσε ἑκτὼ ἔτη (303 — 311).

Ἐν τῇ Δύσει ὁ καίσαρ Κωνστάντιος, φίλος τῶν Χριστιανῶν, ἀπέφυγε νὰ ἐκτελέσῃ τὰ διατάγματα τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅμως ὁ Γαλέριος, κατ' ἀρχὰς καίσαρ καὶ ἔπειτα αὐγουστος, ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος διώκτης τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην ἐφρονεύθησαν ἑννέα ἐπίσκοποι. Πλείστοι Χριστιανοὶ προσήρχοντο αὐθορμήτως καὶ ἐζήτουν νὰ ὑποστοῦν τὸ μαρτύριον. Δὲν ἐφόνευσον ὅμως πάντας· πολλοὺς ἔστειλεν εἰς τὰ καταναγκαστικὰ ἔργα τῶν μεταλλείων, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐξώρυσσον τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἢ κατέκαιον ἕν νεῦρον τοῦ ποδός. Κατὰ τὸν διωγμὸν αὐτὸν ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον καὶ οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ἐν τέλει ὁ Γαλέριος αἰσθανθεὶς ἐγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, παρήτησε τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀγῶνα. Τῷ 311 ἐξέδωκε διάταγμα ἀνεξιθρησκείας, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλεγεν «Διὰ τὸ κοινὸν καλὸν τῶν ὑπηκόων μας καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπεφασίσαμεν ν' ἀποκαταστήσωμεν τὴν πειθαρχίαν τῶν προγόνων μας· ἠθελήσαμεν νὰ ὀδηγήσωμεν εἰς καλλίτερα αἰσθήματα τοὺς Χριστιανοὺς, οἷτινες εἶχον τὴν θρασύτητα ν' ἀντιταχθῶν εἰς τὴν καθιερωμένην λατρείαν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτοι ἰσχυρογνώμωνως ἐμμένουν ἐν τῇ τρέλλῃ των, ἐπιτρέπομεν εἰς αὐτοὺς νὰ συνέρχωνται καὶ νὰ τελοῦν τὰ τῆς θρητρείας των, ὡς ἀντάλλαγμα δὲ ζητοῦμεν παρ' αὐτῶν νὰ δέωνται εἰς τὸν θεὸν των διὰ τὸ καλὸν τῶν αὐτοκρατόρων».

Οὕτω ἔληξεν ὁ τελευταῖος μέγας διωγμὸς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ σκληρότερος πάντων καὶ ὅστις ὠνομάσθη ἐποχὴ τῶν Μαρτύρων. Ὅριστικὸν ὅμως τέρμα εἰς τοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοὺς ἔθεσεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἰσχυρὸς ὑπέρμαχος τῶν Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΑΠΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΕΧΡΙ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

§ 106. **Κωνσταντίνος ὁ Μέγας (306—337).** — *Πόλεμοι αὐτοῦ
κατὰ τῶν συναρχόντων του Μαξιμιανῶν καὶ Λικινίου*

Ὁ Κωνσταντίνος ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας ἦτο υἱὸς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Ἑλένης, Χριστιανῆς ἐκ Νικομηδείας, ἐγεννήθη δ' ἐν Ναϊσσῷ τῆς ἀνω Μοισίας τῷ 273. Ὁ Κωνσταντίνος διεκρίθη εἰς διαφόρους ἐκστρατείας παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποῦ καὶ προήχθη εἰς χιλίαρχον. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀποχώρησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Μαξιμιανοῦ ἐγέναν αὐγουστοὶ οἱ τέως καίσαρες Γαλέριος καὶ Κωνσταντίνος, ὁ πρῶτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ὁ δεύτερος ἐν τῇ Δύσει. Ὡς καίσαρ ἐνεδεικνύετο ὁ υἱὸς τοῦ Χλωροῦ Κωνσταντίνος. Ἄλλ' ὁ Γαλέριος, χωρὶς κἄν νὰ συμβουλευθῇ τὸν συνάρχοντά του, ἀνέδειξε καίσαρα τὸν Σεβήρον καὶ τὸν Μαξιμίνον. Ὁ Κωνσταντίνος μέλις συγκρατῶν τὴν ἀγανάκτησίν του διὰ τὴν παραγκώμισιν μετέβη ἐπ' ἀδεία παρὰ τῷ ἀσθενούντι πατρί του. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Χλωρός, οἱ δὲ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀνεκέρησαν αὐγουστον τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἄλλ' ὁ Γαλέριος ἠρνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς τὸν Κωνσταντίνον τὸ ὑπατον τοῦτο ἀξίωμα καὶ ἀνέδειξεν αὐγουστον τὸν Σεβήρον, καίσαρα δὲ τὸν Κωνσταντίνον. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἡ Ρώμη, ἣτις ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ, ὀργισθεῖσα ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Μαξιμίνον, υἱὸν τοῦ πρῶτον αὐγουστοῦ Μαξιμιανοῦ, ὁ δὲ Μαξιμίνος προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα του. Ὁ Γαλέριος πέμπει κατὰ τῆς Ρώμης τὸν Σεβήρον, ἀλλ' οὗτος φρονεῖται καθ' ἑδδὸν ὑπὸ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν του. Ἄλλ' ἐπειδὴ προηγγέλλετο φοβερά ἡ ἐκδίκησις τοῦ Γαλερίου, ὁ Μαξιμιανὸς ἔκρινε καλὸν νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ τολμηροῦ καίσαρος τῆς Δύσεως Κωνσταντίνου. Μεταβὰς λοιπὸν παρ' αὐτῷ εἰς Γαλατίαν τοῦ προσέφερε τὴν χεῖρα τῆς περικαλλοῦς θυγατρὸς του Φαύστας. Ὁ Κωνσταντίνος ἔλαβε σύζυγον τὴν Φαύσταν καὶ συγχρόνως ἔλαβε παρὰ τοῦ πειθεροῦ σου τὸν τίτλον τοῦ αὐγουστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γαλέριος ἀντὶ τοῦ φευθέντος Σεβήρου ἀνέδειξεν αὐγουστον τὸν Λικίνιον, ὁ καίσαρ Μαξι-

μινος ἐνήργησεν ὥστε ν' ἀνακηρυχθῆ καὶ αὐτος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ αὐγουστοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ὑπῆρχον ἑξ αὐγουστοί.

Ὁ Μαξιμιανὸς διχονοήσας μετ' ὀλίγον πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Μαξεντίου κατέφυγε πρὸς τὸν γαμβρὸν τοῦ Κωνσταντινίου· ἀνακαλυφθεὶς ἔμως βραδύτερον ἔτι ἐπεβούλευε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Κωνσταντινίου ἐφρονεῦθη ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ τινὰς μῆνας ἀπέθανε καὶ ὁ Γαλέριος· οὕτω δ' ἔμειναν τέσσαρες αὐγουστοί καὶ ἤρχον ἐν μὲν τῇ Δύσει ὁ Μαξέντιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ὁ Δικίνιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος.

Ὁ Μαξέντιος ὄνειρευόμενος τὴν κατάκτησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν Γαλατίας, Ἰσπανίας καὶ Βρετανίας, τῶν ὁποίων ἤρχεν ὁ Κωνσταντῖνος, διεκήρυξεν ὅτι ἐμελέτα νὰ λάβῃ ἐκδικήσιν διὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς του. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ προκαταλάβῃ ἀνέτοιμον τὸν ἀντίπαλον ἐπῆλθεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων, κατελήφθη ὑπὸ ἀνησυχίας διὰ τὴν ἐκθασιν τοῦ ἀγῶνος, διότι ἐπήρχετο ἐναντίον τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς ἱερὰν πόλιν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνησυχίας του εἶδεν ὁ Κωνσταντῖνος, κατὰ τὴν περιλάλητον παράδοσιν, ἐν τῷ οὐρανῷ φωτεινὸν τι σημεῖον ἐν σχήματι σταυροῦ, φέρον τὰ γράμματα «Ἐ ν τ ο ῦ τ ω ν ἰ κα». Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεπλάγη ἐπὶ τῷ φάσματι, πεισθεὶς δὲ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως διέταξε νὰ κατασκευάσῃ πορφυρὰν σημαίαν μὲ χρυσοῦν στέφανον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δόρατος φέροντα ἐντὸς τοῦ κύκλου τὰ γράμματα Χ καὶ Ρ, ἅτινα ἐδήλουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω κατεσκευάσθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ σημαία, ἣτις ὠνομάσθη λά β α ρ ο ν καὶ ἣτις διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντινίου εὐρισκομένους πολυπληθεῖς Χριστιανούς.

Προηγούμενον τοῦ λαδάρου ὁ Κωνσταντῖνος ὤρμησε μετὰ θάρρους κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Ὁ Μαξέντιος διέπραξε τὸ λάθος νὰ περιμένῃ τὸν Κωνσταντῖνον ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης. Παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ῥώμης συνάπτεται φονικὴ μάχη. Ὁ Μαξέντιος νικᾶται καὶ φεύγων πίπτει εἰς τὸν Τίβεριν καὶ πνίγεται (312), ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς Ῥώμην.

Ἐν Ῥώμῃ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπολιτεύθη μετὰ πολλῆς συνέσεως.

Ῥητῶς δὲν ὠμολόγησε τὰ δόγματα τῆς νέας πίστεως, ἀλλὰ συγχρό-
 νως ἀπέφυγε νὰ μετάσχη τῶν ἱεροτελεστιῶν τῆς ἀρχαίας. Μετ' αὐ-
 πολὺ ἀπήλθεν εἰς Μεδιόλανον. Ἐκεῖ προσήλθε καὶ ὁ αὐγουστος τῆς
 Ἀνατολῆς Δικίνιος καὶ ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μετὰ τῆς ἀδελφῆς
 τοῦ Κωνσταντίνου Κωνσταντίας. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξέδωκε τότε ἐν
 Μεδιολάνῳ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Δικινίου τῷ 313 τὸ περίφημον διά-
 ταγμα περὶ ἀνεξιθρησκείας (edictum Mediolani), διὰ τοῦ ὁποῦ
 ἀπενέμετο πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους
 τοῦ κράτους καὶ διετάσσεται ν' ἀποδοθοῦν ἀμέσως εἰς τοὺς Χριστιανούς
 οἱ ναοὶ καὶ τὰ κτήματα, ὅσα εἶχον ἀρπαγῇ ἀπ' αὐτῶν κατὰ τοὺς
 προηγουμένους διωγμούς.

Ὁ Δικίνιος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατέβαλε διὰ πολέμου
 τὸν Μαξιμίνον καὶ οὕτω ἔμεινε μόνος ἄρχων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν ᾗ ἐν
 τῇ Δύσει ἦρχε μόνος ὁ Κωνσταντῖνος. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον ἐξερ-
 ράγη πόλεμος μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Δικινίου, ὁ δὲ δεύτε-
 ρος νικηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὰς
 πλείστας ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ χωρῶν του, περιορισθεὶς εἰς τὴν κάτω
 Μοισίαν, τὴν Θράκην καὶ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις.

Ἀλλ' ὁ Δικίνιος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν μείωσιν τῆς δυνά-
 μεώς του· θέλων δὲ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ ἀρχαίου θρη-
 σκεύματος ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἐν τῷ κράτει του Χριστιανούς.
 Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Κωνσταντῖνος ἐκήρυξεν αὐτῆς τὸν πό-
 λεμον κατὰ τοῦ Δικινίου καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ ξηρὰν, μὲν παρὰ
 τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ παρὰ τὴν Χρυσόπολιν, κατὰ θάλασσαν δὲ ἐν
 Ἐλλησπόντῳ, ἔπου ὁ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου
 Κρίσπος κατετρόπωσε τὸν πολυαριθμότερον στόλον τοῦ Δικινίου. Ὁ
 Δικίνιος ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν συνεχώρησεν
 αὐτὸν ὁ Κωνσταντῖνος· βραδύτερον ὅμως διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν,
 διότι ἐφωράθη ἐπιβουλευὼν τὴν ζωὴν τοῦ Κωνσταντίνου. Οὕτω ὁ
 Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἔκτοτε δ'
 ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ πολυειδῶς
 ἐπροστάτευσεν τοὺς Χριστιανούς· οἷον, μετεβίβασεν εἰς τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν
 πάντα τὰ προνόμια τῶν ἐθνικῶν ἱερέων ἤτοι ἀσυλίαν εἰς τὰς ἐκκλη-
 σίας των, εἰς αὐτοὺς δὲ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δημοσίων βαρῶν· ὤρισεν
 τὴν Κυριακὴν ἀργίαν διὰ τὰ δικαστήρια· ἀνεγνώρισεν τὴν ἐκκλησια-

στικὴν ἱεραρχίαν καὶ διέταξεν ἢ ἀποφάσεις τῶν ἐπισκόπων ἐν πολιτικῇ ὑποθέσει νὰ ἔχῃ ἰσχύον νόμου εἰς περίστασιν καθ' ἣν τὰ δύο διαφερόμενα μέρη ἤθελον δεχθῆν νὰ κριθοῦν ὑπὸ τῶν ποιμένων των. Ἐπὶ πλέον δὲ παρέσχε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ καταλαμβάνουσι δημοσίας θέσεις.

§ 105. Ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. — Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.

Νῦν τὴν προσοχὴν τοῦ Κωνσταντίνου ἐφείλκυσε τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, ὅπερ ἀνεφύη ἐκ τῆς αἵρέσεως (δογματικῆς καινοτομίας) τοῦ Ἄρειου, ἱερέως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ Ἄρειος, θέλων νὰ δώσῃ μᾶλλον μονοθεϊκὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο τέλειος ἐν τριάδι θεός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ θεοῦ, προσβάλλων τὸν συλλογισμόν « Ἄν ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱόν, ὁ γεννήσας προὔπηρξε τοῦ γεννηθέντος· ἄρα ὁ υἱὸς δὲν ὑπῆρξεν ἀπ' αἰῶνος.

Ὁ Ἄρειος συγκροτήσας καθ' ἑπάσαν τὴν Ἀνατολὴν μεγάλην μεριδα ὁπαδῶν συνετάρασεν ὄχι ὀλίγον τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Κωνσταντίνος θέλων νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, συνεκάλεσε σύνοδον τῶν ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν τοῦ βυβαϊκοῦ κράτους, ἵνα ἀποφασίσουν περὶ τοῦ ζητήματος. Ἡ σύνοδος ἀποτελουμένη ἐκ τριακοσίων δέκα ὀκτῶ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας συνήλθεν ἐν Νικαίᾳ τῇ 324. Ὁ Κωνσταντίνος ἐκήρυξε τὴν ἐναρξίν τῆς συνόδου διὰ προσκαλιᾶς λατινικῆς, μετέσχε δὲ τῶν συζητήσεων αὐτῆς μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος. Μετὰ πολλὰς καὶ ἐνίοτε σφοδρὰς συζητήσεις ἢ σύνοδος διὰ μεγάλης πλειοψηφίας κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἄρειου καὶ συνέταξε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως μέχρι τοῦ ὀγδόου ἄρθρου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐθεσπίσθη ὡς δόγμα ἢ θεότης τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἐμοῦσίον αὐτοῦ τῇ Πατρὶ.

Ὁ Κωνσταντίνος ἐθεώρησε τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ὡς νόμον ὑποχρεωτικὸν δι' ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς, ἐξώρισε δὲ τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ διεκρίθη ὑπὲρ πάντας ὁ νεαρὸς τότε διάκονος τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος ὁ Μέγας, ὁ ἐπικληθεὶς «στύλος τῆς Ἐκκλησίας».

Μετὰ τὴν διαρρῦθμιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ὁ Κωνσταντίνος ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἐνθα καὶ ὡς αὐτοκράτωρ καὶ ὡς πατὴρ ἐδοκίμασε πολλὰς θλίψεις. Ὁ Κωνσταντίνος δὲν εἶχεν ἀκόμη βα-

πισθῆ· κατ' οὐσίαν ὅμως εἶχεν ἀποδεχθῆ ὅλα τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν Ῥώμῃ, τῇ ἀρχαίᾳ πρωτεύουσῃ τοῦ κράτους, ὡς ἐπίσημος θρησκεία ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ἡ εἰδωλολατρεία, ὁ Κωνσταντῖνος περιήλθεν εἰς διάσταςιν πρὸς τὸν λαὸν τῆς πρωτεύουσῃς ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν αἰσθημάτων. Ὁ λαὸς μάλιστα ἐξώκειλε καὶ εἰς βλασφημίας καὶ μυκτηρισμοὺς κατὰ τοῦ αυτοκράτορος διὰ τῶν ὁδῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ἀφ' ἐνὸς ἠγανάκτει ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκδηλωθεῖσαν ἀποδοκιμασίαν τοῦ ὄχλου, ἐξ ἄλλου μέρους ἐδυσπίστει καὶ πρὸς τὸν θαρσοσιεπῆ υἱὸν τοῦ Κρίσπον, τὸν ὅποιον ἐβλεπεν ἐπευφημούμενον ὑπὸ τοῦ πλήθους. Ἡ μητριὰ τοῦ Κρίσπου Φαύστα, ἐκ φύσεως μοχθηρὰ γυνή, ἐμίσει ἀπὸ καρδίας τὸν πρόγονόν της, τοῦ ὅποιου ἡ λάμπρις ἐπεσκίαζε τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα. Ἡ μοχθηρὰ αὕτη γυνὴ διέβαλλε κατὰ παντοίους τρόπους τὸν Κρίσπον εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, προσπαθοῦσα νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς του ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ διανοεῖται νὰ τοῦ ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν. Ὁ Κωνσταντῖνος πεισθεὶς εἰς τὰς δολερὰς εἰσηγήσεις τῆς Φαύστας διέταξε νὰ φονεύσουν τὸν Κρίσπον.

Τότε ἡ βασιλομήτωρ Ἑλένη ἔδραμεν ἐξ Ἀνατολῆς, ὅπου διέτριβεν, εἰς Ῥώμην καὶ ἤλεγξε πικρῶς τὸν υἱὸν της διὰ τὸ διαπραχθῆν ὑπ' αὐτοῦ ἀνοσιούργημα. Οἱ ὄδυρμοὶ καὶ ἔλεγχοι τῆς σεβασμίας ἐκείνης γυναικὸς ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ αυτοκράτορος. Δι' ὃ λέγουσι ὅτι ἐν τῇ παραφορᾷ τῆς τύψεως τοῦ συνειδῶτος διέταξεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ φονεύσουν καὶ τὴν Φαύσταν.

Μετὰ τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην τραγηδίαν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέφασκε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν του εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκεῖνας χώρας εἰς τὰς ὁποίας παρήχθη καὶ τοσοῦτον ἠῤδοκίμησε τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. Ἀπῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ὄμμα του ἐξέλεξεν ὡς τόπον διὰ τὴν νέαν πρωτεύουσαν τὸ ἀρχαῖον στέλισμα τῶν Μεγαρέων, τὸ ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου Βυζάντιον, ἐκ τοῦ ὅποιου ἠδύνατο νὰ ἐπαγρυπνῇ κατὰ τῶν δύο φοβερῶν πολεμίων τοῦ κράτους, τῶν Γότθων καὶ τῶν Περσῶν,

Ἡ τοποθεσία τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ στρατηγικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἔποψιν ἦτο ἀπαράμιλλος. Ἐκειτο ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ γλώσσης γῆς, ἥτις κατὰ τὴν ἄκρην εἶνε στενωτέρα καὶ

ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχον διάφοροι λόφοι. Ἐκ τῆς βορρᾶ δὲ καλούμενος Κεράτιος κόλπος καὶ ἀπὸ νότου ἡ Προποντίς σχηματίζουσι φυσικὸν ὄχυρωμα, διότι τὰ θαλάσσια ρεύματα τῆς Προποντίδος τὰ κατευθυνόμενα πρὸς νότον καὶ οἱ βόρειοι ἄνεμοι οἱ ἐπικρατοῦντες κατὰ τὸ θέρος καθίστων δυσχερεστάτην πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης προσβολήν, τὸ δὲ στενὸν μέρος τῆς γλώσσης τὸ ἀντικρύζον τὴν ἡπειρον ἠδύνατο νὰ ὀχυρωθῇ. Ὁ Κεράτιος κόλπος δυνάμενος νὰ περιλάβῃ ὑπὲρ τὰ χίλια πλοῖα ἔχρησήμευεν ὡς ναύσταθμος καὶ ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν πρώτης τάξεως. Ἐκεῖ ἀκριβῶς εἰς τὸ Βυζάντιον συνάπτονται ἡ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη καὶ ἀντιφιλοτιμοῦνται ὡς πρὸς τὴν ἀφθονίαν τῶν προϊόντων γῆς καὶ θαλάσσης, τὰ ὁποῖα ἑκατέρωθεν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ.

Ἐπειδὴ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, ἦτο σχεδὸν κατεστραμμένον, ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ κτίσῃ νέαν πόλιν κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπὶ ἑπτὰ λόφων. Ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἠδύρνηθη εἰς πεντήκοντα σχεδὸν χιλιόμετρα καὶ περιεβλήθη αὕτη μὲ ἰσχυρὰ τεῖχη. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐκαλλώπισε τὴν νέαν πρωτεύουσάν του μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, μὲ ἱππόδρομον, μὲ ναοὺς, μὲ πλατείας μετὰ στοῶν, μὲ ὕδραγωγεῖα, μὲ θέρμας, μὲ ὀπλοθήκας καὶ μὲ παντοῖα ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα. Διὰ τῆς πείθους δὲ ἢ διὰ τῆς βίας οἱ πλουσιώτεροι ἐκ τῶν ὑπηκόων καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν συγκλητικῶν μετόχησαν εἰς τὴν νέαν πόλιν. Ἡ νέα πρωτεύουσα, τῆς ὁποίας ἡ κτίσις ἐπερατώθη εἰς τέσσαρα ἔτη, ὠνομάσθη κατ' ἀρχὰς Νέα Ῥώμη, βραδύτερον ὅμως Κωνσταντινούπολις ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου. Ταύτης τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τῇ 11 Μαΐου 330.

Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει μεγάλην σημασίαν καθ' ὅλου μὲν, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὸν ἑλληνισμόν. Διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἑδρας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἡ σύστασις τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους. Καὶ ἠκολούθησε μὲν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ νέᾳ πρωτεύουσῃ κατὰ μέγα μέρος τοὺς θεσμοὺς τῆς ἀρχαίας καὶ ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ λατινικὴ, κατ' οὐσίαν ὅμως τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἦτο ἑλληνικόν, διότι πᾶσαι αἱ χῶραι αἱ συνιστάσαι αὐτὸ ἦσαν ἑλληνικαὶ ἢ ἐξηλληνισμένα καὶ ἡ λαλουμένη γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἦτο ἐπίσης ἑλληνικὴ. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἀνατολικόν

ρωμαϊκὸν κράτος ἔγινε κατὰ τύπον ἦτοι ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν καθαρῶς ἑλληνικόν· τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ τὸν ἕκτον μ. Χ. αἰῶνα.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος ἤρχετο εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἵνα ἐκλέξῃ τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἡ εὐσεβῆς Ἑλένη, ἐπορεύθη εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ μετὰ πολλὰς ἐρεύνας ἀνεῦρε τὸν Τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ὁ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας καθέδρας τοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἡσχολήθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Κατήργητε τοὺς πραιτωριανούς, οἱ ὅποιοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον τὸν ὑπέρτατον ἄρχοντα καὶ οὕτω ἐστερέωσεν τὸν βασιλικὸν θρόνον. Ὡσαύτως περιώρισε καὶ τὴν δύναμιν τῶν λεγεῶνων εἰς 1500 ἄνδρας, οἵτινες οὕτω ἀπέβησαν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι. Πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ῥώμης, αἵτινες εἶχον ἰδίαις διοικήσεις, διήρρεσε τὸ ἅλιν κράτος εἰς τέσσαρα μεγάλα τμήματα καὶ ταῦτα ὑποδιήρρεσεν εἰς διοικήσεις μικροτέρας καὶ τὰς διοικήσεις εἰς ἐπαρχίας ἔτι μικροτέρας, ἐχώρισε δ' ἐντελῶς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἶχον μόνον πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία ἦτο εἰς χεῖρας ἐδικῶν ἀρχόντων ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ. Θέλων δὲ ὁ Κωνσταντῖνος νὰ προσοικειώσῃ μετὰ τῆς βασιλείας τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, ἐδημιούργησε δι' αὐτὰς διάφορα ἐπάνωμα ἢ τίτλους καὶ ὑπάγαγε τὴν τε αὐτὴν καὶ τὴν ἄλλην δημοσίαν ὑπηρεσίαν εἰς μόνιμόν τινα βαθμολογικὴν ἱεραρχίαν. Οὕτω τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἐπωνομάζοντο τιμητικῶς *nobilissimi* (=εὐγενέστατοι), τίτλος ἰσοδυναμῶν πρὸς τὸν μέχρι σήμερον ἐν χρῆσει εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀλλὰς τίτλον «ἡ αὐτοῦ βασιλικὴ ὑψηλότης»· τὰ εὐάριθμα μέλη τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τοῦ αὐτοκράτορος ἐπωνομάσθησαν *πατρίκιοι*· κατόπιν ἤρχοντο διάφοροι τάξεις ἔχουσαι ποικίλα ὀνόματα, *illustrissimi* (=ἐκλαμπρότατοι), *clarissimi* (=ἐνδοξότατοι), *perfectissimi* (=τελειότατοι) κ. λ. π. Οἱ τίτλοι οὗτοι ἐν μέρει μὲν ἦσαν συνημμένοι μετὰ πραγματικῶν ἀξιωματῶν, ἐν μέρει δὲ ἀνεξάρτητοι. Ἐπὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὁ Κωνσταντῖνος περιεβλήθη τὴν πομπὴν τῶν μοναρχῶν τῆς Περούσις. Ἀντὶ τῆς τηθέννου ἐφέφερε μακρὰς μεταξωτὰς καὶ χρυσοκεντήτους ἐσθῆτας, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς

ἔφερε διὰ δὴ μα κεκοσμημένον διὰ μαργαριτῶν. Ἐπλήρωσε δὲ τὰ ἀνάκτορα μὲ ἀναρίθμητον πλῆθος εὐνούχων, σωματοφυλάκων καὶ αὐλικῶν.

Ἄλλὰ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πολυαριθμοῦ προσωπικοῦ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ὑπαλλήλων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ στρατοῦ, ἐχρειάζοντο χρήματα πολὺ περισσότερα ἢ ἄλλοτε. Παρέστη λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθοῦν φόροι βαρύτεροι καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ἕνεκα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ λεηλασιῶν ἢ γεωργία εἶχε καταπέσει καὶ ἡ δυστυχία εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ κέντρου τῶν πλουσιωτέρων ἐπαρχιῶν. Καὶ δὲν ἤρκει ἡ δυστυχία. Ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἀπληστία τῶν αὐλικῶν τοῦ Κωνσταντίνου δὲν εἶχεν ὄρια. Ἡμέραν τινα ὁ Κωνσταντίνος στενοχωρημένος εἶπε πρὸς τοὺς αὐλικούς του «Καὶ ὄλεν τὸ χρυσίον τοῦ κόσμου ἂν ἀπολαύσητε, μετ' ὀλίγον δὲν θὰ κατέχετε τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ μικρὸν τοῦτο μέρος, καὶ τοῦτο ἂν σὰς δοθῆ». Καὶ ἐχάραξε μὲ τὸ ξίφος του ἐπὶ τῆς ἄμμου ἐξ πόδας γῆς, τὴν τελευταίαν δηλαδὴ κατοικίαν μας.

Ἐν ἔτει 337 εὐρισκόμενος ἐν Βιθυνίᾳ ὁ Κωνσταντίνος ἠσθένησε. Προαισθανθεὶς τὸν θάνατόν του ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας Εὐσεβίου, ἀπέθανε δὲ τῇ 21 Μαΐου 337. Ὁ νεκρὸς του μετακομισθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Ὁ Κωνσταντίνος παρ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις τῶν Δυτικῶν, αἵτινες βαρέως ἔφερον τὴν ἐπικράτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ τὴν Ῥώμην, καὶ παρ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἁμαρτήματά του, ἔτινα δέον ν' ἀποδοθοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐθνικὴν τοῦ ἀνδρὸς καταγωγὴν καὶ ἀνατροφὴν, ὑπῆρξεν ἀληθῶς μέγας αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ τῆς μακρᾶς — ὑπερτριakonταετοῦς — βασιλείας αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος μετέβαλεν ὄψιν καὶ ἰδέας. Τὸ κράτος ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐμφυλίου στάσεις, ὑπὸ τῶν ὁποίων πρότερον σχεδὸν ἀδιαλείπτως κατετρώχετο, ἀπῆλαυσεν ὑπὸ τὸν σιβαρὸν βραχίονα ἐκείνου τὰ ἀγαθὰ διαρκοῦς εἰρήνης. Ὁ χριστιανισμὸς ὑπεστηρίχθη καὶ ἀνεδείχθη ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ κόσμῳ θρησκεία καὶ διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡ νομοθεσία τοῦ κράτους μετερρυθμίσθησαν συμφώνως πρὸς τὰς σωτηρίου ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐξαι-

ρετικῶς ὁ Κωνσταντῖνος εὐηργέτησε τὸν ἑλληρισμὸν διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς πρωτεύουσας ἐν χώρᾳ ἑλληνικωτάτῃ. Διὰ τοῦτο εἶνε ἄξιος ἰδιαιτέρως εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους τοῦ ἑλλητισμοῦ. Καὶ ἡ Ἐκκλησία εὐγνώμων δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἔπραξεν ὁ Κωνσταντῖνος, ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἅγιον καὶ ἰσαπόστολον· ἐπίσης καὶ τὴν μητέρα τοῦ Κωνσταντῖνου, τὴν εὐσεβῆ Ἑλένην, ἀνεκήρυξεν ἅγιαν, ἀμφοτέρων δὲ τὴν μνήμην ἑορτάζει τῇ 21 Μαΐου.

§ 108. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντῖνου.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς ἐκ τῆς Φαύστας υἱοὺς του Κωνσταντῖνον, Κωνσταντῖνον καὶ Κώνσταντα καὶ εἰς τοὺς δύο ἀνεψιούς του, ἐν πολέμοις διακριθέντας, Δαλμάτιον καὶ Ἀννιβαλιανόν. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου ἐξερράγη στρατιωτικὴ στάσις, καθ' ἣν τῆς ἐνεργείας τοῦ Κωνσταντῖνου ἐφρονεύθησαν πάντες οἱ πλάγιοι συγγενεῖς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντῖνου, ἐν αἷς καὶ ὁ Δαλμάτιος καὶ ὁ Ἀννιβαλιανός. Ἐκ τῆς φρενῆς ταύτης καταστροφῆς ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος δύο μικροὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντῖνου, οἱ ἀδελφοὶ Γάλλος καὶ Ἰουλιανός. Μετὰ δύο καὶ ἥμισυ ἔτη ἐφρονεύθη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος πολεμῶν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Κώνσταντος, δέκα δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα ἦτοι τῷ 351 ἐφρονεύθη καὶ ὁ Κώνστας ὑπὸ τοῦ ἀρχηγῶν τῶν σωματοφυλάκων του Μαγνεντίου. Οὕτω δ' ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους ὁ Κωνσταντῖνος. Οὗτος ἐφόνευσε καὶ τὸν ἐξἀδελφίν του Γάλλον ὑποπτεύσας ὅτι ἐπεβούλευε τὴν βασιλείαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ἐκινδύνευε νὰ λάβῃ καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός τοῦ Γάλλου Ἰουλιανός, ἀλλ' ἐπροστάτευσεν αὐτὸν ἡ ἀγαθὴ σύζυγος τοῦ Κωνσταντῖνου Εὐσεβία.

Ὁ Κωνσταντῖνος φεισθεὶς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Ἀθήνας πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἀλλὰ τότε εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλατίαν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ Ἀλαμαννοὶ καὶ Φράγκοι καὶ δεινῶς ἐκάκουν αὐτήν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεκάλεσε τὸν Ἰουλιανὸν μετὰ ἐξάμηνον περίπου διατριβῆν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπονείμας εἰς αὐτὸν τὸ ἄξιωμα τοῦ καίσαρος ἀπέστειλεν ὡς διοικητὴν τῆς Γαλατίας. Ὁ Ἰουλιανός παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του ἐπέδειξε πολλὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα κατατροπώσας τοὺς Ἀλαμαννοὺς.

Ἄλλ' ἢ πολεμικὴ δόξα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκίνησε τὸν φθόνον τοῦ Κωνσταντίου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κωνσταντῖος ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐζήτησε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ μέρος τῶν λεγεῶνων του· ἀλλ' ὁ γαλατικὸς στρατὸς ἐστασίασε κατὰ τοῦ Κωνσταντίου καὶ ἀνεκήρυξεν αὐγούστον τὸν ἀρχηγόν του Ἰουλιανόν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεκοίνωσε τὰ γενόμενα εἰς τὸν Κωνσταντίον καὶ τοῦ ἐπρότεινε συμβιβασμόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἕως διακόψας τὴς κατὰ τῶν Περσῶν πολεμικὰς ἐνεργείας του ἐπήρχειτο κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτόν. Ἀλλὰ καθ' ὅδον ἀπέθανε καὶ οὕτω προσελήφθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ ὑφ' ὅλου τοῦ κράτους.

§ 109. Ἰουλιανὸς (361—363)

Ὁ Ἰουλιανὸς ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ κατ' ἐξοχὴν φιλέλλην. Ἐγενήθη ἐν Βυζαντίῳ τῷ 331 καὶ ἦτο ἐξαετής, ὅτε συνέβη ἡ φοβερὰ σφαγὴ τῶν συγγενῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Ἡ πρώτη παιδείσις του ἐγένετο ὑπὸ τινος διδασκάλου, ὀνόματι Μαρδονίου, ὅστις κατῴρθωσε νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὸν μικρὸν μαθητὴν του θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν. Ἀλλ' ὁ φιλόποπτος Κωνσταντῖος ἐνέκλεισε τὸν Ἰουλιανὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γάλλου ἐν τινι μοναστηρίῳ τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐφρόντισε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς ἀνατροφή σφόδρα θρησκευτικὴ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ μικρόνους Γάλλος ἐγένετο δεισιδαίμων καὶ φανατικὸς Χριστιανός, τοῦναντίον εἰς τὸν εὐφυῆ Ἰουλιανὸν ἡ καταναγκαστικὴ ἀνατροφή ἐνέπνευσε ἀποτροπὴν πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ἡδέως δὲ ἀνεμιμνήσκετο οὗτος τῶν διδαγμάτων τῆς πρώτης παιδείσεως. Μετὰ ὀκταετῆ μοναχικὸν βίον ἀπεστάλη, ὡς προείπομεν, εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς, ἐκεῖ δὲ ἔσχε συμμαθητὰς τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ τὸν Μέγαν Βασίλειον, οἵτινες κατόπιν ἐγέναν μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθήναις ὁ Ἰουλιανὸς ἠγάπησεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐμελέτησε τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς ἀριστουργήματα· τὸ κάλλος δὲ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης καὶ ἡ συναναστροφή του καὶ ἀλληλογραφία μετὰ τῶν σοφῶν ἐνέβαλον μέγαν ἐνθουσιασμόν εἰς τὸν εὐφάνταστον Ἰουλιανόν. Παραβλέπων δὲ οὗτος τὴν ἠθικὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν τοῦ χριστιανισμοῦ ἠπατάτο ὑπὸ τοῦ κάλλους τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἐπίστευεν ἔτι διὰ τῆς ἀνορθώσεως

τοῦ ἀρχαίου θρησκευάματος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπανεέλθῃ ὁ παλαιὸς λαμ-
πρὸς ἑλληνικὸς αἰὼν μεθ' ἔλων τῶν μεγαλοεργῶν κατορθωμάτων του.

Γενόμενος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰουλιανὸς κατὰ πρῶτον ἀπήλασεν ἐκ
τῶν ἀνακτόρων τὰ σμήνη τῶν εὐνούχων καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ αὐλῇ,
διατριβόντων παρασίτων καὶ κατήργησε τὴν πολυτέλειαν, ἣτις εἶχε
κατακλύσει τοὺς ἀδελικοὺς. Ἐπειτα δ' ἐφρόντισεν ἐκ παντὸς τρόπου ν'
ἀναδείξῃ πάλιν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν θρησκείαν ἐπίσημον θρη-
σκείαν τοῦ κράτους. Ἰδρυσεν πανταχοῦ ἔθνικοὺς ναοὺς, συνετήρει διὰ
βασιλικῶν δωρεῶν τὰ μαντεῖα, προσέφερε μεγαλοπρεπεῖς θυσίας εἰς
τοὺς Ὀλυμπίους θεοὺς, ἀνεστρέφετο οἰκειότατα μετὰ τῶν ἔθνικῶν ἱε-
ρέων καὶ σοφιστῶν. Σημειωτέον ἔμως ὅτι αἱματηροῦς διωγμοὺς κατὰ
τῶν Χριστιανῶν δὲν ἐνήργησε. Μόνον ἠθικῶς κατεδίωκεν αὐτοὺς ἐκ-
βάλλων ἀπὸ τὰ δημόσια ἀξιώματα καὶ ἀπαγορευῶν προσέτι νὰ σπου-
δάζουσιν τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητάς. Διὰ τὴν τριαύτην
ἀντιχριστιανικὴν πολιτείαν του κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς
Ἐκκλησίας καὶ ἀπεκλήθη Π α ρ α β ά τ η ς καὶ Ἀ π ο σ τ ά τ η ς.
Ἄλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέβησαν μάταιαι καὶ
ἀπέδειξαν μόνον ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἠδύνατο νὰ ἐνθουσιᾷ εὐκόλως ὑπὲρ
μιας ιδέας, ἀλλὰ δὲν ἀντελαμβάνετο ὀρθῶς τῆς ἀληθοῦς σημασίας
τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀρχαία θρησκεία κατέκειτο
πλέον ὡς πτώμα ἀψυχον καὶ παρ' ὅλας τὰς προσπάθειας του δὲν ἠδύ-
νήθη ὁ Ἰουλιανὸς νὰ ἐμφυσήσῃ ζωὴν εἰς αὐτό. Τοῦναντίον δὲ ἡ
χριστιανικὴ θρησκεία ἦτο τεθεμελιωμένη ἐπὶ βάσεως ἀκραδάντου καὶ
ἀσαλεύτου.

Τὸ ἄσκοπον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ δεικνύει καὶ ὁ χρη-
σμὸς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὁ δοθεὶς εἰς τὸν φιλόσοφον Ὀρειδά-
σιον, ὅτε οὗτος ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ μαν-
τείου ἐκείνου.

- >Εἴτατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.
- >Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
- >οὐ παγὰν λαλέουσιν. Ἀπέσβετο τὸ λάλον ὕδωρ.

Ὁ Ἰουλιανὸς, ἀφ' οὗ, ὡς προείπομεν, ἐδάμασεν ἐν τῇ Δύσει τὰ
γερμανικὰ φύλα, ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ καὶ τοὺς Πέρσας ἐν τῇ Ἀ-
νατολῇ, οὔτινες ἐπὶ Κωνσταντίου πολλὰς ἐπήνεγκαν κατὰ τοῦ κρά-
τους πληγὰς. Ὅθεν τῷ 363 ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατ'

αὐτῶν. Διαβάς τὸν Τίγρητα ποταμὸν προχώρησε μέχρι Κτησιφών-
τος, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Βαγδατίου, καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Μή-
δυνηθεὶς δὲ νὰ τὴν κυριεύσῃ ἐτρέπη ἀνὰ μέσον τῶν πλουσίων τῆς
Περσίας ἐπαρχιῶν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ βασιλέως αὐτῆς Σαπῶρ Β',
ἀλλ' ἐμπεισῶν εἰς ἐνέδραν τῶν πολεμίων ἔλαβε τραῦμα, ἐκ τοῦ ὁποῖου
ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα δύο ἐτῶν (363).

§ 110. Ἰοβιανὸς (363—364). — Οὐαλεντιανὸς Α' (364—376)
καὶ Οὐάλης (364—378) — Ἡ μεγάλη μετανάστευσις
τῶν ἐθνῶν. — Ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε πλέον κλη-
ρονόμος τῆς ἀρχῆς ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀνη-
γορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ ὁ ἀξιωματικὸς Ἰοβιανός.
Οὗτος πρῶτον συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀποδώσας
εἰς αὐτοὺς τὰς πέραν τοῦ Τίγρητος χώρας. Ἐπειτα κατήγγησεν ἔλα-
τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκδοθέντα κατὰ τῶν Χριστιανῶν διατάγματα
καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τὴν προτέραν ἐν τῇ
κράτει θέσιν καὶ δύναμιν. Μετὰ τινὰς δὲ μῆνας ἀπέθανεν, ὁ δὲ στρα-
τὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν Οὐαλεντιανόν.

Ὁ Οὐαλεντιανὸς Α' προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἀδελφόν του
Οὐάλεντα καὶ ἀνέθηκεν εἰς τοῦτον τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς,
αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Δύσεως. Ὁ Οὐάλης ἦτο ἐν-
θερμὸς ἑπαδὸς τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ μεγάλως ἐπροστάτευσεν αὐτὸν
κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του, ἐνήργησε δὲ μάλιστα νὰ εἰσα-
χθῇ ὁ ἀρειανισμὸς καὶ παρὰ τοὺς Βησιγότθους.

Βασιλεύοντας τοῦ Οὐάλεντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνέβη μέγα ἱστο-
ρικὸν γεγονός, ἦτοι ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ καλουμένη «μεγάλῃ μετα-
νάστευσις τῶν ἐθνῶν», ἣτις ἔγινεν ἀφορμὴ μεγάλων μεταβολῶν
καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κράτει καὶ ἐν τῇ βαρβαρικῇ κόσμῳ τῆς Δύ-
σεως. Τῆς μεγάλης ταύτης μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν αἰτίαι ἔγιναν
οἱ Οὐννοι.

Οἱ Οὐννοι ἦσαν μογγολικῆς καταγωγῆς, βαρβαρώτατοι δὲ καὶ εἰ-
δεχθέστατοι τὴν ὄψιν. Εἶχον τὸ ἀνάστημα βραχὺ, τὴν ῥίνα πλατεῖαν
καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κοίλους. Διῆγον βίον νομαδικόν, ἔτρωγον κρέας
ῶμόν καὶ ἐνεδύοντο δέρματα αἰγῶν. Εἰς τὰς μάχας ἐπετίθεντο μὲ ἀ-
κάθεκτον ἐρμῆν. Ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν ἀχανῶν πεδιάδων τῆς βο-

κρείου Ἀσίας, ὅπου ἔκπαλαι ἐπλανῶντο, καὶ διαπεράσαντες τὸν Βόλ-
γαν τῷ 374 εἰσέπεσαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐνσπεύροντες πανταχοῦ τὸν
τρόμον. Πρώτους καθυπέταξαν τοὺς Ἀλανοὺς, οἵτινες κατέκον τὰς
μεταξὺ Βόλγα καὶ Τανάϊδος χώρας. Ἐπειτα προσέβαλον τὸ μέγα
κράτος τῶν Γότθων, ὅπερ ἐξτείνεται ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέ-
χρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἀπὸ τοῦ Τανάϊδος μέχρι τοῦ Δουνά-
θως. Οἱ Γότθοι διηροῦντο τότε εἰς δύο κλάδους, τοὺς Ὀστρογόθους
ἤτοι ἀνατολικούς Γότθους, καὶ τοὺς Βησιγόθους ἤτοι δυτικούς Γότ-
θους. Ἐκ τούτων οἱ μὲν Βησιγόθοι κατέκον τὰς μεταξὺ Δουνά-
θως καὶ Βυρσθένους (νῦν Δνειστέρου) χώρας, οἱ δὲ Ὀστρογόθοι
κατέκον ἀνατολικώτερον μέχρι τοῦ Τανάϊδος (νῦν Δών). Ἄμφότεροι
ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος εἶχον προσέλθει εἰς τὸν χρι-
στιανισμόν.

Πρώτοι προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Οὐννων οἱ Ὀστρογόθοι, οἵτινες
καταδιωκόμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὰς σὺγγρικὰς καὶ αὐστριακὰς χώ-
ρας. Ἐπειτα προσεβλήθησαν οἱ Βησιγόθοι. Οἱ Βησιγόθοι, μὴ δυνά-
μενοι ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὸν χειμαρρὸν ἐκεῖνον, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ
Οὐάλεντος τὴν ἄδειαν νὰ διαθοῦν τὸν Δούναβιν καὶ ἐγκατασταθοῦν
ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ κράτους του ὡς ὑπήκοοι. Μετὰ τινὰς δισταγμοὺς
ὁ Οὐάλης ἐπέτρεψε τοῦτο εἰς τοὺς Βησιγόθους καὶ παρεχώρησεν εἰς
αὐτοὺς κατοικίαν ἐν τῇ κάτω Μοισίᾳ, τῇ σημερινῇ Βουλγαρίᾳ (376).
Ἄλλ' ἡ πλεονεξία τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν ἐξώθησε μετ'ὀλίγον τοὺς
βαρβάρους μὲν ἀλλὰ γενναίους Βησιγόθους εἰς ἐπανάστασιν. Ἐξε-
χύθησαν οὗτοι εἰς Θράκην λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες παντα-
χοῦ. Ὁ Οὐάλης ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ παρὰ τὴν Ἀδριανού-
πολιν ἐνίκηθη καὶ ἐφονεύθη μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς του (378).
Καὶ νῦν ἡ ὑπαιθρος χώρα μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου εὐρί-
σκοτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Οὐννοι ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομὰς των πρὸς βορ-
ρᾶν μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν τῇ σημε-
ρινῇ Ῥωσίᾳ κατοικοῦντας σκυθικοὺς ἢ σλαυτικοὺς λαοὺς νὰ ἐπιπέ-
σουν κατὰ τῶν παρὰ τὴν Βαλτικὴν, τὸν Βιστούλαν καὶ τὸν Ἄλβιν
κατοικοῦντων γερμανικῶν λαῶν. Ἐκεῖνοι πάλιν ἐπέπεσαν κατὰ τὸν
νοτιώτερον καὶ δυτικώτερον κατοικοῦντων ἄλλων γερμανικῶν λαῶν
καὶ ἡ κίνησις αὕτη τῶν λαῶν ἐξετάθη μέχρι τῆς Γαλατίας, τῆς Γ-

σπανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτῆς τῆς Ἀφρικῆς. Ἀποτέλεσμα τῆς μεταναστεύσεως ταύτης τῶν λαῶν ὑπῆρξεν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ κατάλοιος τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους τῷ 476, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μεταβολὴ τῆς ἔθνολογικῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἀρχὴ νέου βίου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

§ 111 Γρατιανὸς (276—383). Θεοδοῖσιος ὁ Μέγας (379—395).

Τὸν ἐν τῇ Δύσει ἀποθανόντα Οὐαλεντιανὸν Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Γρατιανὸς, ὅστις προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Οὐαλεντιανὸν Β' καὶ εἰς τούτον μὲν ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας, αὐτὸς δὲ περιωρίσθη εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κυρίως δυτικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Γρατιανὸς μὴ δυνάμενος νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ὑπὸ τῶν Βησιγόθων διαρπαζομένου ἀνατολικοῦ κράτους, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς τὸν ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενον γενναῖον στρατηγὸν Θεοδοῖσιον.

Ὁ Θεοδοῖσιος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀνατολῆς ἐπέστησε κατὰ πρῶτον τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τῶν Βησιγόθων, οἵτινες πρόεβησαν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐνίκησε μὲν αὐτοὺς εἰς πολλὰς μάχας, ἀλλ' ἡ καθυπόταξις ἢ ἐξολόθρευσις τῶν βαρβάρων τούτων ἦτο ἔργον δυσχερέστατον. Διὰ τοῦτο μετὰ τριετῆς ἀγῶνας ἔκρινε καλὸν νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπιεικῆ εἰρήνην· ἐπέτρεψε δὴλα δὴ εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν ἐκ νέου ἐν Μισίᾳ καὶ ἐν Θράκῃ ὡς ὑπήκοοι μετὰ τινος περιωρισμένης αὐτονομίας. Καὶ ἦσαν μὲν ἀπηλλαγμένοι φόρου, ἀλλ' ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα στρατὸν ὑπὸ ἰδίου ἀρχηγούς. Διὰ τοῦ στρατοῦ τούτου ἔλαβον οἱ Γότθοι μεγάλην δύναμιν ἐν τῷ κράτει καὶ ἀπέβησαν ἐπικίνδunoι εἰς τοὺς αὐτοκράτορας.

Καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Θεοδοῖσιος ἐκυβέρνησε μετὰ πολλῆς ἰσχύος καὶ συνέσεως. Ἐπὶ Οὐάλεντος ὁ ἀρειανισμὸς ἔσχευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Θεοδοῖσιος ὡς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας κατεδίδασεν ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τὸν ἀρειανὸν Δημόφιλον καὶ ἀνεβίβασεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ὀρθόδοξον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν, ἄνδρα διαπρέποντα ἐπὶ εὐγλωττίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ. Ἐπειτα δὲ συνεκάλεσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 381 τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣτις πρωτοστατοῦντος τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ἀπορρίπτοντος τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

καὶ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ προσθήκης καὶ ἐτέρων τεσσάρων ἄρθρων, διὰ τῶν ἑποίων ἐκυρώθη τὸ δόγμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Θεοδοσίος συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐν ᾧ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἠνείχετο τὸν ἔθνησμόν, ὁ Θεοδοσίος κατέπλεσε πολὺ αὐτόν. Διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος τῇ 392 διέλυσε τοὺς συλλόγους τῶν ἐθνικῶν ἱερέων, ἐκλείσε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μαντεῖα, ἐδήμεισε τὴν περιουσίαν αὐτῶν καὶ οὕτω κατήργησε καθ' ἑλοκληρίαν τὴν εἰδωλολατρείαν. Κατήργησε προσέτι τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οὕτω δὲ ἐγένεν ὁ μέγας θεμελιωτὴς καὶ ἰδρυτὴς τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐνεργείας του ὠνόμασθη ὁ Θεοδοσίος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν Μέγας.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ Ἀνατολὴ ὑπὸ τὸν Θεοδοσίον ἀνέκτησε τὴν εἰρήνην, ἡ Δύσις ἐσαλεύετο ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας. Οἱ ἐν Βρεττανίᾳ λεγεῶνες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Μάξιμον, ὁ δὲ Γρατιανὸς ἐπερχόμενος κατ' αὐτοῦ ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν ἐν Λουγδούνῳ (σημερινῇ Λυῶν) τῆς Γαλατίας.

Ὁ Μάξιμος ἠθέλησε νὰ ἐκβάλῃ ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν Οὐαλεντιανὸν Β'. Ἀλλὰ ὁ Θεοδοσίος ἐστρατεύσας εἰς τὴν Δύσιν ἐνίκησε καὶ ἐφρόνευσε τὸν Μάξιμον. Ὁ Θεοδοσίος παρέδωκε γενναιοφρόνως τὴν ἀρχὴν τῆς Δύσεως εἰς τὸν Οὐαλεντιανὸν Β' καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ στρατηγὸς Ἀρβογάστης, Φράγκος τὸ γένος, ἐδολοφρόνησε τὸν Οὐαλεντιανὸν Β' καὶ ἀνέδειξε αὐτοκράτορα τὸν γραμματέα του Εὐγένιον. Ὁ Θεοδοσίος ἐλθὼν ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Δύσιν κατέβαλε καὶ τὸν Εὐγένιον καὶ τὸν Ἀρβογάστην καὶ οὕτω ἤνωσεν ἕλον τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του (395). Ἀλλὰ δὲν ἀπέλαυσεν ἐπὶ πολὺ τὸν τελευταῖον θρίαμβόν του. Μετὰ μικρὸν ἠσθένησεν ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἀπέθανεν τῇ 395. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του διήρесе τὸ κράτος του εἰς δύο, εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν, καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν ἔδωκεν εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Ἀρχάδιον, τὸ δὲ δυτικὸν εἰς τὸν νεώτερον Ὀνώριον.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

	π.Χ.		π.Χ.
*Ιδρυσις τοῦ βασιλείου τοῦ Περγάμου	281	Κίμβροι καὶ Τεύτονες	113-101
*Ανανέωσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας	281	Μαρσινὸς πόλεμος	91-88
*Ιδρυσις τοῦ βασιλείου τῆς Βακτριανῆς	254	Πρῶτος Μιθραδατικὸς πόλεμος	88-84
*Ιδρυσις τοῦ Παρθικοῦ βασιλείου	250	*Ἄλωσις τῶν Ἀθηῶν ὑπὸ Σύλλα	88
Ἡ ἐν Σελλασίᾳ μάχη	222	Θάνατος τοῦ Σύλλα	78
Συμμαχικὸς πόλεμος	220 217	Πόλεμος κατὰ τοῦ Σεργωρίου	79-71
Κτίσις τῆς Ῥώμης	754	Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν	67
*Ιδρυσις τῆς ἐλευθέρου πολιτείας ἐν Ῥώμῃ	510	Δεύτερος Μιθραδατικὸς πόλεμος	74-64
*Ιδρυσις τῆς δημοκρατίας ἐν Ῥώμῃ	494	Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα	63
*Ὁ Κορριοιανὸς ἐπέρχεται κατὰ τῆς Ῥώμης	471	Πρώτη τριαρχία	60
*Ἀγροτικὸς νόμος Σπουρίου Κασίου	476	Ἡ ἐν Φαρσάλῳ μάχη	48
Νόμος Ποππλίου Βολέρωνος	477	Ἡ παρὰ τὴν Θάψιν μάχη	46
Δικτατορία Κιζιναίου	458	Ἡ παρὰ τὴν Μουνδαν μάχη	45
Σύστασις τῆς δεκαχρίας	451	Δολοφονία τοῦ Καίσαρος	44
Νόμος Κανουλητίου περὶ ἐπιγαμίας	445	Ἡ παρὰ τὴν Μουτινήνην μάχη	43
*Ιδρυσις τῆς τιμητείας	444	Δευτέρα τριαρχία	43
*Ἄλωσις τῶν Οὐνηῶν	396	Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη	41
*Ἄλωσις καὶ ἐμπρησμός τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν.	388	Ἡ παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχία	31
Νόμοι Λικινίου καὶ Σεξτίου	366	Μοναρχία ἐν Ῥώμῃ	30
Πρῶτος Σανιτικὸς πόλεμος	343-441	Θάνατος τοῦ Αὐγούστου	14
Πόλεμος πρὸς τοὺς Λατίνους	340-338	Τιβέριος	14-37
Δεύτερος Σανιτικὸς πόλεμος	325-304	Καλιγόλας	37-41
Τρίτος Σανιτικὸς πόλεμος	298-290	Κλαύδιος	41-54
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Πύρρου	280-272	Νέρων	54-68
Μάχη παρὰ τὴν Ἡράλειαν	280	Βεσπασιανὸς	69-79
» » τὸ Ἄσκλον	279	*Ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ	70
» » τὸ Βενεβέντον	275	Τίτος	79-81
Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος	264-241	Δομιτιανὸς	83-95
Ναυμαχία παρὰ τὰς Μυλάς	260	Νέρβας	96-98
Αἰχμαλωσία τοῦ Ῥηγοῦλου	255	Τροάτινός	98-117
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς	229-228	Ἄδριανός	117-138
Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος	218-201	*Αὐτώνιος ὁ Εὐσεβῆς	138-161
Ἡ παρὰ τὰς Κάννας μάχη	216	Μάρκος Αὐρηλῖος	161-180
Μάχη παρὰ τὸν Μέταυρον	207	Κόμμοδος	180-191
Ἡ ἐν Ζάμα μάχη	202	Σεπτίμιος Σεβήρως	193-211
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας	200-191	*Ἀπονομή δικαιώματος Ῥωμαίων πολιτοῦ εἰς πάντας τοὺς ἐλεοθέρους κατοικοῦν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους	212
Πόλεμος κατ' Ἀντιόχου Γ'	191-189	*Ἀλέξανδρος Σεβήρως	222-235
Πόλεμος κατὰ τοῦ Περούσιου	171-168	Λέκιος	249-251
Κατάλωσις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου	148	Βελεριανός	252-260
*Ὑποταγὴ Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους	146	Γαλληνός	260-268
Τρίτος Καρχηδονικὸς πόλεμος	149-146	Κλαύδιος Β'	268-270
Δημοκρατία Τιβερίου Γράχχου	133	Κλαύδιος Β'	270-275
» Γαίου Γράχχου	123	Αὐθλιανός	284-305
Ἰουγυρθικὸς πόλεμος	112-106	Διοκλητιανός	305-337
		Κωνταντίνος ὁ Μέγας	330-337
		Τὸ ἐκ Μεδιολάνου διάταγμα περὶ ἀνεξίτητορθεαίας	313
		Πρώτη οἰκουμένηνὴ Σύνοδος	325
		Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	330
		*Ἀρχὴ τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν	374
		Θεοδοσίος ὁ Μέγας	379-395

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀγαθοκλῆς σ. 8
 Ἀγιάτις σ. 24
 Ἄγρις Δ' σ. 24
 Ἄγκος Μάρκος σ. 35
 Ἀγρίππας σ. 172-173
 Ἀγριππίνα σ. 185-186
 Ἀδριανὸς σ. 194-196
 Αἰμίλιος Παῦλος σ. 99
 Αἰνεάς σ. 32
 Ἀλβίνος σ. 222
 Ἀλέξανδρος Σεβῆρος σ. 224
 Ἀμίλκας Βάρκας σ. 86-88
 Ἀμούλιος σ. 33
 Ἀνδρόσχος σ. 100
 Ἀννιβαλιανὸς σ. 244
 Ἀννίβας σ. 88-95 98
 Ἄννων σ. 86, 91
 Ἀντίγονος σ. 3
 Ἀντίγονος Γονατᾶς σ. 7, 10, 21,
 Ἀντίγονος Δώσων σ. 25
 Ἀντίοχος σ. 12, 27
 Ἀντίπατρος σ. 6
 Ἀντωνίνος Εὐσεβῆς σ. 197
 Ἀππιανὸς σ. 209
 Ἄππιος Κλαύδιος σ. 51, 58, 83
 Ἄρατος σ. 23, 24, 26
 Ἄρειος σ. 239
 Ἀρισταρχος σ. 19
 Ἀριστίων σ. 140
 Ἀριστοφάνης Βυζάντιος σ. 19
 Ἀρχάδιος σ. 250
 Ἀρριανὸς σ. 209
 Ἀρσάκης σ. 14
 Ἀρσινόη σ. 5, 7
 Ἀρταξέρξης σ. 229
 Ἀσδρούβας σ. 88, 93
 Ἀρχέλαος σ. 139-142
 Ἀρχιμήδης σ. 92
 Ἄτταλος σ. 20
 Αὐγουστοί σ. 173-177
 Αὐρηλιανὸς σ. 231, 232
 Αὐρήλιος Κόττας σ. 112
 Βαλεριανὸς σ. 201
 Βασίλειος ὁ Μέγας σ. 245
 Βεσπασιανὸς σ. 188
 Βιργίλιος σ. 179
 Βιτέλλιος σ. 188
 Βόγκος σ. 135
 Βολέσων Πιπλίλιος 56
 Βρέννος σ. 10, 65, 66, 67
 Βρετανικὸς σ. 200
 Βροῦτος Ἰούνιος σ. 43, 44
 Βροῦτος Δέκιμος σ. 166-167
 Βροῦτος Μάρκος σ. 166, 168, 169
 Γάββας Σουλπίκιος σ. 105
 Γαλέριος σ. 244, 235
 Γάλλος σ. 244, 245.
 Γερμανικὸς σ. 183, 184
 Γέτας σ. 223
 Γλαυριών σ. 98
 Γορδιανὸς σ. 226
 Γράκχος Γάιος σ. 132, 134
 Γράκχος Τιβέριος σ. 131, 132
 Γράκχος Σεμπρόνιος σ. 105, 131
 Γραπιανὸς σ. 252
 Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς σ. 245
 Δαλμάτιος σ. 246
 Δέκιος Μῦς 68, 71
 Δέκιος σ. 226
 Δεντάτος Κούριος σ. 71
 Δεξιππος σ. 233
 Δίον Χρυσόστομος σ. 209
 Δημήτριος Πολιορκητὴς σ. 4, 5, 6
 Δημήτριος Φαληρεὺς σ. 18
 Δίδιος Ἰουλιανὸς σ. 221
 Διοκλητιανὸς σ. 232, 235
 Διόδοτος σ. 14
 Δομιτιανὸς σ. 191
 Δουίλιος σ. 84
 Δροῦσος σ. 182
 Ἐλεγάβαλος σ. 224
 Ἐρατοσθένης σ. 19
 Εὐήμερος σ. 112
 Εὐμένης σ. 13, 20
 Ζηνοβία σ. 229, 231
 Ζηνοδοτος σ. 19

Ἡρώδης Ἀττικὸς σ. 200
 Θεοδοσίος ὁ Μέγας σ. 249-251
 Θεόφιτος. σ. 19
 Ἰέρων Β' σ. 83, 84
 Ἰόβας σ. 162
 Ἰουβενάλιος σ. 209
 Ἰουγούρθας σ. 134
 Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης σ. 245, 243
 Ἰούλιος Καίσαρ 154—168, 178
 Ἰπαρχὸς ἀστρονόμος σ. 20
 Καλιγόλας σ. 184
 Καλλίμαχος σ. 19
 Κάμυλλος σ. 62, 64
 Κανουλήτιος σ. 60
 Καρακάλλας σ. 223, 224
 Κάσσανδρος σ. 3, 6
 Κατιλίνης σ. 153, 154.
 Κάτων ὁ τιμητῆς σ. 116—118
 Κάτων ὁ νεώτερος σ. 162
 Κιγινάτος σ. 57
 Κικέρων σ. 153, 178
 Κινέας σ. 72
 Κίννας σ. 140, 142
 Κλαύδιος αὐτοκρ. σ. 185
 Κλεομένης Γ' σ. 24, 25
 Κλεοπίτρα σ. 161, 171, 17
 Κολλατίνος σ. 43
 Κόμμοδος σ. 198
 Κορνηλιανὸς σ. 53, 55
 Κορνηλία σ. 131, 133
 Κουρίων σ. 158
 Κράσσος σ. 148, 156
 Κράτης σ. 20
 Κρίσπος σ. 238, 240
 Κριτόλαος σ. 101
 Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας σ. 244
 Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρὸς σ. 246
 Λέπιδος σ. 145
 Λεύκιος Σέξτιος σ. 67
 Λίβιος Ἀνδρόνικος
 Λίβιος Τίτος σ. 179, 38
 Λικίνιος αὐτοκρ. σ.
 Λικίνιος Στόλων σ. 168
 Λογγῖνος Κάσσιος
 Λούκιλλος σ. 14

Λουκρήτιος σ. 112, 178
 Λυσίμαχος σ. 3, 5, 6, 8
 Μακρίνης σ. 175
 Μακρόνος σ. 224
 Μάνης Βαλέριος σ. 50
 Μάνιος Καπιτωλῖνος σ. 64
 Μάνιος Τουρκουάτος σ. 64
 Μαξέντιος σ. 236, 237
 Μαξιμιανὸς σ. 236
 Μαξιμῖνος σ. 229
 Μάιος σ. 135, 136-143
 Μάκελλος Κλαύδιος σ. 92
 Μάκελλος 92, 158
 Μόκος Ἀντώνιος 165-172
 Μόκος Λεύκιος σ. 169
 Μόκος Αἰθρήμιος σ. 197, 198
 Μοσανάσσης σ. 102
 Μιμῖνος Γάιος σ. 134, 137
 Μισαλίνα σ. 185
 Μιττελλὸς ὁ Μακεδονικὸς σ. 100
 Μιττελλὸς Καικῖλιος σ. 85, 100, 115
 Μιθραδάτης σ. 139, 143, 150
 Νόμιμος σ. 102
 Νέρβας σ. 191
 Νέρων ὑπάτος σ. 93, 186, 187
 Νέρων αὐτοκρ. σ. 186-187
 Νίγρος σ. 222
 Νομῖας Μομπίλιος σ. 34
 Νομίτωρ σ. 33
 Ξάνθιππος σ. 85
 Ὄβιδιος σ. 179
 Ὄδαιναθὸς σ. 229
 Ὄθων σ. 188
 Ὄκταβιανὸς σ. 166-172
 Ὀλίμιος σ. 133, 134
 Ὄρατίος σ. 179
 Ὄρατίος Κόκλης σ. 43
 Οὐαλεντιανὸς σ. 247,
 Οὐάλης σ. 247, 248
 Οὐάσρων σ. 90
 Οὐβίριανὸς σ. 106
 Οὐλιπιανὸς σ. 225, 226
 Οὐόλων σ. 84
 Παπυριανὸς σ. 223
 Παῦλος ἀπόστολος σ. 213
 Πλαῦτος σ. 113

Περσέννας σ. 146	Σκιπίων Ἀφρικανὸς σ. 94, 95
Περσῆς σ. 99	Σκιπίων Ἀφρικ. ὁ νεώτ. σ. 104, 105
Περτίναξ σ. 221	Σκιπίων ὁ Ἀσιατικὸς σ. 99
Πλίνιος ὁ νεώτερος σ. 209, 217	Σουητώνιος σ. 209
Πλούταρχος 209	Σουλπίκιος Γάβιος σ. 188
Πολύβιος σ. 105	Σπάρτοκος σ. 148-148
Πομπήιος Γναίος σ. 145-160	Σπούριος Κάσιος σ. 54
Πομπήιος Σέξτος σ. 193, 170	Σύλλας σ. 135, 137-145
Πόντιος Τελεσίνοσ σ. 69	Σωσθένης σ. 9, 10
Πορσίνας σ. 43	Τάτιος σ. 209
Πάπλιος Βαλέριος σ. 43	Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος σ. 35
Προυσίας σ. 95	Ταρκύνιος ὁ υπερήφανος σ. 41, 43
Πτολεμαῖος σ. 3, 4, 5, 8, 15,	Τερεντίλιος Ἄρσας σ. 57
Πτολεμαῖος Φιλάδελφος σ. 16, 18	Τρόναος σ. 113
Πτολεμαῖος Γ' σ. 16, 18, 78	Τύρτα σ. 86
Πτολεμαῖος Κεραυνὸς σ. 8, 19	Τύβριος αὐτοκρ. σ. 183
Πύρρος σ. 7, 11, 72, 73	Τυράνης σ. 150-151
Ρέα Σιλβία σ. 33	Τίτος Τάτιος σ. 34
Ρέμος σ. 33	Τίτος αὐτοκρ. σ. 190
Ρηγίλη σ. 201	Τροανὸς 191-193, 217
Ρήγουλος σ. 84	Τύβιος Ὀστίλιος σ. 35
Ρομίλος σ. 33, 34	Φάβιος Μάξιμος ὁ Μελλήτης σ. 95
Σολλοῦστιος σ. 178	Φάβιος Δ. σ. 86
Σαπῶ σ. 221,	Φαβίου σ. 15, 152, 161
Σατουρνίνος σ. 137	Φαῦστος σ. 236
Σέλευκος σ. 3, 4, 8, 11, 12	Φιλάργος σ. 13
Σενέκας σ. 186	Φίλιππος Ε' σ. 95, 96
Σεπίμιος Σεβήρος σ. 222	Φιλοπόμην σ. 26
Σέβριος Τύλλιος σ. 39, 41	Φίλων σ. 66
Σερτώριος σ. 146	Φλαμίνιος σ. 96, 97
Σηϊανὸς σ. 184	Φλαμίνιος σ. 90
Σκαϊόλας Μούκιος σ. 43	

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		Σελ.	
1	Ἐπακολουθήματα τῆς ἐν Ἴψο μάχης.	3	6 Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς βασι- λεὺς τῆς Μακεδονίας. 8
2	Οἱ διάδοχοι.—Ὁ Δημήτριος ὁ Πο- λιοκηνῆς.	4	7 Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν.—Ἀντί- γονος ὁ Πονατῆς βασιλεὺς τῆς Μα- κεδονίας. 9
3	Κατακτήσεις τοῦ Δημητρίου ἐν Ἑλλάδι.—Διάλυσις τοῦ ἐν Ἀσίᾳ κράτους αὐτοῦ.	5	8 Ὁ Πύρρος καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ἠπείρου. 10
4	Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μα- κεδονίας.—Συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Δημητρίου καὶ θάνατος αὐτοῦ.	6	9 Τὸ συρροζὸν βασίλειον τῶν Σε- λευκιδῶν. 11
5	Τὸ Θρακικὸν βασίλειον ἐπὶ Λυ- σιμάχου.—Τὸ τέλος τῶν διαδόχων.	7	10 Τὸ βασίλειον τοῦ Περσάμου. 13
			11 Τὰ βασίλεια τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Παρθίας. 18
			12 Τὰ κράτη τῆς Βυθυνίας, τοῦ Πόν- του καὶ τῆς Καππαδοκίας. 14